

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

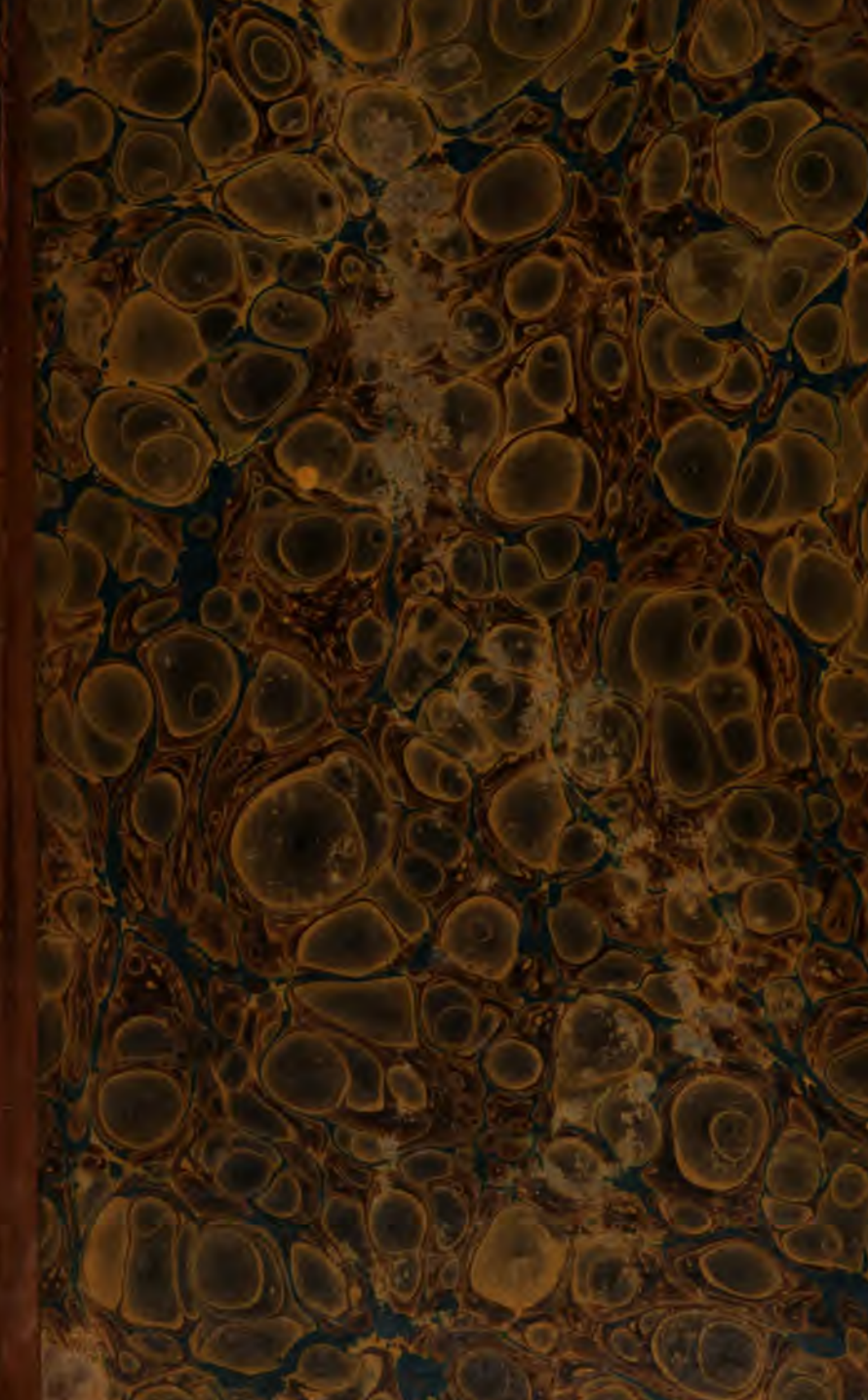
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

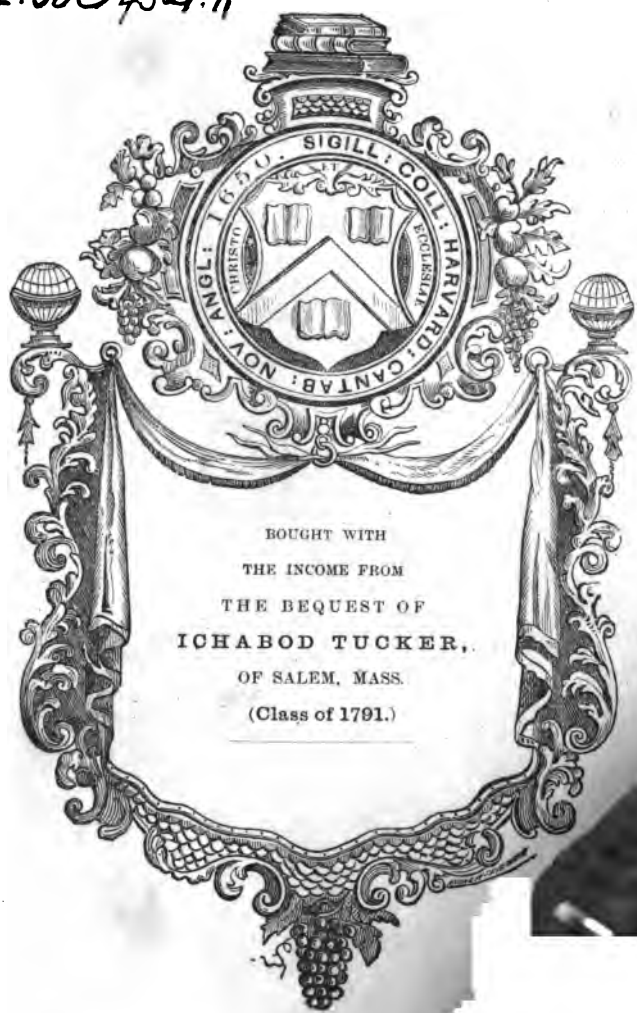
Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

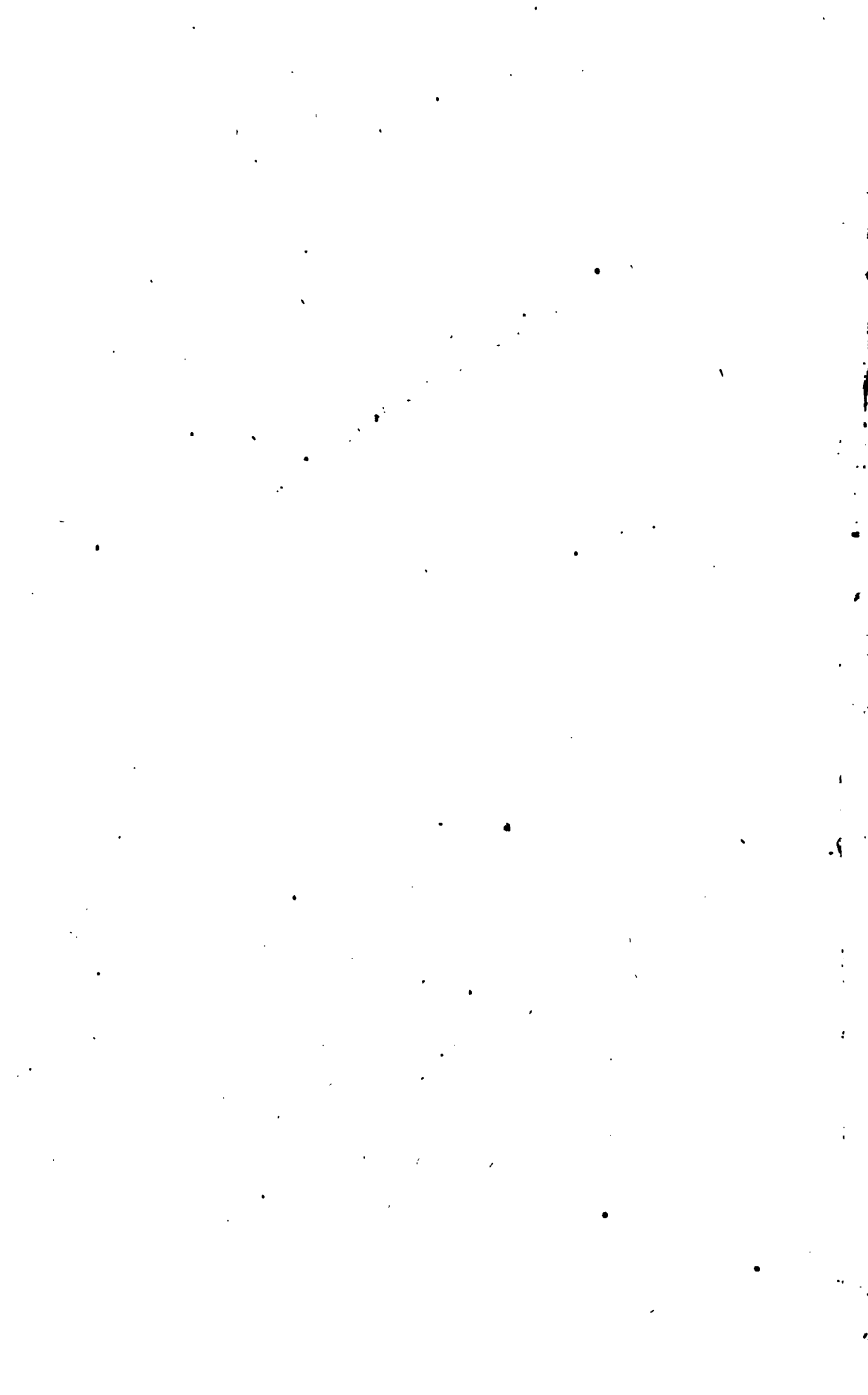

А. К. Новиков

L. Soc 4321.11

SVENSKA
AKADEMIENS
HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1796.

FEMTONDE DELEN.

STOCKHOLM.
TRYCKTE HOS JOHAN HÖRBERG,
1833.

L. Soc. 4321.11

Harvard College Library

May 31, 1912

Tucker fund

(Sp. Cr. 1796, Pl. 15-62;
Sp. Cr. 1886, Pl. 1-23)

INNEHÅLL:

H andlingar rörande Svenska Akademiens Högtids-Dag 1831	sid. 5.
Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtids-Dag 1832	— 45.
Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtids-Dag 1833	— 221.
Inträdes-Tal af Herr Carl Adolf Agardh	— 307.
Handlingar rörande Svenska Akademiens Högtids-Dag 1834	— 355.

Rättelser.

Sid.	28	rad. 6	ofvanifr. står:	angripen först,	läs:	angripen, först
—	29	— 12	—	— 1790	—	— 1690
—	36	sista raden	—	— hemlandes	—	— hemlandets
—	227	— 8	nedifr.	— Lüzen	—	— Lützen
—	240	rad. 7	—	— Konungen	—	— Gustaf III
—	248	— 8	—	— akademies	—	— akademis
—	261	— 7	ofvanifr.:	sätt komma efter blomster		
—	265	— 7	— står:	Sveitzer	läs:	Schweitzer
—	—	— 17:	—	tag bort sid. 29.		
—	266	— 6:	—	sätt komma efter lungsot		
—	—	— 9:	—	lägg till ätt efter och		
—	267	— 11:	—	tag bort sid. 33.		
—	271	— 4	ofvanifr. står:	antiken,	läs:	antikens
—	275	— 3	—	— aptur	—	— natur
—	276	— 13	—	— den	—	— dess
—	277	— 9	—	— smålagar	—	— små lagar
—	279	— 1	i noten	— Och	—	— På
—	280	— 11	nedifr.	— ock	—	— och
—	288	— 3	ofvanifr.	— öfver-konungarne	—	— öfver Konun- garne
—	290	— 8	—	— der	—	— deri
—	295	— 19	—	— petit	—	— petite
—	297	— 2	nedifr.	— uti	—	— utur
—	299	— 2	—	sätt frågetecken efter måla		
—	300	— 2	ofvanifr. står:	religion	läs:	religionen
—	301	— 14	—	— hör	—	— hör
—	306	— 8	—	— förklarar	—	— förklara
—	342	— 5	—	— Konungena	—	— Konungen
—	412	— 2	—	— kors	—	— kors
—	481	— 9	—	— yxen	—	— yxan

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1831.

I N N E H Å L L:

Direktörens Tal och Berättelse om Sammankomsten.

Minne öfver Amiralen och Presidenten Friherre von Psilander; af F. M. Franzén.

Den 20 December 1831 hade Svenska Akademien på Stora Börs-Salen offentlig sammankomst, hvilken H. M. Drottningen samt D.D. K.K. H.H. KronPrinsen och KronPrinsessan täcktes i nåder bivista i den vanliga Läktaren.

Akademiens Direktör Hans Excellens Stats-Rådet m. m. Herr Grefve Adolf Göran Mörner öppnade sammankomsten med följande

T A L :

MINE HERRAR!

Då Svenska Akademiens Høge Stiftare till dess årliga högtid bestämde den stora Konungs födelse dag, hvars lefnad börjades i en tid af mångfaldiga vådor och vidtutseende skiften, men slöts omgifven af äran och segren, var utan tvifvel den ädle Stiftarens afsigt, att jemte en rättvis gärd åt den Hjeltes minne, som ibland Europas folk först ut-

bredde och stadgade Svenska namnets anseende, tillika i Svenskars hjertan göra den sanningen ännu mera lefvande, att Samhällets öden äro en sammanlänkning af mödor, faror och strider, och att det är först genom fosterlandskärlekens mod och uppoffringar, som folken efter farorna kunna komma till segren, äran och sällheten. Och till hvilket land äro väl dessa sanningar mera lämpliga, än till vårt Fädernesland? Hvilka hastiga omvexlingar förete icke dess häfder? Huru ofta har det icke syntes nära branten af undergång? Huru hafva icke dess tillgångar tyckts vara uttömda? Och huru har det icke lika ofta, efter öfvervunna faror, segrande utgått ur striden och uppstått mäktigare eller lyckligare? Sådan var den bana, som Gustaf Wasa fullföljde; sådan var händelsernas gång under den store Gustaf Adolph; sådan är äfven den sakernas utgång, hvartill vår samtid varit vittne. Om för 22 år sedan, då Fäderneslandet, omgifvet af fiender, syntes nära sin upplösning, någon vågat förutsäga, att få år derefter, skulle Svenska vapnen segrande strida på de samma fält der Gustaf Adolph stupat; att, efter fulländad strid, Sverige skulle se sitt sjelfbestånd betryggadt igenom föreningen med ett brödrafolk, och att Norden sedermera skulle njuta 17 års ostördt fredslugn: — hvem hade väl då kunnat hoppas allt detta, hvem hade icke an-

sett en sådan förväntan gränsande till omöjligheten? Och likväl är detta, hvad vi under våra ögon sett besannas, och hvaraf vi ännu skörde frukterna. — Inför Svenska Akademien och inför denna allmänhet, som omger oss, behöfver jag ej säga, hvem, näst Forsynens skyddande vård, vi hafve att tacka för en så lycklig händelsernas ledning. Men må det tillåtas mig erinra, att den vishet, som under ett tidehvarf af ofta förefallande hvälfningar bibehåller lugnet, är icke mindre lofvärd än den, som skapar det. Och Svenska Akademien, som fått sig ålagdt, att, jemte vården af språket, genom återkallande af fosterlandets stora minnen lifva national-känslan, känner sin pligt, att vid åtanken på det framfarna, icke förgäta tacksamheten för det närvarande. — Hon uttrycker dermed icke blott sina egna, men allmänhetens tänkesätt; och det är med dem hon förenar sig, då hon instämmer uti den fägnad, hvarmed vi under årets lopp sett en ny ättling förstärka den Konungastam, som lofvat Skandinavien, att äfven i framtiden finna ett lika kraftigt stöd under farorna, en lika vishet under fredslugnet. — Mätte vi under det sednare veta bereda oss styrka mot de förra. Och då andra folkslag, delade emellan olika fördelars, passioners och meningars strider, emotse ovissa öden, måtte Skandinaviens förenade folk gifva världen

det förnyade beviset, att nordiskt mannamod och nordisk hållning och kraft icke yttra sig genom uppblössande nyhetsbegär eller otåligt missnöje vid förbigående svårigheter, men genom en sansad och upplyst pröfning af det närvarandes förhållanden, af de fördelar, som njutas och af dem, som i en framtid kunna ernås, samt igenom en på känndomen af Fäderneslandets behof och Fäderneslandets ställning grundad, enig och kraftfull medverkan för allt som är allmänt nyttigt och som befordrar allas gemensamma önskan, *allmänt väl!*

Då skola äfven Vettenskaperna, Vältaligheten och Vitterheten kunna uppfylla sin bestämmelse att reda begreppen och genom teckningen af stora efterdömen och viktiga sanningar, påminna icke blott om hvad som varit, men också om hvad som bör vara. Under den spänning, som tankans obegränsade, ofta till ytterlighet missbrukade frihet medför, skulle då Nordens folk gifva världen det sällsynta efterdömet, att begagna väckelserna, för att under freden icke förslappas, men att veta urskilja det blott skenbara ifrån det sanna, det möjliga ifrån det överkställbara, och att således pröfva allt och behålla det goda. Sådan är den önskan, som af hvarje upplyst man hyses, sådan den Akademien, ehuru igenom en föga skicklig tolk, i dag velat förnya.

Men då fråga är om nit för sannt, ädelt och godt, huru skulle Akademien kunna underlåta att påminna sig den förlust, hon under årets lopp har gjort, af en ibland dess äldsta ledamöter, som med en så varm känsla nitälskade för allt som var rätt och berömligt och välgörande, och som visste att med oesterhärmliga behag teckna de känslor dessa föremål hos honom lifvade. Herr Grefve Flemings röst skall icke mera höras; men den älskvärde människovännen, den intagande tälaren, den rättsinnige embetsmannen skall alltid lefva uti ett kärt och aktadt minne. — Akademien, som vid denna förlust icke kan annat än igenkänna denna nödvändighetens lag, som ingen kan undgå, har sökt en ersättning derföre uti en utmärkt Vettenskapsman, hvars förtjenster som talare, hon förut haft tillfälle att erkänna och belöna.

Direktören gaf derefter tillkänna, att Akademien för innevarande år till Täflingsämne uppgifvit:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse emellan Svenska Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adolf, till storhet och Konungavärde.

2:o Jemförelse emellan de gamlas och nyares förnämsta Historieskrifvare, i anseende till förtjenster och brister.

3:o Fråga: hvilka äro hufvudepokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar, det undergått?

4:o Historisk och estetisk utveckling af den Nordiska (det är Svenska, Danska och Skottska) folkvisans anda och karakter, i jemförelse med den Sydländska sången af Troubadourerne och Minne-singer i Provence och Schwaben.

5:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadsätt, så väl som på statens styrelse och lagar.

För öfrigt lemnades frihet, att, till försök i den historiska stilen, välja någon icke alltför vidsträckt period, eller någon märklig händelse, tjenlig för en utförligare berättelse, eller ock målningar af flera namnkunnige personer, vare sig ur Sverges eller andra länders historia, med förbehåll, att ämnet icke fick vara närmare vår tid, än slutet af 1600-talet.

Öfver dessa frågor hade ingen enda skrift inkommit.

I *Skaldekonsten*, der Akademien lemnat de täflande fritt val af ämne, och derjemte förklarar sig emottaga öfversättningar af Klassiska Auktorer på alla språk, hade Tio försök blifvit insända; af hvilka Akademien fäst en särskild uppmärksamhet vid skriften N:o 4, *Albano*, hvori hon funnit omisskänneliga drag af en sann ingifvelse, och några, med ej mindre talang, än snille utförda ställen. Men då det hela, i sitt närvarande skick, icke är hvad det borde och kunde vara, hade Akademien trott sig böra med denna större utmärkelse, i stället för en mindre belöning, uppmuntra författaren att öfverse och fullända detta lofvande försök.

Ibland de öfriga skrifterna hade Akademien tilldömt den mindre guldpenningen åt fyra Poëmer; ibland hvilka var först N:o 6. *Månskens-Natten vid Albano*: med valspråk:

Par' che la terra e l'aqua e formi e spiri
Dolcissimi d'amor sensi e sospiri

Torquato Tasso.

hvilken skrift upplästes.

Då författaren ännu icke hade gifvit sig tillkänna, så skulle prispenningen för hans räkning af Sekreteraren förvaras *).

Derpå hade Akademien med samma pris belönt: N:o 2. *Grafven i Perrho*; med valspråk:

Svag är sången mot bedriften;
Bröder äro de ändå.

Okänd.

hvaraf en del upplästes.

Författaren till detta stycke hade, vid namnsedelns öppnande funnits vara Magister-Docens vid Kejsarl. Alexanders-Universitetet i Helsingfors, Johan Runeberg: till hvilken, såsom ej närvarande, priset skulle af Sekreteraren öfversändas.

Ytterligare hade Akademien med den mindre guldpenningen utmärkt Poëmet N:o 5. *Främlingen*; med valspråk:

Är en roman då allt, som det töckniga lifvet förgyller?
Döden en skön katastrof på en förhatlig intrig?

Atterbom.

hvaraf stycken upplästes.

*) Den har efteråt blifvit Herr Kongl. Sekreteraren K. A. Nicander, såsom poemets legitimerade författare, tillställd.

Författaren, som ännu icke hade anmält sig, ägde att hos Sekreteraren afhämta Prispenningen *).

Slutligen hade Akademien tillagt samma pris åt N:o 1. *Öfversättning af Episoden om Olindo och Sophronia i Torquato Tassos Gerasalemme liberata*: med valspråk:

Brama assai, poco spera, e nulla chiede.

Tasso.

hvaraf en del upplästes.

Författaren, Filosofie-Magistern Carl August Hagberg, framfördes af Sekreteraren till Direktören, som, vid prispenningens öfverlämnande, förklarade honom Akademiens uppmuntrande bifall.

Af de öfriga Poëmerna hade N:o 9. *Öfversättningar från Schiller*; N:o 7. *Gustaf Vasa på Mora strand*: och N:o 10. *Christendomen*, fästat Akademiens uppmärksamhet.

Till täflan om Zibetska priset i Poésien hade en skrift inkommit, kallad: *Sång, till minne af Christendomens införande i Sverige*; hvilken Akademien icke kunnat belöna.

Derefter förkunnade Direktören, att Akademien, med Konungens, sin Höge beskyddares, Nådiga samtycke till täflingsämne för nästkommande år 1832 uppgifver:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse emellan Svenska Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adolf, till storhet och Konungavärde.

2:o Fråga: Hvilka äro Hufvud-epokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringarne, det undergått?

*) Det har sedermera skett af Magister-Docens vid Lunds Universitet Herr Assar Lindeblad, som bevist sig vara författare till detta poem.

3:o Historisk och estetisk utveckling af den Nordiska (det är Svenska, Danska och Skottska) folkvisans anda och karakter, i jemförelse med den Sydländska sången af Troubadourerna och Minne-singer i Provence och Schwaben.

4:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadssätt, så väl som på Statens styrelse och lagar.

I Skaldekonsten

lemnar Akademien de täflande fritt val af ämne, och emottager derjemte öfversättningar af Klassiska Auktorer på alla språk. Akademien emottager, efter vanligheten, äfven metriska skaldestycken; hvarvid likväl påminnes, att, då metrikens lagar icke ännu blifvit i vårt språk fullkomligt bestämda, Akademiens bifall icke må anses såsom ett stadgande af de metriska reglor som kunna vara följda, utan blott såsom ett gillande af den poetiska talang, för hvilken ett dylikt arbete utmärker sig.

För det Zibetska priset utsätter Akademien, i *Väl-taligheten*: Om den verkan som Carl XII:s död, och den statshvälfning som derpå följde, haft på Svenska folkets tänkesätt och bildning; samt i *Poë sien*: Sång, till upplifvande af den medborgerliga känslan, eller till framkallande af något ibland fäderneslandets stora minnen.

I början af detta år hade Akademien tillagt det Lundbladiska priset åt Comministern Carl Fredrik Dahlgren.

Den Minnespenning Akademien i år låtit prägla, har till föremål: Amiralen och Presidenten i Amiralitets Collegium, Friherre Gustaf von Psilander. Framsidan föreställer hans bröstbild, med omskrifne namn och titel. På fransidan ser man ett antikt Krigsfartyg, hvars bakstam

nedsjunker i stormiga böljor, men hvars framstam lyfter sig öfver dem dess högre. Omskriften är: Sidant res, animus emergit; som betyder: sjunke lyckan, sinnet höjer sig. Exergen, som innehåller: Invictus adversis fato cecidit 1738, ger tillkänna, att han af motgången öfvervunnen, träffades af döden nämde år.

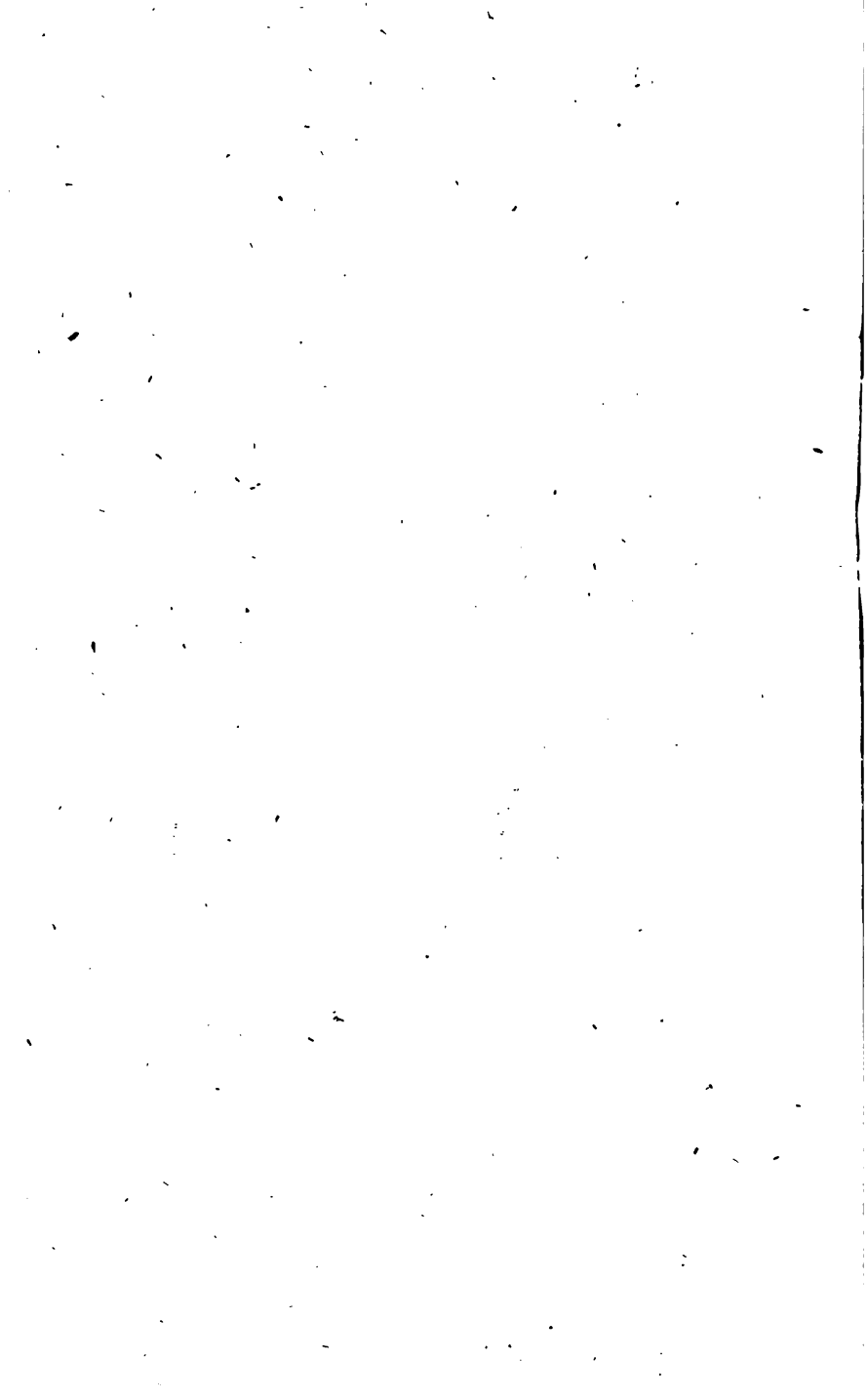
Minnespenningen öfverlemnades i underdånighet åt H. M. Drottningen och DD. KK. HH. Kronprinsen och Kronprinsessan, samt utdelades till de närvarande af Friherre von Psilanders afkomlingar och Corps Diplomatique, med flere.

Amiralen Friherre von Psilanders minne, författadt af Akademiens Ledamot och Sekreterare, Biskopen Doctor F. M. Franzén, blef af honom uppläst.

MINNE
AF
AMIRALEN OCH PRESIDENTEN,
FRIHERRE
GUSTAF VON PSILANDER.

Psilander 1734

Om Europas företräde för Asien och Afrika till en stor del härrör af dess många och stora inskränningar af hafvet, dess uddar och öar: så täflar Skandinavien i denna förmån med Europas lyckligaste länder, med Grekland, Italien, Britannien. Så länge Sverige inneslöt icke blott begge stränderne af Bottniska viken, utan ock hela den Finska, jemte stycken af Östersjöns östra och södra, så väl som vestra kuster, samt en del af Kattegatt: kunde knapt något annat land i den gamla världen jemföra sig med det, såsom sjöland. Också har dess folk af ålder varit vid roder och segel wandt, och sökt af sjön både sin bergning och sin säkerhet.

Se vi tillbaka ända till Vikingatiden, så finne vi att Sverges och Norges söner lika med sjöfåglarne ansågo sjön för det element, der de skulle röras och verka, och landet blott för ett hviloställe, som förvarade deras bon. Den öfverlägsenhet, hvarmed Norrmännen vid sina anfall på Europas kuster tillegnade sig icke endast ett säkert rof, utan ock ett stycke af sjelfva landet, tillhör-

de dem som sjömän ännu mera än som krigsmän. De elementer, emot hvilka sjömannen måste strida, öfva och skärpa hans rådighet och mod. Sjelfva den luft, han andas, stärker hans kropps och genom dem hans själs krafter. Äfven om växter och träd har man anmärkt, att de, som lefva i nejden af sjöar och haf, äro af en starkare och rikare natur.

Vikingsfärderne upphörde, sedan icke blott Norrmännen nedsatt sig bland de Christna, utan ock Christendomen blifvit i Norden stadfast. Svenska tapperhetens fält inskränktes inom landet, och hon beviste sig mest i borgerliga krig. De stolta drakarna voro försvunna; och endast fiskarbåtar, samt några få, mest utländska, handelsfartyg syntes vid stränderna och i skärgården. Dock när Finland skulle eröfras och försvaras, begynte Sverige åter känna sin bestämmelse, att vara en sjö-makt. Flottor utrustades af Birger Jarl och Torkel Knutsson, egentligen blott till öfverförande af krigsfolk; men i de krig med Ryssarna, som Finlands besittning föranledde, föreföllo också sjöstrider.

I en sednare tid, då Sverges förening med Danmark och Norge genom beständigt förnyade fientligheter afbröts, begynte Svenskar och Danskar också till sjöss förnya den fordna täflan om företrädet i Norrmanna-hjeltemod. Kompassens och

krutets uppfinning hade emedlertid gjort en stor förändring i sättet att föra sjökrig. Dock var det icke förr, än vid midten af femtonde seklet, som skjutgevär begynte nyttjas på Svenska krigsfartyg; och jemte dem bibehöllos länge ännu båge och pil. Det är egentligen Sturar och Vasar, som äfven på sjön upprättat värn för Sverges frihet och sjelfständighet.

Den förste Gustaf, sedan han icke blott fördrifvit Norrby, som efter Christierns fall upphäft sig sjelf till Herre öfver Östersjön, utan ock från Lübeck ryckt det välde, som den förmättna Hansesstaden öfver detta haf ville inkräkta, satte Sverges flotta i det stånd, att då han sedan med Frankrikes Konung ingick förbund, han kunde lofva honom bistånd af 50 Örlogsskepp jemte 25 tusen man. Och när han af Ryssarne hotades med krig, behöfde han till ett med sina segel nalkas deras stränder, för att bringa dem till fred.

Så intog ibland Europas flaggor den Svenska ett med tiden allt mer utmärkt rum. Den glans, som Vasas stora namn hade gifvit henne, förhöjdes snart af de segrar, som krönte henne under den äldsta af hans söner, hvilken genom Estlands besittning vunnit en ny anledning att emot Lübecks och Danmarks anspråk bevaka och betrygga hennes väg öfver hafvet. Denna väg behöfde hon

sedan icke blott för de förhållanden, i hvilka Polska kronans förening med den Svenska och deraf härrörande söndring inom VasaÄtten, bragte begge dessa Riken, utan ock för de ärofulla vapen, med hvilka Gustaf Adolf, efter Liflands och Preussens eröfring, hastade till Tyskland att försvara hvad för hela Christenheten dyrbarast var eller borde vara. Utom den Danska sjömakten, som under Christian. IV stod på en af sina mest lysande tidpunkter och gaf den Svenska Drottningens förmyndare tillfälle, att äfven till sjöss yttra den kraftfulla rådighet, hvarmed de fullföljde hennes stora Faders verk, begynte nu äfven den Holländska flottan visa sig i Östersjön, såsom medlare emellan de begge Skandinaviska flaggorna, för att hindra någonderas envælde öfver detta haf.

Medlandet öfvergick dock snart till en afgjord förening med Danmark emot den Svenska, genom Carl Gustafs segrar allt mer stigande öfvermakten. Genom hans död och den fred, som derpå följde, undanröjdes väl den fara, emot hvilken Holland hade sändt ej mindre än 40 Örlogskepp till Öresund. Men sedan andra sidan af detta inlopp till Östersjön kommit i Svensk besittning och då Sverge rådde om de flesta stränderna af detta haf, fortfor den om sin handel i Norden ömtåliga republiken, att med en vaksam blick öfver begge

dessa riken, hålla sig färdig till det mindre mäktigas bistånd.

Ett annat ännu viktigare ändamål hade väl på en tid förenat henne med Sverge och England i den så kallade Tripple-alliancen emot Ludwik XIV:s eröfringslystnad. Men då Svenska Regeringen ånyo ingick förbund med Frankrike och lät förmå sig att anfälla Brandenburg, för att hindra dess strid för sin bundsförvandt Holland, som närmast hotades af Ludvigs inkräktande vapen: så öfvertalte Holländska Regeringen den Danska, att bryta freden med Sverge; och sände till Östersjön sin egen flotta, anförd af Cornelius Tromp: den yngre af de tvenne sjöhjeltar med detta icke blott af ryktet ikring Europa burna, utan af Historien för alla tider förvarade namn.

Emot honom och den föga mindre namnkunnige Danske Amiralen Nils Juel, hvilka begge voro på sjön uppfödde och till Amirals-värdigheten uppstigit på de grader, som dertill i naturlig och laglig ordning leda, ställdes af Svenska regeringen, såsom befälhafvare öfver dess väl utrustade, mer än 40 segel starka örlogsflotta, en man, som ej vidare sett sjön, än att han från Finland, der han var Landshöfding, farit öfver Ålands haf till Stockholm, dit han kallades att intaga en stol i Rådet. Friherre Lorentz Creutz var såsom civil embets-

man ej utan förtjenst. Men, hvarken till lands eller sjöss kände han det minsta af det, som hör till en krigares yrke. Det oakadt ville den rättsinnige, men Finskt envise mannen ej höra råd af de förfarna sjömän, som stodo under hans befäl, ibland hvilka Amiral Ugglas var en af de främsta; och då han icke ens förstod den signal, som denne gaf honom i slaget vid Öland, för att begära hans befallning till en nödig vändning, skedde vändningen så olyckligt, att ibland andra fartyg som förlorades, sjelfva Amiralskeppet Kronan kantrade och var nära att sjunka, men tog i det samma eld i krutkammaren och flög upp i luften: hvarvid Öfveramiralen sjelf jemte en af hans söner omkom. Af manskapet, som utgjorde 800 man, blefvo blott någre officerare och båtsmän vid lif. Om det förgångna skeppet Kronan yttrade sig den då i Stockholm varande Österrikiske Ministern Starenberg, att det var på sin tid det största och präktigaste örlogskepp i hela Europa *). Men han anmärkte tillika, att af alla högre befälhafvare vid Svenska flottan hade endast tvenne

*) Quest'è certo, che la nave chiamata Corona nuova sie la piu grande del Mondo e maggiore, che l'Amirante di Spagna la *Sovrana* d'Inghilterra, e la *Reale* di Francia. Kejs. Min. Grefve Starenbergs Relation om Sverige år 1673. Se Handl. rörande Carl XI Hist. i Saml. p. 43.

stigit upp till sin värdighet genom tjenst till sjöss och skicklighet i yrket *).

Sjelfva Riksamiralen Gustaf Otto Sténbock, som före Creutz skulle anförä flottan, hade ej på sjön vunnit någon kännedom af hvad till sjöväsendet hörde. Derföre, och då han ej följde den förfarne Amiralen Bergenstjernas råd, mötte ock honom, straxt efter utloppet ifrån Elfsnabben, en sådan motgång, att han fällde modet och vände om till Stockholm, der han blef för rätta ställd och afsatt. Men icke ens den af Creutz förvällade olyckan kunde afhålla Regeringen, att ännu en gång förtro hela krigsmakten till sjöss åt en man, som med detta element var alldeles obekant, nemligen Friherre Evert Henrik Horn. Också blef följdén den, att Danskarne vunno en ny seger i Kögebugt, och att Svenska flottan, icke endast der blef slagen, utan ock i sin flykt förföljd, och till det mesta förstördes.

Dessa olyckor beredde emedlertid ett nytt tidsvarf för den Svenska flottan. Den unge Konungen, som under kriget sjelf gjorde sin uppfostran, hade genom dem blifvit uppmärksam på tvenne för hennes upprättande och bestånd nödvändiga

*) Ve ne sono poi due arrivati à tal posto, colla virtù nella professione: uno è l'Ugla e l'altro il Clerk. l. o. p. 43.

vilkor. Det ena var, att den man, åt hvilken hennes styrelse och vård skulle anförtros, först och främst vore sjöman; det andra, att en annan station för henne utsågs, än den aflägsna hufvudstaden, hvarifrån hon sent kom ut, efter ofta fördröjd islossning, genom en vidlyftig skärgård, som blott med föränderliga vindar kunde genomseglas. Beggedera villkoren uppfylldes, då Carl XI:s skarpa urskiljning förtrodde sig till Hans Wachtmeister: som vid Trottsö, sedermera Carlskrona kallad, skapade på en gång en ny hamn, en ny flotta och en ny stad.

Inom några år var Sverige åter den sjömak, som det efter sitt läge borde vara. Carl XI behöfde ej mer än visa sin flotta på hafvet, för att genom freden i Altona tvinga Konungen af Danmark till afstående ifrån de anspråk, med hvilka han förnärligt Hertigens af Holstein rättigheter. Och nu begärde äfven Holland biträde af Svenska krigsskepp emot den förnyade faran af Frankrikes öfvermakt, hvilket ock af Carl XI beviljades, ehuru den redan till Marstrand afgångna eskadern derifrån blef återkallad.

Carl XII:s uppträdande på thronen öppnade en ny tid i Norden. Hans första bedrift var, att, till försvar för den ånyo förnärligt Hertigen af Holstein, befalla sin flotta till Öresund, tvinga den

fram i ett förut obesegladt farvatten, landstiga på Seland och utverka freden i Travendal.

Det namnkunniga krig, han sedan förde med Zaren af Ryssland och Konungen af Pohlen, ehuru lysande i sin förra hälft, medförde till slut, ibland andra olyckor för Sverge, äfven den, att det i Östersjön införde en ny sjömak, som med tiden skulle bemäktiga sig alla dess östliga stränder. Förut var det endast på sjön Peipus, som Svenska och Ryska fartyg kunde mötas. De strider, som dervid föreföllo, ehuru endast med små fartyg förda, och vid glansen af de stora bedrifterna till lands förbisedda, voro dock både i sig sjelfva märkvärdiga genom det hjeltemod, hvarmed en Hökeflycht och en Löschern, då de icke mer kunde försvara sig emot den Ryska öfvermakten, sprängde fienden, jemte sig sjelfva, i luften, och genom sina följder viktiga, då under dem Rysarne framträngde sig till hafvet och genast begynte anlägga Petersburg och Cronstadt.

Huru litet man kort förut föreställde sig, att Svenska flottan skulle emot Ryssland behövas till annat, än till öfverförande af manskap och krigsförnödenheter, bevisar äfven det till Archangel under Amiralen Sjöblads befäl anställda sjötåget, hvars ändamål var lika tvetydigt, som dess utgång föga tillfredsställande.

Mera både nödvändig och ärofull var den utrustning, som 3 år derefter (1704) skedde till beskydd för Svenska handels-fartyg emot Engelska kapare. England, så väl som Holland hade väl bistått Carl XII, då han, af tre grannar på en gång angripen först, vände sig emot Danmark. Och efter Konung Wilhelms död hade Drottning Anna icke blott försäkrat Sverge om Englands fortvarande vänskap, utan ock med Konung Carl afslutit ett nytt förbund *), hvori äfven Holland deltog. Dock sågo de båda sjömakterna ogerna, att den Svenska flaggan begynte visa sig på de haf, der de voro vana att herrska. Emellertid kastades skulden för den ofred, henne mötte på enskilda våldsverkare. Hon måste således emot dem väpna sig sjelf, då de icke af sin Öfverhet höllos i tygeln.

För detta ändamål seglade ifrån Carlskrona linjeskeppet Öland af 50 kanoner, under befäl af Kapiten GUSTAF PSILANDER.

Innan honom kunde förtros ett sådant värf, måste han hafva bevist sig såsom en både modig och förfaren sjöman. Detta blef han ej endast genom den tjenst, han ifrån sitt sjuttonde år gjorde vid Svenska flottan, utan ock i en utländsk sjö- och krigsskola.

*) Den 10 Augusti 1703.

Den Franska flaggan var då mäktigare, än någonsin förr eller sedan, dels genom mängden af skepp och kanoner, dels genom det anseende, som den namnkunnige Tourville henne förvärfvat, då han segrat icke blott öfver den Spanska, utan öfver de förenade Engelska och Holländska flottorna. Psilander valde dock hellre att gå till Holland, såsom en med Sverge då förbunden sjömak, i hvars tjenst han äfven trodde sig mest kunna lära. Efter 5 års frånvaro, under hvilken tid, ibland andra märkvärdiga tillfällen, slaget vid Dieppe den 10 Juni 1790 pröfvat hans hjeltmod ej mindre än hans skicklighet som sjöman, återkom han till Fäderneslandet: för att under en sådan Chef, som Hans Wachtmeister var, med all lust och kraft egna sig åt alla de göromål, genom hvilka redan i fredstid icke blott krigets medel, utan krigarne sjelfve, äfven de till lands stridande, ännu mera de som till sjöss skola förstå att använda både vapnens och elementernas makt, behöfva danas och beredas.

Befordringar i fredstid äro icke alltid bevis på en sann förtjenst hos en krigsman; men när vid utbrottet af kriget med Danmark, Psilander befordrades till Kapiten och erhöll befäl öfver Linsjeskeppet Enigheten om 94 kanoner, så bevisar det, till hvad förtroende han gjort sig värdig. Och

huru han vid den sjöfärd, som beredde laudstigningen på Seeland, hade deremot svarat, syns af alla de följande befäl, han sedan erhöi vid särskilda sjöfärder, än i den Finska viken, än i den Bottniska, och slutligen vid det tillfälle, hvarom nu egentligen var fråga, då Örlogsskeppet Öland skulle gå ut för att på främmande haf beskydda den Svenska handelsflaggan.

Kryssande i Nordsjön, mötte han utanför Orfords näs, som ligger på kusten af Suffolk, en Engelsk flotta, och helsades ifrån dess främsta skepp med ett skarpt skott, som gick tätt under Ölands bogspröt och snart följdes af en genom dess tågverk flygande kula. Psilander sände genast i en slup en af sina Löjtnanter, vid namn Utfall, att på en sådan helsning begära förklaring. "Ser ni icke den Engelska Drottningens flagga?" frågade Britten. "Och ni," svarade Svensken, "ser ni icke Konungens af Sverge flagga?" "Af vördnad för den Engelska flaggan," fortfor den förre, "måste det Svenska skeppet palma in vimpel och sätta på bramsegel." "Det sker icke," gaf den sednare till svar och for.

I samma ögonblick lade sig det Engelska skeppet vid sidan af det Svenska, och gaf det hvad man kallar ett glatt lag.

Dermed läto de Engelske allt för tydligt för-

stå, att de ärnade med våld taga, hvad dem icke godvilligt gafs. Deräs flotta bestod af 8 linjeskepp, alla större, än det ensamma Svenska, samt af en fregatt. Det var således emot en mer än 8 gånger större styrka, som Psilander skulle sätta sig, för att vägra en hyllning, som, ehuru obehörig i sig sjelf, dock, när den af en så öfverlägsen makt med våld fordrades, ej borde anses förnedrande för den flagga, han förde. Både förnuft och mensklighet syntes fordra, att han hellre underkastade sig en formalitet, som i sådant fall ingen ting betydde, än blottställde en mängd menniskolif, jemte en så dyrbar statens egendom, som ett linjeskepp är, i en drabbning, hvars utgång intet ögonblick kunde vara oviss. Ur denna synpunkt ville likväl hvarken Psilander, eller de som under honom stodo, betrakta saken. De lefde i Carl XII:s tidehvarf. Han hade då redan icke endast genom de förvånande segrarna vid Narva, Düna, Klissow och Pultusk förnyat det Svenska folkets stolthet öfver sin underbart sköna, sjelfva den fordna hjelteålderns glans fördunklande krigsära. Han hade äfven af sitt romantiska tänkesätt, som, skildt ifrån all statsklok beräkning, aktade endast hvad tappert och dristigt stort och stolt, eller enligt hans öfvertygelse rättvist och ädelt var, lemnat många bevis, och helt nyligen det högst ovanliga, att han af alla sina

segervinningar i Pohlen ej ville tillegna sig sjelf någon fördel, utan blott njuta den triumphen, att afsätta dess Konung och lägga dess krona på ett i hans ögon värdigare hufvud. Konungens tänkesätt delades då af nästan hela hans folk, åtminstone af hans krigshär. Och i enlighet dermed måste äfven de Svenskar handla, som befunno sig om bord på skeppet Öland: hvilket nu ensamt på hafvet föreställde deras fädernesland i ett besynnerligt förhållande till den Engelska makten och dess, oakadt begge Rikenas fred, Sverge förolämpande öfvermod.

Äran, med ett ord, Sverges och Carl XII:s ära, var det enda som Psilander vid detta tillfälle ville afse, det enda som bestämde hans beslut och handling, och lika med anföraren tänkte alla de som med honom stodo. "Hellre sjunka, än tåla en skymf för vår Konungs flagga!" var så väl manskapets, som befälets utrop.

Worchester, — så hette det Engelska skeppet, som begynt fiendtligheterna —, hade aflossat endast öfversta lagret af kanonerna; men Öland svarade med det nedersta så väl som med de öfra; och det med sådan verkan, att Worchester måste draga sig tillbaka.

Tillfredsställd af sin hämd, tänkte Psilander fullfölja sin kosa; men under det han uppehåller

sig för att upptaga slupen, ilar Chester, det närmaste af de öfriga Engelska skeppen, fram för att anfälla Ölands andra sida. Det får samma svar med samma följd. Hvarpå Svensken tillsätter alla sina segel, för att om möjligt är undvika vidare strid. Men tre de snällaste seglarne af den Engelska flottan upphinna honom snart. Nu begyns den egentliga drabbningen, klockan 1 om middagen, och fortfar öfver 4 timmar. Redan detta vittnar om den underbara tapperhet, hvarmed de Svenske slogos emot en sådan öfvermakt. Af de tre Engelska linjeskeppen fingo två en sådan skada, att de nödgades draga sig ur striden. Men fienden hade allt nya dundrare att sätta i stället. Till slut måste ock det ensamma svenska skeppet komma i ett redlöst tillstånd. Utan stänger, tackel och tyg låg det som ett blockhus, öfverhöljdt af eld och rök. I sjelfva vattengången genombåradt, fortfor det likväl att strida. De vid muskötteri-eld vane Svenskarne använde äfven den i förening med kanonelden.

Hittills hade Engelska Amiralsskeppet Lightfield om 56 kanoner hållit sig på afstånd; men nu kom äfven det, åtföljdt af Ruby och Assistance, hvardera om 52 kanoner, för att sluta striden. Light-

field lade sig bakom Öland för att beskjuta det långskepps; Ruby tog en sådan ställning, att dess skott gingo kranbalksvis, som sjömän säga, och Assistance angrep tvärsidan. Det redan förut så mångfaldigt anfäktade Svenska skeppet, huru skulle det kunna uthärda detta nya tredubbla anfall? Sjelfva dess kanoner blefvo nu dels sönderskjutna, dels genom afbräckningen af en däckbalk obrukbara. Dess motstånd måste således upphöra. Dock strök det ej flagg, såsom vanligen sker, när ett skepp öfverlemnar sig åt en segrande fiende. Ännu var Psilander för stolt dertill; men hans fintlighet bistod hans stolthet. Han lät hissa sin flagga i schau, som det heter: hvarmed sjömän ge tillkänna, att de äro i nöd stadde och behöfva hjälp.

Den Engelske Amiralen, hvars namn var William Weston, oaktadt all den harm han måste känna af denna förödmjukande strid, denna dyrköpta seger, var likväl ej så oädel eller så omenskelig, att han vidare ville misshandla den öfvervunna, som ej mer kunde försvara sig. Utan att låtsas märka det sista trottset i flaggan, ansåg han nödtecknet såsom ett tecken af undergifvenhet, och upphörde med elden.

Till Engelsmännens stora förundran funno de på det Svenska skeppet endast 16 döda och 37

sårade. Det redlösa skrofvat släpades till Noor, och derifrån vidare in i Themsen *).

Det uppseende, som detta tvetydiga seger-tecken gjorde i London och hela England, var blandadt af förtrytelse öfver hvad det kostat de segrande och af beundran för de öfvervunna.

Engelska Regeringen sökte väl att ifrån sitt land och folk hvälfva så väl skulden för anfallet, som skammen af striden, i det hon genom sin Minister i Stockholm Robinson yrkade på Psilanders bestraffning. Men Sverges Konung svarade, att han med mycket mera skäl kunde vänta, att Englands Drottning ej skulle lemna ostraffadt det fientliga, så väl emot all folkrätt, som emot begge Rikenas vänskap stridande anfallet emot det Svenska, på ett fritt haf fredligt seglande skeppet. För öfrigt förklarade hvardera Regeringen sin önskan, att bibehålla och stadfästa det ingångna förbundet.

Drottning Anna var utan tvifvel så mycket mer angelägen om Carl XII:s vänskap, som hon gjorde sig hopp om hans bistånd emot Frankrikes och Spaniens förenade makt: hvarom hon äfven i det förbund, som Sverge med England och

*) Se Carl XII:s Hist. af Nordberg C. 7. §. 130 och Tornqvist, Svenska Flottans sjötåg, D. 2. p. 26.

Holland året förut ingått, hade betingat sig hans löfte. Också i detta år hade hon några månader före den olyckliga händelsen, hvarom nu fråga var, skrivit ett bref till den i Pohlen segrande Konungen, hvori hon uppmanade honom, att såsom en mäktig Furste och en utmärkt Ledamot af det heliga Tyska Riket, dit vända sina vapen till dess försvar emot Frankrikes öfvermod, som hotade hela Europas frihet. Således var väl klagomålet öfver Psilander föga allvarligen ment.

Också bemöttes han i England på ett sätt, som vittnade om den största aktning för hans underbara tapperhet. Drottning Anna skänkte honom en guldvärja *) och tillböd honom att, såsom Rear-Amiral gå i Engelsk tjenst. Men hans kärlek till sitt Fädernesland emotstod alla frestelser af utländsk lycka.

Hans skepp blef, på Engelska Regeringens bekostnad, i nytt stånd satt och till den hjeltemodiga befälhafvaren återställt. Men detta namnkunniga fartyg, som så underbarligen blifvit frälst ifrån den mest öfverhängande fara af en fullkomlig förstöring och nu med triumph nalkades hemlandes farvatten, möttes der af det missöde, att

*) Enligt en annan berättelse (Tornqvist p. 22) erhöll han en guldkedja af den längd, att den räckte från halsen ända ned till fötterna.

på en bank förlisa. Allt folket blef väl bergadt, men af skeppets tillhörigheter endast tågverket. Det skedde på Skagerns ref genom vårdslöshet af en till styrman legd utländning Roserus von Ackern, hvilken ock derföre blef för rätta ställd och afstraffad.

Denna olycka, ehuru den störde Psilanders glädje af sin hemkomst, kunde dock icke minska hans rätt, att efter en sådan för Svenska flaggan och Svenska tapperheten ärofull bedrift i fäderneslandet hedras och belönas. Dock synes han i 8 år hafva saknat allt offentligt tecken dertill. Ty att han i de följande åren, såsom Kapiten förde särskilta örlogsskepp vid de sjötåg, som årligen skedde till Finska viken, hvilket han förut ända ifrån krigets början gjort; och att han slutligen utnämndes till Holm-major i Carlskrona var ej annat, än hvad i alla fall borde naturligtvis följa af hans mer än 20-åriga tjenst vid flottan, af hans vid alla tillfällen bevisade drift, mod, skicklighet och trohet. Antingen det härrörde af den afund, som hos den på smygvägar krypande duglösheten så ofta lägger sig i vägen för den rätt framgående, blott genom sina allmänt kända mödor och bragder stigande förtjensten, eller deraf, att Konungens frånvaro och sysselsättning med det Pohlska fälttåget hindrade honom att på det,

som utom det samma föregick, fästa nog uppmärksamhet; så var det först 1712 i Bender, som Carl påminnte sig Psilander, i det han upphöjde honom till adelig värdighet och gaf honom ett sköldemärke, der en Svensk flagg emellan 8 Engelska erinrar om den otroliga hjeltedat, genom hvilken han blef värdig ett utmärkt rum, icke blott på Svenska Riddarhuset, utan i odödlighetens tempel.

Samma år blef han befordrad till Schoutbynacht: och dertill berättigade honom så väl hans förtjenster i allmänhet, som den särskilta, han, såsom befälhafvare på linjeskeppet Nordstjernan förvärfvat sig i det sjötåg, som, efter den plötsliga vändningen af Carl XII:s lycka, af det nya fredsbrottet med Danmark föranledes, då Svenska flottan anford af den store man, hvars verk hon var, den då redan 70-åriga, men ännu med full kraft verkande Hans Wachtmeister, mötte den Danska vid Möen (den 24 Sept. 1710) och sedan hon i luften sprängt ett af hennes främsta skepp, Dannebrog om 80 kanoner med 800 mans besättning, beredde sig med allt hopp om seger att fullfölja striden, då en hastigt utbrytande storm tvang begge flottorna att söka sig hvar sin ankarplats.

I de följande olyckliga åren fortfor Psilanders verksamhet i Carlskrona, der honom upp-

drogs, jemte vice Amirals värdigheten, tillsyn öfver skeppshvarfvet. Denna befattning hindrade honom, att deltaga i de strider, med hvilka den Svenska sjömakten förgäfves bemödade sig att hålla tillbaka den nyskapta Ryska, som nu efter Finlands, Estlands och Liflands eröfring icke blott behärrskade Finska viken, utan öck trängde sig utom den, ända till Åland: hvarvid Zaren sjelf medföljde, men ställde sig under Amiral Apraxins befäl, tjenande blott som Schoutbynacht, tills han i slaget vid Jungfrusund tillfångatagit den tappra Ehrensköld *).

*) Om denne ryktbare man påminnes man ovillkorligen vid minnet af Psilander, icke blott derföre, att de voro samtida sjöhjeltar, utan för en märkvärdig likhet i den bedrift och det öde, som i synnerhet göra hvarderas namnkunnighet. Liksom Psilander, hade äfven Ehrensköld att strida emot en mångfaldigt öfverlägsen styrka. Med 6 galerer, en skottpräm och tvenne skärbåtar, hvilkas allas besättning icke utgjorde mer än 900 man, satte han sig emot en krigsmakt, som bestod af 115 galerer och 20,000 man. Beggè måste efter en blodig och för fienden förödande strid till slut ge vika för öfvermakten och träda i fångenskap; men behandlades af segervinnaren icke såsom fångar, utan såsom skulle de stridt på hans sida och verkat till hans seger. Ty såsom Psilander af den Engelska Drottningen, så blef Ehrensköld af den Ryska Zaren öfverhopad med hedersbetygelser och äreskänker. Då han med brända kläder, och af tvenne skott sårad, öfver relingen nedfallen och med ena foten i en tågbykt hängande, blef af fienden tagen och förd på ett af

Tre år derefter, då Apraxin besökte äfven Gottland, var Psilander Landshöfding derstädes och hade således ett nytt tillfälle att bevisa, om ej personlig tapperhet i striden, dock en Befälhafvares skicklighet att förutse och anordna hvad dertill hör. Också kunde fienden ingenting mer uträtta, än att han plundrade de närmaste byarne och bortförde klockorna ur tvenne*) kyrkotorn.

Sedan freden i Nystad äntligen gjort slut på alla Ryska fientligheter i Sveriges farvatten

dess fartyg: var det första föremål, på hvilket hans åter öppnade ögon föllo, Zar Petter sjelf: som med en kyss på hans blodiga panna önskade honom en lycklig återställelse och gaf en sträng befallning om hans sorgfälliga vård. Sedan han i Petersburg blifvit läkt ifrån sina sår, ikläddes han en brun silfvergalonerad klädning och framställdes för den Ryska Senaten, såsom en af Sverges förnämsta sjöhjeltar, genom hvars tillfångatagande Zaren hoppades hafva gjort sig förtjent af Vice Amiral-värdigheten: hvilken ock Senaten, som förut vägrat den, nu ej kunde undgå att honom tilldömma. Vid Ehrenskölds hemskickning efter slutad fred skänkte honom Peter sin bild med dyrbara rosenstenar utsirad.

Denna bild och den åt Psilander af Engelska Drottningen skänkta guldvärja, om de ock icke mer finnas hos någon af deras ättlingar i förvar, må likväl af samma skäl, som deras sköldmärken på Ridarhuset äro uppställda, fästas vid deras minnen i fäderneslandets häfder: för att visa efterkommande, huru den Svenska tapperheten var fordom af sjelfva fienden aktad och hedrad.

*) Se Nordberg, c. 21. §. 55.

och härjningar på dess stränder, fortfor Psilander ännu i några år vid styrelsen af Gottland, tills han (år 1728) blef flyttad till Calmare Län. Ehuru tillfredsställd han borde vara att vid dessa viktiga befattningar ådagalägga, jemte en krigsmans kraftfulla drift, en civil embetsmans varsammare rådighet: måste han likväl känna sig i sitt rätta element återställd, då han (1734) upphöjdes till President vid Amiralitetet i Carlskrona.

Hvad han vid dessa befattningar utom stridens fält uträttade till nytta för fäderneslandet, tillvann honom samtida medborgares utmärkta aktning. Men dessa tysta förtjenster äro sällan af det slag, att de kunna för efterverlden göras rätt åskådliga eller väcka ett sådant deltagande, som en märkvärdig strid eller annan handling i det offentliga lifvet; hvarvid icke blott saker komma i fråga, utan personer talande och verkande med sina egenheter framträda. Derför, då Landshöfdingen och Presidenten Friherre von Psilander är glömd, äfven der han icke borde vara det, på Gottland och i Calmar län, vid Amiralitetet och på Riddarhuset: så är Kapiten Psilander oförgätlig för hvarje skolgosse som läst om honom i Historien, för hvarje jungman som hört om honom på Nordsjön, kanske äfven för dem som vid detta tillfälle blifvit första gången

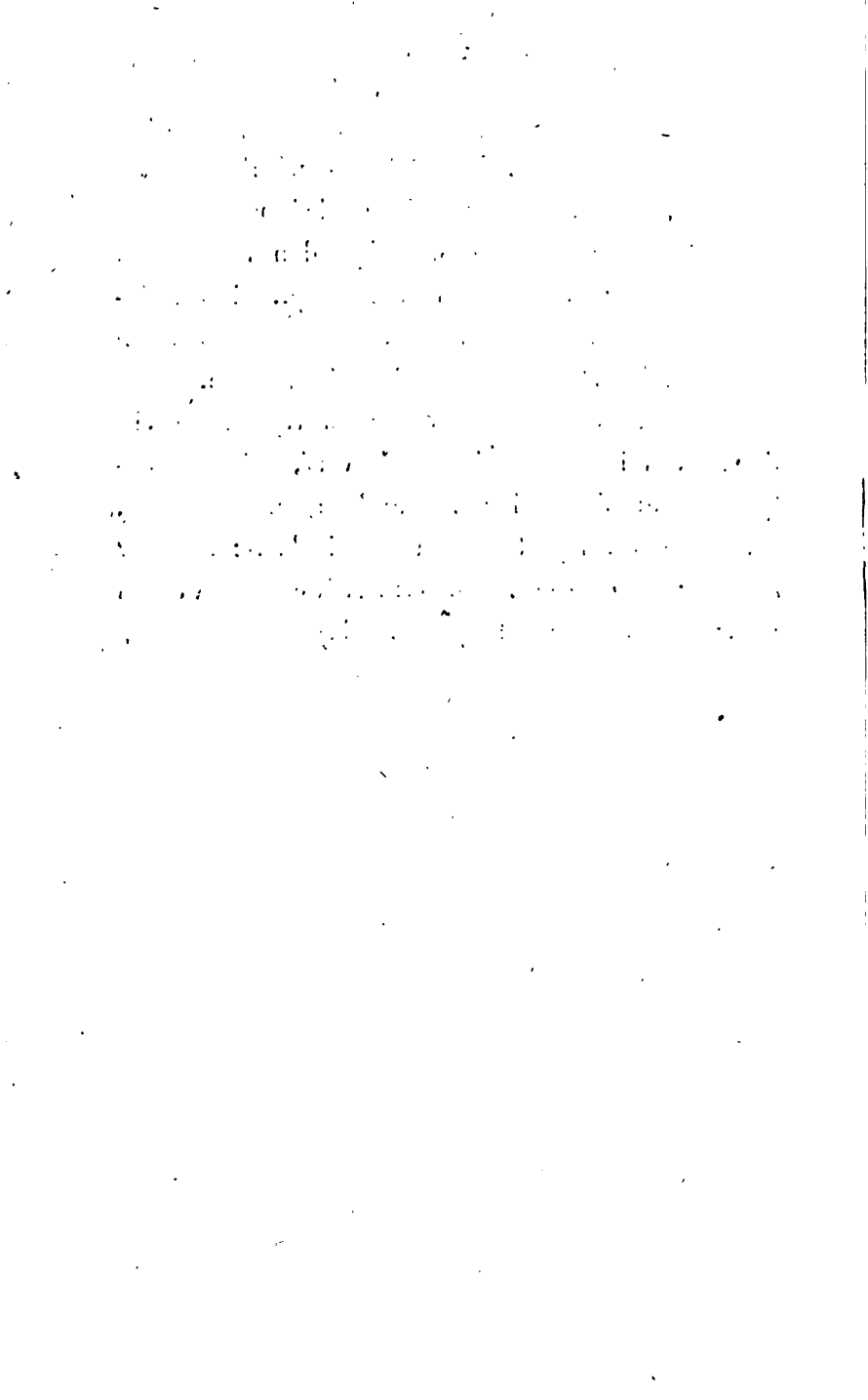
på hans namn uppmärksamma; ty dertill behöfs ju intet annat, än hvad jag, utan all främmande prydnad, i dess enkla och nakna sanning, har framställt, och ännu en gång upprepar: att han med ett enda skepp, om 50 kanoner, i nära 5 timmar, försvarade sig emot en Engelsk flotta, af 8 Linjeskepp, en Fregatt oberäknad, hvilkas styrka tillsammans utgjorde 454 kanoner.

Hvad Friherre von Psilanders person eller enskilda lif angår, så har han med en reslig växt förenat ett vackert och ädelt utseende. Dessa förmåner jemte det snille och det mod, som honom utmärkte, voro hans enda anor. Af sina Föräldrar, Inspektoren i Kammar-Archivet Petter Persson Psilander och dess hustru Elisabeth Johansdotter ärfde han icke mera rikedom, än förnämhet. Men de hade gifvit honom en god uppfostran.

På grunden af sina i ungdomen väl anlagda studier lade han sedan en beständig tillbyggnad af kunskaper, i det han tillbragte alla lediga stunder i sitt betydliga, väl valda, och väl ordnade bibliothek. Hans lätta och muntra lynne gjorde honom i umgänget ej mindre angenäm, än lärrik.

Han var född i Stockholm den 16 Augusti 1669 och dog i Carlskrona den 18 Mars 1738. Den ifrån honom och hans fru Lögrið Lepin

härstammande ätten har på den manliga linien utslocknat; men på den qvinliga lefver den ännu i den Grefliga familjen Snoilsky, den Friherrliga Lagerbjelke och den adliga Dalman. Det medlersta af dessa namn tillegnar sig släktskap äfven med hans förtjenster om Svenska flottan. Men arfvingar af dem alla tre kunna trygga sig vid den, äfven i fredliga tider och värf, gällande betydelsen af bilden i närvarande minnespenning, och till sitt valspråk antaga dess inskrift: *Sidant res, animus emergit.* (Hvälfve sig lyckan ned: sinnet sig höjer dock.)

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1832.

I N N E H Å L L :

**Direktörens Tal och Berättelse om Samman-
komsten.**

**Minne öfver Biskopen Rudbeckius, af F. M.
Franzén.**

Den 20 December 1832 hade Svenska Akademien på Stora Börs-Salen offentlig sammankomst, hvilkken H. M. Drottningen samt D.D. K.K. H.H. KronPrinsen och KronPrinsessan täcktes i näder bivista i den vanliga Läktaren.

Akademiens Direktör Hans Excellens StatsRådet m. m. Herr Grefve Gustaf Lagerbielke öppnade sammankomsten med följande

TAL:
MINE HERRAR!

Fruktosam i sina danelser, orubblig i sin gång, upphör tiden icke att alstra nya tilldragelser, nya föremål, hvaraf den betydelselösa mängden ett ögonblick framskyntar, för att ett annat återsjunka i den natt, på hvilken ingen gryning följer. Sällsporda äro de skiften, sällsynte de män, dem

ödet utrustat med makt att motstå tids-strömmen, att flyta högt öfver dess rörliga bölja, likasom de fordna storheter, hvilkas minnen ovanskligt sväfva öfver sekterna. Det nu bortglömda året är ej främmande för dessa tankar. Samtidens företeelser, den framfarnas erinringar, intet har saknats. Åtskilligt hafve vi sett skenbart tillförma sig och bortdunsta; annat hafve vi äfven skådat, som för själen, känslan, minnet icke skall försvinna. Denna tillfredsställelse vare och, der den kan uppbräntas. Folken förunnad: den är ej allmän. Från fjerran höres dånet af världshändelsernas hjul, som hvälfver sig i ett oafbrutet kretslopp, här fortskyndadt af passionernas feberkraft, der saktadt af vishetens förmåga, än under säker ledning inskränkt inom den banade stråten, än af ovana händer vilsefördt mellan bråddjup och branter. — Inom vår synkrets framgå äfven tidens skiften, i jemnare, dock ohämnad rörelse. Denna är icke stormilen, som förvånar och ödelägger, men den milda vindfläkten, som uppfriskar, renar och stärker: icke hafvets svällda vågor, genombrytande darrmarna, öfversvämmande fälten, men den klara, djupa elfven, som i stilla majestät framflyter, spridande fruktbarhet och trefnad vidt omkring båda sina stränder.

Så genomför ock Sveriges och Norriges Konung båda sina förenade Riken. Kärlek möttes af genkärlek; välgerningarna af tacksamheten. Å ena sidan uttrycket af ett ädelt hjertas sällhet, då det njuter sin enda eftersträfvade belöning; å den andra glädjens kraftfulla naturspråk och hänförelsens genljudande stämmor. — Genom ett sällsamt ödets skick tycktes äfven denna *Carla*-färd återkalla något minne af hvarje bland de mest frejdade, som burit detta namn. — I en aflägsen landsort, den *Tiondes* rika gåfva åt Fosterlandet, öppnade den Fjortonde, genom en beredd säker tillflykt åt seglaren, nya källor till förkofran för handeln och näringsfliten. — Invid den af hafvet omslutna stad, der den *Elfte* ökat glansen af *Carlars* namn och af den *Krona* de burit, då han nydanade alla medel till bildning och vård af Rikets flytande fästen, der tillade den Fjortonde det fäste på hälleberget, som fulländar Stiftarens verk, förenande ett dittills saknadtt värn emot människovåldet, med ett länge försäkradt skydd emot elementerna. — Vid foten af den klippa, hvarifrån i sorgliga tidskiften döden ljungades emot den *Tolfte*, der möttes den Fjortonde af välsignelser. Och tätt derinvid, med ögat vändt mot Nordhafvets fjordar, huru ej erinra sig den *Trettonde*, som här sista gången syntes på

det element, der han skördat sina första lagrar? Tvenne gånger hade han emottagit värden af sitt Fäderneslands öden, den sednare såsom dess räddare, och anförtrodde slutligen dess framtida bestånd åt sin sjelfvalda Son; njutande af Försynens nåd den belöning, att se sitt verk fullbordadt, innan denna rena fosterländska själ, numera fullkomligt lugnad, gick att med ättefädrens förenas.

Mén det gifves i hvarje handling ett hufvudmoment, innefattande dess flesta eller viktigaste syften. Så äfven i denna Konungens resa. Närmare dess slut såg han sig på en gång (fastän ej oväntadt) omgifven af talrika, hvimlande, lyckliga skaror. Snart sagdt alla samhällets skiftningar i stånd, yrken, vilkor, funnos här om hvarannan blandade, i den trefliga samdrägt, som underhålles af gemensam tillfredsställelse. Man skulle trott sig skåda Nationen, skildrande sig sjelf efter naturen, men i minskade former. Och hvarest detta sammanträffande? På den märkliga punkt, der Öster- och Vesterhafvens böljor nu sammanflyta. Hur mången frejdad Regering, som ej kunnat företaga, hur mången i synnerhet, som ej hunnit fullborda ett sådant jetteverk? Åt Svea Konung beskärdes denna ära; och sjelf skyndade han att låta strålar deraf återfalla på minnet af den Man, som med snillets och viljans sammanhållna kraft

genombröt jordhvarf och klippor och fördomar, segrande öfver både naturens motstånd och människors. Eftertiden må dömma, om den förhoppning varit så vågad, den för mången ännu torde synas, att Göta Kanal, fullbordad, skall tillföra Sverige flera *sekeltal* af gagn, än den, under fulländningen, mött *åratal* af klander.

Monarken nalkades sin Hufvudstad, och der — men teckningen vore öfverflödig. Eller finnes väl någon af de härstädes församlade, som ej lifligt erinrar sig detta fredliga triumftåg, der tusentals medborgare sammanlänkade sig till En man, och tusentals jublande röster sammansmälte till Ett ljud?

Och Han, som emottagit denna festliga hyllning, blef nu den, som, hastande att undanskymma sin personlighet, sjelf riktade gården af vår vördnad och beundran åt andra sidan grafven och seklerna. Samtida storheten nedböjde sig ädelt för den framfarna. Här, hvi är det mig ej tillåtet att ännu en gång vädja till hvarje hjertas, hvarje minnes återspeglning af så outplånliga föremål? — Men inom detta samfund, instiktadt i åminnelse af Gustaf Adolf den store, men på denna dag, årsdagen af Dess födelse, och derfore af Stiftaren utsedd till Svenska Akademiens högtidsdag, är tyst-

naden omöjlig; och Akademiens nuvarande tolk *måste* framföra några brutna återljud af hvad så nyligen blifvit under högre ingifvelser utfördt, samt af väldigare stämmor uttaladt.

Dagen inbröt: tvenne århundradens timglas hade utrunnit. I Templet, i det åt segern, äran och häfderna invigda Templet, inträdde Svea Konung; jemte Honom Hjeltegemålen och Hjeltedottern. Der, invid de till stoft vordna lemningarna af en bland de störste Män jorden burit, prisades den eviga Allmakt, hvars utkorade redskap Han i tiden var; och hans djupa gudsfruktan, hans ädelhet och hjeltekraft tecknades i ordalag, värdiga ett sådant minne. Sist flyttades till deras prydda hvilorum dessa heliga qvarlefvor, företrädda af Rikets Båner, närmast beledsagade af *Den*, som närmast kunde uppskatta, hvilken hög anda de fordom omslutit. Då Han inträdde i Grifthvalfvet, förekom det, som funnes der, gifvande handen åt hvarandra, tvenne stora tidehvarf, lika i mångfald af företeelser, jemförliga i dessas verkan på Folkens öden, blott med olikheten af föredöme och af efterföljd. Och när, med själens innerliga deltagande, afspegladt i sin blick, Monarken återsyntes vid den gräns, som skiljer de tillvarandes boningar från de hädangångnas, tyckte man sig skåda *Kraften* i hela sin utveckling, fastän underkastad natu-

rens eviga lagar, och *Lifvet* i all sin friska glans, men anande odödligheten.

Den höga Religions-akt, som här blifvit återkallad, kunde dock endast omfatta vissa de mest utmärkande drag, och Hjelten, den *Christna* Hjelten hufvudsakligen i dem framställas. En närmare teckning återstod af Regenten och Statsmannen, af upplysningens nitiska befordrare, af vettenskapernas störste välgörare i vårt Fädernesland. Äfven detta åliggande har värdigt och fullständigt blifvit uppfyllt. Konungen beredde tillfälle dertill genom beslutet att åt Gustaf Adolf den Store uppresas en Minnesvård, af Monarken sjelf föranstaltad, men, såsom inskriftens ord lyda, af Honom i *Svenska Folkets namn*. Stället utsedde Han i den Stad, som innesluter Rikets förnämsta Läroverk, och just det, hvars tryggade bestånd är en omedelbar följd af Gustaf Adolfs ädelmod. Grundstenen borde läggas på sjelfva den sekulariska dagen, och Konungen, som således icke kunde personligen förrätta en Honom så kär handling, uppdrog verkställigheten åt sitt andra Jag, sin födde representant, Arfvingen af dess höge Faders thron och grundsatser och dygder. Han kom, och med Honom tvenne hans egna yppiga skänker åt Fosterlandet, tvenne telningar af vår nya, eller rättast föryngrade Carlstam. Sjelf genom sin öfver-

tagna vård af Lärosätet, Ungdomens Furste, ville Han uti dennas hoppgifvande krets införlifva sina förstfödde Söner. Det var för Dem ett slags inträde i det offentliga lifvet, och tillfället kunde ej betydelsefullare väljas. Deras späda blickar mötte på en gång det yppersta af *Exempel*, menskliga storheten i all sin strålande glans, och den viktigaste af *Lärdomar*, sjelfva denna storhets timliga vansklighet. — I djup och stilla andakt försiggick högtidligheten, här upphöjd af en manlig och sakrik värtalighet, der förskönad af de blomster, Sånggudinnorna gifmildt strödde omkring Minnesvården.

Så firades af Konung och Folk, öfverallt och af alla, denna Fäderneslandets samt äfven Nord- Germaniens Minnesfest. Aldrig var gården af människors beundran, aldrig offret af deras kärlek högre förtjent. Gustaf II Adolfs verldsrykte är grundadt på en sådan mångfald af dygder och snille, att det icke allenast blifvit hylladt af alla opinioner, utan äfven att hvarje af dessa gerna i Honom ville se *sitt* särskilta stöd, *sitt* egentliga föredöme. Denna åsigt tål någon inskränkning. Hvarje opinion, som innefattar sann upplysning om rätt och pligter, ädel syftning, samvetsgrant utförande, kort sagdt, der både sak och medel äro *rättvisa*, den kan tvifvelsutan smickra sig att vara i något sam-

klang med Gustaf Adolfs höga själ. Men *intet* af dessa villkor må eftergifvas; derom vittnar hela hans vandel. I första ungdomen uppträdde han såsom medlare emellan Fadrens dittills obevekta stränghet, och den mildhet, som var hemfödd i Sonens hjerta, den han likväl sjelf aldrig till svaghet öfverdref. Yngling ännu, dock redan Konung, blef han ofta det framfarnas försonare, men äskade samtida ordning, och beredde säkerhet för det tillkommande. Det värf, Försynen honom förelagt, kräfde enhet, lydnad, uppoffringar. Hans första strider voro till Fosterlandets försvar, de sednare derjemte till Religionens och mensklighetens. Hotades något af dessa heliga föremål, då höjdes den Väldiges arm, och mot Östern, mot Vestern, mot Södern ljungades de Nordliga åskor. Han lefde, kämpade, segrade, föll för en hög tanka, utförd i en kedjeföljd af stora gerningar. Denna själens grundtanka, stridernas föremål, segerns pris, var den ädlaste af människans friheter, Samvetets; var Folkens viktigaste rätt, Sjelfständigheten. Om borgerliga fri- och rättigheter tvistades föga i detta tidevarf; det behöfdes icke heller under denne Konungs Spira. Sjelf vördade han lagen, men ville ock, att den af alla skulle vördas. Han hatade förtrycket, och straffade mer än en högst uppsatt förtryckare; men han skulle ej

mindre verksamt hafva kufvat våldet, om det visat sig under en annan, då obekant, sednare alltför ödkänd skepnad. Han älskade allas rätt, icke allas välde; och han kände att utan *enhet i vilja* finnes ingen *sammanhållning af kraft*. Detta sednare syftemål uppnådde han äfven, och i sällsynt mått. Hans folk, hans krigare, och verkställarne af hans bud, alla hyllade honom med innerligt förtroende och gränslös hängifvenhet: dessa äro äfven hufvudvilkoren för lyckosam utgång af alla stora företag. Mätte denna sanning aldrig upphöra att erkännas och behjertas! . . . Men hvarföre detta tvekande uttryck? Ett Folk med sådana förredömen, sådana häfder, kan icke upphöra att lifvas af en sann allmän anda, denna de borgerliga samhällenas heliga eld. Möjligt, att denna någon gång förkolnar, äfven utslocknar hos individen, icke hos Nationen, hvars rättskänsla tvertom i dylika fall sjelf skipar lag. Hon ogillar, ehvar de än finnas, lynnets vrånghet och oroliga lystnader; hon missaktar värman för eget bästa i motsats med ljumheten för det helas; hon afskyr förgätenheten af pligter, likasom den af välgerningar: och dessa hennes domar äro rättvisa. Ett sådant Folk slutar sig med tillförsigt och kärlek till Den, åt hvilken det sjelf anförtrott ledningen af sina öden; det älskar ordning och laglydnad, både såsom me-

del och såsom ändamål; det emottager och erkänner hvad godt och ganeligt är, väl vetande, att det *bästa tänkbara* öfverstiger hvarje dödligs förmåga; det skyr ingen uppoffring för Konung och Fosterland, för oberoendet och äran; det lemnar slutligen i arf åt sina afkomlingar lika rörande och vördade minnen, som dem vi nu upphämtat från förfädrens tider.

Direktören gaf derefter tillkänna, att Akademien till Prisämnen för årets täflan uppgifvit:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse emellan Svenska Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adolf, till storhet och Konungavärde.

2:o Fråga: hvilka äro hufvudepokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar, det undergått?

3:o Historisk och estetisk utveckling af den Nordiska (det är Svenska, Danska och Skottska) folkvisans anda och karakter, i jemförelse med den Sydländska sången af Troubadourerne och Minne-singer i Provence och Schwaben.

4:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadssätt, så väl som på statens styrelse och lagar.

Tvenne försök, bägge afhandlande det första ämnet,

hade inkommit, af hvilka Akademien icke kunnat belöna någotdera, men funnit N:o 1 med valspråk:

”Med svärdet skäras lagrar” o. s. v.

innehålla några väl tänkta och väl uttryckta ställen.

I *Skaldekonsten*, der Akademien lemnat de täflande fritt val af ämne, och derjemte förklarar sig emottaga öfversättningar af Klassiska Auktorer på alla språk, hade Nitton skrifter blifvit insände.

Ehuru Akademien üfven denna gång saknat den tillfredsställelsen, att tilldela någon af de täflande det stora priset, har hon likväl fagnat sig åt den anledning hon funnit, att med den mindre guldpenningen utmärka fyra af dessa skrifter, hvilka alla, genom en tillfällighet, som gjort henne verkligt nöje, voro af aldeles skilda skalde-slag. Ibland dessa var först N:o 11. *Minnessång i Israel*, med valspråk:

”Och en sedvänja kom upp i Israel, att Israels döttrar gingo årliga till, och begreto Jephthahs, den Gileaditens dotter, fyra dagar om året.” (Dom. Bok. 11 Cap. 40. v.) som till en del upplästes.

Författaren till detta stycke var Adjunkten i Fysiken vid Kejsarl. Universitetet i Helsingfors, Johan Jakob Nervander, hvilken framfördes till Direktören, som, vid belöningens öfverlemnande, betygade för honom Akademiens aktning.

Dernäst hade Akademien med samma pris belönt skriften N:o 1. *Aristomenes på Rhodus*, med valspråk:

”Då kom der tyst och oförmärkt befriarn,
Den stilla döden, nattens yngste son.”

Tegnér.

hvaraf stycken upplästes.

Författaren, Filosofie-Kandidaten Elias Wilhelm Ruda, framfördes till Direktören, som, vid prispennings öfverlemnande, förklarade för honom Akademiens bifall.

Ytterligare hade Akademien med den mindre Guldpenningen utmärkt poëmet N:o 8. *Veidi Alf*, en dikt i tre sånger, med valspråk:

"Hann sialdan situ,
Er hann slikt offregn."

Völu-spå.

hvaraf en del upplästes.

Författaren var Filosofie-Kandidaten Oscar Patrik Sturtzenbecker, hvilken framfördes till Direktören, som, vid prismedaljens öfverlemnande, meddelade honom Akademiens uppmuntran.

Sluteligen hade Akademien tillagt samma pris åt skriften N:o 5. *De Bergtagne*, med valspråk:

— — "Då öppnade sig bergets hårda sida,
Och in såg Svegder; men hvad der han sett,
Det kan ej menskligt öga se och lida;
Det forskar fäfangt något menskligt vett.
Allt nog! Han kunde icke längre bida.
I bergets öppna famn han sprang med ett.
Den slöts — och är ej sagans vitsord jäfvigt,
Så sitter Svegder uti hälln för evigt."

Geijer.

hvaraf valda ställen upplästes.

Författaren, Huspredikanten Olof Fryxell, framfördes till Direktören, som, vid prisets öfverlemnande, å Akademiens vägnar, uttryckte för honom hennes tänkesätt.

Ibland de öfriga skrifterna hade öfversättningen af *Alfieris Virginia*, N:o 15, af tolfte sången ur *Tassos Ge-*

rusalemme liberata, N:o 13, samt af *Schillers Hero och Leander*, N:o 9, utmärkt sig i styl och versbyggnad; äfvensom några andra röjt poetisk inbillning.

Uti de för Zibetska priset uppgifne täflingsämnen, hade ingen skrift inkommit.

Med anledning af föreskriften uti 28 §. af Akademiens stadgar; uppläste hennes Ledamot, Hof Marskalken von Beskow, en af honom författad afhandling, kallad: *En blick på Vitterhetens närvarande tillstånd i Europa*.

Derefter förkunnade Direktören, att Akademien, med Konungens, sin höga Beskyddares, nådiga samtycke, till täflingsämne för nästkommande år 1833 uppgifver:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse emellan Svenska Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adölf, till storhet och Konungavärde.

2:o Fråga: Hvilka äro hufvud-epokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar, det undergått?

3:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadsätt, så väl som på Statens styrelse och lagar.

I Skaldekonsten:

Sång, i anledning af Minnes-Festen den 6 November 1832.

För öfrigt lemnar Akademien de täflande fritt val af ämne, och emottager derjemte öfversättningar af Klassiska

Auktorer på alla språk. — Akademien emottager efter vanligheten äfven metriskaldestycken; hvarvid likväl påminnes, att då metrikens lagar icke äro i vårt språk fullkomligt bestämda, Akademiens bifall icke må anses såsom ett stadgande af de metriskaldestyckens regler, som kunna vara följda; utan blott såsom ett gillande af den poetiska talang, för hvilken ett dylikt arbete utmärker sig.

Dessutom utsätter Akademien för det Zibetska priset: i *Vältaligheten*. Om den verkan, som Carl XII:s död, och den statshvulfning, som derpå följde, haft på Svenska folkets tänkesätt och bildning; samt i *Poësin*: Sång, till upplifvande af den medborgerliga känslan, eller till framkallande af något ibland fäderneslandets stora minnen.

I början af detta år hade Akademien tillagt det Lundbladiska priset åt Lappske Missionären Petrus Læstadius.

Den minnespenning Akademien i år låtit präglad, har till föremål: Biskopen i Vesterås Johannes Rudbeckius. Framsidan föreställer hans bröstbild; med omskrifne namn och titel. På framsidan ser man en pelare, som bär en sönderbruten hvalfbåge. Deröfver läses: Fert ævum et pondera virtus; som betyder: Tid och tyngder nedtrycka ej förtjensten. Exergon innehåller: Clara progenie revicturus. Ob. 1646. Återlefver i en lysande ätt. Död 1646.

Minnespenningen öfverlemnades i underdånighet åt H. M. Drottningen och DD. KK. HH. KronPrinsen och KronPrinsessan, samt utdelades till de närvarande af Biskop Rudbeckii afkomlingar, m. fl.

Biskopen Rudbeckii Minne, författadt af Akademiens Ledamot och Sekreterare, Biskopen Doktor F. M. Franzén, blef af honom uppläst.

MINNE

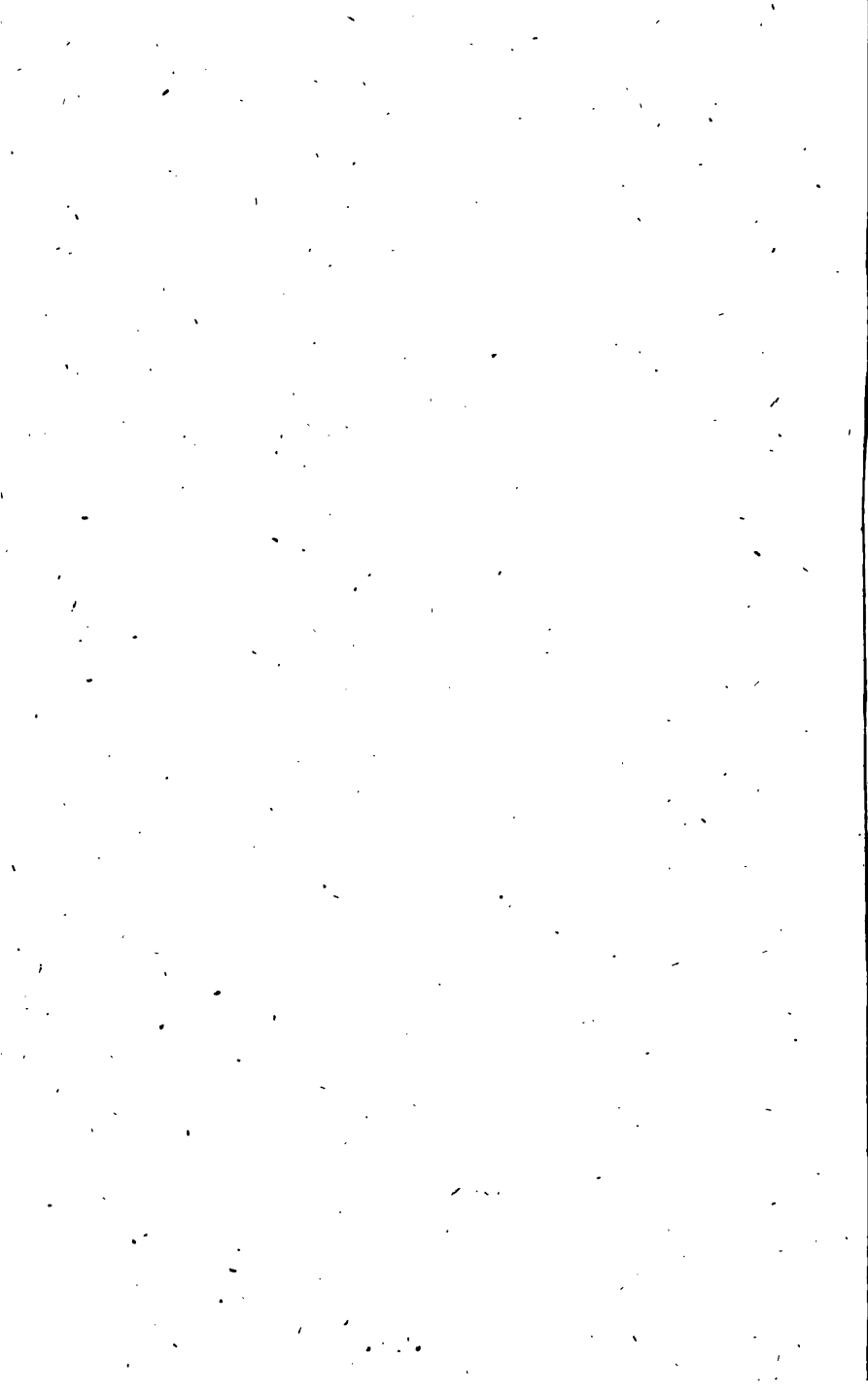
A F

BISKOPEN i WESTERÅS

JOHANNES RUDBECKIUS.

Huckman sc.

Statens och Kyrkans förhållande till hvarandra är ett problem, som, i närvarande tid ett dagens föremål för allmänhetens hastblick, så väl som för tänkarens begrundande, redan i den första verldsåldern har sysselsatt folkens lärare, lagstiftare, regenter och prester.

Alla försök till dess upplösning kunna innefattas emellan de tvenne ytterliga, det urgamla i Österlandet, som byggde staten inom kyrkan, och det nyaste längst i Vestern, som ställer kyrkan utom all gemenskap med staten.

I den christna världen borde denna fråga lätt kunna afgöras, blott genom iakttagande af den nödvändiga, i sjelfva begreppet om christendomen grundade skillnaden emellan den synliga och den osynliga kyrkan. Men ehuru i läran allmänt erkänd, har den dock i utöfningen blifvit oftast öfversedd, eller med flit åsidosatt. Antingen har man velat framställa den osynliga kyrkan såsom synlig, eller tvertom anse den synliga, såsom vore hon osynlig.

När Påfven förklarade sig för Christi Ståthållare och den Romerska kyrkan för den allena saliggörande; när han tillegnade sig makt, icke blott öfver alla christna församlingar och deras föreståndare och lärare, utan ock öfver alla riken och regenter: hvarpå grundade han detta anspråk, om icke på den förutsättning, att den synliga kyrka, han styrde, vore den samma, som den osynliga, hvars öfverhufvud Christus sjelf är: som i sin enhet och sin allmänlighet omfattar alla jordens länder och folk; i hvilken alla världens Konungar och väldige Herrar måste nedlägga sina kronor och herravälden, och som i sjelfva verket är den enda saliggörande; ty inga andra höra dit, än de rätta christna, de genom nåden på nytt födda, om hvilka det heter: "Herren känner sina;" och hvilka han allena känner.

På den andra sidan hafva de, som satt sig emot den Romerska och all annan hierarki, gått så långt i den andliga myndighetens och alla under henne stående inrättningars, alla af henne beroende åtgärders inskränkning, att de nästan upphäfvit hela den synliga kyrkan. De flesta exempel derpå visa oss England och NordAmerica i de mångfaldiga sekter, som skilja sig ifrån Episkopalkyrkan och alla äro, mer eller mindre, Puritanska. Den mest consequenta är den Qvä-

kerska församlingen, som har inga prester, intet altar, inga sakramenter, ingen predikan, ingen sång, ingen föreskrifven bön, intet annat uttryck af sin gemensamma Gudsdyrkan, än en sammankomst, hvarvid den ofta hela timmar fortfarande tystnaden endast af en bönesuck afbrytes, eller af ett skriftens språk, som en eller annan medlem, af en förment andans ingifvelse, uppstår att uttala och kanske med få ord förklara.

Besynnerligt nog finner man mången upplyst och frisinnig man, under det han fördömer eller beler Qväkarne såsom en fanatisk sekt, dock i hufvudsaken hysa och yttra samma tänkesätt, som de. Lika med dem, stöder han sig på den oryggliga grundsatsen, att den sanna gudstjensten består i hjertats upplyftning till Gud och lefvernets deraf följande förbättring. Lika med dem gör han derifrån ett språng till den falska slutföljden, att för den inre gudsdyrkan inga yttre medel behövas; och att således allt presterskap, allt kyrkoväsende, alla yttre religionsbruk äro ett så onödigt, som kostsamt utanverk, hvarigenom ingången i den sanna kyrkan, den rätta helgedomen mer hindras än befrämjas. Endast deruti skiljer han sig ifrån Qväkarne, att då desse likväl inom sig utgöra ett andeligt sällskap och tro

sig föreställa Helgamanna-samfund, anser han all religiös förening för svärmaktig, och erkänner ingen annan kyrka och församling, än den, som utgöres af alla för rättsinnighet och sedlighet, medborgerliga och hüsliga dygder kända menniskor. För Qväkarne sammansmälter den synliga kyrkan med den osynliga; men för honom är den sednare blott en drömbild, och den förra ett uttryck af den allmänna opinionen.

Emellan begge dessa ytterligheterna, den Påfviska och den Qväkerska står en mängd partier, som mer eller mindre närma sig till den ena eller den andra.

Märkvärdigast är det NordAmerikanska, som antar ingen statsreligion. Enligt dess grundsatser, angår det icke någon offentlig myndighet, till hvad troslära en medborgare bekänner sig; och hvarje annan presterlig befattning, hvarje annan andelig vård, än den hvar och en sjelfmant och enskilt påkallar, är ett intrång på samvetsfrihetens af religionen sjelf fridlysta område.

Hvad en christlig fördragsamhet, så väl som en förnuftig statsklokhed, efterger åt fremmande trosförvandter, fordrar man såsom en rättighet för hvar och en medlem af det borgerliga samfundet. Af ett undantag gör man en regel; och förgäter dervid den tro, man, som christen; bekänner på

kyrkans enhet och allmänlighet. Dessa egenskaper tillhöra väl egentligen den osynliga kyrkan; men äfven i den synliga måste de afspeglas derigenom, att det i hvarje christligt land finnes en i grundlagen bestämmd, för folk och öfverhet gemensam trosbekännelse, en framom alla särskilda vid sidan sålda sekter upphöjd, med staten sammanhängande kyrka.

 Icke sällan hör man de samma, som sätta religionens förnämsta, om ej enda, värde och vikt i det bistånd, hon ger åt samhällsmakten, likväl yrka, att hon skall anses och behandlas såsom en blott enskilt angelägenhet. Men när alla de heliga band, genom hvilka regeringen försäkras sig om äktenskapets helgd, om barnens christliga uppfostran, om tjenares gudsfruktan och seder, om vittnens sannfärdighet äro dragna undan dess tillsyn och kunna utan hinder af dess myndighet upplösas och förfalla: hvad stöd har den väl då af alla de särskilda, hvarandra förkättrande sekterna inom dess område? När staten sjelf har ingen religion, när han förklarar sig ej bunden af någon tro på Gud, huru kan han fordra den af sina medlemmar? Huru kan ens någon undersåtlig eller medborgerlig ed komma i fråga? Ännu mindre kan väl vigsel eller barndop eller nattvardsgång eller någon annan af de förbindelser,

som utmärka en christlig församling, äläggas någon medborgare af en öfverhet, som icke sjelf är christen?

Betraktas frågan ur en högre synpunkt, med hänseende till religionen sjelf, såsom ett medel att upplyfta menniskan öfver det jordiska samhället till en öfversinlig verld, der hon har sitt rätta mål; så kan väl ingen christen behöfva frukta, att den rätta Evangeliska kyrkan, om hon än skulle förlora den verldsliga maktens beskydd, ginge alldeles öfver ända. Hon är ställd, säger hennes gudomlige stiftare, "på ett hälleberg, der helfvetets portar icke skola varda henne öfvermäktige." Sina skönaste segrar har christendomen vunnit, då hon varit mest betryckt och förföljd. Men värre likväl, än någon af de våldsamheter och blodsutgjutelser, henne pröfvat, vore den köld, det förakt, den nedsättning i allmänna omdömet, för hvilket hon ofelbart blefve blottställd, om hon saknade allt värn af den borgerliga styrelsen, allt afseende såsom en offentlig, för hela samhället gemensam angelägenhet. Då skulle de, som anse sig för mycket upplysta och öfver mängden upphöjda, för att behöfva någon annan ledning än sitt eget förstånd och samvete, uppenbarligen yttra, hvad de nu i tysthet tänka om all positif religion. Snart skulle äfven de oupplyste härma

deras tänkesätt; och den allmänna tonen blefve att anse allt hvad christligt är, lika med det, som nu kallas sekteriskt och pietistiskt.

Ehuru en plantskola för himmelen, står kyrkan likväl på jorden, och behöfver der utrymme och hägn. Ehuru en Herrans plantering, hvaråt endast han sjelf växten gifver, kan hon dock icke umbära den omgärdning, den vård, det beskydd, hon derigenom får, att hon med staten sammanhänger, hvarvid den ena stöder den andra.

Till detta sammanhang har af ålder hört: att läroverken och i synnerhet folkets undervisning stått under kyrkans tillsyn. Nu vill man antingen beröfva henne all befattning dermed, eller ock förvandla henne sjelf till en blott skola. Ömsom det ena, ömsom det andra, hör man yrkas af samma röster, åtminstone af samma anda.

Emot beggedera gäller hvad den gudomlige stiftaren af den christna kyrkan yttrade, då han förordnade prediko-embetet. "Går ut och lärer allt folk," sade han till sina sändebud. Således måste väl folkets undervisning tillhöra dem och deras efterföljare, åtminstone hvad religionen angår och hvad dermed har något sammanhang. Men han böd dem tillika döpa, och förkunna syndernas förlåtelse samt den Heliga Andas delaktighet, hvarförutan ingen sann bättring vore möjlig. Jemte

Lagen och Evangelium, såsom undervisningens föremål, förordnade han Sakramenterna, såsom nådens hemlighetsfulla insegel. Följaktligen är det icke blott en skola, utan en kyrka, han har stiftat; och de tjenstemän, han der förordnat, äro icke blott lärare, utan tillika prester.

Häremot hafva vi hört sjelfva upplysningens, ja, religionens härolder helt nyligen åberopa det skriftens språk, som varit den puritanska fanatismens lösen, att de rätte christne äro alla prester *). Samma språk säger äfven att de alle äro Konungar. Således skulle allt, hvad deraf kunde slutas emot presta-embetet och kyrkostyrelsen, gälla äfven emot konungamakten; ja, icke blott emot den, utan emot all borgerlig öfverhet, all verldslig regering. Hvar och en, som läser dessa ord i deras sammanhang, finner att de angå en högre verld, en annan tingens ordning, än den närvarande på jorden.

I Frankrike blef vid revolutionen hela den synliga kyrkan afskaffad, men hvad sattes i hennes ställe? Hvad var det så kallade Förnuftets tempel? Hvad förmådde Theophilantropernas bemödanden? Hvad har i våra dagar Saint-Simonismen spelt för rol? Och hvad utsigt visar oss Frankrike öfver-

*) Upp. 5, 10.

hufvud med sina Jesuiter och Atheister, sitt emellan grof vidskepelse och hånande otro, lättsinnigt vacklande folk.

Om i detta så sköna, så blomstrande, så af naturens rikedom, af slöjders flor, af vettenskapligt ljus, af konstens prydnader, af vitterhetens behag utmärkta land, hvarken en sann frihet eller medborgerlig och huslig dygd, oaktadt alla både inre anlag och yttre anledningar dertill, kunna rätt trifvas: hvad är orsaken dertill, om icke saknaden af en sann och tillfredsställande religion? Det Fransyska folket är för mycket upplyst, för att kunna med öfvertygelse antaga alla den Påfviska kyrkans satser, eller ens den förnämsta, på hvilken hennes anspråk och bestånd grunda sig: att utom henne ingen salighet gifves. Och att detta folk icke gått öfver till den protestantiska religionen; är en af den nyare historiens gåtor. Mer än en gång synes blotta statsklokheten bort förmådde maktägande att befrämja en religionsförändring, hvartill Frankrike så väl genom sitt läge, som genom sitt folks lynne, tyckts vara lika beständt, som England och andra protestantiska länder. Om Frans I under sin strid med Carl V skulle förstätt reformationens betydelse och värde, och förent sig så väl i andeligt, som verldsligt förbund med de Evangeliska Stän-

derna i Tyskland: hvad skulle icke han sjelf och hans rike och hela christenheten dervid vunnit? Men Frans var icke en Gustaf Wasa, för att förmå utföra ett sådant verk.

För Henrik IV:s affall förebäres en politisk nödvändighet; men hade han haft en sann och fast tro, och tagit samma lösen som Gustaf Adolph: "Gud är med oss;" så skulle han, för att uppstiga på thronen, icke behöft öfverge sin egen kyrka, utan kunnat till henne bringa sitt folk; eller ock hade han vunnit en dyrbarare krona, än den konungliga, och dött en skönare död, än den, att som en misstänkt affälling mördas af en ursinnig munk.

Hos Napoleon åtminstone var det icke blott brist på sinne för religionen, utan ock ett politiskt misstag, att i en tidepunkt, då den Romerska kyrkan var i Frankrike upplöst och folket kände ett starkt behof af en annan, han försummade detta af försynen honom beredda tillfälle, att der införa Christi verkliga lära och rätta kyrka. Sannolikt skulle han äfven för sin monarki vunnit ett säkrare stöd i den protestantiska liberalismen, än i den Påfviska hierarkien: hvars öfverhufvud han nedsatte och misshandlade, i det samma, som han af dess välsignande händer sökte stadfästelse och helgd för sin Kejsersliga krona.

Om Frankrike varit skildt ifrån Påfvedömet, så skulle ingen Papistisk Bourbon kunnat tränga honom ifrån dess thron. Då hade icke heller han sjelf med det Katholska Österrike sökt en förbindelse, som, i stället för att stadfästa hans välde, beredde hans fall.

Det var hans egen, så väl som verdens olycka, att han ej betänkte, af hvem hans ovanliga gåfvor och underbara framgång voro honom gifna: ej ville verka hans verk, som honom sändt hade, ej tog ett enda steg därför, ej fäste en enda tanke derpå. Icke efter Guds rike, utan efter sitt eget, sökte han öfver allt på jorden. Icke på den makt och vishet, som styr all verlden, satte han sin tro och lit, utan på sin egen. För att beherska äfven en efterverld genom sin ätt, bröt han äktenskapets heliga band. Men i sin maka skilde han ifrån sig icke blott sitt hjertas, utan sin lyckas engel. Och hans sons tidiga död har gjort Europa ånyo uppmärksam på det fruktlösa, så väl som det förmättna, i detta intrång på försynens vägar.

Honom, som ville sträcka sitt välde öfver mer än en verldsdel, instängde till slut en klippa i Oceanen. Emellan den gamla och den nya verlden höjer sig, till en beständigt i ögonen fallande varning för dem båda, denna minnesvård

af hans fallna storhet; och jag tycker mig se en hand ifrån skyn skriva derpå: "Denna världens Förste är nu dömd." (Joh. 16, 11.)

I honom dömd är hela den värld, hvars förste han var med sitt namns envælde ännu mer, än med sina vapens makt. I honom spegle vi den otrogna värld, som ej vill veta af Gud och hvad Gudomligt är, som tror sig kunna, hans ord och hans försyn förutan, blott genom mensklig beräkning af jordiska ting och timliga förhållanden, uppehålla och styra och fullkomna sig sjelf. I honom, den störste hjälte och segerherre, lagstiftare och verldsbeherskare, ser hon, hvad den slutligen är, ifrån hvilken, under all dess framgång och upphöjelse, Han, hvars rike icke är af denna världen och likväl omfattar himmel och jord, vänder sig bort och säger: "I mig hafver han intet."

Jemföre vi med Napoleon vår christlige, genom den tro, som öfvervinner världen, i döden segrande hjeltekonung; hvilken annan storhet visar han oss icke! En storhet, som ju mer han sjelf sänker den ner för Gud, dess mer upphöjer honom öfver alla de stora, som världen prisar. Blotta namnet Gustaf Adolph säger oss allt hvad denna jemförelse innebär. Ett enda drag må jag dock i förbigående nämna. Då den Fransyske segevinnaren, som endast för att utvidga sitt eget

herravälde, drog sitt eröfrande och inkräktande svärd, tålde det gudlösa smicker, att "han var den andra Försynen:" så blef den Svenska hämnaren af det betryckta Tyskland, då dess tacksamma folk trängde sig fram, att knäböjande röra vid skidan af hans svärd, öfver denna hyllning af hans ärofulla, för sanning och frihet segrande vapen, så misslynt och häpen, att han med en hemsk aning yttrade sig: "Våra saker stå väl; men jag fruktar, att himmelen skall straffa mig för detta gyckelspel, och snart nog för dessa dåraktiga menniskor uppenbara min svaga dödlighet." I sjelfva verket straffades kort derefter, icke han, utan folket, eller rättare dess otacksamma och opålitliga förstar, då deras hämnare föll — och hans sista seger på jorden blef en evig seger i himmelen.

Den högtid som till åminnelse deraf, nyligen blifvit äfven utom Sveriges landamären firad, har jemte de stora minnen, den förnyat, bort väcka en viss förvåning med hänseende till närvarande tid, då den heliga sak, för hvilken Gustaf Adolph stridde och dödde, synes hafva förlorat icke blott all inflytelse hos Europas styrande makter, utan ock all betydelse hos dagens emot dem ropande röster.

Emellertid borde denna med så enstämmigt, så sannt, så innerligt deltagande begångna min-

nesfest lemna åt dem, som anse kyrkan stå i vägen för den reform, de i staten yrka, en tillräcklig anledning att ånyo eftertänka den enas sammanhang med den andra. Och hvad Sverige angår, hvilken Svensk skulle väl någonsin upphöra att beundra och välsigna det stora verk af Gustaf Vasa, då han befriade kyrkan, så väl som staten ifrån en fremmande öfvermakts, och med detsamma ifrån inländska förtryckares våld, och ställde dem båda på en sjelfständig grund af Guds ord och Svensk lag. Hvad skulle väl samhällsordningen mer än religionen vinna, om den Svenska kyrkan rubbades ifrån det förhållande till den borgerliga makten, hvori hon genom Upsala mötes beslut och 1809 års grundlag är ställd, såsom en Evangeliskt-Luthersk församling: hvilken i trossaker och allt hvad egentligen andeligt är, ingen annan myndighet erkänner, än den gudomliga i skriften, då den rätt tolkas i enlighet med Augsbургiska bekännelsen; men i sitt yttre väsende såsom en förening af medlemmar i ett borgerligt samhälle, lyder under samma styrelse, som detta, och i Svea rikets Konung hyllar en Herrans smorda: icke en Öfversteprest, utan en inför altaret invigd Öfverhetsperson, af hvilken, så inom, som utom helgedomen, lag och rätt, ordning och skick vårdas och vid makt hållas.

Sådan är Svenska kyrkans äfven utom riket prisade och prisvärda författning. Men lika litet, som staten och ännu mindre än den, kan kyrkan genom sin blotta form, ehuru nödvändig den är för att sammanhålla henne, uppfylla sitt ändamål, om ej dess lefvande organer fullgöra hvad dem tillhör.

Hvad skall bringa dem dertill? Utan tvifvel en högre makt, än någon verldslig eller andelig myndighet. Blott derigenom, att de tillhöra den osynliga kyrkan, kunna de i den synliga rätt uppfylla sitt kall. Men den förra är upphöjd öfver människors både åtgärd och pröfning. Endast till den förra sträcker sig så väl regeringens, som de af henne förordnade embetens omsorg. Der stannar äfven det allmänna omdömet blick; och derifrån hemtar historien de bilder, hon till efterföljd eller varning framställer.

Den bild, som Svenska Akademien i dag af henne lånar, står genom en lycklig tillfällighet i sammanhang med det stora ämne, hvaraf, ännu efter den högtidliga dagen, öfver allt röjer sig ett återsken, en efterklang, som visar, huru djupt alla Svenska hjertan deraf blifvit rörda och intagna. Föremålet för närvarande minnespenning hör till Gustaf Adolfs tidevarf och påminner, huru han inomlands vårdade den religion och

den kyrka, för hvilka han utom riket drog sina segerrika vapen.

Vid hans anträde till regeringen gällde i dubbelt hänseende, och på säkrare grund, hvad Nicolaus Bothniensis *), som förde ordet vid Upsala möte i det ögonblick, då dess beslut var tagit, så högtidligt yttrade: "Nu har Sverige blifvit en man, och alle hafva vi en Herra och en Gud."

Under Carl IX:s regering var ännu mycken oreda i kyrkoväsendet öfrig efter den tid, då Johan III, dels af svaghet för sin Katholska gemål och af Jesuiter förledd, dels af Theologisk fåfänga, hade försökt en half återgång till den Påfviska kyrkan, hvarvid han sjelf ville föreställa en half Påfve. Af den söndring och förvirring, som dervid uppstod, var det en naturlig följd, att både församlingar och läroverk vanvårdades och förföllo.

Carl IX sjelf vållade en ny oro i den Svenska kyrkan genom den farhåga, han väckte om sin afsigt, att införa den Calvinska läran, eller åtminstone sammansmälta den med den Lutheriska. Under fälttåget i Liffland hade hos honom

in-

*) Då Domprost, sedermera Ärkebiskop. Rudbeckius hade i sitt första gifte hans dotter Christina, som dog 1619 utan barn.

inställt sig en theolog vid namn Theodorik Micronius, som följde honom till Sverige och der offentligen framträdde med Calvinska satser. Dessa meddelades åt då varande Erkebiskopen Olaus Martini, en lika lärd och förståndig, som rättrogen och nitisk man. Han vederlade Micronius, utan att likväl fullkomligen stadga Konungens öfvertygelse. På den verkade utan tvifvel icke blott de theologiska skälen, som på den ena och andra sidan anfördes, utan ock det politiska hänseendet på sambandet emellan Sigismunds parti och den Påfviska ligan. Derföre sökte han ytterligare fullkomna reformationen. En ny liturgi, en motsats af Johan III:s, skulle rena gudstjensten ifrån allt, som hade någon likhet med den Påfviska, och bringa den i fullkomlig enstämmighet med den Reformerta. Till och med oskyldiga namn på Domkyrkornas tjänstemän voro Konungen till förgelse. Jemte en ny Kateches, som i flere lärosatser afvek ifrån den af Luther utgifna, skulle ock en annan öfversättning af den Heliga Skrift än hans, nemligen den ordagranna, i Hernborn utkomna, läggas till grund för den Svenska bibeln.

Slutligen förebragtes vid Örebro Riksdag den svåra anklagelsen emot den Svenska kyrkan, att hon ännu vore Påfvisk, hvad den yttre gudstjen-

sten, i synnerhet messan och nattvarden, anginge. Dock afböjdes den hotande faran af Erkebiskopens och de öfriga Biskoparnas frimodiga förklaring- och ståndaktiga motstånd. Konungen var både som christen för upplyst och som regent för klok, att med sin kongliga myndighet vilja afgöra frågor, som berodde af den heliga Skrifts tolkning. Han lät därför ifrån Scotland inkalla en Calvinist, vid namn Forbes, som skulle öfverbevisa de Lutherska Theologerna i Upsala. Men då äfven detta försök misslyckades, öfvergaf han slutligen allt hopp att genomdrifva den nya kyrkoreformen *).

När Gustaf Adolph uppträdde på thronen, beviste han, ehuru blott en yngling, en beundransvärd förmåga att försona alla sinnen, och bringa så väl kyrkan som staten i ordning och lugn. För detta ändamål sökte han vinna Presterskapet ej mindre än Adeln. Men då han vid den världsliga styrelsen valde sig råd och stöd af sjelfva de ätter, med hvilka hans fader stått i fiendskap, så var han deremot vid den andeliga sorgfällig att ej använda någon, hvars renlärighet kunde misstänkas. I tid uppmärksam på dem som vid församlingarna och läroverken utmärkte sig,

*) Se *Joh. Baazii Inventarium Ecclesie Sveo-Gothorum*, L. V.

lärde han sjelf känna de män, som han främst i kyrkan till hennes upprätthållande anställde. Den på sin samtid mest verkande och för efterverlden märkvärdigaste ibland dem var Biskopen i Westerås Johannes Rudbeckius.

Han härstammade af en adelig ätt, hvars stamfader Peder Oxeson, Herre till Rudebeck och Hoppendorff, varit Hofmästare och Rådsherre hos Konung Erik af Pommern. En afkomling af denne man, vid namn Johan Pederson, född i Holstein, hade för de oroligheter, som der föreföllo under Konung Fredrik II:s regering, öfvergifvit sin fosterbygd och tagit sin tillflykt i Sverige: der han fann ett nytt fädernesland genom Hertig Carls af Södermanland ynnest, som förordnade honom först till Landsskrifvare öfver Nerike och sedan till Stadsskrifvare i Örebro. Gift med Christina Pedersdotter Bose, som hörde till en hederlig släkt i Nerike, hade han med henne tre söner, som alla tre höllos till studier och befordrades till läroembeten *). Längst både i lärdom och lycka gick den mellerste, Johannes, som föddes i Almby den 3 April 1581.

*) Petrus var först Professor i Upsala sedan Lector i Westerås och slutligen Prost Köping. Jakob dog såsom Rector Lycæi illustris i Stockholm.

Hans första undervisning skedde i Örebro skola, och erkändes af honom, ännu vid äldre år, med den tacksamhet, att han till åminnelse deraf lät med huggen sten omgifva både den åt kyrkan vettande dörren, genom hvilken han tagit de första stegen till lärdomens tempel, och de fönster, som icke blott upplyst hans böcker, utan ock visat honom, hvarifrån det rätta ljuset kommer. Skulle han än som skolgosse ej förstått dessa sinnebilder, eller annat hvad de åt honom bådade, synes han dock som Biskop hafva lagt en sådan mening i denna minnesvård.

Sedan han i Strengnäs och Upsala vidare fullföljt sina kunskapers fasta grundläggning, begaf han sig till Wittenberg, som alltsedan Luthers och Melancthons tid var den förnämsta plantskolan för den lärdom, som gällde inom den kyrka, de begge renat och upplyst. Med den der vundna Magisterkransen begaf han sig till åtskilliga orter i Tyskland, der vettenskaper idkades eller eljest något märkvärdigt var att se och lära. I Altdorf vid Nürnberg gjorde han bekantskap med den för sin Österländska lärdom nämnkunnige Elias Hutterus, och vann till den grad hans aktning och förtroende att han ville fästa honom såsom lärare på orten. Af honom anbefalld hos Senaten i Nürnberg, kunde han vid 21 års ålder hafva blifvit

Professor i Altdorff, om han ej afslagit det af kärlek till sitt fädernesland. Äfven i Würzburg tillbjöds honom en Profession; men deraf kunde han så mycket mindre frestas, som han ej kunnat emotaga den, utan att öfvergå till den Påfviska kyrkan*).

Dessa utländska anbud bidrogo utan tvifvel till hans snara befordran, då han till Sverige var återkommen. Genast utnämnd till Professor i Mathematiken, blef han snart omgifven af en mängd uppmärksamma åhörare. Men oaktadt framgången af hans nitfulla bemödanden och den naturliga fallenhet, han säges hyst för de Mathematiska vetenskaperna, förtfor han dock endast tre år med denna undervisning. Utan tvifvel låg hans egentliga syftemål inom kyrkans område. För att vidare fullkomna sig i theologien och den dermed sammanhängande språkkunskapen begaf han sig ånyo till Wittenberg: der han sjelf vann ett stort tillopp af åhörare, både när han höll föreläsningar och när han på den lärda stridsbanan framträdde.

Såsom de, af hvilka Jerusalems murar efter den Babyloniska fångenskapen ånyo uppbyggdes, buro i den ena handen murslefven och i den andra svärdet till försvar emot de fiender, af hvilka

*) Se hans försvarstal inför Rådet 1636 i *Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste Historia*, D. 7 p. CLXXIV.

de under sitt arbete oroades: så kan på det christna Sion ej byggas, utan att Theologien, såsom vetenskap, är beväpnad emot dem som antingen förneka uppenbarelsens gudomliga sanning, eller förfälska dess läror.

Den polemiska färdighet, som Rudbeckius i Wittenberg uppöfvat, hade han vid sin återkomst till fäderneslandet straxt tillfälle att visa vid det ofvan nämnda samtalet emellan den Skottske Calvinisten Johan Forbes och de Lutherska Theologerna i Upsala.

Denna disputationsakt, som påminner om den namnkunniga i Gustaf I:s tid emellan Peder Galle och Olaus Petri, är, ehuru mindre känd, dock föga mindre märkvärdig. På den berodde om Carl IX, hvars kraftfulla beslutsamhet och ihärdighet icke gerna eftergaf eller stannade halfvägs, skulle fullfölja de steg, han redan tagit för att bringa den Svenska kyrkan i likhet med den reformerta. Den oro, som anklagelsen vid Örebro Riksdag hade väckt hos Erkebiskopen och hela Presteståndet, förnyades samma år, då Konungens befallning kom, att Forbes skulle i Upsala offentligen försvara de af honom utgifna Calvinska Theser.

Någre af Riksens Råd och andra betydande Herrar bivistade akten *), som begyntes med ett

*) Den 17 November 1608. På dörren till Auditorium

väl utfördt tal af Erkebiskopen angående betydelsen, ursprunget, framgången och slutet af kätterier inom den Christna kyrkan. Derefter framträdde Forbes, och förklarade: att han ej kommit af eget bevåg, utan efter kallelse af Sveriges Konung; och att hans afsigt ej vore, att i den Svenska kyrkan åstadkomma någon oro, utan blott att göra redo för den i hans fädernesland antagna trosbekännelsen. Derjemte gaf han tillkänna att han för Konungen uppvisat sina satsar, och efteråt ingenting i dem förändrat eller tillagt.

Disputeringen, som ej skedde på det vanliga viset, att en opponent i sönder granskar den ena thesen efter den andra, utan så, att flere på en gång deltogo i discussionen öfver samma fråga, begyntes dermed, att, då Forbes hade uppläst fyra theser angående Guds egenskaper, vid hvilka ingenting anmärktes, afbröts läsningen vid den femte, som innehöll, att Gud är den första och förnämsta orsaken till alla handlingar så väl som ting. Erkebiskopen frågade honom, om han mente, att Gud vore äfven onda gerningars orsak:

funnos samma morgon spikade följande på namnet Forbes (Fårbitare) syftande verser af okänd hand:

Forbesius præsto est: ne mordeat, illé cavete,

Quas Christus sancta morte redemit oves.

Forbesius nostra nam lingua denotat illum,

Balantem, mordens, qui vorat ore gregem.

hvarpå han ej tvekade att svara ja. Hela det öfriga samtalet hvälfde sig sedan kring det sålunda inledda ämnet om det ovilkorliga nådevalet, som den Calvinska läran yrkar. Och då Forbes bestämdt förklarade, att de fördömdas eviga ofärd, så väl som de utvaldas salighet, härrörde af Guds blotta välbehag: så vände sig Erkebiskopen till alla de närvarande och vädjade till deras omdöme: om denna lärosats icke vore rent af gudlös och till Guds och hans regerings försmädelse uppfunnen. Forbes fortfor emellertid, att med misstyding af några skriftens ord och metafysiskt hårdklyfveri försvara sin sats: hvartill hörde äfven det påståendet, att Gud icke utgifvit sin son för andra, än de utvalda.

Ibland de opponerande utmärkte sig Rudbeckius med argumenter, som Forbes ej kunde vederlägga. Då den förre frågade, om straff icke förutsatte skuld, och den sednare derpå jakat, och Rudbeckius ytterligare sporde: hos hvem är då skulden, hos människan eller Gud? undvek Forbes att svara. Då samtalet sedan vändes åt de medel, hvarigenom kallelsen sker, och Rudbeckius frågade: hvarföre Gud låter sitt ord förkunnas och sakramenterna utdelas? förebar Forbes, att det skedde på det människorna skulle vara utan ursäkt. Men Rudbeckius hemställde, om det icke vore ett Gud

värdigare ändamål, att människorna skulle omvändas och frälsas.

Det inbrytande aftonmörkret gjorde i det samma slut på akten, hvarvid Erkebiskopen yttrade sig: "Irenæus berättar, att de gamle Germanerna tillslöto sina öron, då de hörde ett gudlöst ord. Så bekänna också vi, att våra öron tröttnat att höra de hädelser emot Gud, som denne främpling frambragt. Bedjom Gud, att han omvänder denna förvillade man." — "Mätte Gud omvända oss alla!" svarade Forbes *).

När Carl IX blef underrättad om det alldeles ohöljda och stötande sätt, hvarpå den Skottske Aposteln framställt och försvarat den Calviniska satsen om prædestinationen, blef han ganska missnöjd, och slog ur hågen all vidare tanke på någon förändring i den Svenska kyrkan **).

Deremot fick han en ny anledning, att bevakka henne för de ännu fortfarande försåten af Catholicismen, då hans eget lif stod i fara för en Jesuitisk stämpling, genom en i riket inkommen yngling, vid namn Petrus de Petrosa, som insmög sig i hans ynnest och vistades vid hans hof: der han, passande på ett tillfälle, då han fann Konungen en-

*) Se Baazius I. c. L. V. C. XVI.

**) I. c. G. XVIII.

sam, gjorde ett misslyckadt försök att beröfva honom lifvet.

Sådana verktyg för Jesuiterna voro äfven flere Svenska Studerande, hvilkas föräldrar, sjelfva Katholskt sinnade och af Sigismunds parti, hade skickat dem till Pohlen och Italien för att der uppfostras. Genom dem, då de kommo tillbaka till fäderneslandet, skulle i tysthet missnöje utspridas öfver kyrkans så väl som statens styrelse och tillstånd *). Det nit, som Rudbeckius emot Calvinismen visat, hade han kort derefter, då han, först utnämnd till Professor i Hebreiska språket, året derpå blef till Theologiska faculteten flyttad, anledning att yttra äfven emot Jesuitismen.

En i Polen uppfostrad Svensk man, vid namn Johan Messenius, som för de bevis af utmärkt lärdom, han derifrån medförde, och för de lyckliga gåfvor att undervisa, han ådagalade, blifvit befordrad till Juris Professor vid Upsala Akademi. Genom sitt oroliga lynne och ända till löjlig fåfångadrifna anspråk stötte han sig med alla sina medbröder; men i synnerhet kom han med Rudbeckius i ett fiendtligt förhållande. Det begyntes redan vid den sednares inträde, som Theologiæ Professor, af den anledning att han i sitt dervid hållna tal hade angripit Jesuiterna, hvaraf Messenius

*) l. c. C. XIX.

kände sig sårad: hvarföre han ock genast skilde sig ifrån de öfriga Professorerna och hvarken den dagen bivistade deras samqväm eller sedermera ville umgås i deras hus *).

Huruvida Rudbeckii ord vid detta tillfälle hade en gifven syftning på Messenius, eller dennes eget samvete på honom lämpade hvad i allmänhet sagdt var, må lemnas derhän. Det vissa är, att den förre efteråt förebrådde honom att vara en hemlig anhängare af den Påfviska kyrkan. Och att han dertill icke saknade anledning beviste sig tillräckligt, då Messenius blef offentligen anklagad och i fängelse insatt för sin förbindelse med Jesuiterna och Konung Sigismund.

Besynnerligt nog måste i en sednare tid Rudbeckius sjelf stå inför Rådet till rätta för den beskyllningen, att han ville i Sverige återföra den Romerska Hierarkien. Till sitt försvar deremot återopade han, jemte allt hvad för öfrigt om hans lära och lefverne kändt var, sitt förhållande emot Messenius. "Jag hafver dragit honom ur sina skrubbor" sade han "och bevist honom, att han var en Papist, och libererat Akademien och Studenterna

*) Se ett gammalt document Om upphofvet till trätan inter Capitulares et Johannem Messenium i Nytt Förråd af äldre och nyare Handlingar, rörande Nordiska Historien pag. 147.

ifrån hans falskhet; och de, som intet hafva velat lyda mitt råd, utan gjort sig anhängiga af Messenii ondska, de hafva mestadels alla tagit ett ondt afsked. Hade jag icke så abhorrerat ifrån denna falska lärdom, hade jag lätteligen kunnat commendando Messenium eller ock allenast tacendo et connivendo promovera Papismum *).”

Emellertid förstod Messenius så öfverhölja sina påfviska grundsatser, att han hos sina åhörare vann ett stort förtroende. Utom hans verkliga lärdom, hans skicklighet och nit att undervisa, torde äfven det, att han lät ungdomen uppföra historiska komedier, hvilka han sjelf författat, hafva medverkat till det anhang, som han samlade omkring sig.

Rudbeckius på sin sida vann icke mindre aktning och tillgifvenhet af dem, som honom hörde. Hvardera hade sin egen krets, då den ena satt i den juridiska, den andra i den theologiska Faculteten. Det tycks således, som de bort kunna undvika att komma hvarandra i vägen. Men utom det sammanhang, som är emellan den Gudomliga i

*) Se hans försvarstal i Handlingar rörande Sveriges Äldre, Nyare och Nyaste Historia VII Del. p. CLXXV, der likväl den sista meningens latinska ord stå i denna motsatta ordning: taceneo et connivendo eller ock allenast commendando Messenium: ett uppenbart skriffel.

naturen och uppenbarelsen oss gifna lagen och den på deras grunder af menniskor stiftade, var det Theologiska studium den tiden för alla gemensamt; och då begge lärarne skilde sig i religionsfrågor, på hvilka så mycken vigt äfven i Politiskt hänseende lades: så var det naturligt, att äfven åhörarne deltog i deras strid. Så uppkommo tvenne partier Messenianer och Rudbeckianer, emellan hvilka fördes ett ordentligt krig, som ej stannade vid blotta ordvexlingar och hotelser.

Saken måste på högre ort anmälas; och ransakning derom skedde i öfvervaro af Riksen's Råd och några tillkallade Biskopar: hvarvid de begge Particheferne använde emot hvarandra samma vapen, som vid den Akademiska striden, tagna ur rustkammaren af deras lärdom.

Gustaf Adolph, ehuru i början så bestört och orolig öfver denna söndring, att han deraf befara-
 hade hela sin så högt älskade, af honom så rikt begåfvade, Akademis upplösning, fann dock snart en lycklig utväg att afhjelpa saken. Den dom, han dervid fällde, är ett af de många bevisen på hans ädelmod så väl som på den säkra blick, hvarmed han urskilde och använde menniskor. För att icke endast åtskilja de stridande, utan ock sätta dem hvardera i en ny och tjenlig verksamhet, förord-

nade han Messenius till Assessor i Svea HofRätt: der hans oroliga lynne ej kunde i domstolen så yttra sig, som i lärostolen, och der hans djupa kännedom om Sveriges häfder kunde vid lagskipningen vara upplysande. I Rudbeckius deremot fann Konungen icke blott en grundligt lärd theolog och en välbegåfvad prest, utan ock ett genom sitt nit, sin frimodighet och sin kraftfullhet utmärkt ämne till en af de pelare i kyrkan, han behöfde och sökte. För att dertill både pröfva och bereda honom, gjorde han honom till sin Hofpredikant.

I denna egenskap följde Rudbeckius sin Konung till Liffland under det Ryska krig, som kort derefter utbrast.

Icke nöjd, att både som Konungens biktfader och den främste af dem, som i den Svenska krigshären höllo den der införda Christliga ordningen vid makt, uppfylla hvad hans pligt och hans nit honom ålade: ville han ock verka på Ryssarna, hvilkas grofva okunnighet och afgudiska vantro väckte hans både ömkan och harm. Under sin vistelse i Narva skref han ett bref, (dateradt den 24 Augusti 1614), till Presterna och församlingen i Iwanogorod, hvori han sökte öfvertyga dem om villfarelserna i den religion, de bekände, och om den Svenska trosbekännelsens enlighet med Evangelii sanna lära. Så kan den ädla ifvern för en

helig sak förleda äfven den förståndigaste man till fåfänga steg, ehuru han borde förutse, att genom dem intet ändamål kan vinnas. Emellertid är blotta åsyftningen i sådant fall tillfredsställande; och besynnerligt nog förestod honom i en framtid en embetsförrättning i detta land, hvarvid han fann att de Lutherske Presterne och församlingarna behöfde föga mindre upplysas och rättas, än de Grekiska.

Under tvenne fälttåg till Ryssland hade Rudbeckius varit Konungen följaktig: då Gustaf Adolph, som i sjelfva krigsläget sträckte sin omsorg, ibland andra till den inre styrelsen hörande värf, äfven till kyrkans angelägenheter, befallte en ny förbättrad upplaga af den heliga Skrift. Detta vigtiga verk var i början ämnadt att fördelas på alla rikets stift och styckevis utarbetas. Men den vise Konungen insåg, att det snarast och bäst kunde utföras af ett par dugliga män. Han utsåg der till begge sina Hofpredikanter Rudbeckius och Johannes Bothvidi, samt efteråt, då Bothvidi följde Konungen i fält, Professor Lenæus. Den förstnämnde hade dock af sina medarbetare ej annat biträde, än att Bothvidi öfversåg 4:de Mosis Bok och Lenæus Apostlagerningarna samt en del af Uppenbarelseboken. Allt det öfriga utarbetade han ensam och använde derpå både dagar och

nätter, hvaraf hans hälsa led och hans syn försvagades *). Också var det inom tre år fullkomadt. Förbättringar i sjelfva öfversättningen voro yäl påtänkta **) och till en del gjorda, men de uteslötos. Man fann betänkligt att göra någon förändring i den under Reformationstiden efter Luthers Tyska text rättade Svenska. Emellertid har Gustaf Adolfs bibel (af år 1618) flera företräden för Gustaf I:s (af år 1541), genom summarier öfver kapitlen, parallelspråk, afskilda verser, en förbättrad orthographi och upplysande anmärkningar. Den har tjent till mönster för de sednare upplagorna under Christinas och Carl Gustafs regering, och öfverträffas endast af Carl XII:s, redan af Carl XI tillämnade, präktiga bibel. Och skulle i vår nuvarande Konungs tid den så länge väntade nya öfversättningen komma i stånd: så kunde Svenska kyrkan berömma sig deraf, att Sveriges störste konungar och hjeltar lemnat henne hvar sin minnesvård i en dyrbar upplaga af den heliga Skrift.

Under detta arbete fortfor han med sin tjänst vid hofvet; om hvilken han sjelf yttrade sig att den åtföljdes af "besvär och farligheter," för hvilka han "ofta måste från sina kindbackar torka
he-

*) Se l. c. pag. CLXXIX.

**) I anledning af de så kallade *Observationes Stregnenses*.

heta tårar *).” En stor tröst hade han likväl af det förtroende och den aktning, som Gustaf Adolph honom beviste.

Ett nytt vedermäle deraf var det uppdrag, han fick, att i Westerås stift utreda ett religionsmål af en egen och viktig beskaffenhet. Det är ovisst, om det angick någon Jesuitisk stämpling, eller någon lemning af de Calvinistiska försöken, eller den nya Judendom, hvars stiftare var en borgare i Westerås, Hans Jonsson i Hörnagården, som af den heliga Skrift erkände endast det gamla Testamentet, förnekade Christus, höll Judisk sabbat, ohelgade söndagen och föraktade allt hvad till den Christna kyrkan hörde. Det vissa är, att hans son Erik Hansson ännu vid den tiden, då Rudbeckius blef skickad till Westerås, fortfor med sin faders dåraktiga företag **).

Hvad det än var för grannlaga och ömtålig sak, så kunde den dåvarande Biskopen Bellinus ej reda den: hvori han bör ursäktas, ty han var då öfver 100 år gammal. Vid så hög ålder, och efter alla de stormiga skiften af lifvet, han ge-

*) Se l. c.

***) Se Rudbeckii lefvernesbeskrifning af Daniel Herveghr i Lixköpings Bibliotheks Handlingar 2 del. pag. 295.

niomgått, behöfde han hvila *). Också gick han snart derefter till det rätta hvilorummet; och Rudbeckius trädde i hans ställe, som Biskop i Westeras.

Denna plats har i en sednare tid blifvit ordspråkvis framställd, såsom näst efter Erkebiskopsstolen den högsta spets af presterlig lycka. Dervid ligger till grund den af ryktet utropade föreställningen om dess löneförmåner. Men tänker man sig bilden af Rudbeckius, öfver den sväfvande, såsom ett mönster för styresmän af stift och läroverk: så förtjenar den i sanning, att fåsta alla presters och lärares allvarligaste uppmärksamhet: icke såsom ett mål för ärelystnaden eller egennyttan, hvilka ock sällan ernå hvad de efterfika; utan såsom en påminnelse om vigten så väl som ansvaret af kyrkans embeten, de må vara högre eller lägre. Icke blott det kall, han själf beklädde, utan alla dem som stodo under hans

*) Han anklagades, dels för det han tillhört Konung Sigismunds parti och skrifvit till honom äreröriga bref om Hertig Carl, dels för det han hos sig hyst och undfagnat den ofvannämnde Jesuitiska Studenten Petrus de Petrosa; och blef, ehuru han med ed bedyrade sin oskuld, afsatt ifrån Biskopsembetet. Dock sedan en af hans efterträdare fallit i onåd, en annan, såsom det berättas, blifvit för ett groft brott halshuggen, och den tredje genast vid sitt tillträde med döden afgått: så blef Bellinus efter trägnas förböner benådad och i sitt embete återställd. Se Rhyzelii *Episcoposcopia*, pag. 67 och 269.

tillsyn, måste hvar och en, som hör till kyrkan, med hufvud och bekymmer betrakta, när han ser, huru denne oupphörligt och outtröttligt verkande man sjelf vårdade, och förmådde andra att vårda, den prästerliga kallelsens heliga pligter.

Blotta uppräknandet af alla de verk, han under de 28 år, han förestod stiftet, har utfört, skulle trötta mina läsares tålmod *). Jag nämner endast de förnämsta, sedan jag förut erinrat, att detta stift var ett ibland dem, som, under de Liturgiska oroligheterna och sedan under striden mellan Sigismunds och Carls partier, mest förfelits; och att hans företrädare var en genom missöden och ålderdom af sig kommen man.

Hvad först det egentliga kyrkoväsendet angår, så införde Rudbeckius en ny kyrkoordning, emedan den gamla af år 1571 blifvit genom förändrade omständigheter alldeles olämplig. Prestmöten höll han tvenne gånger om året, den ena gången med pastorer, den andra med kapellaner, af hvilka hvar och en skulle vara beredd både att predika och disputera. Dessemellan anställde han visitationer i alla församlingar, hvarvid han i ett karakteriserande register antecknade icke blott

*) En omständlig berättelse derom fins i den förut anförda sakrika biografien af Herveghr.

hvarje lärare, utan alla sådana åhörare, på hvilka en särskilt uppmärksamhet borde fästas. Strängt, men övældigt, vakade han öfver ordning och skick; och afsatte för begångna fel i tjensten en af sina närmaste vänner, som varit hans följeslagare i fält och låg honom ömt om hjertat *). Utom Westerås domkyrka, som han bragte i nytt stånd, lät han bygga en mängd andra kyrkor och försåg mer än hälften af stiftet med nya Sacellanier. Förut funnos inga ordentliga kyrkoböcker eller inventarier, men nu kom allt sådant i ordning. Öfver alla socknar skaffade han sig beskrifningar och ritade med egen hand kartor öfver hela sitt stift. Ingen herde har bättre, än han, känt sina får eller marken, öfver hvilken de voro spridda.

Hvad läroverken beträffar, så är hans förtjenst om dem lika, om icke ännu mer, öfvanlig. Utom de mindre skolorna i Linde, Nora, Sala, Säther, Avestad, Munktorp och Fellingsbro, stiftade han Fahlun trivialskola och Westerås både skola och gymnasium. Det sistnämnda läroverket, hvars stiftelsebref är dateradt den 25 Martii 1623, blef inom en kort tid ett af de första i riket.

*) Kyrkoherden Jonas Palma i Fahlun, som varit med honom i Liffland och deltagit i sändebrefvet till de Ryska presterna. Se Herveghr pag. 324.

Hans nitiska omsorg, att icke blott använda skickliga män, utan ock bereda deras daning genom medel till studier och resor, skaffade öfver allt dugliga lärare. Sedan hjälpte han dem till en snar befordran; hvarigenom de efterföljande uppmuntrades att likna sina föregångare i nit och förtjenst. Icke mindre än 27 Lektorer gingo under hans tid ur Westerås Gymnasium, dels till pastorater, dels till professioner och andra högre embeten. Ibland dem voro flere af ett odödligt namn, som en Stjernhjem, en Stjernhök, en Terserus, en Columbus.

När han sörjde för lärarne, sörjde han i det samma för lärjungarna. Men hans egna ögon vakade öfver de sednare så väl som de förra. Han höll de unga i sträng tukt: dock unnade han dem anständiga nöjen vid lediga stunder. Ibland djeknarna voro förut äfven gifta män med långt skägg; men nu blef det förbudet, att någon, som hade hustru, skulle få ibland ungdomen gå i Gymnasium.

Mycket vid detta läroverk är förändradt sedan Rudbeckii tid; men en stående minnesvård af hans nit för lärdomen är bibliothecket, som i närvarande stund innehåller mera än 10,000. volder. Vid hans tillträde till Biskopsstolen utgjorde det endast 75 och tillhörde då domkyrkan.

Sedan tillföll det Gymnasium och tillväxte ärligen, i synnerhet genom Biskopens omsorg.

Af alla sina vänner, och andra, på hvilka han kunde verka, begärde han dertill bidrag, och föregick dem med sitt eget exempel. Utom en ärlig nyårsgåfva af en god bok, skänkte han särskilt åtakilliga större verk. Axel Oxenstjerna, som för den värdige Biskopen hyste en stor aktning, och genom granskapet mellan Tidön och Biskopssätet, kommit med honom i en nära förbindelse, gaf honom en dag det hopp, att se denna lilla boksamling med ens förvandlad till ett anseeligt bibliothek genom den rika skatt af böcker, som hörde till det af Gustaf Adolph i Maynz vunna segerhytet. Konungen hade skänkt den åt Axel Oxenstjerna; och denne bestämde den för det läroverk, som Rudbeckius hade stiftat och så hastigt bragt i flor. Terserus, som då var Lektor i Westerås, reste till Tyskland, för att bestyra om den dyrbara boksamlingens öfverflyttande till Sverige. Ett fartyg hade redan emottagit den, och han föreställde sig, hvilken glädje det skulle blifva för den nitiske Ephorus att emottaga denna lärda rikedom. Men olyckligtvis förliste fartyget, och den försvann i hafvet.

Boksamlingen i Westerås blef emellertid med de små tillgångar, orten medgaf, så förökad, att

den utgjorde emellan tre- och fyrahundra volu-
mer, enligt en katalog, som 1640 är tryckt i We-
sterås; ty äfven ett boktryckeri, som den tiden
var en stor sällsamhet utom hufvudstaden och Up-
sala, hade Rudbeckius inrättat.

Märkvärdigt är att på en tid, som i våra da-
gar blifvit anklagad för den ensidighet, att inom
theologiens och de döda språkens studium inskrän-
ka all lärdom och bildning, denne Biskop, som
sjelf var en utmärkt både theolog och philolog,
likväl föranstaltade om medel och tillfälle för ung-
domen att lära känna äfven naturens stora och
sköna föremål. Utom kartor och glober och hvad
mer till jordens och himlakropparnas kännedom
hör, anlade han ock en botanisk trädgård, den
första som i Sverige funnits; och förskref ifrån
Danmark en kunnig man, som skulle undervisa
ungdomen om växternas egenskaper och krafter,
samt hvarje år plantera ett visst antal träd.

Äfven för Estetisk bildning sörjde han ge-
nom öfningar i musik och sång, hvarföre han ock
sände Columbus, som idkade denna konst, till Tysk-
land, för att deri fullkomna sig samt skaffa instru-
menter och noter.

Men det, som främst låg honom om hjertat,
och hvori han sjelf, som lärare, deltog, var det
så kallade Collegium pietatis: der blifvande prester

dels fingo försöka sig i predikande, bibeltolkning och annat, som till läran och embetet hörde, dels äfven pröfvades i afseende på sina seder och sin gudsfruktan *).

Han glömde icke heller qvinnokönet, utan stiftade för dess undervisning en skola, der unga flickor öfvades i läsning och handarbeten. För fattiga barn sörjde han genom ett barnhus, och för de gamla och sjuka genom ett större och ett mindre hospital, der han med egna ögon följde äfven de minsta delar af hushållningen och vården.

Hvar han fick medel till alla dessa inrättningar: är en så naturlig som vigtig fråga. Många förträffliga förslag hafva stannat vid svårigheten af detta problem. Men Rudbeckius hade tre utvägar. Den första var det ihärdiga och oförtrutna nit, som öfvervinner alla hinder. Den andra var hans egna gåfva, att hos höga och låga så

*) Huset, der detta Collegium pietatis hölls, äfvensom det andra, der Collegium sapientię sammanträdde till öfningar i Philosophien, stå ännu qvar; men det tredje, som tillhörde Collegium Eloquentię, gick i aska vid stadens brand 1714. Långt förut hade "Logicus upphört att vara Eloquens," som det i tidens språk hette. Deraf följde dock icke, att det humanistiska studium försumrades: tvertom kom det genom en särskilt lärare i nytt flor.

framställa en god sak, att han dertill vann deras understöd. Den som ingenting begär för sig sjelf, kan skaffa mycket för det allmänna. Den tredje var den aktning och ynnest, han vunnit först och främst hos Konungen sjelf, som till hans nyttiga och väluttänkta förslag anslog ett och annat af kronans medel; och sedan hos de förnämsta i riket, en Axel Oxenstjerna, en Jacob de la Gardie, en Claes Horn m. fl. som bistodo honom af sin enskilda förmögenhet. Äfven af Gustaf I:s enkedrottning Catharina Stenbock erhöll han betydliga gåfvor. Icke heller sparde han sin egen förmögenhet. Till domkyrkans iståndsättande skänkte han den i då varande tid ansenliga summan af 5,337 daler kopparmynt. Enligt en gammal plägsed burros till honom vid hans resor i stiftet äreskänker så väl af presterna, som af församlingarna. Han emottog dem med den förklaring, att han icke ärnade sjelf behålla dem, utan använda dem för det allmänna: hvilket han ock med sina räkningar beviste sig hafva gjort. Ett sådant bruk af gåfvorna ökte dem naturligtvis; och folket vande sig, att gå hans välgörande önskingar till mötes i allt hvad möjligt var. Hvad skulle icke blott det personliga anseendet hos en man af sådan vilja och kraft verka!

Rudbeckii ovanliga förmåga, att ställa i ordning

kyrkor och skolor, församlingar och prester, blef äfven utom hans stift använd. Konungen sände honom (1627), att i Liffland, Estland och Ingermanland upphjelpa kyrkoväsendet, som var i yttersta förvirring.

De största svårigheter mötte honom dervid: icke blott af fremmande språk, seder och lagar, utan af ett öfverlagdt och ränkfullt motstånd så väl hos de verldsliga, som andeliga myndigheterna. Med åberopande af landets urgamla författning, bestredo de först och främst den Svenska Biskopens rättighet, att befatta sig med deras kyrkoväsende; och förklarade sedan, att detta ingen reform behöfde, ehuru allt vittnade om den största okunnighet och sedeslöshet hos lärare så väl som åhörare *). Icke ens vid den yttre gudstjensten tog man i akt hvad till ordning och anständighet hör. Åhörarne höjde sin röst för att motsäga predikanten; och medan Rudbeckius sjelf var tillstädes i en kyrka i Revel, hörde han midt under predikan blåsas på en säckpipa utanför kyrkodörren. Det oaktadt satte sig vederbörande i denna stad emot

*) I Rudbeckii anteckningar fins följande karakteristik på några af Pastorerna. Om Georg Frohn i Weissenstein heter det: "Sutor et miles fuit;" om Jac. Pavo i Hallial: "tres habet uxores;" om Steph. Badwitz i Kegel: "moechus, rabula;" och om dem alla, att de icke kunde ett ord latin.

allt hvad Visitatorn till förbättring föreslog. Superintendenten Vestringius syntes dock ett ögonblick vilja efterge; men Borgmästaren Johan Derenthal höll honom tillbaka, och lät om sig sjelf förstå: att, om han fäste någon uppmärksamhet på denna budskickning af Konungen i Sverige, gjorde han det icke som hans undersåte, utan som hans vän. När Rudbeckius på ett sådant svar fordrade en skriftelig förklaring, som han för sin konung skulle uppvisa, flydde Borgmästaren först till en ordlek *) och lemnade sedan ett osammanhängande utdrag ur Jus canonicum.

Adeln i landsbygden var lika motsträfvig, som borgerskapet i städerna. Vål tycktes landsförsamlingarna i början rätta sig efter Visitatorns påbud; och sedan de underrättelser, han om deras tillstånd begärt, till honom inkommit, och kyrkornas räkenskaper, öfver hvilka i trettio års tid ingen redovisning skett, voro bragta i ordning: blef ett slags synod hållen, hvarvid åtskilliga förslag till nödiga förbättringar uppgjordes. Men när fråga uppstod om en afgift till upphjelpandet af de förfallna skolorna och kyrkorna, blef den allmänt afslagen. Till och med trohetsed åt Sveriges Konung vägrades af sjelfva Consistorium.

*) Consistorium dicitur a consistendo.

Med all sin öfverlägsenhet i lärdom och upplysning, all sin rådighet och skicklighet i sakernas behandling, all sin personliga värdighet, kunde Rudbeckius ingenting hufvudsakligt uträtta hos detta halsstarriga, med den Svenska regeringen aldrig rätt belåtna folk. Öfverläggningarna afbrötos genom ett rykte om fiendens infall i landet, och Rudbeckius återvände till Sverige. Konungen, som vid samma tid var ifrån Preussen hemkommen, emottog honom, oaktadt hans till det mesta oförrättade ärende, med sin vanliga nåd: hvaraf han både förut och efteråt erhöll många vedermälen.

Utom kongliga skänker af dyrbara silfverkredenser, skedde honom den äran, att han i sitt eget hus flere gånger besöktes af sin Konung, som äfven täcktes stå fadder för en af hans söner.

Öfver Rudbeckii lyckosamma och ärofulla lefnad spridde sig en mörk skugga genom Gustaf Adolphs död, icke blott af den saknad och sorg, han deröfver med hela fäderneslandet delade, utan ock af det misstroende, han synes hafva fattat till dem, som i den späda Drottningens namn styrde riket, och af den anklagelse, han, genom obetänkta yttranden deraf, ådrog sig inför regeringen och rådet.

Denna rättegång, om den så skall kallas, är för mycket märkvärdig, för att ej böra fästa en närmare uppmärksamhet: helst protokollerna der-

vid äro, enligt tidens sed, så troget och ordagrannt förda, att man tycker sig träda in i sjelfva rådkammaren och icke blott höra de regerande Herrarnas öfverläggning och rådslag, utan ock blifva bekant med deras personer *).

Förut bör likväl en omständighet nämnas, som redan i Konungens lifstid gjorde en brytning emellan den adliga Aristokratien och den Hierarki, som ännu återstod i den Svenska kyrkan: hvarvid äfven det vänskapliga förhållande stördes, som förut varit emellan Axel Oxenstjerna och Rudbeckius.

Gustaf Adolph hade i sinnet att till förbättring af kyrkoväsendets ordning och styrelse inrätta ett Consistorium Generale: som skulle bestå af både världsliga och andeliga ledamöter, och icke blott utgöra en öfverrätt, i kyrkoärender svarande emot Hofrätten i världsliga mål, utan ock hafva tillsyn öfver hela Presterskapet och särskilt öfver Biskoparna och Superintendenterna, hvad deras lära och lefverne, så väl som embetsförvaltning anginge. Detta förslag, som Axel Oxenstjerna ifrigt tillstyrkte och synes sjelf hafva uttänkt, blef Presteståndet meddeladt vid 1625 års riksdag. Men utom de svårigheter, som vid organisationen

*) Se utdrag ur 1636 års RådsProtocoll i *Handlingar rörande Sveriges Aldre, Nyare och Nyaste Historia* 7 del. pag. XXI och följande.

deraf mötte, ibland andra den, att de Biskopar, som skulle vara ledamöter deri och i denna egen- skap vistas i Stockholm, svårligen kunde tillika sty- ra sina stift: var det en stor stötesten för ståndet, att lekmän skulle döma i religionsmål och sjelfva öfverherdarne ställas under verldslig tillsyn.

Gustaf Adolph lät förslaget falla; och ehuru det sedermera under förmyndare-regeringen kom åter i fråga, blef det likväl ånyo nedlagdt. Den, som i synnerhet satte sig emot detta förslag och verkade att det gick tillbaka, var Biskopen i We- sterås.

Den derigenom väckta misstanken om hans icke blott hierarkiska, utan antiaristokratiska tän- kesätt förnyades efter Konungens död af större och mindre anledningar. Nästan på en gång anmäldes emot honom i Rådet flere klagomål. Det första var, att han under Consistorii åtgärd ville draga saker, som hörde till verldslig rätt. Det förän- leddes af en i sig sjelf obetydlig rättegång emel- lan en trätosam qvinna och en prest, som var med honom befryndad. Den myndige Biskopen synes med sitt stränga nit hafva stött många och der- före utstått flere ledsamheter. För Rådet instämd, förde han deröfver följande märkvärdiga klagan: "Jag hafver ofta besvärat mig för Hans Herrlighet Herr Axel Baner, dåvarande Ståthållare i Westerås,

hvilken ock lofvade och tillsade mig rätt, men drog deröfver sin kos. Hans Herrlighet gaf mig ock det vittnesbörd, att jag var saktmodigare, än mig borde vara emot slike personer i Westerås stad. Mine tjenare hafva de för ringa orsak, mig alldeles oåtspord, satt i fängelse, på landsvägen öfverfallit och slagit dem, kört dem ur vägen, mig till förakt. På djeknarne hafva de begått injurier, dem oskyldiga tagit och satt in i stadsboden; och der jag hafver sändt dem bud, att de skulle släppa dem ur deras fängsle och förvara låta uti Skolans proba, hafver jag det intet kunnat nå. Sin skriftefader hafva de intet haft någon försyn att slå fyra munslag i gästabud. Mycket sådant hafver jag insupit: de hafva stormat mitt hus och gjort mig ofta annan orätt. Hvilket jag allt hafver med tålmod härtill upptagit, intill dess att min svåger, som är en ärlig man, hvilket vittnesbörd jag med godt samvete honom kan gifva, är kommen i krakel med en orolig qvinna om ett qvintin perlor. Derföre hafver mig bort söka att i vänlighet bilägga saken och lägga mig ut för en redelig prestman till den ändan, att der måtte rätt procederas uti saken."

Det andra klagomålet, för hvilket Rudbeckius måste inför Rådet svara, angick några förgripliga ord, dem han i en inledning till det böneformu-

lär, som var förordnad att på predikstolen för Drottningen och Regeringen nyttjas, låtit inflyta: i hvilka han kastat fram den misstanken, att kriget i Tyskland af egennyttiga afsigter förlängdes. I sammanhang dermed lades honom till last ett bref, som han skrifvit till Prostarna i sitt stift, hvori han klagade öfver de ovanliga skatter, som pålades allmogen och öfver de stora hus och höga torn, som af enskilda Herrar byggdes. Detta bref angafs i Rådet, såsom en tuba seditionis (upprorsbasun); helst då det ifrån predikstolarna blifvit uppläst; hvilket dock hade skett emot Biskopens afsigt.

Det tredje och svåraste käromålet, hvarför utan på de öfriga ej så mycken vigt torde blifvit lagd, rörde en bok, som Rudbeckius författat och låtit trycka, hvilken man i mer än ett afseende fann förgriflig. Den syntes väl hafva ett skyddsvärn i sjelfva sin titel: Om de lärdas privilegier *).

Ge-

*) Privilegia quædam Doctorum, Magistrorum, Baccalau-
reorum, Studiosorum et Scholarium omnium, quibus
in bene constitutis Regnis et Rebusp. cum alibi, tuta
in patria nostra clarissima, Dei gratia, et laudatissi-
morum Dynastarum clementia et longa consuetudine
hactenus gavisii sunt et etiamnum gaudent etc. A. Joh.
Rudbeckio, N. olim in Acad. Ubs. Prof. P. nunc v. Epi-
scopo Arosiensi, fideliter collecta et exscripta et demum
typis excusa Arosiæ, a P. Waldio, Consist. Typographo. 4:o.

Derigenom blef för de rättigheter, som den tillade det stånd, hvartill den tiden icke endast prester och lärare, utan alla, som befattade sig med vettenskaperna och vunnit någon lärdomsgrad, räknades, en naturlig grund uppgifven i det företräde, som upplysning och kunskaper medföra. Emellertid var den anstötlig icke endast genom de nya anspråk, den syntes gifva kyrkan och presterskapet, utan ock genom det för regeringen och adeln förnärmande, som den ansågs innehålla.

Boken var ännu icke utgifven, då den blef ett föremål för många bekymmerfulla öfverläggningar i Rådet. Författaren sjelf hade tillsändt Riksdrotsen Gabriel Gustafsson Oxenstjerna och Riksrådet Johan Skytte hvar sitt exemplar deraf. Den förre framlemnade den för Rådkammaren (den 31 Maji 1636); och huru den der genast blef ansedd, visar den befallning, en af dess tjenstemän fick, att utmärka alla de ställen och punkter, som han funne "löpa directe emot staten *)." Men den sednare, som sjelf misstänkt, att ej vara rätt Aristokratiskt sinnad, dock

Denna ryktbara, nu mera högst sällsynta bok har ock denna kortare titel: *Privilegia Ministerio Ecclesiastico in inclyto regno Sveciæ, a piis Regibus et Regni proceribus quondam benigne concessa et indulta.*

*) Se 1636 års Rådsprotokoll l. c. pag. XXII.

ej heller gynnade prestväldet, skyndade sig att vid nästa sänmanträde anklaga boken, "såsom den der slog omkull flere balkar i lagen, förbigick Westerås recess, åberopade privilegier, som den gamle Konung Gustaf gifvit Biskop Brask 1523, medan påfvedömet ännu varade, o. s. v." Han ansåg den med ett ord för den farligaste bok, som i Sverige inom hundra år utkommit *).

I denna åsigt instämde alla ledamöterna af Rådet; och boken förklarades åsyfta en återställelse af den påfviska kyrkan. Såsom ett särskilt ämne för åtal, anmärktes det stället, der de, som störde Presternas lagligen undfångna rättigheter, beskylldes för, mened och för det anspråk, att hålla sig visare än de fromma fäder, som inrättat kyrkan, ja, än Gud sjelf, som henne förordnat.

Utom bokens indragning och författarens ansvar, sattes i fråga, om icke de vid Gymnasierna inrättade tryckerierna borde afskaffas **). Ja, för att dämpa den hierarkiska andan, som syntes ånyo vilja resa sig, var regeringen frestad, att, då i den aflidne Erkebiskopens ställe Talman för Presteståndet vid den nu ingående Riksdagen skulle förordnas, gå förbi alla Biskoparna och dertill utse TheologiæProfessorn i Upsala Lars Wallius. Der-

*) l. c. pag. XXXII.

**) l. c. pag. XXIX.

vid anmärkte dock Riksdrotsen, att man ej borde stöta Biskoparna, i synnerhet i närvarande tide omständigheter *): hvarföre ock regeringen sedermera gick ifrån detta råd och till talemans utnämde den äldste af Biskoparna Paulinus Gothus i Strengnäs.

Äfven emot Rudbeckius fann man sig böra gå varsamt till väga, dels emedan hela Presteståndet af honom berodde, dels för hans frimodiga och halsstarriga lynne. Man påminte sig det motstånd, han gjort vid frågan om Consistorium Generale. "Tordes han," sade Riksmarsken Jacob de la Gardie, "för tio eller tolf år sedan säga Rikskanzleren, att han var den man, som perturberade deras statum, tvifvelsutan dristar han sig ock nu något säga. Han borde således icke affronteras:" hvilket ock Per Brahe redan förut anmärkt.

Johan Skytte rådde, att Regeringen och Rådet åtminstone skulle säga honom sin mening, hvarvid Riksdrotsen anmärkte: "Om vi honom uppkalla och han säger, att han vill stå till svars för hvad han skrivit, hvad vilja vi då med honom företaga?" "Restringera och binda honom vid sjelfva orden som finnas (i boken);" svarade de la Gardie.

*) Pag. XXVIII.

Emellertid gjorde denna hos Rådet och Regeringen ganska märkbara räddhåga för den oförskräckte Biskopens person, att man förut ville höra, huru andra väl ansedda ledamöter af Presteståndet tänkte om denna sak. För detta ändamål blefvo den till Riksdagen nyss ankomne Biskopen i Åbo Rothovius, den ofvan nämde Professor Wallius, Pastor Primarius i Stockholm Zebrozyntius, Hofpredikanten Joh. Matthiæ, som var Drottningens Informator, och Prosten i Jönköping Joh. Baazius, i Rådskammaren uppkallade för att yttra sig öfver den betänkliga boken.

Riksrådet Pehr Banér, som under Axel Oxenstjernas frånvaro i Tyskland förestod Rikskanslers-embetet *), föredrog de punkter, som i synnerhet ansågos "statui præsentis præjudicerlige;" hvarvid han först anmärkte: att boken vore utan föregången vederbörlig censur tryckt, och ämnad att nu vid Riksdagen utgifvas; att den hade "ett vidt utseende," såsom titeln, företalet och en del af innehållet nogsammt röjde; samt att Författaren syntes vilja den "såsom en articulum fidei obtrudera."

Derefter visade Banér, huru denna bok stridde emot Rikets närvarande författning, och från-

*) Det var den samme Banér, som 1612 vid Wisjö frälste Gustaf Adolphs lif.

kände Regeringen dess makt och myndighet, då den åberopade privilegier, som för två- eller trehundra år sedan voro gifna under Påfvedömet, utan att ens nämna Westerås recess; och då den förklarade Konungabalken, Tingsmåla- och Råd-
stugubalken för upphäfna, som de dock icke voro, men ville anse Kyrkobalken till en del gällande, om hvilken likväl det var i Carls Landslag uttryckligen förbehållet, att den förut skulle öfver-
ses, innan den kunde tjena till efterrättelse.

Klerisiets privilegium af år 1446 och Konung Gustafs bref till Biskop Brask af år 1523, på hvilka Rudbeckius i synnerhet grundat sitt försvar af presterskapets rättigheter, blefvo upplästa; hvarefter Banér yttrade sig: "Så framt Bispen vill hålla sådant gillt, och i den renläriga kyrkan ånyo införa, så synes han icke långt vilja från påfvedömet vika."

Utom denna sak, om hvilken det kunde vara i sin ordning, att höra kompetenta medlemmar af presteståndet, föredrogs för dem, besynnerligt nog, äfven hvad emot Rudbeckius för öfrigt anmaldt var. Först vidrördes det ofvannämnda målet i Westerås, hvarom han hade till Ståthållaren Thure Sparre skrivit ett bref, som nu blef uppläst; hvaraf det syntes, som ville Rudbeckius omkullslå den stadgade rättegångsordningen, att prester, så väl

För öfrigt, då de icke genomläst boken, kunde de öfver den icke ferre iudicium (fälla sitt omdöme).” Slutligen anhöllo de, att Rudbeckius sjelf måtte få tillfälle att förklara sig både öfver sin skrift och de öfverklagade brefven.

Banér lät dem förstå, att regeringen uppkallat dem, för att höra *deras* mening i saken, och att hon af dem väntade bestämdt svar: Om de ansågo denna bok för samhället nyttig? Om de tyckte skäligt vara, att en sådan skrefs och trycktes? Om de ej funno att den bort före tryckningen undergå censur?

Derpå svarade Biskop Rothovius icke annat än hvad han förut yttrat om sin önskan, att ”det varit ogjordt” och att Rudbeckius sjelf deröfver måtte höras.

Nu tog de la Gardie ordet och sade, i det han förmodligen vände sig till de öfriga: ”Säger oss, om J förmenen, att det ljus, som han introducerar, kan och må tolereras? Han skrifver att vi skola vara perjuri (menedare), så framt icke Presterskapet blifver handhållet vid de gamla af Påfvarna och de Konungar uti Påfvedömet gifne privilegier.”

Wallius svarade: ”Vi kunne nu intet gifva någon dom öfver denna bok, efter vi hafva alle-

nast hört om den af andra, och nu denna gången af Regeringen, några puncta derutur oppläsne. Wette intet, anten han relative och historice eller conclusive vis sådant införer. Tycker fuller illa, att denna boken är publiceret, och hafver förorsakat Regeringen så stort bekymmer. På det jag någorledes skulle säga min mening, kan jag för min person icke se, huru Episcopus Arosiensis allt vill och kan försvara, som han der införer. Kanske uti Westerås stift finnas de, som veta Episcopi intention."

Dock förklarade Wallius, att han ej kunde "tro Rudbeckii mening vara den, som sjelfva bokstafven innehöll." För öfrigt "tackade han Gud som frälst dem från Påfvens trældom och gifvit dem denna höga Kongelige familiam."

De la Gardie vidrörde ånyo det farliga af hvad Rudbeckius "opiniatrerade," och sade: "Få Jesuiterna detta scriptum i händerna, skola de fuller veta göra de glossas deröfver, som oss intet tjena och komma till pass."

Härvid bröt Zebrocynthius sin tystnad och sade: "Vi kunne icke hafva en annan mening om boken, än auctor, som henne skrifvit hafver. Nu, hafver Episcopus Arosiensis sjelf varit dubius, om denna bok bör publiceras, emedan han håller,

boken inne med sig och vill henne intet låta extrahera till androm, förr än han hafver förnummit Regeringens mening deröfver. "Jag för min person tillade han, känner mannen väl. Är en god Theologus, som är känd etiam apud Exteros, och som näppligen skall ens tänka att föra oss under det Påfviska öket. Är ock en god patriot, som vill fäderneslandet väl, och derföre kan man presumera om honom, att han intet sätter sig opp emot sin ordentliga öfverhet."

För öfrigt förklarade äfven Zebrocyntius "gott vara att Deras Näder täcktes uppförda Episcopum sjelf och höra hans förklaring, emedan ingen är om hans intention med detta scriptum kunnog, mera än Gud och han sjelf."

Johannes Matthiæ sade sig hafva "obiter lupit boken igenom och funnit, att der mägta sällsamt quæstioneres och slutes; men trodde icke det vara gjordt mala intentione." Han sade sig ock hafva hört Rudbeckius yttra, att om någon villfarelse af honom vore begången, ville han den ångra och rätta.

Prösten Baazius åberopade, utom hvad de andra redan förmålt, en af honom i den förra regeringens tid till Kongl. Kansliet inlemnad skrift, som visade hvad han i detta ämne tänkte och hans

skäl dertill. (Männe i frågan om Consistorium Generale?)

Oaktadt den enstämmiga begäran af de så lunda hörda presterna, att Rudbeckius sjelf måtte få förklara sig, ville dock Regeringen ännu icke lemna honom personligt tillträde; utan de skulle höra hans förklaring öfver de klagopunkter, Banér nu dem förelade: hvilka voro ungefär de samma, som de förut af honom uppgifna.

Detta skedde den 13 Junii. Den 16 fingo de samma presterna åter företräde: då de gäfvö tillkänna; att sedan de för Biskopen i Westerås föredragit hvad dem meddeladt var, hade han välider öfverförklarat sig, men yttrat det hopp, att regeringen icke skulle förmäna honom, att sjelf få för henne framträda, och sin mening munteligen utföra. Emellertid hade han försäkrat att han voro "Herran ifrån Papismo," och att hvad han om "perjuris" yttrat, borde förstås endast om dem som förneka presterna deras tionde-rättighet.

Banér förklarade, att Regeringen hade väntat ördentligt svar på hvarje särskilt punkt, så väl hvad boken som de två breffen angick. Derjemte lät han dem förstå, att då utan tvifvel emellan dem och Biskopen åtskilliga discurser voro förelupne, de borde derom lemna omständligt besked. Enkannerligen sporde han dem, huru Episcopus Aro-

siensis uttyder de orden om Riksens drätsel, och hvem han menar hafva byggt de höga Babylons torn. Hvar man bör ju blifva oförtald, mycket mera Regeringen."

Derpå svarade Wallius, att Rudbeckius med de åtalade orden "ingalunda ment Regeringen, utan en man vid tullen i Westerås, som, då han dit kom, var en utfattig man; men så umgicks med Kronans medel, att han kunde bygga stora hus. Derpå hade Biskopen syftat, icke till anklagelse, utan för ett exempel."

Riksmarsken yrkade, att af den mannen en skarp räkenskap skulle tagas, ehuru han tviflade, att det var honom som Biskopen hade ment.

Nu fann Zebrocynthus sig åter befogad att taga ordet på den frånvarandes vägnar. Han begynte med en ursäkt i afseende på sitt svägerlag med Biskopen i Westerås, ty deras hustrur voro systrar *). "Vid Gud och mitt samvet, skall jag hålla mig vid det som rättvist är, oaktadt all affinitet, sade han; "och fuller är Episcopus Arosiensis en man af det allvar att han sjelf tillstår det han skrifvit hafver."

Angående den förebräelsen, som i synnerhet måste sára dennes hjerta, att han otacksamt förgätt Gustaf Adolphi frikostighet emot kyrkan och

*) Döttrar af Erkebiskopen Nicolaus Bothniensis.

läroverken, hade han förklarad, att han flere gånger berömt den store Konungen, hvartill han haft all orsak. Men att han i sin bok icke inryckt de nya Privilegier, som Hans Maj:t förunnat Upsala Akademi: det hade härrört deraf, att då dessa ännu icke voro af trycket utgifna, hade han icke ansett det "anstå sig att dem först publicera låta." Hvad för öfrigt Zebrocyntii i saken upplysande, om talarens skicklighet så väl som rättsinnighet vittnande tal beträffar, så må det här förbigås, då dess innehåll är ungefär det samma, som det Rudbeckius sjelf yttrade, då han slutligen fick företräde.

Härom öfverlades i Rådskammaren den följande dagen, hvarvid Per Brahe anmärkte, att de tre af de tillkallade presterna, som talat emot Arosiensis, "gjort det derföre att de sjelfve ville blifva Biskopar *)."

*) Antingen denna misstanke var grundad eller ej, blevo de alla tre med tiden Biskopar: Wallius och Johannes Mathiæ i Strengnäs, Baazius i Wexiö. Samma lycka hade dock äfven Rudbeckii försvarare. Han efterträdde Wallius, som icke ens hann flytta till Biskopssätet, innan han afled. — Vid detta tillfälle såsom vid alla andra, bestyrkte Zebrocyntius det om honom på hans graf i Strengnäs Domkyrka yttrade omdömet: "Nec voce solum, sed et vita docuit. Illa facundus, hac incorruptus, utraque probis valde probatus." Sitt besynnerliga namn hade han tagit af Säbrå socken vid Hernösand, der både hans fader och farfader varit Kyrkoherdar.

Angående Budbeckins, gaf Grefven det rådet, att man icke skulle "så tasta saken an, att man offenderade honom; som är förnämligst af Presterskapet, besynnerligen i denna farliga tid. Det var illa att man råkat med honom i denna qvæstionem. Kommer Bispnen till förhör, lärer han fuller explicera sin mening; och saken är så vida kommen, att hon anten skall honom bevisas de facto, att han hafver errerat, eller han sin mening retractera, det han näppeligen görandes varder."

Riksdrotsen Gabriel Oxenstjerna sade: "Vi måste fuller kalla honom för oss; men det är af nöden, att vi taga saken i noga betänkande, om han anten skall uppkallas förr än RiksCanzleren hemkommer, eller vi hafve härmed så länge fördrag." Axel Oxenstjerna väntades till Sverige vid denna tid. Det dröjde dock ännu en månad, innan han till Stockholm anlände.

Emellertid förekom ibland andra ämnen, som för hans deltagande i styrelsen bereddes, äfven den återväckta frågan om Consistorium Generale. Deröfver vexlades emellan ledamöterna af regeringen följande märkvärdiga ord:

Per Brahe. "Presterskapet hafver ett stort argument emot Generale Consistorium, att denne status ecclesiasticus hafver nu oturberad stått och varat öfver etthundra år: der dock under tiden

hafva varit farliga tider, såsom när Konung Johan regerade och Konung Sigismundus kom till Regementet, och är likvist den andeliga staten väl blifven conserverad. Så kommer ock dertill med, att nu ock är en farlig tid, och slika saker höra till *studia pacis*."

Riksmarsken (Jacob de la Gardie). "De förre tider hafva varit mycket farligare. Vi stå nu bättre än förr. Kejsaren, som är vår fiende, är öfver sjön oss långt aflägsen. Ryssen, Polacken och Juten hafva legat oss närmare, och hafva vi likväl kunnat förfäktat och försvara oss."

Riksamiralen (Carl Carlsson Gyllenhjelm). Jag hafver ock talat med några redlige Prestmän, som intet äro af det partit som Johan Mathiæ och Baazius, hvilka alla inclinera till Generale Consistorium, allenast skola de intet vela, att någon Politicus consistorii præses skall förordnas.

Pehr Brahe. Generale Consistorium är oss sjelf præjudicierligt. Ty när våre barn komma in från fremmande land, och de skola presentera sig för samma Consistorio till examen och förhör, gifves derigenom anledning till en inquisitionem Hispanicam; och vi råke under prestetvång. För att säga ut hvad till denna saks rätta förstånd höra kan, så håller jag före, att man icke kan grunda sig uppå salig Kongl. Maj:ts desseiner här-

utinnan: ty såsom Kongl. Maj:t var en heroisk Herre, så var han ock en potentat af den humeur, att han till att dämpa andra, och att hans makt skulle blifva dess större, kastade handen uti andras privilegier."

Riksdrotsen. "Det var intet salig Kongl. Maj:ts intention, utan han ville bota de många fel, som finnas i stiftet. Här äro nu redo fem Collegia; Ecclesiasticum blifver det sjette. Blifver det väl fattadt, så ser jag intet, huru Konungen skall kunna göra något förfång i våra privilegier."

Riksmarsken. "När sådant behörigen blifver limiteradt och circumscriberadt i den ordning, som deröfver skall fattas och ställas, skola vi näppligen kunna befrukta något prestatvång eller annan fara."

Vid ett annat tillfälle hade likväl de la Gardie yttrat samma farhåga som Pehr Brahe, att om Consistorium Generale finge examinera alla dem som resa ur och i landet, skulle deraf "slafveri endstå *):" hvarmed han utan tvifvel förstod inquisitoriskt samvetstvång. Dervid fälde han äfven om Gustaf Adolph ett dylikt omdöme som Brahe. "Det var Kongl. Maj:ts natur," sade han, "att han
ger-

*) L. c. pag. XXIV.

gera augmenterade sina Regalia och sin Kongliga Höghet, och diminuerade och afskar andras privilegier." Hvarpå den alltid medlande Riksdrotsen svarade: "att Konungens afsigt med denna inrättning varit endast, att Biskoparne skulle förpligtas till redogörelse för sin förvaltning."

Slutligen beslöt Rådet, att före Rikskanslerens ankomst bevilja Rudbeckius företräde, äfven ur det skäl, att han, i den af Ståthållaren Sparre anmälda saken om hans intrång på den verldsliga rättens område, borde höras. Qvinnan, som dref denna rättegång emot Mag. Gabriel (Hollstenius), Biskopens sväger, egentligen på den grund att han skulle beskyllt henne för tjuf, hade nu infunnit sig i Stockholm och med sin klagan trängt sig fram ända till Regeringen. Vid Rådets förra sammanträde, där de fem presterne voro tillstädes, hade derom följande samtal förefallit.

Zebrocyntlius förklarade, att Biskopen i Westerås icke tagit annan befattning med denna rättegång, än att, då den rörde en prest, han velat att den skulle först i Consistorium anmälas och derifrån till verldslig rätt hänvisas. Endast "cognitionem causæ," icke "decisionem," ville han tillägna sig och Consistorium.

Derpå svarade Riksdrotsen, att sedan *cognitio causæ* redan vore af Biskopen vunnin, borde han ej vidare draga saken till det andliga forum. "Mag. Gabriel hafver uppehållit sin vederpart nu på fjerdre året, så att hon intet är kommen till sacramentet."

Per Banér anmärkte, att det vore en allt för "stor potest, som ministerium sig vindicerade" att, när någon af dem "flagitium committerat," det skulle bero af den andeliga myndigheten, om saken skulle "till forum politicum hänskjutas."

Derpå svarade Zebrocyntius, att hvad brottmål anginge, en sådan rättighet icke kunde komma i fråga, icke heller blifvit af Biskopen påstådd. Han yrkade endast "att ringare saker borde af Consistorium cognosceras quoad qualitatem." "Så hafver härtills varit brukligt. Blifver något annat här-efter af Magistratu förordnad och statueradt, att ock de ringa causæ skola upptagas genast för foro politico, då står det magistratui fritt, och skall derefter hvar man sig gerna rätta."

Härvid yttrade sig Doctor Wallius: Vi gilla ingalunda den process, Biskopen i Westerås hafver med M. Gabriels sak.

Vid den följande sessionen berättade Riksmarsken för Rådet, att Rudbeckius utlätit sig, det han ville, förr, än han i den saken eftergäfv

"sätta sin prestekjortel i vad." De la Gardie rådde att man skulle i vänlighet bilägga saken. "Ty den som rörer M. Gabriel, han rörer Bispens själf."

Regeringen beslöt, att med svaret till Ståthållaren Sparre skulle tills vidare hafvas anstånd; och att qvinnan skulle tillsägas: det hon borde hålla sig stilla, och veta, att Regeringen ej glömde henne, utan ville låta henne vederfaras hvad rättvist var.

Den 21 Junii var den dag, då den anklagade Biskopen äntligen skulle till sitt försvar inför Regeringen och Rådet få själf framträda. Han åtföljdes af Biskoparna i Skara *), Åbo och Wexiö **), Superintendenterna i Mariestad, Calmar och Götheborg ***) samt Doctorerna Wallius, Zebroeynthius och Baazius.

Efter en kort inledning, hvori han tackade Regeringen och Rådet, "att de icke hade velat fälla något præceps judicium, utan tillstadt honom att själf få sin mening explicera," begynte han sin förklaring sålunda †):

*) Sveno Svenonis.

***) Nicolaus Krok, som inrättade Wexiö Gymnasium.

***) Jonas Nicolai Oriensulanus, Nicolaus Eskilli och Andreas Joh. Pryts.

†) LXV. Ehuru troget protocollet vid detta tillfälle blifvit fördt, torde dock en och annan mening hafva fallit

"Så mycket jag hafver förstätt af de vördige män, som till mig blefvo sände, förnimmer jag, att uti scripto tre ting desidereres: 1:o Att jag brukar några hårda ord, synnerligen uti dedicationen, med hvilke jag skulle mena Regeringen: 2:o Synes, som jag skulle vilja reducera papismum och indraga det förra dominium papale; och 3:o uti den clausulen vid ändan, som skulle jag beskylla dem för perjuros, som icke handhafva Presterskapet vid de gamla privilegier.

Hvad den förste anlangar, nekar jag alldeles dertill, att jag anten hafver culperat eller accuserat Regeringen; och det kan jag bevisa af sjelfva mitt propositio: ty för 30 år sedan hafver jag detta scriptum mest skrifvit, af den occasion, som står i præfationen; när K. Carl kröntes; — och sedan vid Gustavi Magni kröning, då någre promoverades in doctores Theologiæ och Kongl. Maj:t lofvade dem samma privilegier, som Doctores der ute hafva. Genom detta tillfälle, då jag ville lä-

sig litet annorlunda. Det är derföre ovisst, om det mindre värddade uttryck, som i dessa tal här och der förekommer, bör tillskrifvas protocollisten eller dem som talat. Emellertid har författaren till denna minnes-teckning ej trött sig, böra genom förändringar i stilen störa dess fornåldriga art. Endast orthographien, som i ett diplomatorium är af vigt, har han ansett onödigt att här bibehålla.

ta se, att ock Sveriges Rikes Konungar hafva alltid haft makt att låta creera Doctores Theologiae, och då jag letade efter deras privilegia här inrikes, fann jag ock flere scholarum et litteratorum in genere privilegia: dem jag hafver redigerat in ordinem, och tett dem Episcopo Strengnensi Doctori Paulino och salig Doctori Johanni Bothvidi, i den mening att han skulle låta salig Kongl. Majt dem läsa; men så är allt blifvit tillbaka in till 1627, då jag några ark deraf lät trycka."

Vidare anförde Rudbeckius, huru han äfven af den orätt, som prestmän ledot, och af de frågor, som honom gjordes angående deras rättigheter, blifvit föranledd att utgifva denna skrift. "Häraf är klart," fortfor han, "att jag intet hafver velat prestringere Regeringen i någor måtto, efter som det af mig är skrifvit länge sedan."

"För det andra libererar mig ifrån denna misstanken sjelfva bokstafven; och till att låta se sådant, hafver jag detta scriptum dedicerat Hennes Majt och Regeringen, att intet annat skall deraf lysa, än att jag hafver ment min nådiga Öfverhet väl och intet annat än godt. Är något duriter sagdt, då är sådant förstående uppå dem, som vele underkufva vårt stånd, och emot antagonistis litteratorum, på hvilka aldrig kan

så duriter sägas och skrivas, som det durius borde."

Angående den andra anklagelse-punkten, att han ville återföra påfveväldet, tog han sina embetsbröder till vittnen om sin renlärighet och sitt nit för kyrkans närvarande författning. Om han åberopat de privilegier, som det andeliga ståndet icke blott under påfvedömet, utan ock hos hedningarna, åtnjutit; så hade han gjort det per argumentationem a minori ad majus. "Hafva hos *Ethnicos* och *Pontificios*," sade han, "som dels intet hafva Guds ord, dels intet hafva det klart, presterne och de lärde haft goda privilegier: huru mycket mera är billigt, vi dem hafva, som hafva Guds ord rent och klart."

Hvad den tredje stötestenen beträffade, att han förklarar för menedare dem som "turbera presternas privilegia:" så visade Rudbeckius af ordens sammanhang, att han dermed syftat endast på frågan om presterskapets rättighet till tionde. "Ea thesis disputatur in toto mundo: om *Ecclesiæ* skola conservetur och uppehållas af *decimis* eller andre *certis stipendiis*. Ergo licuit etiam mihi disputare in hoc regno, och säga min mening härom. Och är min mening att så framt *decimæ* tagas bort och gifves penningar i stället till Skolor och

Hospitaler, då brytes emot Guds ord och våra förfäders löfliga statuter."

För öfrigt förklarade Biskopen, att om någon ting i hans skrift befanns oriktigt, ville han det rätta. "Men," sade han till slut, "jag vill med Guds hjälp svara till allt det som deruti skrifvit är. Dock intet papisticum vill jag defendera, utan allenast sanningen. Der ock nödigt är, vill jag boken ännu två eller tre gånger större göra. Vill förmoda och förser mig till Regeringen, att de gode Herrar erhålla *) oss vid våra privilegier, såsom de dem lofvat hafva. Att komma till particularia, håller jag vara onödigt; hoppas att ingen skall någon orsak hafva att arguera mig, uti detta scripto, alicujus mendacii aut inconvenientiæ; och är deruti ingen periodus, ja, ingen littera eller syllaba, den jag icke hafver noga öfverlagt, förr än jag lät scriptum trycka. Hvar ock något fel finnes, är ännu opus imperfectum; och kunde flera privilegia införas, efter som för vårt stånd är ingen brist på privilegier, utan vi hafva dem nog."

Denna vändning af talet och den säkra tonen deri kunde icke behaga Rådet. Banér svarade derpå: att boken i alla fall bort undergå censur, innan den trycktes, hvarvid han anförde det nyliga

*) *Bibehålla af det Tyska erhalten.*

exemplet af den i Strengnäs utan behörigt tillstånd utgifna psalmboken, hvaraf så mycken oro uppstått.

Derpå svarade Rudbeckius: "Emellan psalmboken och sådana privilegier i detta fallet är någon differentie. Psalmboken är ett publicum, efter som den är en bok, som bör sjungas af allom med en ton, uti Guds kyrka och församling. Att trycka privilegia, är ett privatum, fast de angå publika stånd; och är allestädes uti bruk att trycka låta scripta de privilegiis. En hop, som häruti finnes, äro ock länge sedan tryckta och finnas hos Johanne Magno, Olao Petri etc." För öfrigt anmärkte Rudbeckius "att om denna bok kunde sägas: såsom Aristoteles svarade Alexander på den förebråelsen att han Acroamatica låtit utgå: nemligen att den vore både utgifven och ieke utgifven. "Jag är för vis," tillade han, "att låta trycka något utan besked och godt judicio *)."

Banér invände: "Privilegia funderas på stat och stånd, och äro därför så mycket betänkligare att låta trycka, än Psalmboken. Privilegia borde ock först collationeras med originalen, som finnas

*) Det skrytsamma i dessa ord förlorar sin anstötthet om man besinnar, att *vis* den tiden hade en vidsträcktare bemärkelse och betydde äfven klok, förständig, eftertänksam.

uti Archivo, der de reservéras. Och hade Bispén kunnat begära och skriva härom till Regeringen. Vårt fundamentum var i höstas, att alla scripta skulle cum gratia et privilegio Reginae utgå.”

Rudbeckius svarade: att boken ännu icke var utgifven, icke ens fullkomligt färdig, såsom den sista sidans custos visade. Änjo förklarade han, att han ej skrivit den emot Regeringen, hvarken oblique eller directe; utan allt, hvad han åsyftat, var, såsom företalet gaf tillkänna, att lärdomen och dess idkare måtte bibehållas vid det anseende de af ålder haft, och att sjelfva "osores litterarum måtte omvändas och bättra sig."

Nu anförde Banér ett af de ställen i boken, der de i den Catholska tiden gifna privilegier åberopades, och frågade: om Hans Vördighet ej visste af Regeringsformen, att privilegier kunde förändras.

Rudbeckius svarade, att han icke så egentligen visste, hvad Regeringsformen derom förvälde; men förklarade sig ej vilja "restringera potestatem regiminis," och det så mycket mindre, som han hade hoppats, att Konung Gustaf Adolph skulle stadfästa presterskapets privilegier: hvilket dock för Konungens många omsorger icke kommit i verkställighet. För öfrigt mente han, att adeln och presterskapet borde försvara hvarandras rät-

tigheter, då emellan begge stånden "vore en stor correspondens."

Riksrådet Skytte anförde ett annat ställe i boken, rörande samma ämne, hvori det anstötliga uttrycket om menedare förekom. Deröfver förklarade sig Rudbeckius ånyo, och visade af sjelfva ordens sammanhang, att han hade ment endast de nu varande privilegierna, om hvilka högtidligen lofvadt var, att de skulle bibehållas. För öfrigt anmärkte han, att om det ock tillhörde verldslig öfverhet, att efter omständigheterna förändra privilegier, kunde hon dock icke göra dem till intet. Gjorde hon det sednare så bröt hon sin ed; och när alla privilegier upphäfdes, så funnes i riket inga stånd mer, utan endast bönder.

Härvid föll Riksmarsken in med dessa ord: "Derföre att vi icke tillstädja, att Bisperne nu rida med 400 hästar, som i Påfvedömet var brukligt, kunna vi intet kallas perjuri; men den, som vill taga bort Guds rena ord och christeliga stadgar, och intet erhålla Presterskapet dervid, denne vore en perjurus."

Derpå svarade Biskopen: "I samma mehing är ock jag. Erkänner ock för en hög gunst, att vi dervid erholdne blifva; tänker icke ens på den Påfviska preteståt."

Såsom en öfvergång till klagomålet öfver Biskopens intrång på den verldsliga rättens område, framställde Banér nu den frågan: hvad hans mening varit med de orden: "Kyrkoståndet har sin egen domstol."

Biskopen svarade: "Såsom probationen är, så bör thesis förstås. In Ecclesiasticis (mål som röra kyrkan och religionen) hafve vi eget forum, såsom ock in civilibus caussis minoribus" (verldsliga mål af mindre vikt).

Riksmarsken anmärkte: "Det är frågan värdt, om den sak, som angår gods, lif, ära hörer till Capitlet eller till Rådstugan."

Biskopen svarade: "Det jus, som angår gods, ära och lif, är generale; och intet prejudiceres vårt stånd derigenom, att grofva causse komma för foro politico, dit de höra, hvars och ens stånds rätt förbehållen. Ridderskapet hafve ock sina privilegier, att de intet citeres och comparera för Rådstugo. Vi hafve jurisdictionem politicam uti någre saker öfver Ecclesiasticis, hvilket jag kan bevisa tum jure divino, implicite och per bonam consequentiam, tum jure humano."

Nu framtog Banér de af Konung Sigismund åt presterskapet förlänta privilegier, och visade att äfven i dem, ehuru af en katholsk Konung gifna,

pfesterskapet ej frikändes ifrån den förbindelsen, att comparera för ting och rådstuga."

Biskopen svarade: "Den praxis är allestädes, att en djekne anklagas för sin skolemästare och en prestman för sin biskop, för små saker. Skola de få ringa saker på tinget eller rådstugan, skall det lända statui ecclesiastico till en nesa. Och skola väl, innan ett år är förlupit, sakerna till Bisperna igen komma och Politici dervid tröttas."

Hafven J ock potestatem flagellandi (magt att låta spöslå)? frågade Joh. Skytte, och påminte om Erkebiskopen Abrahamus Andreæ, som blef ifrån sitt embete afsatt, "för det han drog omkring landet och flagellerade folket, menandes det vara ett tillbörligt kyrkostraff."

Rudbeckius svarade: "Vi hafve jure humano jurisdictionem secularem, och kunna flagellera en laicam personam, den som än intet är blefven prest. Concessa est nobis privilegio humano sådan potestas. Uti Kyrkoordningen står ock om skole- och kyrkostraff; hafver ock varit öfver 100 år samma Ecclesiæ praxis. Erkebiskop Abrahamus anslående, concurrerade flere och andra saker, för hvilka han blef afsatter" *).

*) Nemligen för bref, som han skrifvit till Konung Sigismund, med klagan öfver Hertig Carls hårdhet, och för en tacksägelse-högtid, som han, förledd af ett falskt

Nu för att bringa denna fråga till sitt egentliga mål, uppläste Banér Rudbeckii bref till Ståthållaren Thure Sparre angående saken emellan Mag. Gabriel och qvinnan i Westeras; hvarvid han anmärkte, att brefvets innehåll ej fullkomligen öfverensstämde med hvad Biskopen nu yttrade.

Rudbeckius svarade: "Uti den mening är jag, att en prestman bör uti en sak, som är ringa, en som angår allenast ett qvintin perlor, komma först för sin Biskop. Blifver och fuller uti samma mening, så länge och intill dess någon mig den uttager med skäl. Jag ogillar denna process; och att en sådan privilegierad person skall genast fördras på Rådstugan: det är prediko-embetet en förakt. Om en Capitein, en af Ridderskapet eller Ed. Nåders tjenare för en liten sak skulle straxt hämtas på Rådstugu, skall det intet väl blifva upptaget."

Riksdrotsen sade: "Hvilke våra tjenare förbryta sig emot lag, de måste genast träheras på Rådstugu."

Biskopen svarade: "Att vi hafva jurisdictionem i små saker, är klart af Sveriges lag, kyrkoordningen och antiqua praxi; och brukeligt i alla

rykte om den förres seger, låtit deröfver i stiftet påbjuda. Han insattes på Gripsholms slott, der han efter 9 års fångenskap i elände afled.

samma balk. Kyrkobalken är således icke alldeles casserad, utan till en stor del."

Efter denna latinska reminiscens af den Akademiska disputeringen, hvarmed Riksrådet ej mindre än Biskopen varit i sina yngre dagar väl bekant, förekom ännu en gång frågan om de förargerliga orden i slutet af boken: att de begingo menderi, som rubbade presternas privilegier. Ännu en gång bedyrade Biskopen, att han ment endast dem, som yrka på tionde-rättighetens afskaffande. "De äro många, sade han, som förega att vi lefva af Kronones inkomster, förtigande presternas, skolors och hospitalers rättighet till tionde. Såsom Magistratus (verldslig öfverhet) hafver sitt uppehälle af kronones medel; så hafver ock Gud förordnat tionden vårt stånd till uppehälle: hvilket jag säger icke, att vi skole vara illa benöjde med det vi nu hafva; ty hvad post reformationen statueradt är, är rättvist och skäligt att vi det hålla; såsom redlige subditi; och talar ingen deremot. Vi äre väl tillfreds med det vi hafve deraf; och intet söka de stora divitias och immensas opes; som de påfviske hafva: om hvilka plägar sägas: "Religio peperit divitias." Men så är jag likväl i den mening, att, blifver främdeles frid, hoppas jag ännu något mera skall läggas till sjukestögorne och

och hospitaler, på det man så mycket mindre tiggare kunde hafva i landet."

Så slöts änteligen förhöret om boken. Till slut föredrogs brefvet till Prostarna. "Deruti tangeras Regeringens personer och flere, som administrera sakerna å kronones vägnar," sade Banér; och uppmanade författaren att förklara sig öfver fem särskilta punkter i detta bref: 1:o "Om Riksens drätsel och intrader, huru han dermed mente orätt umgå."

Biskopen svarade: "Jag menar intet Regeringen eller någon af Riksens Råd, det skall intet kunna bevisas, utan disputerar in communi och i gemen som är bruk i verlden; nämner hvarken Sverige, Danmark eller Tyskland. Det disputeras ju in politicis af många som tala om vitiis hujus seculi, och man intet anser personas; och att jag talar om vitiis hujus seculi, är uppenbart af de locis, jag allegerar ex Jeremia, der folket säges offra sine reditus, dem de akta mer än Guds ord o. s. v.

2:o Banér frågade, huru författaren kunde kalla det "papisteri, att man kostar på hospitaler?"

Rudbeckius, som sjelf inrättat flere sådana och uppmanat högre och lägre att dertill bidraga, sva-

rade på den anmärkningen endast med dessa ord:
 "Jag talar om det som sker i hela världen."

Samma svar gaf han på den 3:dje frågan:
 "Hvem han mente med dem som bygga de höga
 Babylons torn"? Dervid tillade han dock exempel-
 vis ett ord om den högfärdiga inskriften på det
 palats, som Erkebiskopen i Maynz låtit bygga.
 "Det är slika inbillningar jag taxerar", sade han.

Å:o förhölls honom den beskyllningen emot
 öfverheten, att missdådare ej fingo sitt tillbörliga
 straff.

Biskopen erkände väl, att brottsliga gerningar
 nu blefvo mer befrade och straffade, än för mån-
 ga år sedan, då han funnit sig befogad "att för
 Kongl. Maj:t, äfvensom för Hans Nåde Riksdrotsen
 förete ett register på slika saker." "Regeringen, om
 hon så fortfar, har att derföre förvänta Guds väl-
 signelse", sade han. "Dock måste vi för vårt em-
 betes skull öppna munnen och påminna om miss-
 gerningar, att de tillbörligen straffade blifva."

Riksdrotsen tog ordet och sade: "En domare
 skall döma efter högsta samvetet sino. Alla do-
 mar, som hit komma till Hofrätten, ransakas först
 å tinget. Ransakas der icke rätt, då är det icke
 Hofrättens skuld, att domen blifver annan än den
 blefve, om saken vore rätt ransakad. Ofta måste
 för en ny ransaknings skuld domen fördröjas, då

fångarna rymma sin kos och undgå sitt straff, hvilket icke är Hofrättens skuld."

Biskopen förklarade, att han långt ifrån att lägga Hofrätten till last, "om icke allt blef verkställt efter som afdömdt var", plögade taga dess försvar. "Men," tillade han, "hvad jag skrifver i brefvet, hafver jag intet gjort utan orsak. Är någon skyldig, ransake sig sjelf och rätte sig. Jag beskyller ingen person, utan allenast mores hujus seculi, och klagar öfver vitia totius mundi. Är allenast taladt in passiva voce, lika som uti predikningar sker. Hafver ock väl hört skarpare predikningar här uti Stockholm, af predikostolen förkunnas."

5:o Frågade Banér, hvem han mente med dem som betunga allmogen med odrägliga utlagor och hålla dem under ett hårdt ok.

"Det är en allmän klagan så hos adelsman som bonde, svarade Rudbeckius. Vi äre alle högst besvärade af kriget, hvilket är ett hårdt Guds straff." Ur denna synpunkt hade Biskopen trott sig böra nämna derom i anledning af de böndagar, Regeringen anbefallt. Brefvet hade han meddelat Consistorium, som gillat det, med begäran att det måtte tryckas, hvartill han dock icke samtyckt, emedan han ansåg "det otjenligt att Hennes Maj:ts man-

dat och hans skulle på samma gång uppläsas." Om brefvet det oaktadt blifvit någonstädes ifrån predikstolen uppläst, så har det skett "præter morem och utan hans befallning."

Banér anmärkte, angående utskylderna, att Regeringen icke det ringaste pålagt, utan samtycke af dem, som vederborde, och att allt, hvad utgjordt var, blifvit till rikets försvar användt.

"De orden stå intet i brefvet, svarade Rudbeckius, att jag beskyller, anten Kongl. Maj:t eller Regeringen hafva pålagt något emot ens vilja. Vi hafve sjelfva pålagt oss godvilligen hvad vi utgöre, derföre att vi måtte sittja säkre."

För öfrigt ville han äfven till denna klagopunkt sträcka den advocatur, att han talat i allmänhet och ment icke blott Sverige, utan ock Tyskland: der i offentliga skrifter klagan fördes öfver de oändliga utskylderna; hvilka der, likasom i vårt land, borde betraktas som ett syndastraff.

Deremot invände både Banér och de la Gardie, att brefvet innehöll åtskilligt, som icke kunde förstås om något annat land än Sverige, och att i alla fall gemene man ej kunde tänka att Biskopen mente hela verlden.

Derpå svarade Biskopen: "Vi måste tala sanningen. Följer deraf något scandalum, så är det scandalum acceptum och icke datum. Det säges

intet så väl, som icke kan illa uttydas. Det kan ock icke heller uti alla stånd, kanske icke heller i Regeringen, gå så trådrätt till. Derföre, hvar så vore, måste jag säga sanningen, efter som mitt kall fordrar, vill ock det præstera, så länge jag lefver."

Med dessa frimodiga ord slöt han sitt försvar. För att rätt fatta intrycket deraf, bör man föreställa sig, icke blott det stora anseende, han genom sin karakter, ej mindre än sina förtjenster sig förvärfvat, utan ock det vördnadsbjudande i hans resliga gestalt och patriarkaliska, eller kanske rättare, hierarkiska uppsyn.

Efter detta omständliga och noggranna förhör, borde Rudbeckius hafva kunnat vänta en snar dom i saken. Men det förestod honom en ny och svårare räfst, då Axel Oxenstjerna till riket anlände.

Den 15 Julii inträdde Rikskanslern i Rådet; och dagen derpå, sedan han slutat sin vid den föregående sessionen begynta berättelse, om Svenska vapnens framgång i Tyskland och Sveriges förhållande till Frankrike så väl som de Tyska bundsförvandterna: föredrog han de på bordet hvilande klagomålen, angående Biskopen i Westerås. Till en början afgjordes frågan om hans befattning med Magister Gabriels rättegång. Och ehuru Rikskanslern medgaf, "att enligt gammal sed, när någon

prest anklagas, det skall anmälas hos Biskopen, "som kan väl saken förlika såsom en mediator:" så beslöts likväl, att detta mål skulle till verldslig rätt omedelbarligen hänvisas, dock icke till Rådstugurätten, utan till särskilta oväldiga domare, som af Ståthållaren skulle utses.

Hvad boken och brefvet till prostarna angick, så betraktade Rikskansleren dem ur samma politiska synpunkt, som hans medbröder i Regeringen och Rådet. Ja, han beifrade ännu mer deras brottslighet, antingen det härrörde af en fortfarande harm öfver Rudbeckii motstånd i frågan om Consistorium Generale, eller af den större vigt han lade på den hierarkiska tilltagsenhet, som dessa skrifter röjde.

Föga troligt är det väl, att Axel Oxenstjerna, med sin skarpsinnighet och insigt i religionsmål så väl som i stats-saker, kunde i Rudbeckii förhållande finna någonting verkligen farligt för den Evangeliska kyrkan; utan han såg deri endast en opposition emot den Aristokratiska makten, i hvars spets han stod. Såsom hans medbröder, i hvad förut anfördt är, hade röjt denna åsigt, så visade den sig ock ganska tydligt i det som nu vid Rådsbordet yttrades. Der talades om den afund, som cleresiet bar emot Rådet; om det intrång det gjorde i Ridderskapets privilegier genom hinder för dess kalleker till

prestembeten; huru sjelfva Regeringens recommendationer för prestmän af Biskoparna ringa aktades; huru desse gjorde i sina stift lagar, som besvärade mångas samveten, samt huru "de arrogerade sig större potestater än dem anstod."

Hvad Rudbeckius särskilt beträffade, så förklarade Axel Oxenstjerna, att af hans bref till Prostarna nogsamnt kunde ses, att "Bispen icke mente Ridderskapet något godt, efter som det ståndet allenast var af honom antastadt. "Boken anbelangande", sade Hans Excellens: "Han hafver der illa gjort, men icke så illa som ske kunde och hans intention tillfyllest. Bispen är fuller klok, men så klok är han intet, att han hafver kunnat införa de principalaste privilegier och argumenta, som göre till saken. Boken är illegitimo modo gjord, och han hafver gått ifrån sitt Biskops- och Presteofficio."

Rikskansleren rådde, "att ej för discret omgå med saken, på det Bispen icke må komma ofattare igen." För öfrigt tillstyrkte han, att vissa ledamöter af Prestståndet skulle ånyo tillkallas och göras uppmärksamma på de farligheter, som hotade icke blott staten, utan sjelfva prestståndet af sådana grundsatser, som boken och brefvet innehöllo. De åsyftade nemligen 1:o Fundamenta papatus (grundläggning af Påfvedömet), 2:o Confusio

och dissidium in republica (förvirring och tvedrägt). På samma gång skulle dem meddelas den ånyo väckta frågan om Consistorium Generale, och deras betänkande deröfver begäras.

Hvad man af Axel Oxenstjerna minst skulle hafva väntat, var det rådet att alldeles upphäfva tryckeriet i Westerås. Per Brahe anmärkte, att det tillhörde hela stiftet; och de la Gardie föreslog att der ingenting skulle tryckas, som icke undergått censur. Såsom ett exempel af tryckfrihetens farliga missbruk, anförde han det åtal, som den Danske agenten Vibe gjort öfver en students verser, i hvilka han roat sig åt Christian IV:s misslyckade krig emot Kejsaren.

Rikskansleren tillstyrkte, att äfven öfver denna fråga höra de ledamöter af presteståndet, som skulle för Rådet inkallas.

Utom de Biskopar och Superintendenter, som vid Rudbeckii förhör varit honom följaktige, var nu äfven Biskopen i Strengnäs, Paulinus Gothus, jemte flere andra af presteståndet tillstädes (den 18 Julii), då Rikskansleren sålvnda framställde frågorna och begynte med den om Consistorium Generale.

"Många diskurser löpa derom ibland folket: den ena hafver den tankan, och den andra den, den ena den fantasien, den andra den, som skulle dermed sökas något, som vore edert stånd till

præjudicium, hvilket aldrig hafver kommit salig Kongl. Maj:t eller Regeringen i sinnet. Konungens intention, som är mig väl kunnig, hafver ingen annan varit, än huru man kunde bota de många irringar, som förelöpa dageligen ibland presterskapet, så emellan dem sjelfva som med andra stånd. Stundom hafver den ena tagit och vindicerat sig plus juris, än honom borde, stundom den andre, med hvad mera dylikt. Salig Kongl. Maj:t ville fördenskull fatta stadga, huru sådant skulle förhindras och således söka genom bene constitutas leges slikt förekomma, att det icke med tiden skulle vara oboteligt. Item sökt att hålla en concordiam och enighet emellan Konungen och Ständerna i riket, att de måtte coalescera in unum med hvarandra, och blifva såsom ett collegium, och der någre hade att klaga, de då hade ett forum, der saken utan passion kunde afhjelpas. Såsom man igenom Hofrättscollegium söker att skipa hvarjom och enom lag och rätt, samt genom vapen till land och vatten att defendera riket, land och folk: så kunde man ock igenom detta collegium förekomma allt missförstånd, clerus alltid hållas i tillbörlig vördning, och när någon klagande kommer, den icke lupe till kansliet, som härtill hafver varit och än blifver, hvar icke sådant genom goda medel kunde

föreböjas. Presterna visste då sitt forum, efter som ock deras stånd, icke mindre än andra, är passionibus expositum et peccatis obnoxium; och så alla måtte conservera unitatem Ecclesiae och quietem in Republica. Hafver för den skull Regeringen med Rådet sådant flitigt öfverlagt, men befinner, att denna intention i en annan mening upptages efter som diverse tankar deröfver conciperas; men på det J icke skolen tänka något annat härunder ligga, och att all suspicion må förtagas, äre de gode Herrar Regeringen tillfreds, att de gode män (af prestståndet) säga sin mening om man skall tänka uppå ett consistorio generale, och der det nyttigt finnes, tractera deröfver. Eller om Eder tycker detta consistorium vara onyttigt eller præjudiciabelt, så kan man låta det blifva tillbaka. Jag kan försäkra Eder, att intet secret vill regeringen derunder söka, utan allenast endrägtighet i alla stånd."

Derefter tog Rikskansleren i öfvervägande det af prestståndet gjorda förslag om en årlig synod, och visade, att dermed icke kunde vinnas det ändamål, som med Consistorium Generale åsyftades; hvilket skulle vara ett collegium perpetuum, och hafva en beständig tillsyn öfver allt hvad till kyrkoväsendet i hela riket hörde. Slutligen försäkrade han, att Regeringen och Rådet intet annat

sökte än cleri tillhöriga vördning och ära, äfvensom kyrkornas och skolornas bestånd och förmån. "Det hafver fuller," sade han, "lätteligen kunnat vederfaras edert stånd något men, der vi icke till vår och hela Riksens lycko, haft en sådan Konung, som var amantissimus ministerii (den största vän af prestståndet)."

Detta var det ena ämnet, hvarom de tillkallade presterna skulle yttra sig. Det andra, som rörde Biskopen i Westerås, föredrog Rikskansleren med följande ord: "Regeringen och Rådet kunna sig väl påminna, att Presterskapet bör hållas i den vördning som Gud hafver dem satt, då de visa oss lifsens väg, eftersom gåfvorna äro af Gud. De skola ock lefva af altaret, på det de må göra sitt embete utan suckan. Sådant är Guds lag och Christi ord likmätigt. Äro ock Regeringen och Rådet öfverbödige, att ställa i verket hvad deras privilegier förmå och de sig in genere veta påminna; men icke de privilegier, som Episcopi hafva i Påfvedömet, der de äre Furstar, som vindicera sig sin rättighet non iure divino, utan på den grund, att de äro status imperii. Så förmodar oss, att Episcopus Arosiensis, som eljest är en man af goda qualiteter, hafver sig påtagit, att göra en bok, och der införa allehanda privilegier ex iure canonico et ex pontificum decretis, som in papatu hafva sin

vigorem och hafva haft här i vårt fädernesland för 100 år sedan, då presterne intet aktade predikstolen, utan drogo gods under klostren och så förvidgade sin iurisdiction, att de blefvo primates Regni. Förr än gamle Konung Gústaf kom till regementet, kunde i Sverige ingen Konung mera regera, efter presterskapet hade inne mest hela mårngen af riket. Innan han kunde komma dessa Pontificum decreta sin kos, hafva många sediti- ones sig yppat. Den Polniske kronan vore alle sine grannar formidabel, hvar icke cleri privilegia vore så store, att de hade all kraften i riket borta. Vore Episcopus Arosiensis obekänd, då kunde jag med sanning intet annat säga, än att der låge en papist under; och han vore en fax et tuba sedi- tionis i riket, som med detta sitt scripto sökt att turbera quietem publicam, och excitera Regerin- gen och Rådet emot Riksens Ständer. Det våre förfäder hafve så högt vinnlagt sig, och icke utan stor möda kunnat arbeta sig der ut, det förer han åter på banan. Uti samma scripto är icke heller mycket som duger. Jag undrar, huru hans vett var, när han detta skref; efter som han intet in- förer de fundamenta, som göra till cleri autorita- tem, utan scopus dissolutus, som der han collige- rer privilegier ex Luca, c. 16. Att disputera haf- ver jag ingen lust. Hade det varit en skolefux,

som detta hade gjort, hade man kunnat stryka huden af honom. Eller eljest der det hade varit en yngling, som det hade gjort ad ingenii lusum, hade man någorlunda kunnat det tolerera. Men att en man, som hafver lupit höga embeten igenom, skall gå bort och violere sin autoritet, och missbruka den typographiam honom och stiftet är nnd af Kronan, det synes oss vara underligt. Att refutera samma bok är fuller ingen stor kunst, efter fundamentum i boken intet duger, och hvad han deruppå i boken byggt hafver, duger i lika måtto intet. Han talar alltid om prærogativer, som äro i Påfvedömet, der de pläga disputera de juribus et præeminentiis, och hafver Bispnen en stor släng af S:t Peders kjortel. Uti en sin præfatione på bönedagspatenterna, exagerer han allt in odium Regiminis; andre Ständers synder förgäter han. Ihågkommer odiosissime om pålagorne, som allt låter sig ljufligt höra i gemene mans öron. Vi undandrage oss ingen synd, efter som vi veta, att vi ofta synda, dels af oförstånd, dels af tröttsamhet, dels af passionibus. Jag drager ingen sky, om någon mig straffar derföre. Men vill någon taxera ens vitia och synder, då må han gå genom alle stånd, och intet taga Regeringen för ett exempel; som den allena eller förnämligen syndade. Det kan väl vara, att man in certo genere

delicti synder mer än som en annan, men vore icke odiosum, så kunde man väl visa, att han är äfven så stor syndare som jag. Jag säger intet till någons calumni, det skall Gud bevara mig före. Nu faller oss mägta sällsamt, att Episcopus söker att pasquillera Regeringen i riket som sitter och drager den lasten, att ryggen bögt dervid. Honom borde privatim admonera oss, hvar han såge någre fel i vårt collegio.

Bispen talar ock om stora och otilldrägliga contributioner. Om J visste af statu rerum, som den är mig en god del bekänd, då skulle ingen af Eder önska att sitta vid detta bordet. Det är godt, så länge vi hafve lugnt väder; men Gud förbjude, att ett stormväder skulle komma, då blefve vi rådlösa, efter som ett sådant verk intet är till att sustinera utan medel. Bispen hade bort excusera sin legitimum Magistratum, och intet denigrera dess actioner. Men finis, scopus et intentio Episcopi är, att svärta oss och excitera undersåter emot oss. Alldenstund nu denna boken är en förargerlig bok, och der hans actioner så få fritt passera, som de härtill hafva gjort, dissidia, missförstånd och allehanda vedervilja deraf måste necessario endstå: så kunne vi intet se, huru han kan justificeras. Derföre hafve vi för H:nes Maj:ts, fäderneslandsens, och dels för vår egen particular

intresse skull detta tagit i noga consideration. Vi vete väl, att denna Bispens akt Eder intet behagar, utan att J samtliga hafve ment statui väl, och såsom rättskaffens instrumenta hållit allmogen till lydno, persvaderat dem till allt godt emot Kongl. Maj:t såsom Eder Öfverhet, hafve alltid hulpit till att afvärja allt ondt, men här emot allt godt styrka. Och ändock Regeringen och Rådet öfver detta redan förut hafver hört Eder, så hafve vi likväl ännu traktat nödigt denna communication åter med Eder att anställa, huru J förmenen en sådan skadelig effect vara till att förekomma. Derföre all denstund Edert egne intresse verserer deruti, förese vi oss till Eder, att J med Edert råd hjelpe oss och communicera oss Eder mening, huru J förmenen dessa mala vara till att förebygga. Regeringen och Rådet föröbligere sig emot Edert stånd, att vilja alltid söka dess ära, vyrdning och respect: derom J skole visst vara försäkrade. Hoppas ock, att det icke låter transportera sig af någon privat affection eller vanitet till någon jalousie."

Sedan presterne afhört detta tal, öppnades för dem dörren till ett annat rum (den Litzle kammaren), der de fingo öfverlägga om det svar, de skulle på de tvenne frågorna aflemna. När de åter inträdde, förde Biskopen i Strengnäs ordet,

och förklarade: att hvad först Consistorium Generale anginge, så fann presterskapet, ibland andra skäl som talade för denna inrättning, det vara af vigt att enhet i kyrkostyrelsen öfver hela riket derigenom kunde vinnas. Men de begärde uppskof dermed till nästa riksdag, helst tiden för den närvarande redan vore förfluten. Hvad för det andra Biskopen i Westerås och hans bok beträffade, så kunde presterskapet icke tro att han med den haft någon för riket och regeringen skadelig afsigt. "Han hade endast velat visa, att det lärda och andeliga ståndet af ålder haft privilegier; och alldenstund boken icke var utspridd, utan blott åt några få, dels af Regeringen och Rådet, dels af presteståndet meddelad, hoppades de att om boken innehölles, hvarmed författaren sjelf förklarar sig nöjd, ifall Regeringen funne den skadlig, saken kunde i tysthet aflöpa: hvarföre de ock nu ödmjukeligen bådo, att, hvar något vore af honom försedt, sådant måtte honom förlåtas."

Föga tillfredsställd med detta svar, lemnade Rikskanslern den första punkten utan någon anmärkning; men utlät sig öfver den andra på följande sätt:

"Jag ser att J vele excusera Bispens sak; men jag begärer, att J intet commoveres af någon af-

affection. Han är fuller eder Collega; men derpå måsten J icke så mycket se, att J ej för all ting ären mera amici veritatis. Ty Plato och Aristoteles må vara våra vänner, men sanningen måste ju gå vidare. Läser præfationem, så skolen J se, huru han drager oss igenom, dock subdole, att icke speciosius skall Pasqvinum i Rom något kunna anslås. Der är fast-ingen periodus, deri Bispen icke aculente tangerar oss. Hvar Bispen hade velat utan passion med devotione och pietate taxera synderna, hade honom bort notera alla stånds synder, och intet öfverhetens allena. De delicta, han noterar, äro publica. Jag skall bevisa honom, att det han indrager och håller för delictis, intet äre delicta, utan debita nostri officii. Bispen akte sin bok, och löpe intet in curiam och Regeringens stugo. Bispen hade heller bort förmana ständerna till tolerantiam, än så löpa oss öfver. Hvaraf är att se, att detta hans factum intet låter excusera sig, efter det är intolerabelt."

Biskopen i Strengnäs upprepade hvad han förut till sin medbroders ursäkt hade anfört, och bad, att Deras Nåder täcktes med honom, såsom en väl meriterad man, öfverse; eller, om det icke kunde ske, låta honom sjelf komma för Rådet. "Vill han icke agnoscera errorem, *der någon kan honom*

öfvertygas, då må han sjelf stå derföre," sade Paulinus till slut, med en frimodighet i det tillagda vilkoret, som visar, att sjelfva Axel Oxenstjerna med allt sitt anseende och med sin, icke utan hetta yttrade stränghet i denna sak, ej kunde för-
må presterna, Wallius undantagen, att bestämdt medgifva den brottslighet, som Regeringen hos Rudbeckius och i hans bok ville finna.

Jacob De la Gardie åberopade Rudbeckii redan gifna förklaring "att han icke definitive, utan blott narrative, ville försvara hvad han skrifvit, och vore färdig att antingen supprimera boken, eller utesluta företalet och tillägga Westerås Recess m. m.

Paulinus tillade, att om man för mycket rö-
de i denna sak, kunde folket tänka, att emellan ständerna vore osämja; hvarpå Axel Oxenstjerna svarade sålunda:

"Vi hafve stora orsaker, att icke någon oenig-
het må yppas ibland oss. Men jag fruktar, att hvar Episcopus nu slipper otilltalt och onäpst, då lärer han komma värre igen. Han är en sådan stånare, och öfverdyfler eder så, att J icke tören lyfta upp munnen emot honom. Han är auctor omnis dis-
sidii uti detta ärendet om Consistorio. Derföre skall han ock intet hafva någon typographiam un-
der händerna mer. Redan i salig Kongl. Majestäts tid moverade han om jure Regis, decimis, utskrif-

ningar och annat slikt, hvarigenom dörren öppnas anten ad tyrannidem eller ad licentiam: ibland hvilka klippor är ondt att segla, att en icke kastar regna och imperia öfver ända. Bispnen kan hafva sina phantasier, men som föga göra till conservationem imperii; och är en hög sak att disputera de jure Regis, och farligt att en icke stöter sig.

Rikskansleren upprepade sedan hvad han förut talat om nödvändigheten af contributioner för utförandet af ett sådant krig, och förklarade, att om Biskopen i Westerås i det ämnet haft något att anmärka, hade han bort enskilt meddela det åt någon af regeringen eller rådet. Hvad för öfrigt utskylderna angick, så förklarade Oxenstjerna, att, ehuru Ridderskapet och Adeln, enkannerligen Riksens Råd, borde från dem vara befriade, enligt hvad i alla länder, äfven i Sverige af ålder, brukligt varit, så fölle dock på det ståndet den största tungan. "Bispnen borde tacka oss", sade han, "att vi, förutan det vi mycket contribuera till kriget, hafve ett stort besvär deraf, huru vi skole kunna föröka Riksens dretsel, såsom att Bergsbruket kunna blifva excolerade, handel och vandel hafva sin fortgång" o. s. v.

Slutligen lade Rikskansleren på de tillkallade presternes samvete, att då de kunde se, "hvad för

en farlig sak det var med denna bok, och då Regeringen icke drog något sky att stånda till svars för sig, de ville nu om den fritt säga sin mening. "Arosiensis Episcopus", tillade han, "tetigit sacra imperij et fundamenta Regni. Lida vi det, så göra vi oförsvarligen; men lida vi det intet, som det ock intet står till att lida, måste vi tasta honom an."

På detta tal följde af Presterna intet svar. Men då Rikskansleren sedermera föreslog att boken skulle hänvisas till granskning af den Theologiska Faculteten i Upsala, fann Doktor Wallius, som var en af hennes ledamöter, anledning att yttra sitt förut kända tänkesätt. "Jag för min person," sade han, "bekänner för Gud, att jag intet ser, huru jag kan göra den boken god. Efter bokstafven kan jag intet se, huru han skall kunna excuseras. Befalles och pålægges oss i Akademien att censurera boken, då kan jag mig intet undandraga. Ser ock intet annat, än att jag blifver vid min mening." Dock bad han, att Deras Näder ville nådigst tillse, att denna sak icke bruste för långt ut.

Rikskansleren svarade: "J talar utan all affection efter edert samvet, efter som J icke kunne annars döma, hvar J utan passion det gifva vele. Jag ser att Bispen lägger här sådana fundamenta,

som är venenum under. Jag fruktar att han här-
 efter lärer komma subtilare igen, göra grofvare
 pusser, och turbera vår inbördes sänja och con-
 cordiam. Vi må ej skämta med saken, efter han
 är en man med qvaliteter, en drifvande, en per-
 tinax, som förr skall låta bränna sig, än han gif-
 ver vika."

Axel Oxenstjerna påminte sedan om de höga
 beneficia, som Rudbeckius framför någon Biskop i
 Riket af Konung Gustaf Adolph åtnjutit; och han
 tviflade icke, att Biskopen genom denna sak en stor
 del af sitt anseende hade förlorat.

"Det gör oss hjertligen ondt," sade Wallius,
 "att vårt stånd skall med sådant betala Eders Nå-
 der, som så höga välgerningar hafva oss bevist.
 Men vi hoppas, att Deras Nåder af detta intet låta
 falla den vanliga faderliga gunsten emot Prester-
 skapet."

Såge vi icke den stora faran, som här af lärer
 endstå, rörde vi intet deri, svarade Rikskansle-
 ren. Vi, på vår sida, vele hålla god correspon-
 dance och vänskap med alle af edert stånd; men
 derhos se deruppå, att slike exempla icke gifva or-
 sak till vår stats ruinam och turbationem quietis
 publicæ, utan att status för all ting må blifva
 conserverad.

Till slut höd H. Ex. *) presterna att morgonen derpå i Consistorium sammantråda och höra Rudbeckii förklaring, samt derefter gifva regeringen sitt skrifteliga betänkande öfver hans bok.

Samma dags eftermiddag satt Rådet igen, då Riksdrotsen berättade att Biskopen i Westerås besökt honom och bedt honom så begå, att han finge enskilt audiens hos Rikskansleren, då han för honom kunde göra samma förklaring, som han förut för regeringen gjort. "Biskopen hade tyckt mäkt illa vara att han denna bok utgifvit, och hade försäkrat att härefter något sådant om honom aldrig skulle höras." "Item hade Bispen äntligen bedit, att de gode Herrar icke ville fatta den opinion om honom, som skulle han söka denigrera Regeringen, eller någon påfvisk auctoritet indraga, utan att de ville behålla deras goda vanliga affection emot honom."

Rikskansleren samtyckte till den begärda Audiensen; och när Rådet dagen derpå var samladt, förmätte han, huru Episcopus Arosiensis för honom erkänt, att han i sin skrift icke hade allt så till pricka nagelfarit, som det *kanske* hade bort, samt lofvat att antingen rätta det felaktiga i boken, eller

*) Hans Excellens kallas i Protokollerna Axel Oxenstjerna förmodligen derföre, att han i Tyskland blifvit så kallad. De öfrige medlemmarna af Regeringen och Rådet hetta Deras Nåder.

ock alldeles indraga den. Han hade ock bedit "att honom icke måtte ske någon spott, utan att han, som andra Bisper, måtte få draga hem med hugnad; och att Regeringen täcktes behålla honom uti vanlig vänskap, efter som han alltid hafver gått de gode Herrar tillhanda."

Med denna ursäkt hade Oxenstjerna förklarar sig icke nöjd, utan föreställt honom hans ofog, att för Presternas höghet vilja lägga en trappa, på hvilken, om icke Rudbeckius sjelf, dock hans efterträdare kunde klifva upp och kasta Regementet öfverända. Dervid åberopade han Englands exempel; der de oroligheter, som 12 år derefter störtade Carl I från thronen på stupstöcken, då voro endast i sin början: ett märkvärdigt bevis af Oxenstjernas skarpsynthet!

Då RiksKanslenen ordad om Consistorium Generale, hade Biskopen derpå icke ett ord genmält, utan afböjt allt tal derom. Hvarpå den förre stämt honom inför Guds dom att svara för de hinder, han för denna inrättning laggt: "hvarigenom mycket ondt, som tillstundar Guds församling, kunnat förebojas och afvärjas."

Slutligen hade Rudbeckius bedit, att ej honom måtte vederfaras någon despect, sägande sig vara en åldrig man som hade stugan full med barn.

Vid Rådets sammanträde den 21 Julii, gaf Riksdrotsen tillkänna, att ehuru han hos Presterskapet yrkat på ett kategoriskt svar angående Rudbeckii bok, som kunde lägga grund till farliga saker i en framtid, så hade dock Clerus ej velat lemna derom något skriftligt omdöme, utan endast muntligen yttrat sig, med det hopp, att RiksKanslern skulle vara nöjd med Författarens egen förklaring.

Härpå sade Oxenstjerna: "Det vore värdt att två af oss ginge opp att disputeras med presterskapet. Vilja de pro, då vi contra." Förmodligen var dock detta endast ett skämt; ty straxt derefter begärde han slutligt yttrande i saken. Förut anmärkte han: att ehuru illa det i sig sjelf var gjordt af Rudbeckius, så var det dock väl, att det skett af honom, som hade vållat, att Consistorium Generale i salig Konungens tid blifvit om intet; och att man således hade fått den rätta mannen fast, som gjort allt motstånd. Sedan sade han: "Tagen J något skarpt saken an, så autorisera vi detta Collegium. Släppen J honom, sker till äfventyrs, att han kommer subtiliori ratione igen här efter, och lærer betala er med något värre, efter som han sitter otiosus. Dock tror jag intet, att han retar folk på oss; ser fuller det, att han då sjelf är ruinerad. Och derföre kunde här gälla, hvad

en säger: "In magno delicto, exiguum supplicium satis est patri, et qui vult amari, langvida regnet manu." RiksKansleren bad, med ett ord, att Rådet nu skulle afgöra: "antingen de ville behandla honom humaniter och låta blifva vid den affront, han redan bekommit, eller procedera med honom rigoroſe och taga Bispekappan ifrån honom, eller på annat sådant skarpt sätt."

Peder Brahe yttrade sig för eftergift och mente, att Rudbeckius redan derigenom vore straffad för sin bok, att han ej blefve Erkebiskop, som han eljest skulle blifvit.

Axel Banér, som ifrån början varit Referent i saken och sökt visa det brottsliga i boken, yttrade ännu den tanken, att något farligt deraf kunde spinnås i Fäderneslandet. "Denne tractat är så emot vår stat," sade han, "som vår Herre är mot den onde." Dock med hänseende till statum præsentem rerum, som icke är den bästa, fruktade han, att om man skulle stricto jure med honom procedera, som är en man, den mången hafver öga uppå, skulle Regeringen lada en stor invidiam på sig; helst han beklagligen funnit att "alla Stånd icke hafva så velat wyrd Regeringen efter sal. K. Majts död, som de borde."

De la Gardie fann väl orsak nog att skärpa domen, efter som Biskopen alltid hafver emotsträf-

vat sal. Kongl. Majestäts löfliga och christliga förhållande med Consistorio; och derföre hvar han blefve dämpad, skulle mången taga sig till vara härefter, att sätta sig emot Regeringen. Men på andra sidan fann han betänkligt att strängt förfara med en sådan man. "Jag kan inte tro," tillade Riksmarsken, "att han det malitiose gjort hafver, utan endast för att draga fram Presterskapets privilegier. Deruti hafver han gått för vidt. Men äfven många af Ridderskapet vilja allt för vidt interpretera sina privilegier, utan att kunna sägas deri grofveligen peccerat hafva. Kommer nu Bispnen till att agnoscera, det han så considerabelt icke hafver gått med saken om, och ångrar hvad han hafver gjordt, prætenderandes sin acerbum stylum, och hans medbröder för honom intercedera, menar jag väl att han kan pardoneras. Dock må han förmanas, att han icke kommer oftare igen.

Alle de öfrige röstade i samma anda. De begynte med fördömelse öfver boken och slöto med att benåda författaren: hvarvid man dels hade afseende på hans embete, ålder och förtjenster samt i öfrigt oförviteliga vandel, dels af statsklok försigtighet trodde sig böra gå skonsamt till väga.

Äfven Rikskansleren yttrade sig nu i en helt annan ton än förut, och förklarade "att det præiudicium, som kunde göras Kronan af Bispens act

vore ringa, och periculum icke så stort, som mången tänker. Bispen hade tappat en stor del af sin auctoritet. Salig Hans Maj:t ville intet taga handen undan Bispen, utan hafver gifvit efter, och således vunnit hans och hela presterskapets affection. Hvar vi nu det samma göre, 1:o conservere vi concordiam. 2:o Att despectera honom är betänkligt. 3:o Är detta ett anseende till ett particulärt hat. 4:o Gifves orsak att värre eftertala oss, som sökte vi att ruinera honom. Om han nu skall vara så malitios, att han skall söka revangera detta, då kunne vi fuller finna subtiliores rationes att inte han skall gå vidare. Mig tycker, att J väl må pardonnera honom. Vi vinne derigenom Presterskapets favor. Vilja vi straffa honom, straffa honom skarpt; men gifvè vi efter, då låte se, att han hafver vunnit vår affection. Anten skall man aldeles bryta honom, eller ock blifva lika vän sedan som förr. Ty in publico statu måste man anten vara vän eller ovän."

Sedan föreslog RiksKansleren vilkoren för den förlåtelse, han tillstyrkte: nemligen att Presterskapet skulle bedja för honom, han sjelf inför Regeringen och Rådet bekänna sitt fel och få en förmaning, samt att alla exemplaren af hans bok skulle indragas.

Men innan beslutet togs, skulle Presterskapets

omdöme om boken höras. Ståndet tillsades ytterligare att lemna det skriftligt; men det fortfor i sin begäran att få genom utskickade muntligen förklara sig. Desse fingo företräde samma dag efter middagen. Rikskansleren emottog dem med följande ord, ibland andra: "Vi hafve af den vördning och respect, vi drage till Presterskapet, gifvit oss tillfreds med eder mundtliga censur. Förmode, att J, gode Herrar och Män, varden observerande, hvad Guds ord är likmätigt, och Fäderneslandsens välfärd fordrar, och att J låten edre consilia derhän, såsom till en scopum, vara dirigerade."

Biskopen i Strengnäs, Paulinus, som för de utskickade förde ordet, begynte med en ursäkt för det Ståndet vägrat att lemna ett skriftligt svar, och förebar såsom skäl dertill, att den anklagade var deras medbroder, att saken var politisk och angick ett högmålsbrott, att de fleste af Ståndet icke hade läsit boken, och att de, som hade läsit den, icke gjort det med den sorgfällighet, att de kunde deröfver fälla ett säkert omdöme. "Jag bekänner," tillade Paulinus, "att jag allenast hafver igenomläsit boken, och sedan kastat den sin kos, såsom den jag föga aktat hafver."

Sjelfva den begärda censuren uttryckte han i följande ord: "Scriptum anlangande, så är alles vår mening, att det är onyttigt och onödtorftigt,

serdeles hoc rerum statu vi nu lefva uti. Det är allom kunnogt, hvad möda och arbete Regeringen måste utstå, att han ingen orsak hafver haft att taxera Öfverheten. Ville ock gerna önska, att scriptum hade varit supprimeradt och aldrig kommit i ljuset. Hans scopus tyckes oss hafva varit denna: att medan icke är obilligt, att en om privilegier skrifver, hafver han velat sammanhemta Doctorum et Litteratorum privilegia. Men när vi se på fundamenta, äre de af Ethnicorum och Pontificiorum scriptis mestadels tagne; hvilket vi befinna vara mäktat inconsiderabelt gjort af en sådan man. Och derföre går sådant oss mycket till sinnes, att han hafver så inconsiderate och confuse infördt, hvad han hafver kunnat få tillhopa, och att han intet hafver rört de rätta fundamenta till Presterskapets privilegier, eller veras conclusiones deducerat. I scripto äre ock duræ et inconvenientes phrases, som af oss intet kunna approberas. Är det något uti som hafver speciem veri et utilitatis, så är det med sådan confusion infördt, att det ringa länder en till undervisning, som sig med rätta borde; och derföre tyckes oss, att boken föga duger."

Derefter frambar Paulinus på Presteståndets vägnar en förbön för Biskopen i Westerås, att han måtte blifva hållen vid de gode Herrars vanliga

vänskap, helst då han sjelf bekände att han detta inconsiderate skrifvit. Äfven ur det skäl, att ingen måtte tro någon oenighet vara emellan Regeringen och Presterskapet, bådo de utskickade att saken måtte förlikas.

I detta betänkande hade Rikskansleren fäst sin uppmärksamhet vid det visserligen föga betänkta ordet, att de hade svårt att dömma öfver boken, då den var af en medbroder. Så beder jag, sade Oxenstjerna, J vele hålla mig till godo, att jag frågar de andre, som inte äre af Biskops-embetet, hvad de hafva deri att säga.

Derpå svarade Wallius, att då Herrar Biskoper icke ville dömma sin embetsbroder, så borde det för det lägre Presterskapet vara så mycket svårare att dömma den, som var deras förman. Dock kunde han såsom Akademisk lärare icke undgå att anmärka, ibland andra felaktigheter i boken, det som rörde de Studerandes rättigheter och friheter: hvilket han fruktade skulle blifva för Akademien ganska skadligt, såsom föranledande hos ungdomen ett odrägligt sjelfsväld.

Baazius återopade hvad de redan förut i detta ämne yttrat, och mente "att det var nog taladt som taladt var."

Wallius återtog ordet, för att hos Regeringen och Rådet recommendera Presterskapet: hvaremot

de ville bevisa all hörsamhet och i sina dagliga böner ihågkomma Deras Nåder. Derjemte bad han att Regeringen ville gunsteligen öfverse med de fel, som i boken kunde finnas.

Derefter höll Rikskansleren följande tal:

"Vi äre på vår sida nödigt komne dertill, att vi skole inlåta oss uti en så onödig discurs med eder. Vår intention är att erhålla och conservera godt förstånd, correspondance och enighet emellan Ständerna inbördes, så väl som emellan oss, så vida någonsin ske kan. Och se vi nogsam, att Guds församlings välfärd består uppå, att vi före enahanda consilia, och låta oss gå till hjertat desse Bispens fel, och vele dem gerna med en christelig kärlek öferskyla. Regeringen menar, att J skole gifva de gode Herrar det lofordet, att de väl hafva administrerat sakerne. Det är oss alle okärt och förtreteligt, att Vi hafve råkat med Episcopo i detta skeppet: synnerligen alldenstund vi äre med honom så bekände, och han hafver varit med oss i sal. Kongens hof, och i fält, i sak (?) och allvar. Och ehuru väl vi derföre ville låta discurs stå tillbaka: så kunne vi likväl det aldeles icke göra. Vi vete fuller, att det intet går så jemnt till. Men när vi se på præfationen för boken och uppå brevet till Præpositos, kunne vi nogsam se och döm-

ma hvart han hafver intenderat dermed. Vi önske att vi måtte finna ett sådant medel, som kunde förhindra, att denna boken icke måtte skada Guds församling och Regementet. Det bör vara en orsak att strängare gå med saken an, att Episcopus är eder medbroder. Delinquerar min medbroder, skall jag skarpare tasta honom an, än en annan. Om en error comitteras in nostris consiliis, måste han billigt icke tiga dertill: att dölja med enom öfver sådant är ingen dygd; icke heller reqvirerar det edert kall. Jag håller det vara ett vitium, att låta transportera sig till någon privat affection. Crimen læsæ Majestatis hafve vi intet intenderat, utan hafve bedit, J skullen säga eder censur öfver Boken, om den skall kunna passera i Guds församling, och om den är Kyrkoordningen likmätig, om hon är skadelig eller nyttig. Men ex consequenti hafve vi allenast talt derom, och hålla derföre, att han intet godt menar med boken. Episcopus Arosiensis söker alltid directe et indirecte quacunq̄ occasione motsträfva sal. Kongl. Maj:ts intention med Consistorio. Jag vet och hafver det sagt, att han skall svara för Guds rättvisa dom i sinom tid, för det han sådant omkullkastat hafver. Vi hade full orsak nog, efter som ock J ären skyldige på Guds och edert Embetes vägnar, att gifva
 eder

eder skriftelige censur öfver Episcopi scripto; men vi söke intet gerna att göra det som eder är till förtret, ehuru väl Episcopus oss högt hafver offenderat; utan så mycket möjligt är vele vi låta accomodera saken, så framt J gifven den resolution att man kan se, det af denne eller desslike akter härefter icke irrita oordningar i Församlingen och vidlyftigheter i Riket, och derföre vele vi intet procedera med honom *stricto iure*. Nu se vi fuller och hafve förstätt af hans Vördighet Doctore Paulino, att J intet approberer *scriptum*, utan hållen det onyttigt. J förmenen ock, att det är skadeligt till vårt Embetes utförande. Det är oss kärt, att J ett så honorabelt *iudicium* fällen om Regeringen. Kunne eder ock väl försäkra att så länge vi stå, så skolen ock J stå; men falla vi, så lären J ock falla med. Det J velen någorledes excusera, att hans *propositum* icke hafver varit argt, utan att han så vida hafver illa gjort, att det är tagit *ex Ethnicorum et Pontificiorum scriptis*, och kommer icke öfverens med *scholastica disciplina*: så bekänne vi sjelfve, att boken löper emot Episcopi egne actioner, och det han sjelf i sin *diocesi* practicerar, och *contra rationes status nostri*; efter som vi intet annat förtroende drage till honom, än att han är en *bonus civis in Republica*, och se intet

huru Bispen är kommen att divulgera detta scriptum. J bekänner att præfationen på boken duger intet, conclusionen är illa införd. Det öfriga duger i lika måtto litet, som Episcopus Strengnensis sade: "Jag bekänner fuller, att Dominus Arosiensis hafver med mig i går hållit en lång discurs, och jag så mycket af honom förnummit, att han vore tillfreds, det han intet hade skrivit boken." Att nu boken intet duger, det se vi nogsamt med eder; men så äre två ting som falla i betänkande: 1) Huru man skall kunna förhindra, att detta eller desslika scripta icke må komma så plumpt igen framdeles under en annan kjortel och göra Guds församling och Fäderneslandet större skada. 2) Hvad Arosiensis sjelf säger derom. Hans excusation är cal (kall?), efter som han den tager ab ovo Evandri. Vi förnimme att Bispen hafver, när sal. Konungen begynte drifva consistorium, begynt arbeta på denna boken, till den ändan att förhindra Kongl. Maj:ts uppsåt. Hvaraf vi nogsamt kunne sluta, detta vara ett verk, med hvilket han i många år hafver gått hafvande, men intet torts komma fram der med, utan nu sökt occasion hac minorennitate regia, menandes Regeringens potest. intet vara så stor, som den i förra Konungars tider hafver varit. Episcopus hade bordt persvadera contrarium och conservera enighet ibland oss alla.

Nōn quidem errat in Religione. Men det är frågan, om han icke skadar Guds församling och Regimentet härmed. Derföre, hvad vi göra, göra vi intet ex odio personæ, utan hvad vårt embetes pligt af oss fordrar. Vi hålle edra rationes goda, att sāmja och enighet ibland oss är den bästa. Men viser oss, att han hafver gjort orätt, och att han intet vill så göra mer; så vele vi veneratione ministerii, contestera mot eder, det vi vele förtaga hos alla all suspicion om eder. Kunde allenast skadan afvärjas; och Episcopus Arosiensis icke glorierer sig deröfver, att han så slätt hafver sluppit: det är det som vi vele begära edert consilium öfver."

På detta tal svarade Biskopen i Strengnäs, att han och hela Ståndet hoppades, det Rudbeckius, som nu blifvit af skadan visare än han förut var, aldrig mer skulle skrifva något sådant. Men komme han igen så fingé han stå sin egen fara. Derpå frågade Rikskanslaren, på hvad sätt han trodde, att Biskopen i Westerås skulle göra Regeringen och Rådet contentement. Paulinus föreslog tvenne medel dertill. Det ena var, att Rudbeckius skulle inför Deras Näder först göra en muntlig förklaring och sedan aflemna den i skrift; det andra, att han vid Akademien i Upsala skulle offentligen tyda sin mening.

Wallius bad att Akademien för allting måtte blifva dermed förskont. Dervid gick han så långt i sin undfallenhet för de regerande, att han ansåg boken icke blott upprorisk, såsom åsyftande en omhvälfning i Staten så väl som i Kyrkan (*mutationem status tam politici, quam Ecclesiastici* i många måtto), utan ock kättersk; såsom stridande emot Augsburgiska trosbekännelsen (i kapitlet *de abusibus et dissolutissima disciplina*).

Paulinus afbröt den svåra anklagelsen, i det han återförde talet på det ämne, som egentligen i fråga var, nemligen: "genom hvad medel det skulle förekommas, som de Välborne Herrar föréhallit hade?"

Rikskansleren fäste ånyo Presternas uppmärksamhet på det farliga af boken, i synnerhet om den komme ut till Allmänheten: då ingen varning gällde, utan ungdomen så väl af Adeln som Presterskapet skulle läsa den med stor begärlighet, helst författaren vore en man "*magnæ auctoritatis*."

Riksmarsken erinrade, att Rudbeckius, då han sist var uppe för Rådet, icke erkände sig hafva gjort orätt, eller att något fel vore i de grunder, på hvilka han stödde sina satsar.

Wallius mente, att, om han icke förut velat erkänna sin boks svaghet och bräcklighet (*infirmi-*

tatem), torde han dock nu göra det, då han för-
numme, att denna censur var öfver den gången.

Paulinus föreslog, att han i afton skulle kallas
för Consistorium och uppmanas "att rundt säga ut
hvad han menar"; hvarpå han finge tid att betänka
sig till i morgon, då Regeringen skulle underrättas
om hans mening.

Regeringen biföll detta förslag med vilkor, att
de af Presteståndet utskickade skulle förklara sitt
ogillande af boken.

Rudbeckius fann emellertid sig icke befogad,
att i Consistorium inställa sig och inför Ståndet
aflemna en offentlig förklaring: förmodligen af det
skäl, att han icke ansåg det vara med någon laglig
form enligt; utan han begaf sig till Riksmarsken
De la Gardie, och förklarade för honom enskilt:
att han så vida ville deprecera, som han icke be-
skylldes vara en papist eller att hafva skrivit bo-
ken i den mening, att dermed turbera Regementet.
Ty skulle han detta deprecera, som angick hans
ära, vore han aldrig värd att sitta öfver bord med
någon ärlig man. Heldre, än att han det gjorde,
ville han mista lifvet."

Detta svar, som Riksmarsken meddelade sina
Medbröder vid Rådets sammanträde dagen derpå
(den 22 Julii), satte Regeringen i nytt bryderi.
"Bispen i Westerås, blifver allt framgent i sine

principiis actionum, och går derifrån intet:" sade Rikskansleren. Och då tvenne af Presteståndets medlemmar, Bjugg och Westius, såsom dess utskickade nuingo företråde, för att anmäla hvad hos Episcopum Arosiensem uträttadt blifvit: förbrådde han Prästerskapet, att de icke uppfyllt Regeringens afsigt, då de hvarken aflemnat sitt eget betänkande i saken, som var af den beskaffenhet, att den kunde ådraga Regeringen förakt och göra henne hos folket förhatlig; icke heller tillsagt Biskopen i Westerås, att de improberade hans bok och att han borde sjelf uppgifva, huru Regeringen "kunde bäst contentement vederfaras."

Derpå svarade Westius, att Arosiensis väl erkände, det han obetänksamt (inconsiderate) hade gjort och vore färdig till en sådan afbön, som ingenting annat innehölle, äfvensom han ville låta boken "komma ur vägen på hvad sätt de gode Herrar behagade, antingen genom exemplarens förbränning eller eljest."

Bjugg tillade, att då de sökt öfvertala honom till en större eftergifvenhet, hade han svarat, att om han skulle återkalla hela sin Skrift, förtjente han att mista sin prestekappa.

Presterne bådo, "att Deras Nåder icke ville stå på högsta rätt, utan denna gången öfverse med honom." Men Rikskansleren påminde sig åter den

första och förnämsta orsaken till sitt missnöje med Rudbeckius, hvilket sträckte sig till en stor del af Presteståndet, och svarade: "Det är underligt att ingen skall fråga, huru det går till i Biskopsdömmen och säga: Papa cur facis? Det löpa och irrita många oordningar i Stiften; och kunna fuller Bisperne dels mena väl, men äro mestadels så äldrige, att de icke allt kunna så förrätta. Man vet och intet, huru tillgår in Consistorio et Capitalis. Och likväl förhindras de medel, hvarigenom man sådant kunde förnimma. Presterskapet inläggt sådana förslag (beting) på Consistorium (Generale), att det icke kan upprättas."

Bjugg svarade, att det var ingen ibland dem, som ej fann, att denna inrättning kunde vara god. De som sätte i Consistorierna och misstänktes att "öriktigt umgå med sakerna," borde i synnerhet önska, att en sådan öfverrätt granskade deras handlingar. Icke ens Biskopen i Westerås vore emot den i sig sjelf: endast om Ordföranden och Medlemmarna hyste han en stridig tanke, så vida de skulle vara läkmän.

"Episcopus Arosiensis var allena roten till motståndet i sal. Kongl. Majts tid," sade Oxenstjerna. "Skall och häppeligen kunna härefter ombyta sin natur och intention. Hvar han finner occasion till att tala om Consistorio, då låter han den intet gå förbi."

Till slüt varnade han Presterskapet för den fara, som dem med tiden förestod. Emellertid tillstyrkte han i Rådet, att man skulle emottaga Rudbeckii afbön sådan han tillbudit den: "efter som han icke malo proposito hafver det gjort" "Men kommer han oftare igen skall det icke vara skämt."

Beslutet blef, att jemte Biskopen i Westerås hela Presterskapet skulle inför Rådet och Regeringen uppkallas, för att vara vittnen till hans afbön.

Emellertid var Regeringen ännu orolig öfver de ordalag, han dervid skulle nyttja: och då Rikskansleren för de utskickade Prästerna tillkännagaf beslutet, frågade han dem: hvad de mente att Biskopen skulle andraga. "Regeringen och Rådet befara," sade han, "att han lärer föra sådana ord, som de icke kunna vara nöjde med, hvarigenom saken blefve värre än förr."

Bjugg svarade, att de icke tviflade "det Bispnen ju vorde i ordasättet sig beqvämmandes." Dock hade han "förut gjort den limitation: att annat är allegera något assertive, annat historic." Hans mening med boken hade varit endast att visa, "huru Presterskapet af ålder haft goda privilegier."

"Den scopus är intet dugsel," sade Rikskansleren. Jag säger intet, att Bispnen är någon Papist; utan att han lägger fundamenta papatus här i Riket.

Hans intention lyser bäst af Bokens præfation och vid ändan införde aphorismis.

Samma dag inträffade äntligen den afgörande stunden. Först inkallades Biskoparne, Superintendenterne och hela det till Riksdagen samlade Presterskapet och tillspordes af Rikskansleren, hvad de visste angående Biskopens i Westerås akt och mening.

Biskopen i Strengnäs svarade, att då han i Consistorio sig icke inställt till någon förklaring, kunde Presterskapet derom icke meddela annat, än hvad han sjelf hos Riksmarsken anmält, och hvad de tvenne af Presteståndet utskickade för Regeringen tillkännagifvit. "Vi kunne häri intet mera göra än vi hafve gjort, förmanat honom, att han skulle betänka sig, revocera sitt scriptum, och vederkännas de fel, deri finnas."

Rikskansleren tackade för den af Presterskapet vidtagna åtgärden; men önskade att Ståndet vore betänkt om medel att förekomma de farliga följder, som med tiden kunde uppstå både för Guds församling och Fäderneslandet af det onda intryck på folkets sinnen (*malum affectum*), som denna sak kunde göra genom det förakt, den ådroge Regeringen och Rådet, om dessa icke erhöle en tillbörlig satisfaction. "Hvar vi nu låte Bispnen komma till förhör, befare vi, att han lärer här in

publico loco göra sedan saken värre än hon förr är, och vi värre komme från hvarandre. Kunde Episcopus temperera och beqväma sig i talet, skulle vi intet söka hans blasme."

Riksmarsken upprepade hvad han förut anmält om den bekännelse och det förbehåll Rudbeckius för honom gjort. Biskopen i Strengnäs förklarade, att då de meddelat bokens Författare sitt omdöme deröfver, hade de icke beskyllt honom, som sökte han något papisticum, icke ens nämnt derom, utan rådt honom att gifva efter och icke föra sig sjelf i olycka. För öfrigt tillstyrkte Paulinus, att alla exemplaren af boken skulle indragas och Presterskapet åläggas, att aldrig på predikstolen vidröra olika saker, som i boken och i brefvet af Biskopen i Westeras blifvit förmälda. Till slut yttrade Rikskansleren: "Personale odium drage vi intet till Bispens person. Frukta allénast, att han behåller qvar radicena af sine principis, och lärer bygga mera här uppå. Dock kanske lärer han göra en declaration som god är. Derföre om eder så synes, så må han komma in."

Nu inkallades Biskopen i Westeras och blif af Rikskansleren sålunda tilltalad:

"Domine Episcopa! E. Vördighet drager väl till minnes, hvad Regeringen och Rådet hafva i detta mätet haft för communication och discurser

med E. Vördighet öfver en bok, J. hafven låtit utgå, sårdoles om præfationen på boken, och ett skrifteligt företal till præpositos i edert Stift uppå Bönedags mandatet och patentet. Hvad declaration och förklaring J. der uppå hafven gjort här för Regeringen, hafver jag låtit mig berättas, finner och den komna öfverens med den particular conference, J. med mig der öfver hållit hafven. Denna boken, såsom den synes ringa ringa inconvenientier bringa med sig i församlingen och regementet, och inga ringa incommoditeter causera på Regeringen och Rikens Råd, så hafva de förorsakat oss att ställa saken till conference med Presterskapet. Hvad föl i boken och bemänte præfation och företal finnas, hafve vi intet dem förhållit, utan allenast generalia, med begäran: de ville communicera med oss sitt betänskande och meddela oss deras censur och consilium derutinnan, och att de sådant eder skulle upptäcka, remonstrerandes hvad inconvenientier här af följa måste. Och ändock denna saken icke angår så förnamligen Religionen, så är olikväl deri questiones mixtæ, som tangera Rempublican. Hvad diskurser om boken äre håldne, vill jag intet repetera: tviflar intet, att Presterskapet ju hafver sådant E. Vördighet förhållit, så väl som hvad considerationer vi hafve haft att denna sak så passera, och utan vidare förhör.

söplera *Ita*. Men efter vi alltid hafva dragit respect till predikoembetet, att Presterna, besynnerligen de som principaler äro af Ståndet, måtte alltid hållas i tillbörlig vördning. In particulati hafve vi fram för alle andne med ingen haft större familiaritet, correspondencé och vänskap än med eder så publice och collegiatim som eljest privatim, så att det hafver gjort oss ondt, och videreföre gerna säge, att saken kunde så blifva afhulpen, att J icke skulle blifva hindrad i edert Embete, men afgå utan någon eder blasmé och komma till god förlikning. Likväl, medan detta är regnali exempli, hafve vi velat låta komma saken på eder egen förklaring, att J sjelf måtte se deruppå att detta scriptum icke må skada Regimentet, eller odium och contemptus deraf causeres Regeringen och närvarande statui, utan sökas medel, huru sådant måtte förekommas, och blifva hållit handderöfver, att Regimentet icke kommer i förakt, utan förblifver i tillbörlig vördning, och Regeringen, som icke finner sig litet lederad, ske satisfaction. Och efter J hafven låtit eder förlyda hos Rilismarsken, att J gerna önsken, det J måtte blifva admitterad till audienço, och sjelf förklara eder, derföre hafver Regeringen nu behagat, att J måtte komma opp, och än vidare er declarera."

Rudbeckius svarade med åberopande af hvad han förut inför Rådet anfört. "Men alldenstund jag förnimmer," sade han, "min declaration icke hafva gjort tillfyllest, tackar jag Eders Näder och Herrligheter fliteligen, att jag åter nu är uppfordrad att säga min mening om samma scripta. Och såge jag gärna, att mig måtte gifvas tillstånd samma min mening med nödige circumstantier upprepetera, hvarigenom besynnerligen de tu ting som synas desiderera någon declaration, må tillbörligen kunna afhjelpas, såsom: 1:o att jag icke hafver ment hvarken publice eller privatum perstringera den Höglöfliche Regeringen eller tillfoga den någon contemptum; 2:o att jag icke menar någre Påfviske högheter och immuniteter att introducera och lägga fundamenta till."

"Det äro de tu ting som oss hafver bevekt att kalla Eders Vördighet hit opp," svarade Rikskansleren. Vi kunne icke annat se, än att J ju uti edert scripto hårdt hafven perstringerat Regeringen. Vi tro fuller intet, att Eders Vördighet hafver något tänkt och præsumerat om oss, som skulle vi vela mutera statum här i Riket och derfore kan man icke obilligt befära, att eder förklaring öfver det första, kanhända, sker så, att ingen förlikning emellan oss kan blifva. Det andra, att Episcopus vill införa Påfviska privilegia,

låter jag blifva vid sitt värde, om detta så äfven hafver varit eder intention; det vi intet kunne tro, att Eders Vördighet skall *ex iure canonico* och *decretalibus pontificum* vela söka sitt Stånds privilegier, utan att Dominus Episcopus lägger en trappa dertill, och införer sådana fundamenta dertill, att slika privilegier med tiden kunna följa och Riket samt Församlingen råka i vidlyftigheter, hvilket allt de förre Konungar hafve med stor möda sökt böter uppå, allt för denne orsak, att slike privilegier måtte förtagas; och icke allenast Reges, utan ock de förre Episcopi hafve med allvar beflitat sig sådana att afskaffa. J infören i boken de fundamenta, att vi väl skole *papismi reductionem* hafva att befara. Ty så är, per totam Germaniam idel apostasia, der slika fundamenta och privilegia hafve en vim. Huru nu Eders Vördighet vill visa, att eder bok och edert företal intet skall causera denna effect, det se vi gerna.

Då nu Biskopen skulle begynna sin förklaring, tog han "Gud till vittne, att han aldrig af feghet och räddhåga för döden skulle draga sky att säga, hvad honom tycktes rätt vara." Sedan upprepade han omständligt hvad han vid sin förra inställelse för Rådet uppgifvit angående den oskyldiga tillkomsten af den olyckliga boken, hvars

tryckning redan i sal. Konungens tid (1627) hade börjats, men genom Författarens resa till Estland blifvit afbruten: hvaraf redan tydligt vore, att han icke haft för afsigt, att kasta någon skugga på närvarande Regering.

En särskilt anledning att återtaga det afbrutna arbetet hade han haft af de oförrätter, som han själf och det öfriga Presterskapet samt den vid Westerås Gymnasium studerande ungdomen ständigt måste utstå af ortens invånare *). Emot dem som illa gå med Prestmän hade han utgifvit boken, men icke för att denigra någon redlig man, mycket mindre sin Öfverhet. "Att jag," sade han, "icke hafver velat i något måtto injuriera Regeringen, är ock deraf klart, att jag hafver sökt patrocinium hos dem såsom min rätta Öfverhet, i den vissa tillförsigt och förhoppning, att jag för allt slikt öfvervåld och injurie skulle handhafvas och försvaras. Det är ju naturale att försvara mig och dem minom gods och egendom; så väl som asserera jura mei ordinis. Om incautum verbum är inkommet, kan väl hända, och jag vill det gerna anten lindra eller uttaga och corrigera. Alle skola gifva mig det vittnesbörd, att jag alltid hos allom högeligen hafver berömt och

*) Se ofvan pag. 110, 111.

glädt mig öfver denne Regeringen; och der bredevid förmant dem mig borde, till lydno, äro och vördning."

Emot den andra förebräelsen, att han ville åter införa Påfvedömmet återopade han icke blott sin lära, utan alla sina handlingar så utom som inom riket. Skulle han väl afslagit den honom i Würtzburg erbudna professionen eller inlåtit sig i den vidlyftiga striden med Messenius, om han varit påfviskt sinnad? Huru han vid Hofvet och i Westerås straffat Papisternas både lärdom och höghet, hunde hvar ärlig man vittna: hvilket äfven hans Skrifter beviste. "Hvar så olyckligt hände," sade han, "att Papisterna blefve rådande i landet, så skulle de af bitterhet emot mig gräfvamig ur jorden och bränna upp mig med eld. I mitt samvete är jag fri; och andra skola frikänna mig för det som så föga likt är, att jag ville lägga några fundamenta till Papismum."

Hvad sjelfva bokens innehåll anginge, så hade han på historisk väg velat visa, hvad friheter och förmåner de lärde och de andelige i alla tider och länder Atnjutit. Dertid hade det händt honom, som många en annan samlare, att han upptagit likt och olik, utan att derföre gilla allt, mycket mindre derpå vilja bygga någon rättighet för Presterska-

skapet i Sverge. Om han anført Påfviska så väl som hedniska privilegier, så har han derfore icke velat bereda Påfvedömet, mer än Hedendomen, inträde i landet. De "prærogativas och exemptiones, som Studenter och Prester hafva haft i förra tider, ogillar jag aldeles; och vill allenast proba genus, att vi böre hafva privilegia. Men huru stora och hurudana vi dem nå kunne, står hos Magistratum. Det som är tagit ur Sverges lag och kyrkoordning, det håller jag för att vara våra rätta privilegier."

Slutligen åberopade Rudbeckius sina mödor så väl vid Svenska Bibelns utgifvande och vid visitationen i Estland, som vid förvaltningen af Biskops-embetet: hvarvid han så förhållit sig, "att han det tryggeligen för Gud och hvar man försvara ville." I förbigående nämnde han äfven den vård, han på sal. Konungens begäran tagit om Dess naturliga Sons (sedermera Grefve Wasaborgs) uppfostran på Hörningsholm, utan att han derfore erhållit eller ens väntat någon belöning. På egen bekostnad hade han äfven under resan till Estland försett icke blott sig sjelf, utan sitt följe med kläder och annat hvad dem af nöden var; ty endast deras dagliga underhåll hade Kronan bestått dem. I allmänhet hade han till gagn för Stiftet så använt inkomsterna

af sitt Biskopsdöme, "att vid hans död skulle hans hustru och barn snart intet hafva der de kunde låta hufvudet under."

Dessa förtjenster hoppades han skulle "hos Deras Nåder öfverskylda den offension, han dem gifvit, genom det han inconsiderate eller duriter kunde hafva talat eller skrifvit." Med försäkran "att han framdeles skulle taga sig till vara för allt, som offendera eller lædera kunde," erböd han sig att aflemna alla exemplaren af boken, och "försåg sig till Deras Nåder, att de skulle dels af de skäl, han anfört, dels för hans ödmjuka bön, låta sig beveka."

Rikskansleren svarade med en ny vederläggning af "de allehanda i defensionen införda motiver." Först vidrörde han Biskopens klagomål öfver de oförrätter, han och hans husfolk, jemte prester och djeknar lidit, och sade: "Det är sådana controversier, som tilldraga sig allestädes och aldrig höra opp. Konungen sjelf måste lida förtret af sina undersåter, öfver hvilka han hafver jus vitæ et necis: och derföre är justitien i landet, och eo fine constituti magistratus et ministri, som justitien administrera skola. Bispen klagar fuller på någre i Westerås; men man måste ock höra hvad de säga; nam audiatur etiam pars altera. Borgmästare och Råd kanske klaga att Episcopus griper i deras jurisdiction. Och hvar så hade va-

rit, att Eders Vördighet hade lidit sådana injurier; så hade likväl Eders Vördighet intet bort straxt låta utgå denna bok. Att studium sciendi hafver varit hos eder, vet man väl. Men nu hafver Dominus Episcopus denne publicerat, när han var kommen till sin höga ålder, då han sina juveniles vanitates skulle låta fara. Ty när man bläddrar henne igenom, så finner man att den ringa fundamenta hafver in sacra scriptura. Dominus Episcopus förer ibland annat Scripturam orätt in, och drager den såsom vid håret, och allegerer den impertinenter till sin menings confirmation. De rätta fundamenta äre intet anförda, utan allenast några vanorum ingeniorum figmenta. Och gifver således Dominus Episcopus Papisterne orsak, att improbera vår Evangeliska Församlings stadgar. Det våre Theologi manibus pedibusque hafve dragit tillbaka och undertryckt, dertill hafver nu Dominus Episcopus gifvit vederparten ett svärd i handen. Att Dominus Episcopus skulle beskyllas för någon Papist, är vår mening intet, utan att Episcopus är ren i Religionen, så att vi förmene att denna excusatio är häri superflua; och hvar vi hade den tanken om eder, då ville vi intet på detta, utan annat sätt, emot eder procedera. Men om icke J hafven lagt trappan till en Påfvisk höghet för dem som komma skola, och gifvit tillfälle att vidga och disputera den jurisdictionem

Ecclesiasticam de nu hafva, det är det, vi icke obilligt tvifle om, Rätta occasionen till detta scriptum är, att J hafven låtit transportera eder ifrån de Evangeliske Församlingars stadgar, och satt eder opp emot Consistorium Ecclesiasticum, det sal. Kongl. Maj:t hade velat ställa i verket; men vi må intet begära, utan låta dermed samt med Kyrkoordningen anstå. Om Episcopus skall tala på sin conscientie, så hafver den occasionen med Consistorio Ecclesiastico dragit eder dertill och till att instillera folket, hvad stor orätt man vill göra eder. Detta är rätta fundamentet, occasionen och motiverne till scriptum. Det vore bättre, man talte om det som länder till vår Christeliga Religions befordran, och huru de farligheter, som nu af Papister och Calvinister uppspännas, vore att förebygga. Men man glömmet således bort vår Religion genom vår höghets disputerande. Det hade ock varit bättre, att Dominus Episcopus hade coligerat hvad goda privilegier kunde gifvas Academien, än taga ur Rebuff, Codomanno och Lucæo, dem som vår stat helt och hållit äre præjudicerlige. Men så låte vi så det vara i sitt värde. Eljest vete vi väl, att Episcopi renhet i Religionen är sannfärdig. Edra tjenster vid Academien, vid hofvet, vid visitationen i Estland och i edert Biskopsdöme, hafva gjort eder considerabel och

venerabel, och causerat en respect hos oss. I hvad stat Eders Vördighet hafver funnit Skolan och Församlingen för sig i sitt Stift; det vete vi alle väl, och gör oss alle ondt, att vi hafve råkat med eder i denne controversien. Vi hade ock tänkt, Dominus Episcopus skulle varit Regeringens högra hand, och ett instrumentum och förspråk hos Presterskapet. Kunne nu intet annat dömma, än Dominus Episcopus är transporterad till detta af någon fantasi, dock ställe sådant derhän. Vi kunde fuller stå strängt deruppå, att Eders Vördighet skulle gifva oss en resolution och declaration, som vore mer cathorisk. Hade ock fuller orsak, att Eders Vördighet sig starkt förreversera skulle, att Eders Vördighet med desslika saker icke kommer oftare igen, efter som det är en farlig akt och ordeni tala sjelfva hvad de importerat. Men efter vi den tillförsigt drage till Eders Vördighet, att J intet hafven sökt att göra oss odiosos, mycket mindre att excitera någre turbas i Riket; utan är något imprudenter gjordt: då imputera vi det andra orsaker, som eder dertill transporterat hafva. Och för den skuld tribuera samtliga Regeringen och Rådet 1) Predikoembetet och clero, den de hålla i respect. 2) Den intercession Episcopi et clerus hafve interponerat, att allt med godo måtte blifva afhulpet. 3) Bevekte af en chri-

stelig kärlek, att vi låte oss med eder declaration contentera, och intet söka någon vidlyftig difference, bäre och häremot den tillförsigt till Eders Vördighet, att Eders Vördighet blifver vid förre humeur och intet seminera semina dissidiorum och inconveniencer, utan hindrar och afvärjer allt det som kan förorsaka missförstånd och förtret emellan Ständerna, eller conciliera Regeringen odium och förakt. Hvar så sker, är detta såret lätteligen att upprifva, och blifver så den sista villan värre än den förra, medan som derigenom skole allehanda schismata uppkomma.

Efter nu de gode Herrar låta sig med eder declaration och excusation contentera, och 1:o bäre till eder den tillförsigt, att Eders Vördighet håller sig så framgent, som en Biskop egnar och bör; och må Eders Vördighet väl försäkra sig, att de gode Herrar blifva emot honom med vanlig gunst och vänskap bevågne. 2:o Och alldenstund intet godt följer af denna boken, så är det bäst att den blifver supprimerad, på det icke någre må låta transportera sig af eder respect, som denna boken läsa. 3:o Att tryckaren kommer hit, och med svuren ed betygar, huru många exemplar han hafver tryckt; och att de exemplar, som äre distraherade, inhämtas igen och inläggas i Cansliet. 4:o Att J och förtagen, att sådana böcker härefter hos eder

intet utgå. Och skall göras en ordning, att hvad som tryckes, skall först behörligen censureras, att olägenhet deraf icke uppväxer."

Biskopen i Westerås erkände vigten af de "instantier och insagor" Rikskansleren gjort "emot hans välmenta förklaring", och sade sig "icke vara kommen att lägga sig i någon disputatz med Hans Excellens, utan för att afbedja hvad som kunde vara försedt." "Hvad förmaningar till mig gjorde äro," sade han, "dem vill jag taga i akt och låta mig gå till hjertat, dem minnas och rätta mig der- efter, så länge jag lefver."

Slutligen tackade han Regeringen och Rådet för hvad honom gunstligen förlåtit var, och tog hvar och en af ledamöterna i hand: hvarefter Rikskansleren förmånte Presterskapet till enighet och bød dem låta "denna sak vara helt och hållet död och förgäten."

Det blef den dock icke; utan både boken, ehuru sällsynt, och hela rättegången, med alla dess vidlyftiga och till en del småaktiga omgångar, ja, sjelfva den inre personligheten hos dem, af hvilka saken ransakades och dömdes, äro komna för efterverldens ögon, och sprida i den märkvärdiga tidens historia ett oväntadt ljus öfver den brytning emellan Staten och Kyrkan, eller rättare emellan Aristokratien och Hierarchien, som Axel Oxenstjerna åstadkom, i det han oförmärkt sökte sam-

mansmälta dem genom den särskilda makt, han ville ställa öfver Kyrkans styrelse, som förut stod och ännu i dag står under Konungens omedelbara tillsyn. Då enligt hans förslag om det så kallade Consistorium Generale; detta skulle utgöras af Riksdrotsen såsom Ordförande, af tvenne Riksråd, samt tre af Hofrätten, hvars ledamöter den tiden alla voro af adel, jemte Erkebiskopen, två Biskopar, Konungens Öfverhofpredikant, den förste Theologie-Professorn i Upsala och Pastor Primarius i Stockholm: så kunde man lätt förutse, att hela den andliga styrelsen skulle falla i Adelsns händer. Om det ock ej, som dock sannolikt var, skulle haft den följd, att Adelsmän inträdt i Kyrkan och intagit Biskopsstolarna: så var det dock gifvit, att de 6 ofrälse ledamöterna ej kunde emotstå den öfvervägande inflytelsen af de frälse, som till det mesta voro högt uppsatta män: hvartill kom den patronela rättighet, som åtföljer så många adliga säterigårdar, att tillsätta Kyrkoherdar i de församlingar, der de äro belägne. Genom den föreslagna inrättningen skulle således Aristokratien på en annan väg återfått det stöd af Hierarchien, som hon genom den Lutherska reformationen förlorat. Ur denna synpunkt betraktade Rudbeckius det i öfrigt skenbara, af Gustaf Adolf sjelf gillade förslaget; och förmodligen underlät han icke, att för

Konungens ögon visa det ifrån denna sida: hvarföre det ock blef om intet. Detta kunde Oxenstjerna, som förut varit hans vän, aldrig förlåta honom. Och endast af det tänkesätt, han förut med ord och handling yttrat, kan man förklara både den tydning, som gafs åt hans skrift, och den blandning af ifver och räddhåga, hvarmed han för den till rätta ställdes.

De mest åtalade ställen i denna så strängt beifrade bok äro så uttryckta, att hvarken Regeringen eller Adeln behöft taga dem åt sig. Det var i synnerhet företalet och den sista sidan, som funnos anstötliga. Hvad det förra angår, så innehåller det en bitter klagan öfver det mindre värde, som många den tiden satte på lärdom och själsodling, i det de mer skattade sådana yrken, som lemna en materiel vinning. Derpå följer en föga betänkt jemförelse emellan hedningarnas aktning för sina lärare och Prester, och en del så kallade Christnas. Slutligen vänder han sig till Regeringens och Rådets ledamöter, "såsom näst Gud lärdomens och de lärdas samt presterskapets beskyddare i Svea rike, och betygar det säkra hopp, som alla hysa, att, om de ock icke, under den mellantid de förestå riket, kunna öka det andliga Ståndets privilegier, de likväl, ihogkommande så väl sitt höga kall, som den heliga förbindelse, de

sjelfve och deras förfäder mångfaldiga gånger, men i synnerhet vid mötet i Söderköping (1436) åtagit sig, icke skola tillåta, att dessa privilegier minskas eller afskaffas, utan att de tvertom tygla och inom gränsorna af deras eget område tillbakahålla alla dem, som oroa det heliga Predikoembetet och störa dess rättigheter *).

Förmodligen syftade Rudbeckius i dessa sista ord på det Aristokratiska försöket med Consistorium Generale; men både klokare och värdigare af Regeringen skulle det utan tvifvel varit, att ej låtsas märka en sådan syftning, då den icke var

*) Hæc vero non aliis quam V. stris Ill. bus & M. tiis tanquam bonarum litterarum, litteratorum & in primis Sacri ordinis post Deum certissimis Patronis & Defensoribus inscribere & dedicare æquum fuit, cum, quod ea Ill. ibus & M. Vestris eximie placere nemo dubitet, tum, quod omnes in votis habent, ut V. Ill. tes & M. iæ, si hoc interregno privilegia & immunitates hujus ordinis non augere & amplificare possint, certe memores cum augusti sui officii, tum religiosæ obligationis a se suisque Majoribus sæpissime, præsertim in tali Rerum & Reip. Statu ante annos plus minus ducentos Sydercopiæ factæ, nequaquam minui & abrogari permittant; quin omnes hujus sacratissimi ordinis & Privilegiorum turbatores & æmulos severe coerceant, & intra suæ Jurisdictionis cancellos & limites manere faciant.

tydiligen uttryckt. Det enda, som kunde anses obehörigt, var åberopandet af det i Söderköping under den Katholska tiden utfärdade brefvet: hvarmed hans egentliga mening synes varit att påminna Adeln om den förbindelse, hvori den af ålder stått hos Presterskapet och som den vid det tillfället offentligen erkände *).

På det sednare stället talar Rudbeckius om det som då redan gjordes, för att beröfva Presterskapet äfven den vid Reformationen qvarblefna delen af tionden; och som han stödde rättigheten dertill dels på den heliga Skrift, dels på Förfädernes stadgar, som, af ålder gällande, blifvit äfven af de samtida med ed bekräftade; så tillät han sig att förklara det nämnda förslaget icke blott för ett anspråk på större vishet än Guds och Förfädernas, utan ock för ett edsbrott **).

*) Detta kan man sluta af de särskilta stylar, med hvilka följande ställe af det sedermera i sjelfva boken införda brefvet äro tryckta. Det följer efter den försäkran, att de andlige skulle få ostörde åtnjuta sina rättigheter, och lyder sålunda: *Et merito, cum Ecclesie Prælati & Clerus sæpe dictus nobiscum dictis hactenus ad-hoc fideliter pro extremis eorum viribus cooperati sint, ut Regnum et nos seculares ad usum privilegiorum et libertatum nostrarum pervenerimus, quibus jam longo tempore superiorum violentia fuimus destituti.*

***) *Etiamsi vero non ignotum sit, magnam partem horum*

Ingendera af dessa utlåtelse, ehuru olämpliga de med allt skäl må anses, kunde dock blifva ett ämne för en laglig åtgärd. Icke heller behandlades saken i vanlig juridisk form. Men enligt

Redituum ad imitationem Legum Mosaicarum receptum esse & nos in N. T. legibus Mosis Forensibus & ceremonialibus non obligari, sed ab iis liberos esse: tamen non sumus liberi a Christi mandato: "quod operarius sua mercede dignus sit," & S. Sancti admonitione: "quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt." Et Paulus ipse a lege Mosis: "Non alligabis os bovi trituranti" argumentum ducit de alendis Ecclesiarum ministris &c. Nec liberi sumus a secundo præcepto: "Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum." Nostris autem Majores & se & suos posteros obligarunt & nos ipsi nos obligavimus, ad hæc Ecclesiis & earum Ministris reddenda. Itaque, nisi nos sapientiores Deo & piis majoribus nostris æstimare velimus & perjurii crimen committere, oportet nos Dei & majorum ordinationi cedere & promissis stare. Neque credendum est, postremo hoc mundi seculo vel prudentiores vel magis erga Deum & religionem devotos esse, quam olim, ut propterea hæc mutare & corrigere necessum sit, præsertim citra eorum voluntatem & consensum, quibus se gratificaturos profitentur & præ se ferunt. Nisi cum Juliano Apostata & irrisore facere velint, qui se beare Christianos ajebat, dum eis opes & reditus auferret, cum Beatos illi pauperes prædicarent. Sed errare nolint: "Deus non irridetur;" "quæ quis seminat, ea et metet."

hvilken Svensk lag icke blott den egentligen för sina afsigter ("intentioner") anklagade Författaren, utan ock hela Presteståndet kunde besväras med dessa flerfaldiga instämningar, förhör och förmaningar*), lemnar jag åt de lagfarna, att bedömma och afgöra.

Hvad boken för öfrigt angår: så innehåller den blott en compilerad samling, dels af historiska uppgifter om de lärdas och andeligas utmärkelser och företräden hos alla folk ända ifrån världens första tider, dels af utländska Universitetens och Akademiens privilegier, dels af de författningar och beslut, genom hvilka i Sverge det andliga Ståndets rättigheter tid efter annan blifvit gifna. Ibland dessa äro väl äfven de införda, som i den Katholska tiden gäfvos; men tydligen åtskilda ifrån de ännu

*) Upprepandet af hvad dervid på den ena och den andra sidan taladt bléf, torde hafva tröttat läsarne af detta Minne. Men då just det karakteristiska af hela dess behandling ligger i alla de omständigheter och betänkligheter, som dervid förekommo: så syntes de mig ej böra förbigås, helst de i sig sjelfva äro märkvärdiga och upplysande, både hvad tidens tänkesätt och de uppträdande personerna angår. För öfrigt, då protokollerna utgöra 168 tryckta sidor, upptar detta sammandrag föga mer än hälften så många, utan allt likväl någonting af betydighet är uteslutet.

gällande (*adhuc reliqua*), som till slut äro upptagna: hvarvid åberopas "Carl IX:s stadfästelse på lagboken: enligt hvilken, "hvad i Kyrkobalken är upphäfvat, angår endast Påfviskt afgudereri och villfarelse, men icke hvad god ordning tillkommer och i Guds ord grundadt är" o. s. v.

Hvad honom särskilt lades till last, var att han gått förbi Westerås Recess, under det han anført den i Söderköping gifna försäkran och Gustaf I:s bref till Biskop Brask före reformationen. Men då hans syftemål med boken var att visa hvad förmåner Presterskapet blifvit fordom tillagga, så tyckte han väl, att dertill icke hörde det som var ett bevis på deras förminskning. I alla fall hade han för stort förstånd, för att kunna tro sig genom förtigandet af denna allmänt kända och gällande författning någonting kunna uträtta för den afsigt, honom tillades att vilja återföra påfvedömet.

Men ehuru orimlig denna beskyllning var, kan han dock icke frikallas ifrån det hos kraftfulla själar så vanliga begäret att utvidga sin makt, hvarifrån inom kyrkan hierarchien och utom henne aristokratien och despotismen leda sitt ursprung.

Förfelad var emellertid mer än i ett afseende denna bok, som genom åberopandet af de främmande och forntida exemplen föga tjente till sitt ändamål, och äfven ur det skälet icke behöft så

strängt beifras. Oxenstjerna undrade, "hvar Biskopens vett var, då han den skref." Men just därför må man om honom sjelf undra, att han lade så stor vikt på denna sak, och syntes dervid både bekymrad och besvärad: han, som i Tyskland ibland dess Protestantiska Ständer fört ordet och styrt så maktpåliggande värf.

Derföre tjenar ock det, som skulle nedsätta Rudbeckius, att förhöja hans anseende. Ja, i sjelfva den stund, då han inför Regeringen och Rådet framträder, för att göra afbön och emottaga varning, får hans person en viss storhet i efterverldens ögon, när den tänker på de många brydsamma öfverläggningar, som dervid föregingo under ledning af en man, för hvars öfverlägsenhet främmande Statsmän och Regenter böjt sig, och i hvars hand den vigtskål legat, der icke blott Tysklands, utan Europas öde skulle vägas.

Hos en så sjelffrådig och halsstarrig man, som Rudbeckius af naturen var, kunde denna motgång icke undgå att förbittra lynnet. Icke heller synes Regeringen hafva upphört, att med en misstänksam uppmärksamhet följa hvarje hans steg.

Knapt fyra år voro förflutna, då för henne nya klagomål fördes öfver Biskopen i Westerås; och de öfrige af den Svenska kyrkans vid 1640 års riksdag församlade prelater måste åter inför Rådet fram-

träda att svara för sin medbroder. Rikskansleren påminnte dem hvad som förut angående hans "neubendighet" (?) i rådet förevarit; och föreställde, huru han nu satte sig emot hvad af Rikets Ständer enhälligt belevadt och beslutet var och drog sig undan erläggandet af både tull och accis, förebärande att Episcopi och alla Capitulares öfver hela riket skulle vara derföre frie och förskonte.

Erkebiskopen Lenæus svarade, att han jemte de andra af Klerisiet, som nu voro närvarande, hade redan honom sådant förehållit, men att han nekat dertill. Genom tullnärernes qvittenser ville han bevisa, att han erlaggt hvad han borde. Han hade blott anmodat dem någon gång, att få betala allt i en summa, men, då det blifvit honom vägradt, hade han ej undandragit sig denna afgift, än mindre afrådt andra att erlägga den.

Rikskansleren förklarade, att han icke skulle besvärat de gode Herrar med en sådan sak, om han icke vore viss om dess grund, och om den icke, ehuru i sig sjelf obetydlig, dock för exemplets och följdernas skull, hade fäst Regeringens uppmärksamhet. "Han är en inbendig man," fortfor Rikskansleren, "oss mycket hinderlig, så att Regeringen intet kan eller tör tractera något med de andra Bisper om Kyrkoväsendet. J gode Herrar

sko-

skolen lefva de tider, att J skolen beklaga hans processer. Man tör snart intet välja en Biskop af fruktan, att man skall få ett sådant opiniatriskt hufvud. Arosiensis natur är sådan, att om han finge sitta fri, skulle han intet sköta om, att alla andra i Riket blefve trälar och slafvar. Justitien måste salvera regementet; man måste antingen taga Bispen an, eller ock Kyrkoherden för Bispens person. Vi äre på Hennes Majestäts vägnar, Officerer i det verldsliga, och J gode Herrar af Bisperne i det andliga Ståndet. Vi måste communicera våre Concilia med eder."

Erkebiskopen svarade, "att han och hans medbröder icke kunde någonting deri decernera, utan måste hemställa det Riksens regering, och låta justitien sitt lopp, att det som länder Riket till värn må blifva handhafdt och befrämjadt."

Oxenstjerna bekände att Regeringen icke visste väl, huru hon rätteligen skulle bära sig åt med honom. "Men efter justitiæ via är den bästa, vilje vi låta citera Bispen i Westerås. Är han oskyldig, vare oskyldig; är han skyldig, då afvänte Rätten. Accusando et defendendo continetur Respublica."

Alla Biskoparna förente sig nu i en förbön för sin af dem alla så högt aktade och ansedde

medbröder; och en ibland dem erinrade "om de helsosamma råd (salutaria), han alltid plär gifva i Consistorium och huru han talar väl om Regeringen." Rikskansleren lät då bevêka sig och svarade, att om de ginge i borgen för honom, så ville Regeringen låta saken falla. Biskopen i Strengnäs trodde sig kunna försäkra, att Arosiensis hädanefter skulle taga sig till vara.

Derpå gjorde Oxenstjerna den märkvärdiga erinran, att sådana tider, som nu i 28 år varit, skulle de aldrig mera få, då de kunde "så libere och sine odio, invidia et timore tala och communicera med hvarandra deras anliggande. Hans sal. Kongl. M:t hade alltid varit det andeliga Ståndet mycket bevågen, och bragt allt i god ordning, att hvar må sig deröfver hugna och förundra. Och efter Konungens död visste Deras Vördigheter, huru amice Regeringen och Klerisiet talat med hvarandra. Men nu äre vi skuggrädde vordne."

Emellertid lofvade Hans Excellens på Regeringens vägnar, "att om Biskopen i Westerås ville vända igen med sina fantasier, så skulle Regeringen icke i någon måtto turbera honom, utan gerna befordra hans verk: helst hon i Religionssaker kunde hafva till honom en fullkomlig tillit."

Beslutet blef, att, "om de gode Herrar gäfve Regeringen full förtröstning, att Arosiensis intet

skulle göra något Riket till skada, så skulle hon låta dervid blifva." Biskoparne gáfvo en sådan försäkran: och "dermed ändades den discursen om Arosiensi;" heter det i protokollet.

Huru det än med denna sak må hafva förhållit sig, så kan den lagstridighet, för hvilken Rudbeckius beskylldes, icke hafva härrört af en egennyttig girighet. Att han var fri för detta fel, visar allt hvad om honom bekant är. Långt ifrån att söka sin egen vinning, gjorde han beständiga uppoffringar för det allmänna. Striden med tullnärerna var förmodligen en följd af den förra misstämmigheten emellan den andliga och de verldliga myndigheterna i Westerås. Utan tvifvel skreks redan den tiden om Biskoparnas stora inkomster, utan att man besinnade, hvilka stora utgifter med dem följde, och till hvad välgörande ändamål de af honom användes. De många anspråken på hans, som man trodde, outtömliga kassa torde hafva retat hans motspänstiga lynne till detta småaktiga krängel, hvarmed hans afsigt aldrig kunnat vara, att undandraga sig en lagligen påbuden afgift.

I allt fall kan hans förhållande, om det varit sådant, som det för Regeringen angafs, icke undgå, att äfven hos efterverlden kasta på honom en skugga. Någon skuld måste hos honom sjelf varit till

de många lédsamheter af ortens innevånare, öfver hvilka han beklagade sig. Men menckliga fel och dygder växa ej sällan så tillsammans, att de sednare ej kunna äga bestånd utan de förra.

För öfrigt, då Regeringen nu vid förestående Riksdag gjorde sak af detta klagomål: så är det uppenbart, att hon dervid hade en politisk afsigt. Hon fruktade för den inflytelse, han inom sitt stånd ägde, hvars ledare han vid de föregående Riksdagarna synes hafva varit. Oxenstjerna röjer det tydligt i de förut anförda orden: "Han är oss mycket hinderlig, så att Regeringen intet kan eller tör tractera något med de andra Biskopar om Kyrkoväsendet."

Rudbeckius, ehuru han undgick en neslig rättegång, måste dock af detta åtal känt sig djupt sårad; och synes ifrån denna Riksdag, den sista af de sjutton, han bevistat, hafva hemkommit till kropp och själ lidande; ty vid det Prestmöte han kort derefter höll, förklarade han sin afsigt att nedlägga sitt embete, ehuru endast sextio år gammal; men afstod derifrån på en trägen bön af Domkapitlet och hela Stiftet.

Äfven inom Kyrkan och sitt eget stånd var Rudbeckius blottställd för ett ögonblicks misstroende, och det i afseende på sin renlärighet. Anledningen dertill var den, att han besöktes af den

ryktbare Skottländarn Dury, mera känd under namn af Duræus, som sökte bemedla en förening emellan de begge protestantiska församlingarna, den Lutherska och den Calviniska, och för detta ändamål var äfven till Sverige kommen. Biskopen emottog honom i sitt hus med all höflighet och gästfrihet, och tillät honom äfven, att i Consistorium föredraga sitt viktiga ärende: hvarestefter honom meddelades det skriftliga svar, att, ehuru hans ändamål var ganska godt, sådana svårigheter dervid likväl mötte, som syntes göra den åsyftade föreningen omöjlig. Åt detta svar gaf Duræus den tydning, som skulle det innehållit bifall till hans förslag. Öfver den misstanke, som härigenom föll på Biskopen så väl som Domkapitlet i Westerås, fann Rudbeckius sig föranlåten till en offentlig förklaring, icke blott vid tvenne prestmöten, utan ock vid Riksdagen 1637.

Förmodligen hade Duræus gjort sig ett särskilt hopp om sitt förehafvandes framgång i Sverige, i anledning af det försök, som i Carl IX:s tid skedde, att närma den Svenska kyrkan till den Reformerta. Märkvärdigt är, att man äfven i Tyskland, der de stridigheter, som emellan Lutherana och Calvinisterna utbrutit, lade öfvervinneliga hinder för den ifrågavarande föreningen, hyste den öfvertygelsen, att, om den någonsin

kunde lyckas, så borde den begynnas i Danmark och Sverge. Så tänkte och yttrade sig bland andra den fromme och nitiske Spener, som då vistades i Frankfurt am Mayn, och genom Duræi bemödande att vinna hans medverkan kom i en dylik förlägenhet, som Rudbeckius: i det han gillade ändamålet, men måste undandraga sig allt deltagande i den ömtåliga saken *).

En svår och betänklig krämpa, som länge gjort hans plåga, utan att hindra hans verksamhet,

*) Se "Philip Jakob Spener und seine Zeit. Eine kirchenhistorische Darstellung von Wilhelm Hossbach", del. I. pag. 205, f. Speners tankar om sättet hvarpå man dervid borde gå till väga voro följande: "Man müsse zuerst darauf sinnen, durch Scheidung des Wesentlichen und Unwesentlichen in den differenten Lehren die Controversien zu vermindern, und in Beziehung auf alle früheren Kämpfe eine völlige Amnestie eintreten zu lassen. In denjenigen Punkten, welche den Grund des Glaubens träfen, müsse man sich bemühen die Reformirten durch die Kraft der Wahrheit von ihrem Irrthum zuruckzubringen; in den weniger bedeutenden könne man mit den Irrtenden vorläufig Geduld haben: in der Hoffnung, sie allmähig zu überzeugen. — Bei solchen Versuchen aber müsste mit den höchsten Vorsicht verfahren werden; damit nicht der Schade, den man heilen wolle, noch ärger werde; und damit nicht zuletzt aus den zwei streitenden Partheien drei oder vier hervorgingen.

lade honom till slut på sjuksängen: der han låg i tvenne år, deltagande ännu med råd och föreskrifter i Stiftets angelägenheter.

Under denna tid skedde honom den stora hedern och glädjen, att han besöktes af Drottning Christina, som då var vid den ålder¹, att hon kunde sjelf tillträda Regeringen. Den rättsinnige Biskopen nyttjade detta tillfälle, för att meddela henne ibland annat det rådet: "Att hon borde taga sig till vara för smickrare och alla dem, som mellan fyra ögon gäfvo henne hemliga underrättelser, med förbehåll, att ej bli nämnda som sagesmän. För dessa borde hon akta sig såsom för fiender till henne och till Riket" ^{*)}.

Att en sådan man, som i all sin tid noga iakttagit hvad till en dagelig andakt hör, som aldrig gick i Consistorium, utan att förut bevista bönstunden i Domkyrkan, nu skulle med andeliga betraktelser bereda sig till sin förvandling, behöfver ej sägas. Men såsom ett utmärkande drag af hans nit att verka på Presterna i Stiftet, må det nämnas, att hvar gång någon af dem besökte honom vid hans sjuksäng, lät han dem läsa för sig i den Heliga Skrift, hvarvid han genom frågor och

*) Se Aichenholz, Memoires de la reine Christine.

förklaringar förenade med sin egen uppbyggelse en lärdom för dem. Hans död inträffade 1646 den 8 Augusti.

De tvenne i Svenska Riddarhuset upptagna ätterna Rudbeck härstamma begge två ifrån Biskop Rüdbeckius och hans sednare maka Magdalena Hysing *) genom tvenne hans sonasöner: af hvilka Daniel Rudbeck **), Assessor i Rewelska Borg-rätten, är Stamfader för den ena och Archiatern Olof Rudbeck den yngre för den andra, som genom en hans sonason blef upphöjd till Friherrlig värdighet. Utom denna glans, har Rudbeckska namnet en Europeisk namnkunnighet genom den äldre Archiatern Olof Rudbeck, Författaren till *Atlantica* och upptäckaren af de Lymphatiska kärlen.

Så "lefver Rudbeckius åter i sin lysande afkomma." Dock äfven hans eget namn är odödligt. Det lefver i Svenska kyrkan, det lefver i lärdomens tempel, det lefver i Fäderneslandets häfder.

"Sent kommer hans lik:" detta vid hans begrafning yttrade ord är af tiden besannadt. Ehuru många värdiga män Svenska kyrkan kan uppvisa,

*) Dotter till Prosten i Fellingsbro Carl Hysing.

***) Son till Johannes Rudbeckius, Konung Gustaf Adolfs gudson, som först var Superintendent i Narwa, men sedan blef Kyrkoherde i Fahlun.

har dock ingen, om han än både i nit och förmåga varit med honom jemförlig, haft tillfälle eller anledning att så aldeles omskapa ett Stift, som Rudbeckius gjorde *)).

Men icke blott om ett Stift, utan om hela Svenska Kyrkan har han en oförgänglig förtjenst. Utom honom vore hon törhända, hvad närvarande minnespenning visar, endast en sönderbruten hvalfbåge.

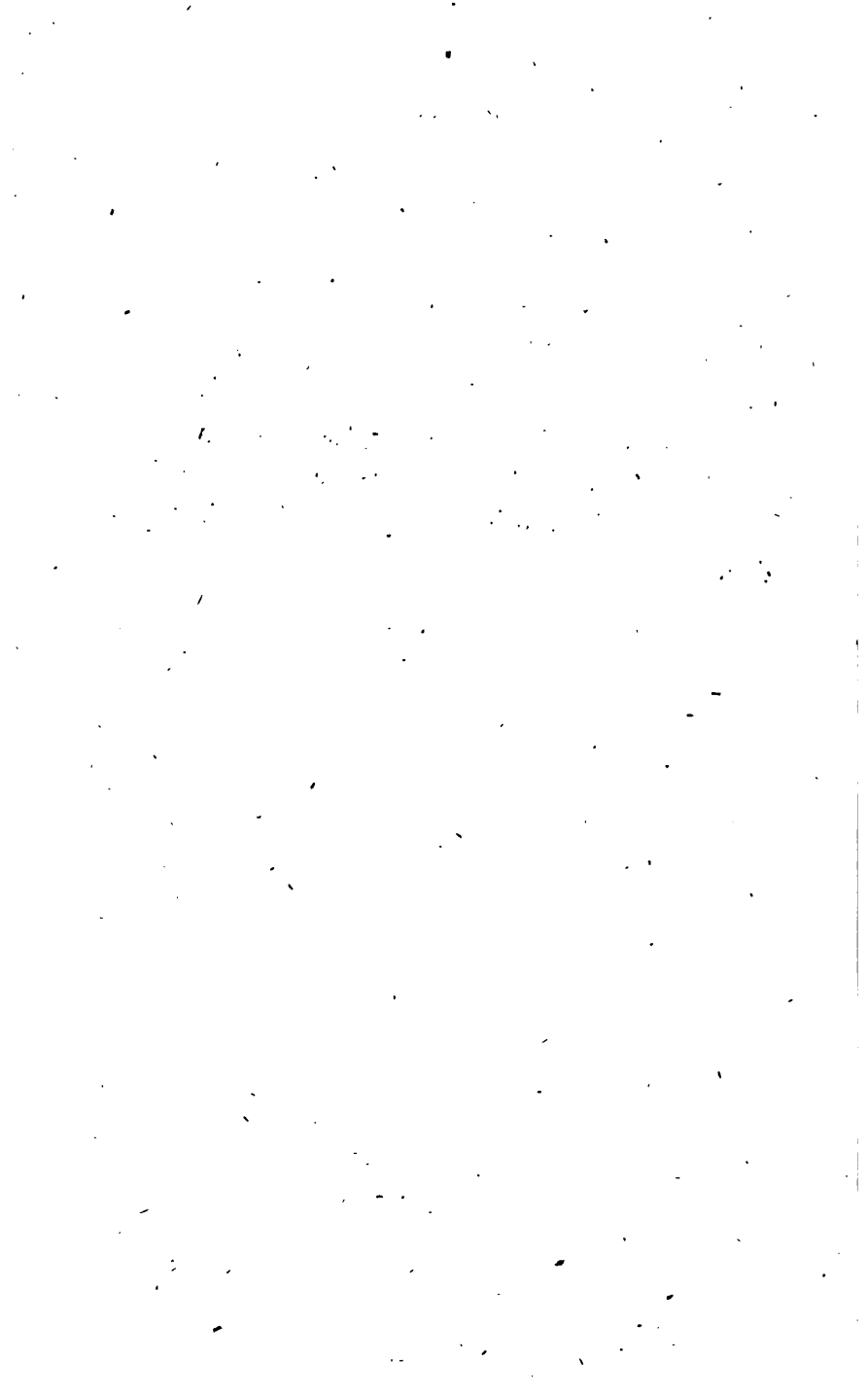
Visserligen var det långt ifrån Axel Oxenstjernas mening att vilja skada Kyrkan: med uppriktig känsla för hennes heliga föremål, ville han inom Aristokratiens område hägna henne för de framtida faror, han tyckte sig förutse. Men erfarenheten har icke besannat hans åsigt. Tvertom är hon blott derigenom på sin sjelfständiga grund bevarad, att Monarkien omfattat henne såsom ett stöd emot Aristokratien. Hvad Carl XI gjorde för Kyrkan, skulle han törhända icke kunnat göra, om ej Rudbeckius haft mod, att i en tidpunkt, då Regeringen sjelf ville nedsätta och inskränka Prester-

*) En omständligare kännedom af hvad Rudbeckius i Westerås Stift uträttat, inhämtas af den lefvernesbeskrifning öfver honom, som är författad af Biskop Herweghr och införd i Linköpings Handlingar, D. 2 sid. 283 f.

skapets anseende och inflytelse, våga ställa sig emot en Axel Oxenstjerna och försvara sitt Stånds rättighet, att inom sig råda om det som rör Guds ord och församling, oberoende af någon annan makt, än den som tillhör Konungen såsom både Statens och Kyrkans gemensamma Öfverhufvud.

Sådan var enligt Upsala mötes beslut den Svenska Kyrkans författning; och henne angick saken, icke den Christna i allmänhet. Huruvida denna bör eller kan återgå till det ursprungliga tillstånd, då hon var skild ifrån Staten och i början föraktad och tald, men snart misskänd och förföljd: är en särskilt fråga, som redan vid inledningen vidrördes. Utan att å nyo upptaga den, anmärker jag blott: att, så länge Presterskapet i Sverige utgör en organisk del af Rikskroppen, och dess medlemmar äro, såsom icke blott Kyrkans utan Statens tjenare, förbundne att deltaga i världsliga befattningar; så länge böra de ock skyddas i sina samhällsrättigheter och borgerliga företräden emot inkräktningar, som, ehuru skenfagra, dock i mer än ett afseende betänkliga, antingen de härröra, såsom då, af den Aristokratiska, eller, såsom nu, af den Demokratiska principen, ej torde förr stanna, än hela organisationen är upplöst.

Således, om ock Rudbeckius ej kan frikallas ifrån hierarkiska anspråk, och ehuru en del af de grunder, på hvilka han ville stöda dem, nu mera förlorat sin giltighet: så förtjenar han likväl ännu i dag icke blott den aktning, som det förträffliga sätt, hvarpå han bestridde sitt kall, nödyändigt inger, utan ock den beundran, som det väcker, att se, huru i ett brutet tempel en ensam pelare "står emot tiden och bär upp den lutande tyngden."

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1833.

I N N E H Ä L L :

Direktörens Tal och Berättelse om Sammankomsten.

Afhandling om det Nationliga och Fosterländska i Svenska Witterheten under Gustaf III:s tidehvarf; af F. M. Franzén.

Minne öfver GeneralÄmiralen Grefve Ehrenswärd; af F. M. Franzén.

Den 20 December 1833 hade Svenska Akademien på Stora Börssalen offentlig Sammankomst, hvilken H. M. Drottningen samt Deras Kongl. Högheter KronPrinsen och KronPrinsessan täcktes å den vanliga läktaren i nåder bivista.

Akademiens Direktör, Hans Excellence Statsministern för Utrikes Ärenderna m. m. Herr Grefve Gustaf af Wetterstedt öppnade sammankomsten med följande

T A L.

MINE HERRAR!

Ännu ett år af lugn och trefnad, af bevarad frihet och sjelfständighet, har, genom Forsynens nåd, blifvit lagdt till antalet af dem, för hvilka Svenska folket ej behöfver frukta någon jemförelse med andra. Må detta tillstånd af hvarje medborgare erkännas! Må, ehvad han deruti tror sig upptäcka,

vare sig mörka eller ljusa färgor; ehvad han, i sträfandet efter ett bättre, förbiser alla faror af en hastig omstörtning, eller, i motståndet af hvarje fredlig jemkning, snart finner sig främmande i en för honom ny verld; må, säger jag, dessa skiljaktiga åsichter likväl alltid till ett gemensamt mål sammansmälta, då fråga är om Fäderneslandets höga intressen och stora åligganden! Det är till uppfyllelse af dessa heliga pligter, som Vältalaren och Skalden böra använda deras aldrig hvilande bemödanden. Det är då, de förädla sig till i längden verkande Lagstiftare och förtjena efterverldens, icke dagens, lof.

Under den riktning, som vitterheten, i sednare tider, tagit, har Svenska Akademien, utan att fästa något afseende på den mer eller mindre förkärlek, som stundom blifvit henne tillvitad, af det betydelsefulla namn, hon bär, sökt, att för sina handlingar och dömslut upphämta en orygglig och sjelfständig regel. Allt, hvad med någon högre förtjenst utmärkte sig på Svenska språket, borde icke undfalla hennes uppmärksamhet. Huru ofta har hon icke äfven haft den tillfredsställelsen — och då ansåg hon sig värdigast hafva uppfyllt sin bestämmelse — att se, huru hennes uppmärksamhet, fästad vid ett ungt försök, som, ehuru
slö-

slösande med inbillningens gåfvor, djerft att upp-
 bryta nya banor och att skaffa sig nya stjernor i
 diktens rymd, likväl bar stämpeln af snille, genom
 Författarens egen närmare pröfning och utan någon
 lagstiftningsåtgärd å hennes sida, återfört honom
 till denna mera sansade hållning, som ej betager
 verkan af lyrans ljud, men lemnar deraf ett varak-
 tigare minne. I Vitterhetsidkarens första utveck-
 ling, huru lätt hänföres han icke till öfverdrift
 genom de gyllene drömmar, hvaraf han omgifver
 sig, och huru varsamt bör derföre icke snillet
 göras bekant med den verkliga världen, för att
 icke för hastigt förlora sitt burkap i den rikare
 inbillningens. Doftet måste småningom falla från
 den fjärils vingar, som forntidens genius håller
 fångslad i handen; om han i sin första utflygt
 sträcker sitt tåg mot stjernehalvvet, möta honom
 alltid anledningar och hinder, som sänka honom
 mot jorden. Följe honom derföre skonsamheten
 på hans färd, och rättvisan, då hans bemödanden
 skola pröfvas.

Nordens myth hade länge varit främmande
 för vår vitterhet. Det tillhörde en man, som an-
 vändt hela verksamheten af sitt lif på det upp-
 växande slägtets fysiska utbildning, men som der-
 före ej glömde dess nära förvandtskap med själen

och den inre ledande kraften, att förnya vår bekantskap med forntidens sägner och gudalära. Han öppnade derigenom en bana, som sedermera af stora inhemska Skalder så lyckligen blifvit beträdd och med så mycken ära till målet hunnen. Men företrädaren förtjenar att njuta af deras framgång och att ej blifva lottlös af deras lager. Han har nyligen, i ett förtjenstfullt arbete, episkt behandlat Asarnes första bosättning i Norden; och Svenska Akademien, som velat visa, att hon ej missförstått hvarken hans snille eller hans möda, har ansett sig uttrycka endast en allmän tacksamhetsgärd för begge, då hon beslutit att till Herr Ling öfverlemna sin stora medalj i guld. Det hade för henne varit en ökad tillfredsställelse, om han sjelf hade här kunnat uppträda, att offentligen emottaga detta bevis på Akademiens aktning och på hennes öfvertygelse, att han värdigt uppfyllt sin föresatts, då han stämde harpan, "*Att Nordiskt om Nordiska Ättfädren qvåda.*"

Direktören gaf derpå tillkänna, att öfver de för årets täflan i *Vältaligheten* uppgifna ämnen, nemligen:

1:o Historisk och Filosofisk jämförelse emellan Svenska Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adolf, till storhet och Konungavärde;

2:o Fråga: hvilka äro hufvudepokerna af det Svenska

språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått? samt

3:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadssätt, så väl som på Statens styrelse och lagar;

hade ej något försök inkommit. Dock var en skrift, innehållande en *Historisk blick öfver den Gamla och Medeltidens skaldekonst i Europa*, till Akademien inlemnad; men då den icke angick något af de ämnen, Akademien utsatt, så kunde den icke bland de täflande upptagas.

I *Skaldekonsten*, der Akademien till täflingsämne uppgifvit: Sång i anledning af Minnesfesten den 6 November 1832, samt derjemte lemnat de täflande fritt val af ämne, och i öfrigt förklarar sig emottaga öfversättningar ur Klassiska Auktorer på alla språk, hade Tjugo skrifter blifvit insända.

Ehuru Akademien saknat den tillfredsställelsen, att kunna tilldela någon af de täflande det för det utsatta ämnet bestämda fördubblade priset, eller för andra fritt valda ämnen det vanliga stora priset, hade hon likväl funnit skriften N:o 13. *Gustaf Adolf vid Lützen*, med valspråk: "Sjung, hur han trodde på Gud, och segrade än, då han dödde;

Franzén.

vara af det värde, att den förtjente belöning. Akademien hade tilldömt detta poëm den mindre Guldpenningen med den önskan, att hon kunnat lemna den en större utmärkelse. Skriften upplästes.

Författaren var Extraordinarie Amanuensen vid Akademiska Bibliotheket i Upsala, Filosofie-Magistern Carl Wilhelm Böttiger, hvilken framfördes af Sekreteraren till Direktören, som, vid belöningens öfverlemnande, å Akademiens vägnar, uttryckte för honom hennes aktning.

Med samma pris hade Akademien belönt Poëmet N:o 19. *Gyrith*, som upplästes.

Författaren, Comministers-Adjunkten Gustaf Henrik Mellin, framfördes till Direktören, som, vid Prismedaljens öfverlemnande, förklarade för honom Akademiens bifall.

Ibland de öfriga skrifterna hade i synnerhet N:o 16. *Lifvet är en strid*, fäst Akademiens uppmärksamhet, genom det större anlag för skaldekonsten, som det hos Författaren syntes röja. Äfven i N:o 5 öfver *Gustaf II Adolfs död*, i N:o 8 *den döende Byron*, N:o 14 *Skalden*, och N:o 2 *Cunigunda*, hade Akademien funnit drag af snille; samt i N:o 12 *Eginhard och Emma*, förtjensten af en ren och okonstlad stil, och en behaglig versbyggnad. För en lycklig gåfva att öfversätta, hade Akademien ansett Författarne till N:o 4 *Öfversättning af 1:sta Acten i Goethes Tasso*, och N:o 15 *Camoëns död*, efter Staffeld, förtjena utmärkelse.

Uti de för Zibetska priset uppgifna täflingsämnen hade ingen skrift inkommit.

Derefter förkunnade Direktören, att Akademien, med Könungens, sin höge Beskyddares, nådiga samtycke, till täflingsämne för nästkommande år 1834 uppgaf:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse emellan Svenska Konungarna Gustaf I och Gustaf II Adolf, till storhet och Konungavärde.

2:o Fråga: Hvilka äro hufvudepokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått?

3:o Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkau på Folkets lynne och lefnadssätt, så väl som på Statens styrelse och lagar.

I. Skaldekonsten:

Sång, i anledning af Minnesfesten den 6. November 1832.

För öfrigt lemna Akademien de täflande fritt val af ämne, och emottager derjemte öfversättningar af Klassiska. Auktorer på alla språk. — Äfven emottagas efter vanligheten Metriska skaldestycken; hvarvid likväl påminnes, att då metriken, lagar icke äro i vårt språk fullkomligt bestämde, Akademiens bifall icke må anses såsom ett stadgande af de metriska reglor, som kunna vara följda, utan blott såsom ett gillande af den poëtiska talang, för hvilken ett dylikt arbete utmärker sig.

För de i Värtaligheten täflande skrifterna är, i anseende till ämnenas vikt och omfattning, det stora priset äfven i år fördubbladt, så att det utgör tvenne skådepenningar i Guld, hvardera af 26 Ducaters vikt. Likaså, samt med serskild hänsigt till det höga nationalvärde, som det första prisämnet i skaldekonsten, eller Sång i anledning af Minnesfesten den 6 Nov. 1832, i Akademiens omdöme äger, fördubblas stora priset för den af de täflande skrifterna öfver detta ämne, som fullkomligt uppfyller Akademiens fördringar; men för de öfriga täflingskrifterna i Poésien äro priserna de vanliga, nemligen det stora, en

medalj i guld om 26 Dukaters vikt, och det mindre, en guldpennning om 10 Dukaters vikt.

Dessutom utsätter Akademien å nyo för det Zibetska priset, i *Vältaligheten*: Om den verkan, som Carl XII:s död, och den statshvälfnng, som derpå följde, haft på Svenska folkets tänkesätt och bildning; samt i *Poë sien*: Sång, till upplifvande af den medborgerliga känslan, eller till framkallande af något ibland Föderneslandets stora minnen. Priset är den större medaljen i guld om 26 Dukaters vikt.

I början af detta år hade Akademien tillagt det Lundbladiska priset åt Lektorn vid Kongl. KrigsAkademien, Magister Anders Abraham Grafström.

Sluteligen uppläste Sekreteraren en af honom författad Afhandling om det Nationliga och Fosterländska i Svenska Vitterheten under Gustaf III:s tidehvarf.

A F H A N D L I N G

om

**det Nationliga och Fosterländska
i Svenska Witterheten under
Gustaf III:s tidehvarf,**

af

F. M. FRANZÉN.

110

110

110

Såsom Gustaf III sjelf, ehuru Fransysk i sin bildning, dock i sitt tänkesätt var fullkomligen Svensk; och ehuru noga han i sitt hof följde den i Versailles rådande etiketten, dock i sin styrelse beviste sig sjelfständig och hade för ögonen sitt valspråk "Fäderneslandet:" så var ock den vitterhet, som utmärkte hans tidevarf, ehuru i sin yttre form bunden vid den Fransyska skolans regler, dock till sin inre halt mera nationlig och fosterländsk, än det vid första påseendet synes.

Nationlig är ju all den poesi, der en nation speglar sig sjelf, sitt lynne, sitt tungomål, sina seder, sina häfder och minnen, om den ock, hvad sjelfva konsten angår, rättat sig efter utländska mönster. Är icke Æneiden, ehuru bildad efter Iliaden, ett National-epos? Och hvilken Romersk anda är icke i många af Horatii efter Grekiska former inrättade Oden! I allmänhet har den Latinska skaldekonsten, ehuru föranledd af den Helleniska, en alldeles egen karakter. Endast den hos råa folk vildt växande Naturpoesien är utan all inflytelse af främmande bildning.

De som förebrå den vitterhet, som under Gustaf III uppblomstrade, att den icke var lämpad

efter landet och folket, torde hafva svårt att visa någonting mer inhemskt i de föregående försöken ända ifrån Stjernhjelms, som så ofta till en motsats plär åberopas. Med hvilken främmande både skepnad och klädnad framträdde icke den Svenska Sångmön i hans Herkules, så väl som i hans balletter!

Utan tvifvel skulle vår Skaldekonst burit helt andra blommor och frukter, om hon genast blifvit ympad i den Nordiska sagan, ur hvars rot i vår tid så ädla telningar med så härliga kronor uppstått. Men i sig sjelf är den Isländska litteraturen lika så främmande för det Svenska folket, som den Romerska för det Italienska och den Grekiska för de nuvarande Greker.

Sjelfva det poem, som utgör Svenska poesiens mest lysande prydnad och på henne fäst hela Europas uppmärksamhet, är mera Skandinaviskt än Svenskt, och blott derigenom det mest nationliga, att det af hela Nationen läses och sjunges. En närmare och mera inhemska källa för den Svenska poesien ligger i de gamla ännu gängse folkvisorerna, ehuru äfven de till en stor del synas vara af utländskt ursprung.

Långt mera inhemska är Dalins poesi än Stjernhjelms. Sina flesta och mest kända stycken skref han icke blott öfver föremål, som lågo nära för

nationens ögon, utan ock i en styl, som efter hennes då varande bildning var den mest fattliga och träffande: hvarföre de ock blefvo så allmänt spridda och lästa. Äfven af hans versarter äro flere vårt språk alldeles egna, och vore på det Franska omöjliga att eftergöra. Emedlertid har man på honom hvälft den första skulden för den Fransyska ensidighet, man tillagt den Gustavianska vitterheten.

Redan före honom funnos dock flera Svenska försök efter Fransyska former och toner; och innan Gustaf III uppträdde på thronen, hade Creutz och Gyllenborg framstått, såsom jemförlige med de yppersta ibland Frankrikes skalder. Men ehuru de begge bildat sig efter dessa, är likväl det inre och väsentliga i deras Skaldekonst dem alldeles eget. Den idylliska poesien hos Creutz är väl icke nationlig, men icke heller mer Fransysk, än Italiensk eller Grekisk. Gyllenborg åter har i de flesta af sina arbeten behandlat inhemska ämnen med en fosterländsk anda. Flere af dem, såsom "Själens styrka" och "Verldsföraktaren", äro alster af Sveriges då varande Statsskick; och en Svensk natur speglar sig i hans sånger öfver Årets tider. Versarterna hos begge dessa skalder äro väl inrättade efter de Fransyska: dock med den förändring, som språkets särskildta art fordrar.

Sjelfva Alexandrinen, huru olika är den icke på Svenska, med den i Fransyskan så obestämda, i Tyskan så stela!

Men då frågan är om Gustaf III:s tidehvarf, så betecknas det i synnerhet genom de tvenne af honom gjorda inrättningarna: Svenska Theatern och Svenska Akademien.

Hvad den förra angår, så synes den väl i närvarande tid endast till språket och de spelande vara Svensk. Men att, det icke så var ment af dess Stiftare, derom vittnar ej blott inskriften på Operahuset "Patriis Musis"; utan ock de Svenska ämnen, som han dels sjelf utförde, dels för sina skalder föreslog.

De Fransyska mönstren, som då gälde för ofelbara i alla afseenden, följdes utan tvifvel i de Svenska försöken: dock visst icke med den trälaktighet, som man föregger. Tvertom afveko de från den Fransyska dramatiken i ganska väsentliga delar. Då i Konungens egna arbeten en allvarsam handling föregår på prosa och utan tragiskt slut: så har man i Paris förvist dem, såsom Melodramer, till Förstädernas theatrar. Siri Brahe blef väl under namn af "Les Curieuses" uppförd på Theatre Français; men oaktadt den stora aktning, man i Paris hyste för Gustaf III, både som Regent och

spille; föll hans piece: blott för det att den afvek ifrån den Fransyska convenancen.

Lika litet skulle Kellgrens Theaterstycken kunna bestå inför denna då mer, än både natur och konst, gällande myndighet. Christina är hvarken komedi eller tragedi, och Gustaf Adolf och Ebba Brahe hvarken opera eller operette. En sådan blandning af högre och lägre i handlingar och samtalet deltagande personer, som i detta skådespel förekommer, skulle den gamla Fransyska kritiken funnit vidunderlig; och allt det naiva i stilen, hvarigenom det så fördelaktigt utmärker sig, skulle hon såsom oädel förkastat.

Enligare med den Fransyska operareformen är Gustaf Wasa; men är hon väl derföre mindre fosterländsk? Vore hon det mera, om hennes arier och recitativer blifvit på det Italienska eller Tyska sättet tillskurna. Versbyggnaden är ju i alla fall af en inhemsk art. Är det väl från den Fransyska prosodien, som den beundransvärda harmonien i den ryktbara sången: *Ädla skuggor, vördade Fäder*, härleder sig? Detta skådespel är utan tvivel genom det stora fosterländska ämnets sanna och värdiga behandling, så väl som genom det förträffliga användandet af Svenska språkets manliga styrka och välljud, ett af de mest nationliga, som på någon theater blifvit gifna.

Äfven af Leopolds mera Fransyskt regelbundna tragedier har den ena ett inhemskt ämne; och Svenska folket, om det ej kunde så hänföras af Oden, som af Gustaf Wasa, såg likväl ej blott med förvåning, utan med stolthet den urgamla stiftaren af det fordna Svithiod framträda vid sidan af Pompejus och mäta sig både i tal och handling med hans Romerska storhet.

Den tiden var äfven den åskådande allmänheten annorlunda stämd än nu, då hon tränges för att se det obetydligaste och tvetydigaste skådespel, blott derföre att det är kommet från Paris, men lemnar huset tomt, då de fosterländska stycken uppföras, som i Gustaf III:s tid gäfvos 20 till 30 gånger efter hvarandra.

Om Theatern har jag kunnat tala med fullkomlig frihet. Men då jag nu vänder mig till den andra inrättningen af Gustaf III:s nit för fosterländsk bildning, Svenska Akademien, bör jag förklara, att jag hvarken af henne fått något uppdrag, eller sjelf har för afsigt, att göra hennes apologi, mera än hennes panegyrik. Men då frågan är om nationlig vitterhet, så påminner sjelfva hennes namn om hennes förbindelse att befrämja en sådan. Och då icke få röster emot henne upphöjt sig med den förebråelse, att hon skulle snarare hindrat den genom ensidig uppmuntran till Fransysk efterhär-

ning: så synes det oundvikligt, att bryta den tystnad deröfver, som Akademien trott sig, äfven af det skäl, att vederläggningen deraf gjort sig sjelf genom de facta, som i hennes handlingar ligga för allas ögon, böra iakttaga. Också nu är det endast dessa facta, jag ärnar åberopa. För min enskilda del har jag ingen anledning till sjelfförsvär, och kan så mycket mer oväldigt yttra, hvad min öfvertygelse och min pligt mig ålägga.

Hvad är en Nation mera eget än dess tungomål? Blott genom den vård om Svenska språket, som blifvit denna Akademi ålagd, är hon en nat^lörlig inrättning. Om emellertid under en tiderymd af snart 50 år hon ej utgifvit någon Ordbok eller Språklära: så är det utan tvifvel den mest grundade och viktiga anmärkning, som emot henne blifvit gjord. Men utan att hvarken förebära eller dölja den orsak dertill, att nästan ingen ibland hennes ledamöter haft den ledighet ifrån embetsgöromål, att han åt dessa arbeten kunnat egna den myckna tid, de fordra; torde jag få erinra om den fortfarande utbildning, som språket under denna tiderymd undergått och om den verkan deraf, att den Grammatik, som nu är färdig att utgifvas, eller den Ordbok, hvarmed Akademien är sysselsatt, måste vara af annan beskaffenhet än de i hennes första år kunnat blifva.

Om Akademiens omsorg, att genom de bemödanden, hon med sina pris uppmuntrar, åstadkomma hvad hon sjelf icke är i tillfälle att utföra, vittnar den i flera år utsatta, men obesvarade frågan "om hufvudepokerna af det Svenska Språkets utbildning, och hvad det förlorat eller vunnit vid de åtskilliga förändringar, det undergått." Hvad inflytelse hon för öfrigt haft på den språkriktighet och det vårdade skrifsätt, som nu äro vida mer allmänna, än före hennes stiftelse, lemna jag åt en oväldig granskning af språkkännare, som ej tillhöra Akademien.

Näst Språket, hvad är väl mera nationöp, och hvad underhåller mer känslan för fäderneslandet, än dess ärofulla häfder? Änla ifrån det hon blef inrättad, har Akademien bemödat sig, att på Sverges stora minnen fästa de snillens uppmärksamhet, som täflat om hennes pris. Det första skaldeestycke hon krönte, var öfver Gustaf Adolfs anträde till regeringen, och i dag har hon belönt en sång öfver hans död. Det af Konungen sjelf författade äreminnet öfver Torstenson följdes af dem öfver Birger Jarl och Gyllenhjelm; och alla de öfriga, äfven som de årliga minnena öfver märkvärdiga män, hafva åsyftat, att ur Fäderneslandets häfder framställa föremål, som förtjente Nationens närmare uppmärksamhet.

Om öfver sättet att behandla, hvad dessa häfder åt skalden och vältalaren erbjuda stort och skönt, åsigterna med tiden förändrat sig: så har Akademien i det hänseendet icke lagt något band på de tällande, mer än på sina egna ledamöter. Redan i sina första år satte hon ut till prisämnen, jemte äreminnen, äfven lefvernesbeskrifningar med jemförelser efter Plutarks sätt. Sedermera har hon i en lång tid uppmanat unga författare till bemödanen i flere slag af både historisk och afhandlande styl. Om hon ej sällan, och äfven i dag ¹⁰¹knat den tillfredsställelsen, att utdela något pris i vältaligheten, så vittna likväl de utsatta ämnena, huru Akademien fortfar att vara sin bestämmelse trogen.

Hvad Skaldekonsten angår, så har hon deri lemnat en fullkomlig frihet, så väl i ämne och ton, som i skaldeslag och versarter. Om hon en tid inskränkte de förra till det allvarsamma, så hade hon dertill anledning af det allmänna tänkesättet i en viss tidepunkt: då, dels i motsatts af Gustaf III:s för en ytlig och lättsinnig bildning anklagade tidevarf, dels med hänseende till tidens betänkliga hvalfningar, vitterheten begynte anses såsom en fåfång lek, och endast så vida af något värde, som hon användes att försköna och derige-

nom inskräpa en politisk eller moralisk lärdom. Men samma år, som Akademien krönte tvenne lärodikter öfver det ur en sådan synpunkt uppgifna prisämnet "om Religionens nödvändighet för Samhällets bestånd," gaf hon en lika oväntad, som uppmuntrande belöning *) åt stycken så skilda från allt anspråk på innehållets tankedigra vigt och styllens höghet eller glans, som de första små försöken af den, som nu, med en förnyad känsla af tacksambhet, här talar i hennes namn.

Tre år derefter, då det maktspråk, genom hvilket hon till straff för sin sjelfständighet i valet af en ledamot, blifvit satt ur verksamhet, af en ny regering upphäfdes, gaf hon sitt stora pris åt ett skaldestycke **), om hvilket hennes Ordförande offentligen yttrade sig, "att det genom sin mera egna form af sammansättning, stil och versart skilde sig ifrån den dittills vanliga skaldekonsten." Denna anmärkning, som för ingen del synes hafva åsyftat styckets nedsättande, ehuru den så blifvit förtydd, kunde göras äfven om den "Sång öfver det slutande århundradet", som af samma Ordförande vid ett annat tillfälle upplästes och var af honom sjelf författad. Af de sedermera belönda skalde-

*) Lundbladiska priset, hvarmed Förf. hedrades vid början af år 1794.

***) Sängen öfver Creutz.

stycken, hafva flere, ja de flesta, en egen versart, okänd af de Fransyska mönstren, hvilka de äfven till styl och innehåll ej likna i annat, än i renhet och behag.

Det är en möjlighet, att obelönte täflingskrifter, vare sig i Fransysk eller Tysk, Engelsk eller Italiensk smak skrifna, härrört af Författare, som efteråt, eller redan förut, framträdt såsom erkända eller utmärkta snillen. Dock, som bekant är, har ingen af dem framvist något af Akademien misskändt arbete, hvarmed de till Allmänhetens och efterverldens dom velat eller kunnat vädja. Men ofta har det inträffat, såsom äfven i dag, att ibland de endast med loford nämnda skrifterna flere funnits, som vittnat om ett verkligt, ja, ett stort snille, ehuru de i sitt ofulländade skick ej kunnat vinna den belöning, som tillhör det fullkomnade arbetet, icke Författaren, sådan han lofvar att blifva, eller i sina öfriga skrifter redan torde vara. I allmänhet har Akademien ansett sig heldre böra med loford utmärka, än med ett mindre pris belöna sådana ofullbordade utgjutelser af snillet, som, lika med en målares studier, först i den färdiga taflan göra sin rätta verkan.

Mera grundad torde den anmärkningen mot Akademien vara, att de af henne belönte skrifter

icke alltid uppfyllt allmänhetens väntan. Men då hon, såsom en stiftelse för språkets vård, anser sig skyldig att göra ett stort afseende på stylens renhet, och med hänseende till begge delarne af sitt valspråk tror sig böra uppmuntra icke blott snillet, utan smaken, ett visst lagom i lyftningen af tanke och känsla, så väl som i uttryckets prydlighet; så har hon derigenom icke afskräckt snillet djerfvare flygt, än mindre lagt något hinder för dess frihet.

Men det är icke blott efter de pris, hon utdelar, som Akademiens verkan på vitterhetens idkare bör bedömmas, utan efter den framgång, hennes belöningar beredt dem på den väg, der förtjensten uppstiger till lycka och heder. Med få undantag, hafva de, som vunnit hennes större pris och derigenom fäst både Regeringens och allmänhetens uppmärksamhet, med tiden blifvit ställda på en utmärktare plats i staten eller i kyrkan.

Men lemuom å sido både Svenska Akademien och Svenka Theatern, för att kasta en blick på den vitterhet som, af dem oberoende, i Gustaf III:s tidehvarf begynte uppblomstra.

I sjelfva de stycken, genom hvilka Kellgren i synnerhet blef namnkunnig såsom en med Voltaires snille och smak lekande skald, är han mycket mera Svensk, än mängden af den närvarande

tidens Tyskt eller Spanskt sjungande skalder. Se t. e. "Mina Löjen." Äfven då han utifrån hämtade idén, klädde han den så, att den syntes inhemsk. Till bevis derpå, behöfver jag blott nämna *Dumboms lefverne*, hvars flesta stropher äro i hvar mans mun, samt det förträffliga stycket: *Ljusets fiender*. Till det förra gaf honom en liten o betydlig Fransysk bit anledning; och till det sednare lånte han uppräningen ur en föga mer betydlig Tysk vers. Men hela inväfningen i dem båda är hans egen, och visar: huru han på Svenskt vis har använt sin Fransyska qvickhet och träffat den egna ton, som allmännast behagar nationen, och hvori Fru Lenngren i en sednare tid blef hans medtäflarinna.

För öfrigt vet man, att Kellgrens lyra till slut gaf nya ljud af en hög och rörande skönhet, som tycktes båda för hans snille en ny bana, men endast invigde honom till hans inträde i odödlighetens tempel.

Hvad hans medtäflare Leopold beträffar, så bildade han sig lika mycket efter Pope, som efter Voltaire; och hans poesi, ehuru med afsigt upphöjd öfver det alltför särskilda i lynnen och seder, så väl som den yttre naturens föremål, beviste sig, när en sådan målning behöfdes, dertill ganska skicklig. I flera af hans komiska berättelser igen-

känner man den nyssnämnda inhemska prægeln; och hvilken lefvande tafla af två Svenska familjer, den ena i en högre, den andra i en lägre krets, är icke hans Eglé och Annett!

För öfrigt, ehuru han anses såsom uppfinnare af stridsordet Tyskeri, har han dock sjelf öfversatt stycken, icke blott af Schiller, utan af Bürger och Claudius, tyenne de mest nationliga af Tysklands skaldar. Besynnerligt nog hafva begge de författare, som främst gäfly tonen i den för Fransysk ensidighet anklagade tiden, varit de förste, som väckt den Svenska allmänhetens uppsänksamhet, den ena på Tysklands, den andra på Danmarks icke Fransyskt artade vitterhet.

Deremot synes Oxenstjerna ej hafva känt eller följt andra mönster, än de klassiska vid Tibern, Seinen och Themsen. Men också han har ju i sina landtväden framställt Svenska seder och landskap. Och ihvad inhemskt behag har icke den förträffliga berättelsen om Disa, oaktadt den skämtsamma och moderna ton, hvori han behandlat den fornauldliga sagan! Äfven Edelcrantz i dess af en fosterländsk anda upplifvade "Ode till Svenska folket" tillhör den äran, att före de nyare skaldar, som ur den Nordiska Mythologien riktat och förskönat vår nyare vitterhet, hafva hänvist till den Poetiska skatt, som i dem låg förvarad.

Utom den framsida, af Svenska vitterheten i Gustaf III:s tidevarf, der vi se honom sjelf, lik en Apollo Citharædus, fatta lyran och anslå tonen, har hon ock en frånsida, som först i en sednare tid kommit i sin rätta dag, såsom när man vänder om en skådepenning. Jag menar mindre den motsatts och strid, i hvilken Thorild ställde sig emot Kellgren och Leopold, än de egna ljuden af Lidners hänförande, om ock stundom öfverspända lyra, men i synnerhet den alldeles egna flykten af Bellmans genius: som, oberoende af alla utländska mönster, alla både Franska och Tyska teorier, blott genom sin poetiska fantasi, sin humoristiska åskådning af den verld, som honom närmast omgaf, och sitt musikaliska öra bildade sig till en folkskald, med hvilken icke ens Burns i Skottland eller Beranger i Frankrike kunna jämföras.

Ehuru mycket han redan i sin lifstid beundrades inom de kretsar, der han såsom en forntidens troubadour, sjelf vid sin luta söng och äfven mimiskt uppförde sina af Lyriska och Dramatiska elementer, af Idylliska och Satyriska drag sammansatta Sånger; och ehuru namnkunnig han blef, då de begynte i hela riket eftersjungas: så är det dock först efter sin död, som han blifvit ställd på den upphöjda plats, han nu ibland Sverges Skalder innehar.

Emellertid har Svenska Akademien, ehuru hon i sin afsigt, att med en offentlig gärd åt hans minne uppfylla nationens väntan, blifvit förekommen af ett enskilt sällskap, dock den tillfredsställelsen, att kunna åberopa icke blott det namnkunniga företalet till samlingen af Bellmans sånger, hvarmed en af hennes mest ansedda och tongivande ledamöter bestämde allmänhetens dittills vacklande omdöme om deras sanna värde, utan ock det bevis af aktning, hon gaf deras Författare i det enda pris, hon ägde för de snillen, som ej täflade om hennes belöning; det pris, som var stiftadt till utmärkande af det bästa inom året utkomna arbete; som första gången gafs åt Författaren till äreminnena öfver Birger Jarl och Gyllenhjelm; och hvarmed i det ena året Fredmanns Epistlar af Bellman, i det andra Davids Psalmer af Tingstadius belöntes.

Sådan var redan för några och fyrtio år sedan denna Akadmies tänkesätt, som man i en sednare tid så bittert förebrätt en Fransyskt uteslutande smak. Om hon ej ibland sina Ledamöter kunde upptaga en Bellman eller en Lidner: så förklarar det sig sjelft af helt andra skäl, än missaktning för deras snille och skaldegåfva. Äfven Fru Lenngren, ehuru hennes qvinliga blygsamhet aldrig skulle tillåtit henne, att till Akademiens bord fram-

träda, blef likväl vid en högtidlig sammankomst med en lofsång helsad af den äldste och vördnadsvärdaste ibland Sverges dåvarande skalders *).

Om Akademien ej förr, än i dag, lemnat ett offentligt tecken af sin aktning för den förtjenstfulle Författaren af det först nyligen fullbordade poemet *Asarna*: så förutsätter det icke något misskännande af det egna värdet hos en Skald, som oberoende af allt annat, än sitt spille, går sin särskilda väg till odödligheten.

Ett annat bevis på sin oväld lemnar Akademien i dag genom det minne, hon förnyar af en man, under hvars egid, de som henne angripit, i synnerhet velat ställa sig, den snillrike Författaren till de fria konsternas Filosofi.

Det var väl endast inom dessas område, som Ehrensvärd yttrade sina om en så ren, som varm känsla för den klassiska ålderdomens mästerverk vittnande omdömen; och hvad han, lika med Winkelmann och andra konstdomare, har anmärkt emot det Fransyska maneret i bildhuggeri och målning, kan icke utan missförstånd användas, då fråga är om de verk af skaldekonst och vältalighet, af hvilkas i hela Europa erkända förtjenst Frankrike gjort sig en så stor ära.

*) Grefve Gyllenborg uppläste på Akademiens högtidsdag 1797 en Ode till Fru Lenngren.

Dock, som han stödde sina konst-kritiker på en allmän teori om det sköna, så har man i denna trott sig finna ett vapen äfven vid den strid, som angått vitterheten allena. Men med Ehrensvärds klassiska idé om det sköna och med hans förkärlek för Södern, kunde snarare de försvara sig, som strida emot den Romantiska öfverdriften, eller hos hvilka det nationliga, hvarom här egentligen är fråga, anses brista, det må då härröra af utländsk inflytelse, eller af den öfvertygelse, att det vackra så väl som det sanna är för alla nationer gemensamt. Öväntadt är det äfven, att de som ifrå emot den Fransyska härmningen för att sätta i stället den Tyska, så mycket åberopat Ehrensvärd: hvilken i det samma, som han om Fransoserna medger, att de "tänka mycket och med skicklighet och qvickhet förena en smak som förnöjer i synnerhet fruntimmersögat," yttrar sig om Tyskarna, "att de hafva mycken håg för granlåter, men att Skaparen nekat folkslaget — smak" *).

Hvarken det ena eller det andra af dessa ömdömen tillegnar sig Akademien nu, mera än förr, oakadt den hyllning, hon ger åt hans stora snille

*) "Underdånigste Promemoria till Hans Majestät Konung Gustaf III." s. 152. i den i Strengnäs utgifna upplagan af C. A. Ehrensvärds Skrifter.

och förtjenst. Hon beundrar hvad han tänkt och sagt träffande och sänrikt; hon prisar hvad han äsyftat skönt och ädelt och stort, utan att derföre godkänna alla hans egenheter i tanke eller uttryck.

För öfrigt är det icke för eller mot någon vitter skola, som jag i dag höjt min röst, före det Minne, som det äligger mig att framställa, utan blott för att visa en historisk verklighet, som ingen konsttheori, inga metafysiska eller estetiska ideer kunna upphäfvä: nämligen den, att icke blott Gustaf III sjelf, då han inrättade Svenska Theatern och Svenska Akademien, hade till syftemål en nationlig bildning och fosterländsk vitterhet, utan ock de skalder och vältalare, som han uppmuntrade, till samma ändamål sökt medverka, om icke genom annat, dock genom språkets bildning, och genom en ton och ett sätt, som träffat nationens både förstånd och känsla, så väl som öra och tycke.

Hvad denna Akademi särskilt angår, så hoppas jag hafva ådagalagt: att det icke är först i en sednare tid, hon bemödat sig om oväld och rättvisa mot allt slags förtjenst; och att hon aldrig glömt eller förnekat det namn hon bär af Svenska Akademien.

Derefter blef den för året preglade minnespenningen i underdånighet öfverlemnad åt H. M. Drottningen och DD. KK. HH. Kronprinsen och Kronprinsessan samt till de närvarande af den Ehrensvärdska ätten, med flere, utdelad.

Denna minnespenning, som har till föremål General-Amiralen Carl August Ehrensvärd, föreställer på framsidan hans bröstbild med omskrifne namn och titlar. På framsidan ser man Apollo, som ur den ena handen har släppt sin båge och med den andra fattat lyran. Omskriften är. *Conditio mitis placidusque telo.* Det vill säga: med bortlagdt vapen mild och behaglig. Exergien visar hans födelse-år 1745 och hans dödsår 1800.

Grefve Ehrensvärds minne, författadt af Akademiens Ledamot och Sekreterare, Biskopen Doctor F. M. Franzén, upplästes.

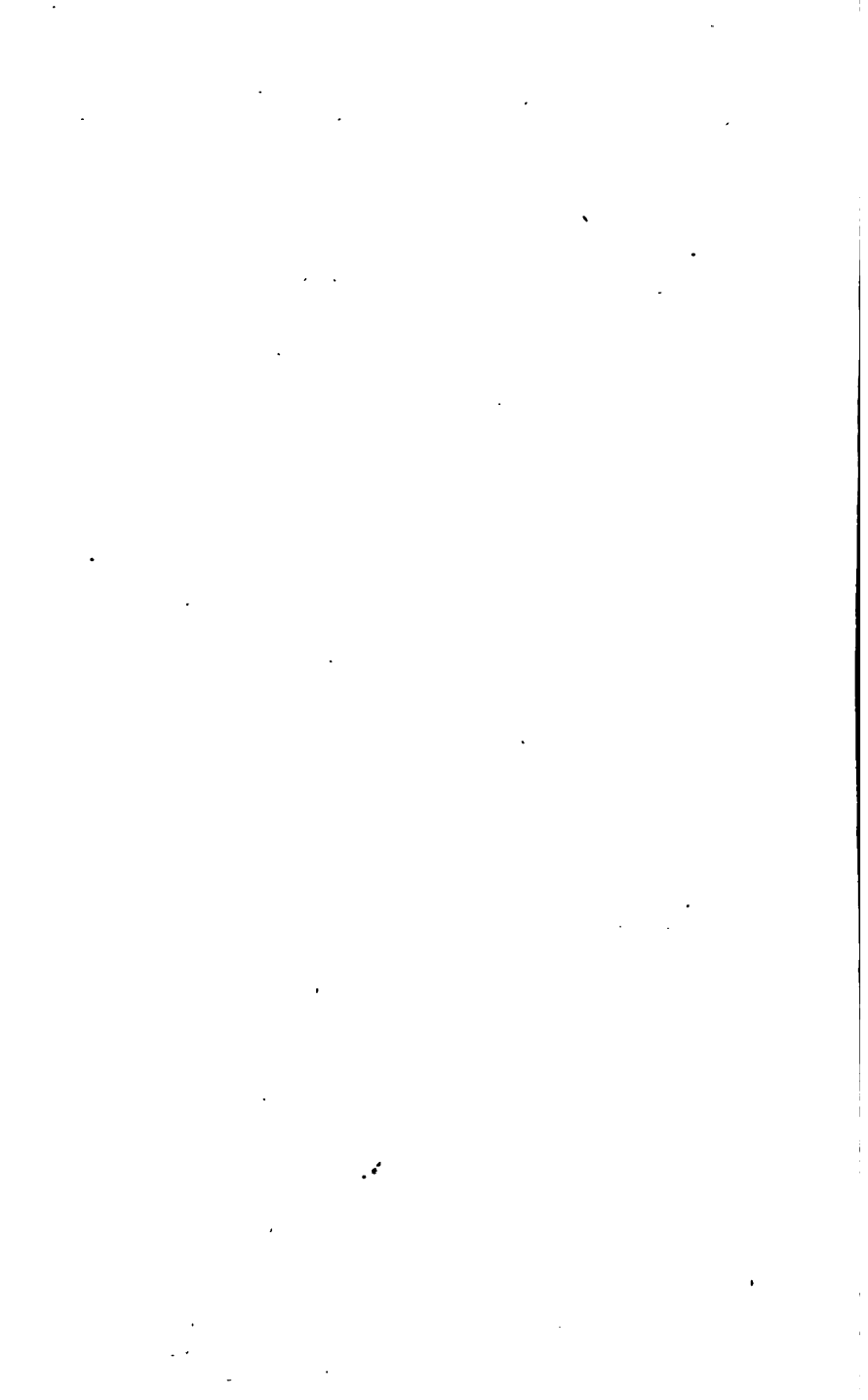
MINNE

AF

GENERAL-AMIRALEN GREFVE CARL AUG. EHRENSVÄRD.

Rudman sc.

Ett halft århundradé har förflutit sedan den äldre Ehrensvärd, som byggde Sveaborg och skapade armeens flotta, försvann ibland de odödliga. Det vore således för Svenska Akademien, som endast på ett sådant afstånd i tiden får ur Statens häfder hämta föremålen för sina årliga minnen, nu tillåtet, att till den poetiska minnesvärd, i hvilken hon redan förvarar hans stora namn, tillägga en historisk. Men dels skulle hans ovanligare förtjänster fordra den högre gården af ett äreminne; dels stå vi ännu för nära den tidepunkt, då det ena af de värn, som han för Sveriges säkerhet och helhet upprättade, gick förloradt, för att ej smärtan deraf skulle förbittra sjelfva åminnelsen af hans storverk.

Men då Akademien nu i hans ställe upptager hans son ibland sina minnesbilder, så är det icke befälhafvaren öfver den Svenska flottan, icke en af de hjeltar, som med Gustaf III delade mödor och faror och äfven ur motgången räddade äran, hon tillegnar sig, utan den vittra Författaren; eller rättare, det så tänkande som lifliga snille, hvars egna sätt både att uppfatta och uttrycka hvad kon-

sten har renast och ädlast, skulle gjort honom, äfven utom den bana, han i staten beträdde, för efterverlden minnesvärd. Hans enskilda lif kan väl icke ifrån det offentliga fullkomligen skiljas, och vore, oaktadt sin genialiska älskvärdhet, icke ett ämne för närvarande minnesgård; men beggdera betraktas vid detta tillfälle i sammanhang med den estetiska synpunkt, ur hvilken han sjelf såg allting så i menniskolifvet, som i naturen.

Källorna dertill äro hans egna skrifter. Men äfven dessa, ehuru de angå endast de vackra konsterna, visa oss, huru hans för det ädla i dem brinnande själ beviste sig lika varm för det ädla i tänkesätt och handling.

Carl August Ehrensvärd var af naturen ämnad till konstnär; men son af en krigsman med så stora egenskaper och förtjenster, som så lefde för sitt yrke, så tjente sitt Fädernesland, som Augustin Ehrensvärd, blef han till samma tjänst tidigt bestämd, i det han redan vid åtta års ålder inskrefs som Cadet vid Artilleriet. De förträffliga grundsatser för unga Krigsmäns daning, som hans Fader i ett tal för Kongl. Vettenskaps Academien hade framställt, var han nu i tillfälle, att på sin enda, af ovanliga natursgåfvor utmärkta son tillämpa.

Hans

Hans uppfostran till krigsman fulländades under kriget i Pommern, dit han vid 17 års ålder följde sin Fader, som i detta fälttåg förde öfverbefälet. Till lands vid Neuensund och till sjöss vid Frischehaff, deltog han i striden på ett sätt, som rättvisade hans befordran först till Fändrik vid Åbo länsregemente och sedan till Löjtnant vid Armeens Flotta.

Bestämd för sjötjensten öfvade han sig deri efter slutad fred vid de färder, som dels emellan Carlskrona och Sveaborg, dels i den Finska skärgården anställdes. Derjemte deltog han i de till Sveaborgs befästande hörande arbeten, dertill beredd genom den grundliga undervisning, han i de Mathematiska vettenskaperna erhållit.

Men icke nöjd med den sjöskola, som Östersjön och fäderneslandet för honom öppnade, for han öfver Nordsjön in i Atlantiska hafvet, och lärde i Brest känna det Fransyska sjöväsendet, som den tiden kunde mäta sig med det Engelska. Efter sin hemkomst biträdde han med recognosceringen på Norrska gränsen och befordrades till Kapiten. Vid samma tid tog han, som Friherre, sitt inträde på Riddarhuset, der Fältmarskalken Ehrensvärd blifvit upphöjd till Grefvelig värdighet.

För en sådan son af en sådan fader kunde lyckan ej vara ogen eller trög. Innan han hade uppnått sitt trettionde år, var han redan Öfverste och Riddare af Kongl. SvärdsOrden.

Så förenade sig alla yttre omständigheter emot hans inre natur, att qvarhålla honom på den i statens tjenst så tidigt beträdda banan. Men ehuru han af skickelsen så väl, som af pligten, hindrades att emot penseln eller mejseln bortbyta svärdet; använde han likväl alla lediga stunder till öfning af sin förundransvärda gåfva att teckna och bilda. Endast den mekaniska färdighet, som all konst förutsätter, saknade han, för att blifva en stor målare eller sculptör. Nu var det blott med ritpenan, som han utgöt sin rikedom af sinnrika ideer och uttrycksfulla bilder.

För ett sådant konstsinne måste en resa till Italien varit en tidig ungdomsdröm. Innan den blef en verklighet, hade han redan fått den känsla af det sköna, som han skilde ifrån hvad han kallade "känsla af sitt nationella täcka." Utom de klassiska studier, som utgjort en hufvudsaklig del af hans uppfostran, hade utan tvifvel de trogna aftryck, som i Målar-Akademien förvaras af Apollo del Belveder och andra den Grekiska konstens mästerverk, väckt den förkärlek för antiken, som rådde hos honom redan vid hans afresa. Dertill

hade ock umgänget med Sergel, som då var nyss hemkommen från Italien, mycket bidragit.

Ehrensvärd lemnade Fäderneslandet 1780 och återkom 1782. Det lättaste och behagligaste sätt, att göra hans närmare bekantskap, är att följa honom på denna resa i hans beskrifning öfver den: om hvilken han sjelf, i ett företal af ett par rader, yttrar, att den vore för kort, om icke andra resebeskrifningar voro för långa. Den innehåller endast flyktiga, men oftast träffande, alltid egna och lifliga drag. Några af de förnämsta, som beteckna hans personlighet, ej mindre än de ställen, han besökte, må här meddelas.

Genast märker man att det är en konstälskare, som reser. Det första och nästan det enda, som han yttrar om Paris, dit han först begaf sig, är att Pigal, den namkunnige bildthuggaren, icke sökt den stora smaken, och att Hudson icke var en så fullkomlig konstnär, som Sergel. För öfrigt har han om denna stora och märkvärdiga stad ingenting annat att säga, än att han tyckte all smak der vara Fransysk. Dermed ville han bemärka "ett godt i ett slags glädtigt, ett ondt i ett slags tvärt, ett godt i ett slags rikt, ett ondt i ett slags brist, ett godt i ett slags eld, ett ondt i ett slags torrt. Fransyskt ville då säga detsamma, som

qvickt, stympadt, obetänkt, torrt, fattigt och gladt."

Hvad han om sin resa genom Frankrike antecknat, är endast, att Fransyska qvinfolket öfverallt brukade mössor och hade en stark röst, hvars styrka åt södern tilltog i en klar ton, samt att småfolket nyttjade papper till fönsterrutor.

Då han for öfver Alperna, hade han en känsla af förödelse. De syntes honom lemningar af en planets sönderfallna yta. Dock erkände han att de på långt håll voro vackra.

Då hans ögon, ifrån dem befriade, föll ned på Italien, som syntes honom en jemn trädgård, funno de, såsom ifrån Norden komma, ett stort nöje att se palmen och citron-trädet växa ibland åkrar och gårdar, att se gårdar strödda som blomster, folket i rörelse som under en högtid, och jorden bära sin frukt i tre lag.

I Flørens blef han förundrad, att se taflor, med Rafaels styl målade före Rafael; och i Rom fann han att de gamla haft smak, då de nyare blott sökt den. Hans omdöme om Rom är för öfrigt detta: "Rom är ingen vacker stad, men gifver tillkänna de stora steg, menniskan gjort ifrån och till Barbarismen: den förvarar aktningsvärda kvarlevor af *den fordom uppodlade världen.*"

I det Neapolitanska landet mötte honom en

stor utsigt, begränsad af Alperna, öfver de Lyckliga fälten, hvarvid han anmärkte att ögat älskar det vidsträckta, då det har anseende af lycka och en hög gräns.

Till detta anseende af lycka bidrog i hans ögon, jemte landets fruktbarhet och de många barnen, som voro lefvande blomster och qvinnorna och det stora manfolket, äfven den ideala hyn hos qvinkönet, som hvarken var för röd eller för hvit, eller för blå eller för gul, utan derigenom att i alla dessa färger det starka var på rätta ställen utspridt, betecknade en sann helsa. Sjelfva kläddrägten tyckte han genom sin otillskurna enfald röja ett lyckligt folk, som nöjdt med sitt, ej älskar det nordiska ombytet.

På Sicilien fann han berg af Marienglas, och agater, mönster för landtgårdar, ömsom lefvande stängsel af Aloe och Indiskt fikonträd, ömsom gärdsgårdar af pelare och architraver, ruiner af tempel, som vittnade om forntidens smak.

Ön Malta betecknar han, som en platt klippa af en gul sten, som ger gult dam och gula hus, och der den beväpnade Munkeorden har fyra gallerer och ett ruttet skepp.

Återkommen till Sicilien, besåg han Dyonyssi öra och betraktade på afstånd Ætna, som han kallar ett berg, sammansatt af Vesuvier. Ut på sjön

syntes röken derifrån svart, orörlig och stigande genom två lag af moln.

Såsom prof på hans skicklighet i en längre beskrifning, som han högst sällan tillåter sig, må följande om Scylla anföras: "Det är en vattensprutning, förorsakad af en rullande hafsvåg genom en grotta, halft under och halft öfver vattubrypet: liknar de sprutningar, man finner kring stranden af Syracuse. Vågen, som är hög och långslutt, innehåller således mycket vatten och måste med sin höjd ha en stor kraft; när denna rullar i ett sådant hvalf, täpper den ingången, förändras luften framför sig åt botten på Grottan, der den ej slipper ut; men tar sin kraft igen och bryter genom vattenmassan. Detta sker med ett skott och ett vattendam, som liknar rök."

Om eldsprutningen ur berget Stromboli yttrar han, att "hvar eldgnista är en ljunghy-sten och hvar kastning har en större hastighet än skottet ur ett gevär; ehuru afståndet från ögat gör, att rörelsen synes långsam."

På vägen emellan Neapel och Salerno fann han trakten vid La Cava "vacker på ett stort sätt," och kände sig "lycklig att se världen bebodd." "Fälten bröto sig i berg, klipporna kastades åt skyarna och stora vattenfall störtade under vägarna; men öfver allt rådde en fruktbar stillhet." Vid

Pestum utbröt sig hans förundran öfver de tre antika Templen, i harm öfver de konstkännare, utan medfödd smak, som förklarar dem för lemningar af det fula byggnadssättet, och som alla varit från Norden.

Då han ifrån Rom skulle återresa till Sverge, anmärkte han, att nejden omkring denna stad var den fulaste af alla utom den kring Åbo.

Oaktadt det yttre utseende af lycka han i Södern funnit, erkände han nu, att ju längre han for upp åt bergstrakterna, ju mer fann han i folkets boningar ett inhyses-tycke af lycka; och sökte orsaken dertill i ett slags flit hos bergsboarna och ett slags hvila hos slättboarne; men anmärkte, att hvad nöden gör för de förra, kunde en lagstiftare göra för de sednare, för att sätta dem i rörelse.

I Ancona mötte honom redan mindre ordentliga ansigtsställningar och löjliga kärringar. "Saken tilltager mera norr opp, och är besynnerlig."

I Cesena misshagade honom Arkaderna under husen genom "sitt fula utseende och sin vekliga nytta." Dervid jmförde han de nyare, som söka bekvämligheter, med de gamla, som sökte blott ett fullt fyllande af sanna behof: hvarigenom deras byggnader blefvo vackra; ty det förnöjer ögat att finna en sannfärdig orsak till allt: då deremot en

mångfaldig sammansättning till dölda behof är ful. På samma grund anmärkte han emot kvinnorna i Reggio, att de buro en hatt, liten som ett löf, utan nytta och utan prydnad.

Vid farten från Cesena öfver en brygga, som bestod af ett enda hvalf, ehuru den gick öfver en stor ström, förebrådde han det nyare "ett slags omåttlighet."

I Bologna såg han en mängd taflor och älskade alltid Rafael, antingen målningen var af honom sjelf eller af hans skola: ty "der fanns mera tycke af styl." En konstnär behöfver mycket, tillägger han: "icke nog att ha vett, icke nog att ha eld; han skall, som en ungdom känner kärlek, känna det ädla."

"När konsten skildrar en människa, är det icke nog, att den människan ser lefvande ut: den bör vara den vackraste människa, och vara lefvande på det vackraste sätt."

När han fick se den namnkunniga taflan af Guido Reni, som föreställer Apostelen Petrus, blef han bestört att finna den så väl målad och likväl så ful. "Hvad olycka! sade han, att det går an att måla väl med låg styl; och hvad är icke detta för ett stort hinder i konsterna!"

Innan han lemnade Italien, ropte han redan: "Farväl styrka och helse, orsak till skönhet och

smak! Farväl vackra natur! Norden nalkas. Välkommen oreda."

Dock fägnade honom ännu dels utsigter af landet "med tycke af diktade landskap," dels konstens verk, sådane som Da Vincis stora tafla öfver Nattvarden, hvilken han satte i bredd med Rafaels verk och Sveitzer-skolan i Milano, den enda rättbyggda kolonnad, som han i hela Italien fann.

För öfrigt tyckte han om de många vackra husen af Palladio i Verona, i Vicenza och Venedig; ehuru hans arkitektur ej syntes honom aldeles ren ifrån infall.

St Marie kyrka i den sistnämnda staden fann han ej fal, fastän i en förskämd Grekisk smak. "Man kallar den Göthisk, sade han; Götherna hade ingen smak, de apade eller röfvade; tvenne saker som med hvarann slägtas." s. 29.

Ehrensverd hade ibland Arabeskerna i Pompeji och Herculanium funnit målningar af hvad man anser för Göthisk arkitektur, och slöt deraf, huru litet fog man har att kalla den Göthisk.

Vid gränsen af Italien fann han cypresserna försvinna; och snart sade honom stora barrskogar, att han var i norden. Ännu mer påmintes han derom af folkets utseende och lynne. När han for åt Södern, tyckte han folkets utseende och tycke bli allt mer vackra. Der såg han äl-

derdomen behålla någon ting fast och ärbart i ansigtet och små barn alltid se friska ut. Nu såg han motsatsen af allt detta, och hus af timmer och stängsel af gärdslä. Han tyckte icke om att så ofta se bindlar, som bemärkte tandverk, så hetsigt färgade kinder, som bemärkte lungsot och ett slags sinneslättja, som kallades godhet.

Redan i nordliga Italien hade han funnit utstående kindknötar och naturen mistat sin jemn- vigt. Hos kvinnorna syntes böndblygsel, hos kar- larna fjeskaktighet; men den var i en liten grad emot hvad det blef sedermera norr om Alperne, Om de menniskor han der mötte, sade han: Att finna dessa ansigten ej bli sköna, är lätt. Det är troligt att de bli täcka, och de bli täcka. Nor- diska kvinnan får en färg, en ungdom, ett in- fall, som ställer i tycke, hvad som brast i sannt: friskhetsglädjen blandar sig med lidandet af cli- matets tryckning och sätter en ömhetsstämpel på ansigtet, som ger åskådaren förtjusningsvillan."

Denna täckhet fann han i Tyskland blandad med något tungt, i Frankrike med något qvickt, i Sverige med något torrt,

I Ungern fann han en skugga af den fordna Romerska soldatdrägten. "Besynnerligt finna den skuggan utom Italien!"

Sin resa genom Tyskland beskriver han i få

ord, af hvilka detta om Berlin och Potsdam blifvit ett ordspråk: ögat tror sig finna flera kolonner här, än i Rom, men ögat frågar öfverallt: "kolonner, hvad gör ni?"

I Dresden syntes honom tre-våningars hus, i jemförelse med de Italienska; endast modeller, men ändå större, än de i Stockholm. Äfven nejden deromkring, ehuru vacker, var småaktig för hans uti Italien förvanda ögon. "Hvad der skulle försvunnit, gjorde här en stor effect: små strömmar, små berg." s. 33.

Innan han kom till Stralsund, fann han redan gråsténar, som bådade hans fädernesland.

Efter sin hemkomst meddelade han sina åsigtter af Södern och dess konstverld, dels i en särskild skrift *) ställd till Konungen, som delade hans nit för de vackra konsterna och snart skulle sjelf företaga en resa till Italien, dels i sin af talande teckningar åtföljda resebeskrifning **); hvaraf endast få exemplar trycktes för hans vänner. Det nyss lemna- de utdraget deraf visar redan hans rådande idéer.

Det var i konstens verld han egentligen lefde. Äfven naturen betraktade han med en konstnärs

*) Underdånigste Promemoria till Hans Majestät Konung Gustaf III.

***) Resa till Italien 1780, 1781, 1782. Skrifven 1782 i Stralsund. En ny upplaga utkom 1819.

blick. Af landet såg han blott det pittoreska deri; och Folket var för honom blott figurer i en tafla. Derföre fäste han så mycken uppmärksamhet icke endast på anletsdragen och kroppsställningen, utan ock på klädsehn, såsom på ett draperi. Sjelfva sederna bedömde han ur synpunkten af det sköna.

I enlighet med denna esthetiska åsigt af världen, indelte han den i anseende till tiden i den gamla och den nya, samt i anseende till rummet i Södern och Norden, med en stor förkärlek för begge de förra.

Endast i den gamla fann han konsten fullkomnad. Endast antiken tillade han den ideala styl, som "icke har prunk eller låghet i stort, icke låghet eller prunk i smått, som visar naturen, der hon *skall* vara, icke der hon är; som i expressioner visar mognad och återhåll, som har det innerliga af allting och som ger en allvarsam och älskansvärd känsla för naturen."

Den sanna skönheten, "ehuru icke för alla, minst för dem ifrån Norden fattlig," fann Ehrensvärds säkra blick i de målningar, som prydde rummen i Herculenum och Pompeji, ehuru de voro gjorda af väggmålare i småstäder. Antikens företräde röjde sig äfven i de hvardagligaste småsaker, som ur jorden blifvit uppgräfna, i hvilka den Grekiska handtverkaren gjort för ögat synbart

det angelägna af saken, genom teckningen af ett fullskapadt. De minsta husgerådssaker, antingen de tjente i ett tempel eller i ett kyffe, voro lika akt-samt, väl och täckt gjorda.

Emot den ideala stylen, satte han den låga, hvarmed han förstod "den, som på minsta sätt har en känsla af sjukdom, eller af någon ting öf-ver eller under måttan; den, som på minsta sätt har en öfverdrift, antingen i en visad styrka eller i ett visadt behag."

Ifrån denna låga styl frikände han ingen af de nyare, icke ens Rafael. Var icke Rafael ädel frågar han sig sjelf och svarar: "Den ädlaste; men med en liten öfverdrift, icke i starkt, men i ett för godt."

Detta förklarar han så, att i det som är för godt, ligger ett slags älskansvärd svaghet, så att, om denna svaghet vore borta, visades en säkrare godhet, det kom då närmare det ädla och det blef det ädla.

Om Grekernas Apelles föreställde han sig, att han var en Rafael i antik styl.

Det största, till vidd och prakt och anspråk åtminstone det största, af den nyare konstens verk Sanct Petters kyrka i Rom, bedömde han med ännu större stränghet. Han fann henne för stor och ändå ej nog stor: hvartill han ansåg orsaken

vara den "att hon liknar en byggnad, som växt och tilltagit i ett jemt förhållande: hvilket strider emot naturen, som gör ett stort berg helt annorlunda än ett litet." Bramante, som gaf första planen till denna byggnad, föresatte sig, att ställa Pantheon i luften. "Men en massa, samlad för att höjas i vädret, bör för eget visa en angelägen sak, nemligen en försäkran om sin stadga. St Peters kyrka är bruten på taket i två små och en stor dom. De gamla, våra mästare i sanning och smak, byggde Pantheons Dom infattad i sidoväggen, denna försigtighet bemärkte något stort."

Ibland flera andra bevis på den nyare smakens felaktighet deri, att den afviker ifrån det sanna i saken, är det tycke man haft för en plattform, som målad i perspectif visar figurerna i förkortning. "Öppen himmel i ett hus, ett rum utan tak: sådant är yra. Menniskan ser sin like och hela naturen i egen horisont; fogeln ser i plan, insekten ser i plattform."

Hvad han hos de nyare erkänner vara lika med de gamla, är "skickligheten, att göra det väl, som man antingen väl eller illa, med goda eller elaka känslor, har uttänkt." Och det är på denna skicklighet som man i Norden har mer afseende, än på skönhet. "Vår allmänhet," säger han, "ger sin aktning åt snillemodan i en konst:— man vill

se en konst vara en konst. — Man älskar der "det öfverdrifna i en smak: man vill se det yppiga kring det täcka."

Derföre tror han ock, att tvisten om antiken, eller det modernas företräde alldrig skall upphöra hos de Nordiska folken.

Till dessa räknar han alla, som bo norr om Alpena och Pyreneerna, och härleder deras skiljaktigheter både ifrån de sydländska och ifrån hvar-enda, icke blott af den polhöjd, under hvilken de lefva, utan af hvad han kallar verlds-elektricitet, och hvarigenom han tror, att bergsryggarne med sina spetsande sträckor förorsaka klimat i klimat. Till Norden hänför han således äfven Frankrike; men då det af Pyreneerna och de ifrån Alpena utgående Cevennerna är liksom i en låda innesluttet, så utgör det en särskilt del deraf, hvarföre det ock i lynne och seder och smak har något eget.

Söderns innevånare syntes honom ifrån dem i Norden bestämdt skilda genom sitt ljusa och krusiga hår, sina bruna ögon, sina rundare och fastare anletsdrag och sin ädla, hvarken af fetma eller magerhet vanställda kroppsgestalt.

Lynnet i södern fann han, olikt den nordiska stickenheten, ej retas af små orättvisor i seder. Italienarn känner endast verkliga förolämpningar

och är allvarsam i böjelser, eldig i lek och stark i hämnd, men slagskämperi är honom obekant. Hans både dygder och odygder härröra af styrka.

Kring Östersjön blir hämden för en verklig sak så tilltagen, att den icke ens hinner komma på förslag innan den dör.

Italienarn sätter icke det sanna i klassen af det fåfänga och sätter icke fåfängan i klassen af det sanna. Han äter i stillhet för sig sjelf; men i byggnad och hofhållning gör han allmänhetens ögon till viljes med all den prakt, ett tidehvarf begär.

Folken i Norden förbyta saken: i sina naturliga behof sätta de prakt; och hvarest prakt gjorde en verkan, der sätta de hushållning; de gå tvertemot saken. Det kommer deraf, att deras naturliga öfverdrift och lättsinnighet bjuder dem i hvart ögonblick, att påminnas om den öfverflödslyckan, de kunna ha; deraf kommer en fattigdom, som förbjuder dem hvad de borde ha.

I ett godt klimat har man tid att tänka och njuta. Der en lindrig möda ger en lindrig hvila der har man råd att upptäcka glada behof, som äro skilda ifrån de nödvändiga. Men i Norden gör klimatet en stor nöd, och då nöden är förbi, en stor sinneshvila. Menniskorna der utöfva sin styrka

ka i språng och dväljas dessemellan i dvala. Klimatet kastar dem ur hvila i hastverk och ifrån hastverk till hvila. Man kan därför icke i Norden begära en sann konst och en sann smak.

Fransosen är en glad Nation, full af hetsigheter; Norden är en tung Nation, full af hetsigheter; Italienarn är mogen och full af eld. Denne söker mätta och får vällust, de förre söka vällust och få öfverdrift. Italienarn söker ett sannt i naturen och får ett stort. Den Nordiske söker ett stort och får ett för mycket. Den ena är gjord att njuta starkt och länge; de andre äro gjorda att njuta hastigt och ofta. Den ena är gjord att skapa. De andra att förstöra. Driften dertill, ehuru den hålles tillbaka ifrån andras förderf, gör det förderfvet, att man förstör sig sjelf.

Ehrensvärd nekar väl icke, att jemte klimatet äfven regeringssättet och religionen verka på lynnet och sederna, och genom dem på smaken och konstsinnet. Tvertom härleder han dessas förfall ifrån samhällets och kyrkans missvärd, som gör att folket griper till förbudna nöjen. De rena försvinna, ordningen och allt, ända till det vackra, lider.

Emellertid fann sig Ehrensvärd i hela Italien, der hvarken den verldsliga eller den andliga styrelsen är att berömma, och i synnerhet i Ne-

apel, der den icke är bättre om ej sämre, ganska belåten både med landet och folket och lefnads-sättet och smaken.

Smaken i Neapel, ehuru den som ett blindt tycke yrar i tanklöshet, utan lag, utan vett, anser han likväl för den enda i Europa som kunde blifva ideal, om den blefve upparbetad. Folket leker der i konsterna gladt och fritt, och har aldrig förvandlat saken i grånlat, blott satt grånlat på saken. Äfven i deras medelmåttiga taflor gläder det ögat, att se alltid vackra ansigten, täcka lemmar, lediga ställningar, klar färg, fri men begriplig sammansättning: Ingen konst, intet band, godt och utan möda. De stora arbeten hos dem se stora ut. De förbjuda tillhörigheterna att arbeta mot saken. När man med skäl försakar smaken i deras obelisker, har man likväl icke orsak att vredgas: man ler åt en massa, några roliga barn samlat.

Den öfverseende förkärlek, som i allt detta tydligen röjer sig, synes hafva härrört icke blott af det särskilta nöje, som Ehrensvärd i Neapel öfverhufvud erfor, utan ock af den inbillning, att efter den Grekiska koloni, som här fordöm funnits, ännu någonting Grekiskt vore öfrigt. Äfven i bondflickornas klädsel tyckte han sig se den fordna Grekiska drägten, så enkel, så ledig och så lätt och af en så allvarsam täckhet, att han deraf påmintes

om den grundsatsen att de delar, som utgöra skönheten, bestå blott i enfaldiga behof och en mycket mogen antur. Ja, han tror, att med en bättre uppfostran och undervisning kunde Neapolitanarne ännu i vår tid vara Greker.

Den Fransyska skolan, som han jemför med den Neapolitanska, efter de begge hafva en glädton, finner han hafva ingenting mer framför denna, än att hon en gång härmat den Romerska, hvilket den andra aldrig gjort. I naturlig smak tyckte han den Neapolitanska öfvergå icke blott den Fransyska, utan ock den Romerska skolan.

Fransosen, säger han, alltid kärf, stympad och öfverdrifven, är utur stånd att hinna ett oskyldigt lynne i någon konst: han har af nöden att stödja sig på andra och vara qvick.

Vid ett annat tillfälle, då han talar om den Fransyska smaken, finner han den tvungen i det stora af konsten, och öfverdrifven i det lilla. Med detta omdöme om den förnämsta skolan i Norden, som äfven i Södern vetat göra sig gällande, må man, för att rätt fatta Ehrensvärd, jemföra detta om den Italienska i allmänhet. Den har stor smak utan naivetet i allt: det felas henne naivetet i det vackra. Den har i det vackra ett slags brist, men

på ett stort sätt och ibland ett slags öfverflöd på ett lågt sätt, men alltid på ett stort sätt.

Ibland en mängd särskilta anmärkningar, i hvilka han med ett par ord har sagt ämne till en hel föreläsning i Estetiken, nämner jag blott dessa: "Man förlorar smaken genom smaken sjelf." "Naturen skall följas i ett stort och frångås på ett stort sätt."

Hvad Ehrensvärd under en resa uttänkt och i strödda tankar på papperet utkastat, samlade han sedan till ett slags system i den ryktbara skrift som bär namn af "de Fria konstens Filosofi" *).

Den första grundsats är att urbildnen af det

*) Den var skrifven 1782 och trycktes 1786, men kom aldrig ut i bokhandeln. I ett exemplar, som fans efter Förf:s död, har han med egen hand dels gjort rättelser i stilen, dels förklaringar och tillägg. De förra äro någon gång rätt lyckliga, t. ex. i svaret på frågan: "Huru ske verkningarna i folk med sjuka inre organer?" hvilket lyder så: "De löpa öfver en gräns af måtta, antingen ligga de under, då heta de låga verkningar, eller gå de öfver, då heta de öfverdrifne": har han gjort denna förändring. "De flöja öfver en gräns af måtta, eller krypa derunder" o. s. v. Men ej sällan, då han velat borttaga ett fel, har han ock tagit bort det egna och träffande i tanken så väl som uttrycket. Bland tilläggen äro några ganska märkvärdiga, men andra obetydliga eller onödiga. Ett och annat prof följer här efteråt.

sköna måste tänkas hos Gud sjelf såsom det fullkomligaste väsende; men hvars skönhet, om den blefve för oss synlig, skulle så betaga oss, att den förstörde hela vår varelse. Endast i sinnebilder af hans egenskaper kan den af oss fattas *). Äfven i naturen uppenbarar den sig, ty naturen ått sig sjelf lemnad är alltid skön, men oroad af händelser och förfång blir hon urartad och får ett fult skaplygne. Detta härrör af de smålagar i naturen som lägga sig i vägen för de stora **).

Hos menniskan sjelf är i hennes innersta en medfödd känsla som leder henne, genom det stora sammanhang hon har med hela naturen, att framför allt älska det fullkomliga och sköna och det i stort färdiggjorda allting. Men denna känsla måste

*) Angående detta ämne äro i manuskriptet följande frågor tillagda." Hvilken religion var sådan (neml. att den personifierade Guds egenskap)? Hellenismen. Varar ej denna religion ännu? Jo midt i Christenheten ibland snillet och nöjen: nemligen i den delen af tillståndet af hela vår lifskraft och just der som sann christendom i sitt högsta behöfves att denna pragt ej må vara gemen, stygg och förhatlig."

***) Härvid är i Handskriften tillagdt: "och hvilka små äro sammanbindningar af de ännu större dem ingen begriper och som ingen angå; men hvilkas verkan menniskan tordé ofta kunna och böra afböja i de ting som henne angå."

utbildas genom en sådan uppfostran som vänjer oss vid en ständig aktning på naturens skick och ifrån fördomar bringar oss tillbaka till naturen *).

Skönt **) är för människan allt hvad i naturens alster är för henne närmast nyttigt och af människoverk allt, hvad som är gjordt rätt på saken, ländande till fyllnad för de rena behofven i människans friska natur. Men i den mån tingen blifva sammansatta och för människans oartade natur tjenliga, fly äfven deras skönheter mer och mer ***)).

*) I handskriften: "Den dygdigaste man var bildhuggare, var en sådan man som besett naturen utan tillåtelse till afväg."

**) Vid följande frågor i boken (sid. 8): "Hvad är skönt? Det fullkomliga. Hvad är täckt?" förekommer i handskriften följande förklaring. "Täckt kommer af Täckelse. Täckt är det fula, som är betäckt med vackert. Täckhet är oreða men all oreða är ej täckt. Det täcka är sammansatt af ett *är* och ett *intet är*. Det är således sväfvande emellan skönt och styggt. Täckhet är liksom en oreða der åskådaren är bestört att se ordning."

***) Vid den jemförelse, som författaren gör (sid. 15) emellan en gammal Romersk vagn och en nyare, der man ser nakna inkråmet af remmar, jernböglar och träverk, har han i manuskriptet anmärkt, att då allt detta är blottadt, sker det "tvertemot naturens egen sedvana som öfvertäcker alla konstiga saker."

Genom en förfelad uppfostran *) uppkommer flärd som är saken ditåt eller ett stort sken af saken och en mångdubbel skapnad deraf. Den är som en dimma genom hvilken föremålen ses på afstånd. Den visar allt men icke nog, den visar mer och icke allt.

Utom denna flärd i saken är ock hos människan en flärd, som härrör deraf att man fördubblar mängden af det man njuter, i hopp att ersätta bristen på nöjet deraf. Man förlorar styrka och sanning och fast man sjelf känner ofullkomliga tillfredsställelser, söker man inbilla andra att man upphittat nöjen i ett slags högre grader. Det är denna flärd som förderfvar saken jemte lefnadssättet, och försätter alla människoverk så väl som människorna sjelfva utur det vackra tillståndet.

Ännu ett tredje slags flärd ligger i falska uttryck som ersätter sin brist antingen genom ett

*) Och frågan: "Hvad händer då man är illa skapad och fått en god uppfostran" (s. 21), är svaret sålunda förändradt: "Deraf händer, att man i sina tankar, ord och gerningar fäster sig vid det lagbundna, men ej vid sjelfva lifsandan i saken, är van men intet vis." På den följande frågan: "Hvad händer tvertom när man är väl skapad och icke fått en god uppfostran?" lyder det handskrifna svaret sålunda: "Deraf händer att man sammanfogar nya saker och skrider från allmän ordning, antager flärd och med Snille förvirrar hela Sekler."

onödigt behag eller genom en viss öfverdrift. När den rena naturen verkar, verkar den på ett enkelt sätt. Det sanna behaget ligger i måtta och lagom. Under denna gräns ligger det låga, öfver denna gräns det öfverdrifna, inom den det ädla.

Ifrån Ehrensvärd i konstverlden, der han sjelf bäst trifes, skole vi nu vända oss till Ehrensvärd i samhället. Men då af det skäl jag redan anfört hans offentliga lif icke utgör det egentliga föremålet för denna minnesteckning, så inskränke vi oss till en kort öfversigt af de hastiga steg han gjorde, än upp än ned för de höjder, der anseendet och inflytelsen icke alltid tillhöra förtjensten eller åtfölja äran.

Det synes som Ehrensvärds lycka skulle täflat med hans natur i en genialisk lyftning öfver det vanliga ock hvardagslika.

I sin ungdom hade Ehrensvärd förvärfvat sig en förtrogen vän i sin närmaste förman, Major Trolle. De arbetade tillsammans vid befästandet af Sveaborg, och följdes åt till sjös icke blott i Finska viken, utan ock till Brest. Då Ehrensvärd var återkommen ifrån Italien, befann sig Trolle såsom GeneralAmiral i Carlskrona, men öfverraskade sin vän med ett besök i Stockholm. Glädjen af detta möte varade blott ett år. Trolle dog, och ehuru Konungen då var frånvarande på sin

Italienska resa, hade han dock för den händelsen, att detta redan vid hans afresa fruktade fränfälle skulle inträffa, qvarlemnade en förseglad skrift, som innehöll Ehrensvärds upphöjelse till Öfver-Amiral.

Denna befordran var för honom så mycket mer hedrande, som Konungens omsorg, att icke blott underhålla utan förstärka Sveriges sjömak, då redan upplifvades af föreställningen om ett möjligt fredsbrott med Ryssland. Det förtroende som Konungen satte till sonen af den store Ehrensvärd, blef icke bedraget: hvarken under tillredelserna till kriget eller då det utfördes.

Svenska flottan lopp ut i det bästa stånd, och när det nu gällde, att den äldre Ehrensvärds plan med Skärgårdsflottan, såsom ett stöd för landarméen, skulle verkställas, njöt den yngre den stora tillfredsställelsen, att icke endast finna den fullkomligen rättvisad, utan ock sjelf dertill medverka. Vid de sammanhängande rörelser, som skulle ske till lands och till sjös, erböd han sig, ehuru högre till befäl, att stå under Meijerfelt, som då anförde arméen: en sjelfförsakelse, som icke är vanlig, äfven då den är nödvändig, men hos Ehrensvärd var en naturlig följd af hans fosterländska tänkesätt, kanske äfven af hans sorglösa lynne och rena känsla för det sköna och ädla.

I det första slaget vid Svensksund 1789 d. 24

menskap med sjöväsendet. En man med den sinnesstämning som Ehrensvärd, ehuru skicklig att stå på ett Amiralskepp och anförä en flotta, ehuru i sitt element då han befann sig på hafvets böljor eller i elden af en slagting, kunde dock ej känna sig på sin rätta plats, då han med en jemn tillsyn skulle följa alla de mångfaldiga, ej sällan småaktiga, ehuru för det helas gång nödvändiga befattningar och göromål, som höra till de flera embetsverk han skulle förestå.

Också kunde han ej längre än tre år uthärda dermed. Dock torde till hans begäran om afsked äfven det hafva bidragit, att han genom sin ädla frimodighet stötte sig med en man af stor inflytelse hos dåvarande regering, i det han sade till honom kort och öppet, som hans sätt var: "Herre! ni vill regera, men ni kan inte regera."

Sina öfriga dagar tillbragte Ehrensvärd i det enskilda lifvets lugn och frihet. Hans lyckliga äktenskap med Grefvinnan Sophia Lovisa Sparre, förut hoffröken hos Prinsessan Sophia Albertina, sedermera Statsfru, välsignades med en enda son, hvars uppfostran var hans käraste så väl som hans vigtigaste göromål, sedan han skiljt sig ifrån alla offentliga värf. Han följde dervid sin egen grundsatts: att för den som uppfostras alla saker så skola städas i ordning, att han finner hufvudlagarna af det

i dager ställda, jemte det han öfvas i särskilta ting, på det han må genom vana fästa hvad han genom begrepp fattat.

Under alla skiften af sin lefnad förblef han en trogen älskare af den bildande konsten och var sjelf en mästare i teckning. En öfverdrift var det väl af Sergell, då han satte hans skicklighet deri öfver sin egen. Men hvori Ehrensvärd var alldeles ensam och i synnerhet beviste rikedomerna af sitt snille, det var uppfinningen af de sinnebilder, genom hvilka han uttryckte sina tankar. Så utförde han det märkvärdigaste af Sverges häfder i tvenne band: om hvilkas innehåll och beskaffenhet, så länge de ännu icke kommit till allmän kännedom, hvilket de nu mera genom lithografiens tillhjälp så väl kunde, som borde, läsaren ej ogerna torde se följande ehuru ofullständiga uppgift.

Verket begynner med Fornjoter, hvars mytologiska ätt är framställd än med sällsamma karakteristiska anletsdrag, som beteckna de tre elementerna, Elden, Luften och Vattnet, än med allegoriska bilder, som innehålla sagan om den bortkomna och återfunna Göja.

Derefter följer Odens tidevarf. Under en teckning af hans tåg från floden Don till Norden, läsas dessa ord, i hvilka man igenkänner Författaren Ehrensvärd: "Ledsen vara blott Kung, vill bli

i detta verk: så finner man dock i många tafloer ett tragiskt allvar, t. ex. i den motsats, som röjer sig i de tvepne öfver-Konungarne Inge, af hvilka den äldre föreställes med en fackla i handen, flyende ifrån det af honom antända templet i Upsala, och blickande tillbaka med en mordbrännarens skygga uppsyn. Den yngre åter sitter ensam på en klippa, döende af förgift, som han fått i det af honom nyss byggda klostret.

Mera afgjordt betydande är sammanställningen af de blad, som angå Torkel Knutson. Det första visar, huru han i sin vård emottager Birger såsom ett barn; det andra, huru han åt honom såsom yngling lemnar regeringen, i det han upplyfter sin hand åt sitt på afstånd synliga landtgod; det tredje, huru han sjelf sår sin åker, och det fjerde, huru han, baklänges bunden på en häst, förs till sin afrättning, i åsyn af den på en upphöjd thron sittande otacksamme Konungen. På ett sednare blad är Birgers flykt föreställd genom en mängd hundar, i jagande lopp på ett vidsträckt fält, hvaröfver man ser endast en i skyn sväfvande fågel.

Efter de många fasansfulla uppträden i Folkunga-ättens historia roar sig Ehrensvärd med Konung Albrecht, som han på allt sätt förlöjligar i den

ena karikaturen efter den andra, hvarvid hans avoghet emot allt hvad Tyskt är tydligen röjer sig.

I de följande taflorna öfver Unions-tiden är han väl lika litet skonsam emot det Danska yäldet; men det är på ett mera allvarligt sätt han bestraffar dess missbruk genom teckningar af Engelbreckt, som låter hänga Danska Fogdar, o. s. v. Dock förekomma äfven i dem komiska drag, t. ex. det, att Erik gör sin hund till Erkebiskop, och sedan kör bort honom med en spark under svansen, hvarvid tiaren och kåpan falla ifrån honom.

Öfver Drottning Philippa finner man tre taflor, hvilkas innehåll Ehrensvärd sjelf beskrifvit med följande karakteristiska ord. På den första: "Hon förestår på ett värdigt sätt regeringen *); "på den andra: "Och får stryk af Erik vid hans hemkomst;" på den tredje: "Och dör."

Likså finner man, ibland en mängd förträffligt både uttänkta och utförda taflor öfver Carl Knutsons omskiftande öden, tvenne, der man läser på den ena: Carl återkallas, och hvad Konungen **)) lofvade honom kl. 4 e. m.; och på den andra: det upphäfde Konungen kl. 7 om aftonen. I dem begge ser man en engel, som, sittande på en sky, hål-

*) Under Konungens pelegrimsfärd till Jerusalem.

**)) Christophér.

ler den venstra armen öfver ett ur, och räcker ner, i sin högra hand, på den ena taflan nummern IV och på den andra nummern VII, för att ställa dem under Konungens ögon.

Stundom tycks hans hand hafva tröttnat, men aldrig hans snille. Äfven i de vårdslösa streck och liksom ur pennan fallna plumpar, med hvilka han antingen af olust för ämnet, eller för att just der lägga en betydelse, tecknat en del uppträden i Christiern Tyranns tid, ligger alltid en sinnrik tanke; och de utgöra i det hela en stor komposition. Också bidrager sammanställningen af dessa taflor till deras effekt, t. ex. då man ifrån det blad, der man ser Christiern begå Nattvarden för att bestyrka sin ordhållenhet, och de tre öfver hans gästabud, kommer till mordscenerna på Stortorget. Vid fasan af det sista, huru förhöjs det icke genom återblicken på de förra! Vid blodbadet, der det rysliga är mildradt genom otydligheten, ser man ur ett fenster ett hufvud framtitta, som, ehuru blott med tre eller fyra prickar antydt, har en sådan uppsyn, att det ej kan vara någon annans än den blodtörstige Tyrannens. Det sista stycket öfver honom, hvarmed verkets första band slutas, föreställer hans resa till Danmark genom en lång haye af galgar.

Det andra bandet, som innefattar Wasarnes tidehvarf, till och med Adolph Fredrik, torde hvar-

ken i uppfinning eller teckning fullt svara emot den stegrade väntan, som dess stora föremål, så väl som det förra bandets rikedom, väcka. Den närmare tidens mer kända historia har lemnat mindre fritt åt Ehrensvärds lekande inbillning; och till en rent historisk framställning var han för mycket både poetisk och estetisk. Så låter han Gustaf Wasa helt naken landstiga vid Calmar. I en annan tafla föreställes han, ridande i galopp, för att slå den förut galopperande Trolle. Förgäfves söker man här den sanning och trobet, som utmärka Holmbergsons beundransvärda ritningar öfver Gustaf den I:s tidevarf; och när man jemför Ehrensvärds teckning af den store Konungens afsked af Ständerne, med Sandbergs förträffliga tafla öfver samma ämne, så är det icke blott målningen och utförandet man i den förra saknar, utan äfven dess idé och komposition finner man allt för litet svara emot föremålets storhet.

Icke heller är man rätt tillfredsställd af de tragiska scenerne under Erik den XIV:s och Carl den IX:s regering, eller af de till det mesta blott allegoriska bilderna öfver Gustaf Adolphi tid. I dessa har dock Ehrensvärd haft tillfälle att använda sin antika stil och poetiska inbillning; men ehuru vackra de äro, kunna de icke, åtminstone

hvad uppfinningen angår, jemföras med en del andra, t. ex. taflan öfver Norrby, som föreställs i Östersjön stående på kölen af ett fartyg, och utsträckande sin hand med en vidt utflygande flagga, hvars fallar förlora sig bakom horisonten.

Äfven Carl den X:s bedrifter äro, med undantag af en teckning, som föreställer hans hyllning till Konung i Pohlen, genom allegorier antydda, af hvilka en visar honom såsom en kraftfull kämpa med utsträckt hand och framlyft fot, blickande utåt hafvet, medan en högst egen figur, som betecknar kölden, breder ett täckelse öfver en annan som hvilar vid en urna.

Mellan historie och sinnebild sväfvar en förträfflig tafla, som föreställer Carl den XII till häst, jagande en trupp Ryssar, medan Czar Petter står på ett fartyg, och med upplyft svärd utmärker sitt inträde i Östersjön. Taflan öfver Carl den XII:s död får en särskilt betydelse, genom ett par banditiska figurer, som jemte honom stå i löpgrafven.

Äfven i detta band äro de flesta och kanske de bästa styckena, antingen helt och hållet komiska eller blandade med något humoristiskt drag. Så är Olai Petri och Galles theologiska disputation föreställd genom tvenne Prester — den ena i katolsk, den andre i luthersk dräkt —, som stå inför den på thronen sittande Gustaf Wasa och knyta

näfvorna emot hvarandra. Biskoparnes afsägelse af rättigheten att sitta i Rådet är föreställd genom figurer, som, ehuru blott kastade på papperet med knappt märkliga drag, dock i sjelfva sin bugning inför Konungen hafva någonting karakteristiskt och löjligt. Humoristisk är äfven teckningen af Erkebiskopen Laurentii Petri giftermål. Han står i sin skrud, vördig och bred, och håller i sin ena hand en stor kräckla och vid den andra en späd qvinna, såsom en pendant till den förra. Högst komisk är Biskop Brasks ofantliga figur, med karpus om hufvudet, sittande i en bondvagn vid sin flykt ur Riket.

Äfven vid de allvarsammaste uppträden måste man stundom le, t. ex. då man ser Erik och Johan ligga på knä för hvarandra.

Den sednares liturgi är föreställd genom en qvinna med Påfvemössa och klöfvar, i en med hvarjehanda tecken utsirad styfkjortel, ifrån hvars begge sidor uppstå vingpar med ögon emellan dem.

En fullkomlig karikatur är Carl den IX. då han hyllas till Konung, äfvensom Christian den IV. då han begäbbar Carls utmaning. Men denne, då han vredgas öfver afslaget af den lag han ville införa, att hvar och en adelsman, som icke gjort framsteg i bokliga konster, skulle förlora både adelskap och arfsrätt, ehuru grym han ser ut med det

upplyfta svärdet, har dock något vördnadsbjudande tillika. Carl XI är förlöjligad genom den peruk han bär, äfven då han segrar öfver Danskarne. Men då han föreställes som lagstiftare, har han en annan af ofantlig storlek.

Carl den XII:s stöflar spela en hufvudrol. Redan då han åtar sig att utföra kriget, lyfter han dem på Rådsbordet, och sedan, då under hans frånvaro i Turkiet fråga uppstår, af hvem Riket skall styras, lyfter han den ena af dem i sin hand. Äfven under sitt samtal med Storvisiren, rifver han ett hål på dennes koftan med sin stöfvelsporre.

Baron Görtz är föreställd i en högst löjlig kostym. Den var väl tidens mod, men Ehrensvärd synes hafva roat sig att öfverdrifva den, dock icke af partianda; ty vid det stycket, som föreställer halshuggningen, säger han uttryckligen, att den skedde emot billighet och lag. Man kunde misstänka, att Ehrensvärds tic emot den Tyska smaken haft någon inflytelse härvid, om ej Siquier, då han till Drottning Ulrika bär fram Carl den XII:s hatt, hvarvid begge hålla en duk för sina ögon, bure samma löjlga dräkt.

Adolf Fredriks inskränkta makt är föreställd genom en stämpel med bokstäfverna A. F., för hvilken tvenne personer ligga på knä. Tidens begge

partier äro betecknade i en tafla, der man på den ena sidan ser en man med en hatt, som besår en åker, der kråkor flyga omkring och uppäta det såddade; och på den andra en man med mössa, stående vid en kruka, på hvilken tvenne råttor krypa upp, medan en tredje tar sin väg öfver hans rygg.

Detta blad är det sista i det märkvärdiga verket, som Oxenstjerna gaf namnet af Shillets lek i Svenska historien.

Shillets lek var allt hvad ur hans penna föll i bref eller på en papperslapp i ett sällskap, der han merendels satt vid ett bord och tecknade under samtalet.

Ibland andra, med hvilka han brefvexlade, och i bilder lika så mycket som i ord meddelade sina infall, var Grefvinnan von Törne, dotter af Riksrådet Grefve Hjärne. Då hon var Hoffröken hos Drottningen Sophia Magdalena, kallades hon af Gustaf den III: la petit Minerve du nord. Ehrensvärd, som ej satte på henne mindre värde, men vanligen nyttjade en helt annan stil, antingen han talade eller skref, gaf henne blott det namnet Pippan, och tecknade henne som en liten fågel. Sig sjelf föreställde han som en papegoja, och ej sällan slutas brefvet med en teckning af den stora fågeln, som kysser den lillas fötter; eller ock låter han, sjelf i människofigur, fågeln sätta sig på

hufvudet, till och med på näsan. Dessa bref angå dels nyheter från hovvet, dels familjeförhållanden, stundom äfven politiska tilldragelsen. Ehuru värdslost skrifna, innehålla de alltid någonting qvickt och naivt, eller sinnrikt, till och med djupsinnigt, ehuru blott antydt. Ofta är af de personer, han nämmer, ansigtet i några få, men ömisskänneliga drag bredvid namnet tecknad; eller åtföljes en flyktig tanke af en talande sinnebild. Ett bref, som han skrifvit vid den tidepunkt, då Bonaparte återkom från Egypten och upphäfde Direktorium, begyns med dessa ord: "Det var åska och blixn i Paris; och Bonaparte hade väl någon orsak hvarföre han kom hem." Midt i dessa rader står en skönt tecknad bild af Jupiter, som öfver sitt hufvud upplyfter begge sina, med åskvigar uppfyllda händer. Efter åtskilligt annat, återkommer han till samma ämne, och säger blott: "detta var en speleman!" deröfver tecknar han en kraftfull figur, som, stående på en fot, med den största ifver spelar på en öfver hufvudet upplyft fiol.

I ett annat bref af den 3 Mars 1800, finner man under de orden: "Ingenting nytt, annat än" — en bild af en gammal qvinna, som håller i sin hand en orm. Begge gapa emot hvarandra, och på ett bord bredvid står en kaffepanna.

En annan gång begynner han med det ordet: "Jag samlar," hvarvid står en med händer och fötter trefvande bild. Derefter säger han: "Jag ser ej annat än förbistring i financeplaner;" och ritar derunder de mest besatta figurer med åtbörder af kif och träta.

I anledning af ryktet om en allians som 1799 skulle slutas emellan en viss stor makt och en liten, tecknade han en katt och en rätta, i sittande ställning midt emot hvarandra. Den förras blick på den sednare är högst karakteristisk.

I ett annat bref af samma år talar han om tidens förbistring och klagar "att öfverbefälet är utan kraft, Borgmästarne utan drift och Justitie-Cansleren overksam, innan våldet väcker dem." "Allting är som markattevulet och förskrämdt," säger han, och ritar derinunder en hukande markatta. "Men bara Regeringen väl får någon under sig, då skall du tro att den plaggas på," tillägger han och tecknar en högst löjlig grupp af två Satirer, som med spön i begge händerna bäsas en tredje. Jag undrar, skrifer han vidare, hvad våra efterkommande skola säga annat, än att vi haft Prester som uppfostrat oss för det tillkommande, men att ingen har uppfostrat oss för det närvarande och att vi nu äro der hvarifrån ingen repar sig. Uti en stor pastej den onda äter, säger han till slut,

och visar både den onde med två horn, hvilkas spetsar likna människohufvuden och bära kronor, och pastejen, som är utanpå prydd med kringlor, och inuti uppfylld af en åtskillig mängd otydliga figurer.

Läsaren eller åtminstone läsarinna torde gerne se äfven följande prof af den naiva styl, som råder i dessa bref till ett fruntimmer. "Återigen post och Pippan tyst! Hvarföre så? är Lillan sjuk? intet får du vara allvarsamt sjuk, då öfvergår det hvad jag kan tåla; men jag hoppas det bästa." — "Om jag vore målare, nämde jag det svarta ondt, jag skulle således måla allting hvitt. Häraf ingen skapnad och vore hvad jag önskade. Verlden borde ha blifvit krithvit bara af solsken, ingen skapnad, intet lif, som åt, som bodde, som skref, som läste: så hade intet Pippan haft vingar och varit sjuk. Stackars lilla Pippa och jag stackare, intet kommer du nånsin hit och ogera går jag dit. Den onde behöfver endast sofva för att hindra oss råkas. Granar och berg emot mig; 70 och 100 mil emot dig. Kom ihåg ändå Papan." Så kallar han sig sjelf som Papegoja, hvars bild äfven i detta bref är ställd midt emot den lilla fågeln; men emellan dem ligger en figur med bockhufvud och svans.

Icke blott i bref utan i sällskap yttrade han

sina tankar lika mycket med bilder som med ord. Vanligen satte han sig vid ett bord, hvarpå penna och bläck och papper voro för hans räkning laggda. Och under det han deltog i samtalet, tecknade han hvad helst honom i hågen rann eller för ögonen kom. Merendels var det satiriska drag, för hvilka han ej skonade sina bästa vänner. Det var epigrammer för ögat, säger Adlerbeth.

Det synes oväntadt, att en man, som så tänkte och skref om det ädla i konsten, skulle så mycket sysselsätta sig med karikaturer. Men det torde kunna förklaras just af hans ömtåliga känsla för det vackra. När den sårades af någon misstäm-mighet eller dårskap, hämnades han deröfver, än genom en allegorisk framställning af dess löjlighet, än genom en metamorfos af menniskor till djur, med igenkänneliga ansigten, än genom någon annan symbolisering af de små lagar i naturen, som lagt sig i vägen för de stora. Ofta fann man likväl på de blad, hans penna öfverfarit, de skönaste former, de ädlaste figurer, jemförliga med antikens. Det var ett tecken att han då varit vid det goda lynne, som sköna och ädla föremål, eller hans egna föreställningar om det fullkomliga, honom gäfvo. För öfrigt lemnar han på den frågan, hvad skall man måla detta oväntade svar: "Ingenting allvarsamt, innan handelsverlden, som förstör se-

terna, och de nya Philosopherna, som förstöra religion, hafva försvunnit."

Icke blott i salongen var det hans tidsfördrif att teckna, medan de öfrige af sällskapet sutto vid spelborden, utan mången gång äfven i embetsrummet förkortade han dermed den långa uppläsningen af akter och föredragningen af mål, på hvilka han likväl fäste all nödig uppmärksamhet. Skulle denna någon gång brustit, så afhjelpes bristen genom dem som honom omgäfvade. Man förlät honom att han stundom var tankspridd, då man visste att han alltid ville rätt; och då han af alla, som under honom lydde, gjorde sig älskad, bibehöll han äfven som förman sin aktning. Medan han själf sväfvade i fantasiens drömverld, lånte honom alltid någon af de honom i tjensten närmaste, i hamnen, i dockan, i skeppshvarfvet sitt öga, sin mun, sin hand. Ibland dem tillvann sig Amiral Lagerbjelke hans synnerliga förtroende och vänskap.

Denna sysselsättning med egna tankar och deraf härrörande brist på uppmärksamhet, som följde honom äfven i umgängeskretsen, gjorde honom i mångas ögon besynnerlig, stundom äfven stötande. Men alla, som kände honom närmare, voro intagne af hans öppenhetiga, anspråkslösa, innerligen goda och älskvärda själ, och funno ett

stort nöje af hans glädtiga qvickhet och af sjelfva hans egenheter.

En tecknare af hans minne har anmärkt, att han var naturens barn i känslornas renhet, snillets i tankarnas liflighet, att han tillhörde sanningen lika mycket som inbillningen, och att han var lika eldig i vishetens sökande, som kall i färornas möte. Adlerbeth, som anför denna sköna karakteristik, fulländar den genom följande drag, som hans personliga bekantskap med föremålet satt honom i tillfälle att skildra.

"Ehrensvärds hela lefnad gaf ett efterdöme af den i nyare filosofien upplifvade grundsats, att ursprunget till våra pligter icke hör sökas i afseende på egen sällhet. Men denna hans oegennyttia var ej verkån af en långsam begrundning; den flöt af en medfödd ädelhet i hans själ, samt af den vidsträckt omfattande blick, för hvilken den enskilda varelsen likasom förlorade sig. Af samma grund tillhörde han mera menskligheten än människor. Allt hvad som befrämjade upplysning och förbättring, var hans föremål: alla som dertill bidrogo, hans vänner. Gemensamt med nästan alla, hvilka intagit något utmärkt rum i allmänna ärendens vård, hade han afundsmän och ovänner; men sjelf var han ingens: och det goda hans oväldiga öga hos dessa upptäckte, fördunklades aldrig i hans

omdöme af deras enskilda tänkesätt emot honom. Varnad om deras försök att skada honom, fortfor han att göra dem tjenester, icke som det plägar sägas, för att hämnas med ädelmod, utan för det han icke kände någon hämd. I enskilda värf och afhandlingar var han af en uppriktighet, en enkelhet, som kunde missbrukas till hans förfång. Konsten att misstro menniskor, stridde så mycket emot hans lynne, att han ej kunde lära den af erfarenheten. Dessa lyckans lån, som af de flesta med begärlighet eftertraktas och samlas, voro för hans ögon och i hans hand blotta medel till nödig utkomst och till ädla ändamål. Rikedomar hade för honom inga behag; fattigdomen ingenting föraktligt. Jag vågar tillägga, att han var utan ärelystnad. Ty hans öfvertygelse och böjelse förde honom till gerningar, som förtjenade ära och vunnit den, men dess utvertes tecken voro honom likgiltiga. I sin husliga lefnad var han den bästa make, far och husbonde; i umgänget sina vänners vällust. Huru värtalig skulle jag vara, om jag förmodde beskrifva deras saknad!"

I det åminnelsetal öfver Ehrensvärd, der hans moraliska värde på detta sätt framställes, erkännes äfven hans ovanliga snille. "Det ägde både djuphet och omfattning," säger Adlerbeth, "men framför allt en genomträngande och hastig blick.

Begåfvad med den lifligaste inbillningskraft, fogade han med förundransvärd lätthet enkla begrepp till sammansatta, upptäckte dessas förhållande till hvarandra och uppställde dem i system. Sökom icke en kedja, i hvars alla böjningar en länk är vidrörd. Skådom i stället blott några få af dessa länkar utmärkta, emellan hvilka tanken, lik den elektriska gnistan, frambyter genaste vägen och öfverspringer en mängd mellanliggande. Några ord ur hans penna uttrycka ofta, hvad en annan god författare knappt skulle sagt på flera sidor."

Detta loford gafs honom, för mer än trettio år sedan af en Ledamot i Svenska Akademien, ehuru icke inom hennes omkrets, utan i ett Ordenssällskap, dock i en af trycket utgifven skrift. Ogrundad är således den ofta upprepade förebråelsen emot hans närmaste efterverld, så väl som samtid, att den alldeles misskánt hans snille och förtjenst; och att dessa blifvit först upptäckta af den Tyska författaren Arndt, som en tid vistades i Sverige, och på sitt språk har öfversatt en af hans skrifter. Det är sant, att i mångas ögon Svenska arbeten ej äga något värde, innan de fått en utländsk stämpel. Men hvad Ehrensvärd angår, var det naturligt, att en författare ej kunde vara allmänt känd och skattad, af hvars skrifter endast några få, för hans vänner tryckta exemplar voro

att tillgå. Emellertid erinrar jag mig, att jag för mer än fyratio år sedan hörde hans filosofi öfver de fria konsterna åberopas i en föreläsning öfver vitterheten af den förträfflige Porthan i Åbo, och att en af hans lärningar *) i en akademisk afhandling, stödde på den sina estetiska grundsatser. Således var han äfven i det land, der omdömet öfver Svenska snillen och arbeten måste vara, om icke alltid ett genljud af den ton, som rådde i hufvudstaden, dock en sednare yttring, redan i sin lifstid hvarken okänd eller misskänd. Men visserligen har honom först i en sednare tid skett en mera allmän och fullkomlig rättvisa.

Den närvarande tecknaren af hans minne har dels låtit sitt föremål sjelf framträda och med egna ord meddela sina tankar, dels grundat dess framställning på samtida vittnesbörd. Till slut torde han få göra blott en enda anmärkning, för hvilken han ensam ansvarar.

Den första idéen i Ehrensvärds filosofi öfver det sköna, nemligen att dess högsta urbild är Gud sjelf, men att menniskan ej skulle kunna utvärda åsynen af dess personliga uppenbarelse, har en märkvärdig likhet med ett ställe i den Heliga Skrift.

*) Mag. Docens Tihleman, sedan Sekreterare i K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien.

Skrift. Osäkert är det likväl, om han själf kände det eller tänkt derpå.

Moses begärde af Gud, som nalkades honom osynlig, att få se hans ansigte. Men Gud svarade honom: det kan du icke; förty ingen menniska, som mig ser, kan lefva. Dock ville Herren visa honom en skugga af sin härlighet. Si här är ett rum när mig, sade han, och böd honom stiga upp på en bergsklippa. Der stod Moses och såg Herrans härlighet gå framom. Och ehuru han icke fick se Guds ansigte, såg han dock liksom en skymt af hans försvinnande skepnad.

Någonting dylikt erfare vi alla i andaktens heliga stunder. Men på ett särskilt sätt inträffar det med dem, som egna sig åt snillets och konstens yrken, och söka i dem den högsta urbilden af sanning och skönhet. I hänförelsens och ingifvelsens stund, tycka de sig höra en himmelsk röst och känna en gudomlig närvaro. De ville se den fördolde, för att framställa hans bild till en oförgänglig åskådning. Men de vore icke dödlige mer, om de detta förmådde. Redan det är mycket, om de stå på en sådan höjd, att när de betrakta naturens yttre skönhet, de tillika blifva varse den ur hennes inre utgående stora andens härlighet; och änskönt de icke kunna se hans anlete,

dock skönja hans skugga, och af den teckna drag, som bringa hvarje åskådare att utropa: det är Herren.

På en sådan höjd stod Ehrensvärd. Derifrån gick hela hans åsigt ut. Det sköna och ädla, för hvilket han stridde, hvad är det annat än ett återsken ifrån en högre värld?

Ur denna synpunkt förklarar sig äfven hans öfriga besynnerliga ideer. Sådana äro de om den undergång, hvarmed handeln, eller rättare den efter penningar och siffror allt värde bestämmande anden, hotar världen, och om den rådande filosofien, som förstörde all religion. Hvad han sade som ett ord i sin tid, vore ett ord äfven i vår. Men att vidröra detta ämne för så häftiga strider, förbjuder mig icke blott tillfället, utan han sjelf, hvars bild i närvarande minnespenning är framställd: *med bortlagdt vapen mild och behaglig.*

INTRÄDES-TAL,

HÅLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

DEN 22 AUGUSTI 1834,

AF

**HERR CARL ADOLF AGARDH,
PROFESSOR VID UNIVERSITETET I LUND, LEDAMOT AF
KONGL. NORDSTJERNE-ORDEN.**

Sedan Svenska Akademien, den 18 Juli 1831, till ledamot, i framlidne En af Rikets Herrar, RiksMarskalken m. m. Herr Grefve Clas Flemings ställe, valt Professorn vid Lunds Universitet, Ledamoten af Kongl. Nordstjerne-Orden, Herr Magister Carl Adolf Agardh, och detta val vunnit Konungens, Akademiens höge Beskyddares, nådiga bifall, hade Akademien den 22 Augusti 1834 offentlig sammankomst på stora Börs-salen, då Herr Agardh tog sitt inträde med följande

T A L:

MINE HERRAR!

Blygsamheten är en dygd, som endast kan öfvas af öfverlägsenheten, emedan det ligger i begreppet derom, att man skall se sina förtjenster mindre, än de äro. Deraf förklaras, hvarföre alla utmärkte män skatta sig sjelfve lägre, än allmänheten, och hvarföre medelmåttan icke vågar afqvitta något af hvad den kan framvisa till sitt beröm.

Ingenting är således naturligare, än att ned-sätta sig sjelf, när man upphöjes af andra, och att förneka sina förtjenster, när hela världen erkänner

dem. Om en sådan förnekelse af sig sjelf var för alla mina företrädare så mycket lättare att göra, som den möttes af deras nya Medbröders tysta vederläggning, och af deras talrika Åhörares redan länge fällda dom; vore det deremot blott en förmätenhet af mig, om jag skulle begagna mig af ett bruk, helgadt genom stadgad häfd, och icke förvillande någon. Ty ej blott Allmänheten skulle taga mig på orden och bekräfta min bekännelse, men jag skulle i sjelfva verket, hvad ingen af mina Företrädare gjort, dermed kasta en skugga på de väljandes antingen rättvisa eller urskilning. För mig gifves det ej någon annan utväg, än att, då jag ej kan rättfärdiga Edert val, åtminstone förklara möjligheten af det, som alla utom Edert Samfund otvifvelaktigt apsett för Edert första misstag.

Man kan emedlertid någongång vara rättvis i sak, endast derigenom att enskilt rättvisa står tillbaka, emedan grundsatsernes rätt alltid är högre än personernes. Det är möjligt, att Svenska Akademien varit i detta fall, när den för första gången valde till medlem en främling för dess yrken. Det är möjligt, att detta val ej var gjordt för att uttrycka den valdes förtjenst, men för att uttrycka en grundsats, hvarvid personligheten borde försvinna. Och om ej denne främling kunde an-

taga detta, skulle hans inträde inom Eder krets vara i sjelfva verket en förödmjukelse, i stället för att vara en utmärkelse och en belöning.

Man har allt för länge och allt för skarpt skilt vetenskapernas och vitterhetens område. Sätt en blomstängel i jorden; den skall otvifvelaktigt aldrig slå rot, men i stället hastigt förvissna. Plantera åter en qvist med knoppar; den skall slå rot, den skall utskicka blad, den skall snart bära blommor och frukt. En fristående, en lösryckt konst, en vitterhet som ej uppspirar ur vetenskapernas fasta stam, förvissnar och förbleknar som den plockade blomman.

Det gifves otvifvelaktigt ett nödvändigt sammanhang emellan vetenskap och konst. Hvarje bildning, som grundar sig på vetenskap, måste så utveckla den, att derutur slutligen framspirar snillets sköna verk, och hvarje stiftelse för konsten måste, om dess verksamhet skall äga något värde för kommande tider, och ej blott vara ett flygtigt fyrverkeri för minuten, äga sin kärna i den högsta vetenskaplighetens stam.

Under omöjligheten att kunna antaga någon individuel anledning till det val, som sätter mig i förening med Edert samfund, måste jag antaga, att äfven J, M. H., insett nödvändigheten att i ett land, der vetenskapernas egentliga hemvist äro

förlagde i provinserna, ej blott söka återknyta deras vaxelverkan med hufvudstadens kultur-institutioner, men äfven genom yttre bevis ådagalägga Eder öfvertygelse, att ingen fristående vitterhet finnes, att denna måste, om den skall äga något värde, framvälla ur vetenskapens djup, och slutligen, att det ej gifves någon vetenskap, som ej kan lemna näring åt Snillet's verksamhet.

Allraminst böra Naturvetenskaperna uteslutas från konstnärens eller från skaldens studier. Forn tidens störste lagstiftare för mensklige tanken påstod redan, hvad man efter honom i sekler upprepade, att konst och natur ej skilja sig genom annat, än genom upphofsmännen af deras verk, och att konst ej är något annat, än en efterbildning af naturen.

Men denna åsigt var grundad på forntidens alldeles egna uppfattning af verlden och tingen. Naturen var för forntiden något helt annat, än hvad den blifvit för den nyare tidens forskningar. Den var nemligen en lefvande verld, beständigt inblandande sig i den mensklige; den var befolkad af gudomligheter och genier. I skogarne, i hafven, i källorna, i luften bodde den tiden lefvande och handlande väsen. Det var en gud, som dundrade i molnen; och en annan, som körde solens vagn; det var en gudinnas anletsdrag, man skym-

tade i månans skuggor; det var en nymf, som suckade i källans sus, och en dryad, som klippte sitt hår, när vintren fällde trädets löf. Allt var lefvande handling och vilja, ingenting var död orsak och verkan, allt förrams omedelbart af den lyssnande meniskan. Hon såg, hvad vi icke kunna se, echoet's nymfer i bergen, och hon hörde, hvad vi ej höra, andarnes suckar i vinden.

En sådan uppfattning af Naturen, som tillhörde forntidens mest bildade folkslag, en sådan naturvetenskap—, ty den hade ej någon annan—, var i sig sjelf ingenting annat, än poësi; men en poësi, som icke skapades af skalden, men som tillhörde Nationerna. Forntidens största skaldestycken voro blott uttryck af hvad som redan öfvergått och förvandlat sig till folktro, och hvarvid skalden ej gjorde mer, än att han utvalde och hopknöt det skönaste. Deraf denna naivetet, denna brist på tvifvel af hvad vi anse för otroligt, som tillhör klassiciteten. För forntiden var poësin icke en dikt, men en sanning; och då vi nu gifva poësin namn af diktkonst, utmärker det endast, att äfven skaldekonsten gjort ett fall från oskyldighetens tillstånd, och att äfven den smakat frukten af kunskapens träd. Deraf denna eviga klagan, som utgör den romantiska poësiens grundton; der-

utgör dess skapelse. Detta obekanta är äfven föremål för naturvetenskapen, men såsom ett gränsbegrepp, såsom något, der hon stannar, men der tvärtom poésien vidtager. Naturvetenskapen utvecklar sig oupphörligt; — och under sin utveckling flyttar hon det bekanta allt högre och högre. Men i samma mån måste poésien äfven flytta sig. I forntiden var ingenting annat bekant, än hvad den enklaste observation hade uppfattat. Det obekanta vidtog således i alla naturens verkningar redan, der våra sinnen slutade. Poésien ägde den tiden rätt att tänka sig en vagn för solen, och en vigge för åskan, emedan bådas verkningssätt voro obekanta; men nu veta vi mycket mera; vi veta att solen ej flyttar sig, och att åskan har inga viggar. Det bekantas område har utvidgat sig, och med detsamma vidtager det obekantas, eller poésiens och konstens, på en annan, på en högre punkt. Orsaken således hvarföre konsten sjönk, när forskningen steg, var ingen annan än det misstaget, att den förra, efter den senares stigande, behandlade ännu som poëtiskt element det som den senare bragt redan inom det bekantas område, och hvars poëtiska väsen den således redan förstört. Visserligen brukar skaldkonsten de fordna stående formerna; den talar om Apollos lyra och om Veneris dufvor, men dessa uttryck betydde

för Romarn och Greken något annat, än hvad de betyda för oss, som endast i tanken öfversätta dem med de attributer, som vi tillägga dessa gudamakter, hvilka ännu hafva dyrkare på jorden. De äro för oss endast symboler; de äro ej, hvad de fordom voro, poetiska begrepp. Konsten, poesien, måste således otvifvelaktigt följa naturvetenskapen, uppflytta sig med den i en högre åsigt af Naturen, och alltid taga vid, der Naturforskaren, bländad af det ljus, som slår hans öga med blindhet, måste erkänna, att han står på gränsen af skaldens fädernesland, det oändligas rike.

Dessa anmärkningar, ehuru ofullkomliga och outredda de måst blifva, hafva synts mig tillräckliga för att visa, att naturforskningen kan lika litet vara utesluten från alt inflytande på konstens utveckling, som någon annan vetenskap, och att således då J. M. H., villen uttrycka Eder grund-sats, att mer och mer sammanbinda vetenskaperna med vitterheten, och bådas söndrade institutioner, denna vetenskap må hända dertill icke varit den minst berättigade.

Det är med en sådan åsigt af anledningen till Edert val, som jag väl utan tillfredsställd fåfånga, men ock utan förödmjukelse, kunnat emottaga en utmärkelse, den jag så mycket högre värderar, som Edert samfund har ett ändamål, hvilket måste

vara dyrbart och vördnadsvärdt, ej ensamt för Snillet, men för hvarje Svenskt hjerta.

Den höge Stiftaren af Edert Förbund ansåg Nationalkänslans utbildning hos Sitt Folk såsom den viktigaste grundvalen för detta Folks lycka, och den enda säkra borgen för dess sjelfständighet. Tvenne stiftelser bildades därför genom Honom, hvilka båda, nästan mera än någon annan, voro kära för hans hjerta. Den ena var en *National-theater*, den andra var *Svenska Akademien*.

Ännu är icke minnet slocknadt af den tid, då hufvudstadens lysande theater var en skola ej blott för smaken, men äfven en utbildning af nationalsinnet och en njutning för fosterlandskänslan. Det var då Hufvudstadens publik och således den delen af Folket, hvilken småningom ger sin egen riktning och sina seder åt hela Nationen; på denna theater dagligen såg framställas Sveriges fordna hjeltar eller märkvärdiga personer, hörde dem tala och såg dem handla. På den lefvande taflan visade sig antingen de höga gestalterna af Gustaf Wasa och Gustaf Adolf, af Gustaf Adolfs dotter och af Sturens enka, af Helmfelt, och af Axel Oxenstjerna; eller också uppdrogos der de rörliga bilderna af Sveriges landthif, scener ur den idylliska natur, som fångslar Nordbon för alltid vid sin hembygd.

Denna tid är förbi. Samma hvirfvel, som omstörtade Europas throner och sammanblandade Europas folk, förstörde äfven ända opp i höga Norden uttrycket af dess skönaste känsla. Dessa bilder af Nordens fordna storhet, eller af dess ännu fortfarande idylliska lif försvunno från Gustaf den Tredjes nationaltheater, för att gifva rum åt scener från Söderns vekliga natur. Och dessa minnen af *ädla Skuggor* och *vördade Fäder*, som en gång förtjuste hufvudstadens Allmänhet, besjungas nu endast långt bort från smakens medelpunkt, i någon af det glada Wermlands ensliga dalar, eller i skuggan af det rika Skånes lummiga bokar; och den ende Skådespelare, som ännu är quar från Gustaf den Tredjes tidevarf, går ensam främling på scenen, ej blott derföre att han öfverlevvat sina medbröder, men äfven derföre, att alla de tafflor, hvarmed han och hans medbröder fordom gjorde scenens timmar till fosterlandskänslans andaktsstunder, ligga i ruiner omkring honom.

Ännu är Gustaf den Tredjes andra stiftelse quar oförändrad. Ännu är Svenska Akademien Svensk, och ännu bibehållas de Stadgar i vördnad, som dess Höge Stiftare den gifvit. Ännu är den en helgedom för Svenska språket och Svenska vittterheten.

Det är längesedan afgjort, att nationaliteten

är det egentliga, det kraftigaste värdet för ett folks sjelfständighet. *Utan* den hafva stora stater antingen fallit sönder inom sig sjelfve, eller blifvit ett rof för andra; *med* den kan den minsta stat bibehålla sig mot den öfverlägsnaste och mäktigaste. Men nationaliteten i den nya tiden hvilat på helt andra grunder, än i forntiden. Då civilisationen var mindre allmänt och mera ojemnt fördelad; då handeln emellan länder ej var så lättad och så säker som den nu är, voro också folken mera individualiserade, än de nu äro. Då bildade floder, haf och berg naturliga gränсор, hvilkas öfverstigande redan var ett vågspel. Folken utbildade sig i ett slags enslighet. De fingo egna bruk och seder, en egen klädedrägt, en egen karakter, egna fördomar, egna religionsbruk, egna minnen och en egen framtid. Nationaliteten kändes således hos dem i hvarenda åder, och fosterlandskänslan var ej blott lika liflig med hvarje annan, den var tvertom den starkaste af alla.

Dessa på nationalitetens utveckling i forntiden inverkan de orsaker hafva till en stor del genom civilisationens inflytande försvunnit. Man öfverfar nu ett världshaf med samma lätthet, som man fordom gick öfver en flod. Man reser öfver de skyhöga bergen, som åtskilde de olika staterna,
med

med samma beqvämlighet, som man fördom gick öfver gränsen af två åkertegar. Man meddelar sig nu med andra länder med samma hastighet, som inom sitt eget land. Den stigande upplysningen har dessutom förstört fördomarne. Religionerna hafva närmat sig hvarandra, eller äro mera tålsamma. Sederna äro desamma öfverallt. I intet civiliseradt land finnes numera en nationaldrägt. Folkslagen hata ej hvarandra mer; de deltaga tvärtom i hvarandras öden, ej som förr genom politiska förbund, men af naturlig känsla. Slägterna äro ej nu, som fordome, sammanbundne med jordytan, hvilken tvärtom hos oss blifvit ett lösöre; och man skiljer sig nu för tiden vid den fläck, der man i barndomen lekte i sanden, och som förvarar alla ens käraste minnen, med en stigande likgiltighet. Denna nya riktning af folkslagens karakter är för tänkaren af en hög och oroande märkvärdighet. Han måste börja att frukta, att nationaliteten slutligen skall upplösa sig i en allmän kosmopolitism; att begreppet om fädernesland, detta begrepp för hvilket forntidens ädlaste folkslag böjde knä och uppoffrade alt, slutligen skall utbytas emot en torr och känslolös samhällslära. Han måste i synnerhet frukta denna förändring derföre, att under det den kosmopolitiska riktningen rot-

fäster sig hos de civiliserade folken, den alldeles icke får insteg hos de råa folkslagen, hvilka af de förra endast upptaga de nya tillgångarne och de nya krafterne, som upplysningen gifvit, men ingalunda den förändrade sinnesstämning, som deraf blifvit en följd. Han måste frukta, att de folkslag, som upptagit denna civilisationens kosmopolitiska riktning, skola uppsväljas af de folkslag, der civilisationen väl är mindre, men nationaliteten är så mycket mera bevarad. Exempel på denna följd visar sig tillräckligt redan i historien. Så blef det hyfsade China alltid ett rof för de krigiske Tarterne, så blef Braminernes land ett rof för Mahomets vilda anhängare, så Grekland ett offer för det mindre civiliserade Rom, och slutligen Rom i sin ordning en lätt eröfring för Nordens kraftiga söner.

Det viktigaste problemet för ett folk, som stiger i odling, är således, — visst icke att tillbakahålla odlingen, ty den går sin gång, och kan ej hejdas mer, — men att, under dess stigande utveckling, bibehålla nationaliteten lika oförminskad och i sin inre princip lika oförändrad; och att åt den stigande odlingen gifva en sådan riktning, att den stöder nationaliteten, i stället för att undergräfvad den.

Af alla de fallande värnen för ett folks natio-

nalitet, är det blott *ett*, som är oförgängligt, som under alla öden påminner medlemmarne af ett folk, att de äro bröder, att de tillhöra samma stam, och att de härstamma från gemensamma Fäder, och detta oförgängliga är *Språket*. Man har mer än en gång utfarit mot denna skickelse, mer än en gång beklagat mensklighetens lott, som på detta sätt blifvit splittrad uti särskilda oförgängliga afdelningar. Huru beqvämt skulle det icke vara, så utbrister den kortsynta menniskan, om det ej fans mer än *ett* språk öfver hela jorden. Med hvilken lätthet skulle ej folkslagen meddela sig, blanda sig med hvarandra, om de alla talade ett och samma tungomål. Men det är märkvärdigt, att i samma mån som civilisationen tilltager, aflägsna sig språken från hvarandra. I forntiden kunde Nordbon göra sig begriplig öfveralt i Wenden, i Danmark, i England, på Island, i Gardarrike. — Nu hafva alla dessa länder sina särskilda språk, och dessa språk aflägsna sig med hvarje dag ifrån hvarandra mera, i samma mån som folken närma sig hvarandra i allt annat. Meningen af denna märkvärdiga motsats är djup, är vigtig; den tvingar ett folk att förblifva ett folk. Språket är för nationerne, hvad samvetet är för den enskilde: den varnande rösten, när de hålla på att slösa bort

sin bestämmelse. Det är för nationerne, hvad lösen är för de spridde krigarne. Det återkallar dem till deras leder. Det utmärker för dem vän och fiende. Det uttrycker dessutom deras naturliga gränсор, som väl kunna kortare eller längre tid genom våld förändras, men icke utan efter seklers bemödanden försvinna. Det antyder, att om det hårda ödet med krigets jern sönderdelat folkets lefvande organism, känna ännu de skilda delarne lika, och fortfara i samma sympathier; liksom den stympade krigarn alltid bibehåller samma känsla i den afhuggna handen, som längesedan är förmultnad.

Men språket kan ej bestå utan en litteratur. Det dör ut öfveralt der det ej får utveckla sig i poësi, i historia, i vetenskap. När skrifter icke funnos, lefde litteraturen i muntliga öfverlemningar, i Homeriders eller Troubadourers, eller de gamle Skalders sånger, som åter dogo bort i samma mån, som en skriftlig litteratur uppkom. Litteraturens stigande, långt ifrån att vara oförenlig med en bevarad nationalitet, går alltid i bredd med nationaläran. I Periclis tidehvarf var Grekland mäktigast, äfvenså Rom i Augusti, och Frankrike i Ludvig den Fjortondes. I samma mån som Romerska litteraturens guld öfvergick till silfver, började med detsamma Romerska fosterländskänslan

att förkolna. När den åter uppflammade i en ny skepnad, bildad af Tacitus, inträffade detta under en lycklig fastän kort och öfvergående period, och när den slutligen förvandlades till jern, fans ej mer någon Romardygd.

Det lilla Grekland bibehöll, i sitt språk, sin enda kraft till förnyelse. Ty allt annat Grekiskt var försvunnet, — sköfladt, för att pryda förtryckarnes seraljer. Det var dessutom Greklands fordnas oupphinnelige litteratur, som öppnade hela Europas hjerta för detta kulturens förlofvade land. I den nyligen genomgångna striden predikade ingen Petrus Eremita någon korsfärd till återvinning af denna heliga graf, men folken — alla Europas civiliserade folk — offrade opåmint sina öfverskotter för Greklands frihet, och sjelfva qvinnorna slet sina smycken ur sitt hår, för att rädda skönhetsens och idealernas land.

Det moderna Rom synes visserligen göra ett undantag från denna regel. Italiens nya språk är skönt, och Italien är likväl en slaf. Men Italien liknar dessa prinsar i sagan, hvilka blifvit bundna af en fée, och förvandlade genom ett förtrollningsord, men som, i ögonblicket af dess lösning, uppstå i hast med hermeliner och scepter och krona. Så länge katolicismens förtrollningsord icke löses, så ligger detta förste-folk, detta gamla folk

af Kungar stympadt, och bundet i böjor; men lös det, och Europas herrligaste land skall ännu en gång blifva af betydelse. — Det är för detta mål, som det, när alla andra medel till försvar redan längesedan blifvit detsamma undanryckta, i tysthet och under sekler slipat sitt enda återstående vapen, — sitt gudomliga språk.

Språket är alltså en makt; och litteratur, en borgen för ett lands sjelfständighet. Så länge ett land har ett eget språk, om än fiender vandra som herrar på dess jord, så länge är det ännu icke kufvadt. Förgäfves smides det i bojor, förgäfves röfvar man dess vapen. Förgäfves splittrar man det inom sig sjelf. Så länge språket lefver, så länge är sjelfständigheten icke död; sjelfva orden äro ingenting annat än glimmande gnistor i landets ruiner. Det heligaste för ett storsinnadt folk är således språket, och språkets dotter är en egen litteratur. Så tänkte Konung Gustaf, när han bildade en egen stiftelse för Nordens skönaste språk.

Dock! — Jag närmar mig mitt egentliga ämne. J hafven samlat Eder, M. H., för att ännu en gång upplifva minnet af en utmärkt man. Men hvad är minnet? — att vi fira dess fester? att vi ogerna se dess låga slockna på altaret, att vi underhålla det med ambra och välluktande ceder? Är det ingenting annat, än ett af dessa gyckelspel,

ämnade att tillfredsställa de mäktigas fåfänga? eller är det icke snarare en af de jordiska former, hvarunder alla människans högre behof äro fördolda? Jag besvarar dessa frågor, för att inviga mig sjelf åt det uppdrag J gifvit mig; för att hos Eder finna ursäkt för min ofullkomliga förmåga, och på det J mån uppfylla Talarens brister med den Firades förtjenster, som J känden bättre än jag.

Tidens, den flytande och oafbrutna tidens, trenne afdelningar äro endast till genom de tre olika känslor, hvarmed vi uppfatta dem. Det tillkommande vore icke, om vi ej fått hoppet; och icke det förflutna, om ej minnet fans. De äro oss gifne, för att tredubbla vårt lif. Djuret lefver endast i det närvarande; men för människan är det närvarande, huru högt vi än spännen dess njutning, dock mindre viktigt, än den tid, som uphört att vara; eller den, som ännu icke är. Det närvarande är i sjelfva verket ej mer än ett flyende ögonblick; och deri ligger människans värde framför djuret, att hon kan lefva på båda sidor om detta ögonblick, i det andliga, som vi kalla minne och hopp, i motsatts mot det omedelbara och materiella, som ligger i sjelfva njutningen. Därföre har Naturen så bildat henne, att hon icke såsom människa, ehuru väl som djur, förlorar något derpå, att njutningen är flygtig och kort; ingen-

ting derpå, att hon dör i sina halfva dagar, ingenting derpå att hon på ålderdomen ej kan njuta mer. — Ty ynglingen lefver oändligen mera i hoppet, än han sedermera lefver i verkligheten; och ju mindre för den gamle återstår att njuta, desto *längre* är den tillryggalagda banan, som han har att minnas. Dären anklagar Naturen, som så olika delade lifvets lott; han ser icke, att hon dock är rättvis i samma mån, som människan stiger till sin bestämmelse af en högre åskådningskrets. Ty på detta sätt går ingenting förloradt af lifvet. Vi tala om förgängelse; och ingenting förgås hvarken af handling, eller af materia; ty liksom ej hafvet minskas dermed, att dess vattendroppar uppstiga i rymden, emedan de snart öfvergå i dagg eller regn eller floder, som återgå till hafvet, så är lifvets massa oförändrad; och hvad som ej är känbart eller synbart mer för våra sinnen, det sväfvar öfver oss i minnets solsken, och utgör öfvergången till ett förädladt lif. Detta är minnets hemlighet. — Detta är förklaringen af det annars obegripliga sträfvandet hos människan att qvarhålla såsom lefvande hvad som längesedan hvilat i mullen.

Dessa minnets fester äro således inga gyckel-spel, icke offer åt fåfången, icke smickrets tillställningar. De äro uttryck af människans högre

behof. Sjelfva den råa hopen låter de längesedan bortgångne uppstiga ur grafvarne och vandra omkring i kroppslig gestalt; och fastän de skrämma sig sjelfva med de smygande skuggorna, kalla de dem likväl fram ifrån hvilan. Också de ädlare mana de bortgångne tillbaka inom lifvets krets och låta dem vandra ibland sig; men för att ånyo glädja sig åt allt det goda de gjort, och det sköna de tänkt.

Det är på detta rum, der jag nu talar inför Eder, som Grefve *Claes Fleming*, mera än en gång gjort sig bekant och älskad bland de många vänner, som i dag samlat sig att fira hans minne. Ännu en gång villen J, M. H., se hans skugga sätta sig ned ibland Eder på den vanda platsen. Ännu en gång ville de många, som här så ofta hört hans silfverstämman och som sett honom här vandra ibland sig, se hans bild ånyo framkomma och glädja dem, som han fordom glädt, och hvilkas hand han här fordom tryckte vänligt och förtroligt.

Det är också den omständigheten, att de, inför hvilka jag talar, kände honom bättre än jag, hvilken styrker mitt mod att fullgöra mitt uppdrag. För mig var han i det närmaste obekant mer än till yttre dragen och hufvudpunkterna af hans lefnad. Jag skulle misströsta att för Eder

frammana hans ädla gestalt, om jag ej kunde öfverlemna åt Edert eget minne att uppfylla luckorna, och att tillägga hvad som brister. Det behöves ofta ej mer än en hårlock, för att framkalla en älskad bild; och om det ej är jag, som kan framställa honom sådan han var, så skola dock några blommor, som jag räcker Eder från hans rika lefnad, återlifva hans minne, och det ären J, som skolen blifva hans vältalare i stället för mig.

Grefve *Claes Fleming*, som uppsteg till Rikets högsta värdigheter och embeten, var en af dessa få, hvilka icke sjelfva söka lyckan, men som i stället sökas af henne. Hela hans lefnad var en fortsättning af alla de framgångar, hvaraf tusende människor önska sig en enda, utan att vinna den, men som för honom knöto sig tillsammans till en kedja af glans och ära. Han eftersträfvade ingen af dem alla, han visste knappast, att de stodo honom öppna. De kommo af sig sjelfva, lade sig för hans fötter, och begärde blott att ej blifva försmädde; och äfven då var det mer än en af dem, som han undvek, afböjde eller motarbetade.

Grefve *Flemings* lefnad har således ett eget slags märkvärdighet, synnerligen i en tid, då lyckans tillfälliga gåfvor utgöra målet för så många sträfvande, och den fördolda drifkraften i så många planer. Ty oaktadt denna lefnad föll inom

regionen af den mensklige ärelystnadens upphöjda vädjoban, upptäcker man likväl icke deruti dessa invecklade förhållanden, som uppstå genom sträfvan det efter lyckans höjd, dessa svårigheter att öfvervinna, dessa strider, dessa den öfverlägsna förmågans segrar öfver mötande hinder, ja icke ens dessa afundens förtydningar, dessa hatets och hämdens hemliga eller uppenbara anfall, hvilka gifva åt nästan hvarje annan utmärkt mans öden en så framstående och skimrande karakter. Hans lefnad liknade ej flodens lopp i bergens land, som bryter sig sin väg genom klipporna, störtar öfver deras motsträfviga hållar allestädes, der den ej kan bryta dem, öfversvämmar slätterna och kastar sig slutligen stolt och skummande i hafvet. Nej hans lefnadsflod mötte inga hinder på sin väg; den fann fåran banad öfveralt, den var alltid lika klar, och den öfvergick till slut i evighetens haf med samma stilla vågor, hvarmed den — ensamt lugn — rört sig genom tidens oroliga land.

Sådant var Grefve *Flemings* lif, visserligen rikt på *yttre*, men ej på *inre* omvexlingar. Lifvet rörde sig *utomkring* honom; *inom* honom var det alltid detsamma, stilla och oförändradt. Detta likväl ej, som skulle Grefve *Flemings* lif förflutit utan verksamhet och utan gagn för hans land. Gagnar ej, för att fortsätta den bild jag valt, den tysta

floden likasåväl som den, hvars forssar höras på afstånd, och vid hvilkens stränder de bullrande vattenverken utropa den nytta, som nejden drager derutaf? Genomtränger ej dess uppfriskande kraft de i granskapet grönskande ängarna, uppstiga ej dess vågor till skyarne och utgjuta sig derefter, fördelade i millioner droppar, i välsignelse öfver hela landskapet? Ingen vet hvarifrån denna fruktbarhet kommer; och man tackar *skyarne* i stället för *floden*. Så verkade Grefve *Fleming* på sin upphöjda plats till tusende medborgares bästa, tillstyrkte mycket godt, hindrade mycket ondt; men den hand, som tillbakahöll det onda, var osynlig; och det goda gick fram under hans beskydd, som hade det blott varit en skänk af tillfälligheten. Det tillhörde hans innersta väsen att undandraga sina handlingar den allmänna uppmärksamhet, som utgör andras högsta ärelystnad. Tusende vilja bevara åt efterverlden äfven den minsta märkvärdighet af deras lif. Grefve *Fleming* ensam sökte att utplåna sjelfva spåren deraf. Mycket skönt, som af honom sades, mycket ädelt, som af honom bereddades eller utfördes, kunde icke döljas och gjorde otvifvelaktigt ett djupt och starkt intryck för ögonblicket. Hvar och en annan skulle hafva ristat det i granit, eller mångdubblat det i tusende af drag. Grefve *Fleming* deremot lät det försvinna i

tiden, såsom ljudet dör bort i rymden. Han förgat det sjelf, och älskade att se det förgätas af andra.

Derföre finnas efter honom, oaktadt ansedd för en af de störste vältalare i sitt land, inga andra skrifter än de, som det var hans pligt att öfverlemna åt Allmänheten; och det är icke sådane skrifter, som utgöra en författares yppersta arbeten. Alla öfriga uttryck af hans innersta känsla, af hans åsigt af lifvets och statens förhållanden, resultatn af hans forskningar i fäderneslandets historia, undandrogos efterverldens kännedom. Öppen för vänskapens och förtroendets smickrande böner, eftergaf han ganska ofta något af sin blygsamhet, och framträdde för att tala bland en inskränktare Allmänhet. Det var genom dessa tal, som han grundlade sitt namn såsom vältalare och stilist. Men dessa tal hafva nästan alla försvunnit. Han nöjde sig med ögonblickets intryck; och vi hafva ingenting annat qvar af dessa barn af på en gång tillfälligheten och snillet, än minnet att de under några ögonblick utgjort åhörarnes förtjusning. Det intryck de gáfvo, liknade musikens, utförd af en stor mästare, efter hvars afhörande man minnes blott *att*, men ej *huru* man njutit. Grefve *Fleming* kunde vid sådane tillfällen ej hindra att, tvärt emot sin önskan, lysa åtminstone för ögonblicket; men äfven då, trogen sig sjelf, sökte han att ut-

plåna sina spår, lik en meteor, hvilken, så länge den far genom rymden, väcker allas beundran, men om hvilken, slocknad, man ej kan säga mer, än att den lyste och försvann.

Man återfinner i alla dragen af hans lefnad en renhet och enkelhet i hjerta och sinne, som man annars måste söka långt bort från stadens kretsar. Äfven deruti liknade han landtlivets okonstlade son, att han förblef inom den trånga del af jordens rymd, der tillfälligheten låtit honom framträda, i granskapet af den bygd, som sett honom födas, som upptagit hans barndom, som också helsade honom som man, samt emottog till slut hans stoft. Hela scenen för hans lif faller, liksom landtmannens, inom några få quadrat mil; och de ställen, der han en gång lefvat, voro för honom som människorna, med hvilka han en gång blifvit förtrolig; han öfvergaf dem icke mera. Det lärosäte t. ex., der han genomlevvat sin ungdom, förblef alltid för honom ett föremål af kärlek, och han tänkte på det, som andra tänka på en gammal vän, i alla livets skiften, och på sjelfva grafvens rand.

Hvem skulle ej tro, att en sådan lyckans gunstling, som Grefve *Fleming* otvifvelaktigt var, icke slutligen skulle — äfven emot första riktningen af sitt naturliga lynne — hafva blifvit

gjord till en stolt och högmodig man? Hvilken annan skulle hafva motstått frestelsen att förlita sig slutligen endast på sig sjelf, på sina egna förtjenster, och på den underbara stjerna, som ledde hans öden? Hvem, som icke sett honom, skulle icke föreställa sig i honom en man, som i sina åtbörder, i sitt tal, i sättet att se ned på sina likar, förråder det inre medvetandet, att vara ödets gynnade son? Men Grefve *Fleming* var intet af allt detta. Det hörde nemligen till denna ynnest af lyckan, som jag redan antydt, såsom det karakteristiska af hans lefnad, att han tillika var en af de skönaste manliga gestalter. Högvext, kraftfull, med regelbundna uttrycksfulla anletsdrag, och med ett ända in i sena åldren blomstrande utseende, tilldrog han sig, hvar han än visade sig, redan derigenom den allmänna uppmärksamheten. Men denna uppmärksamhet fästade sig snart på något helt annat, nemligen på den talande mildheten i hans anletsdrag, på det ädla, antikt enkla och höga, på en gång vördnadsbudande och blida i hans väsen. Och när han derefter började tala, hvilken välljudande, af naturen kraftig, men af honom sjelf nedstämd röst, hvilket blygsamt sätt, att utveckla det ämne, hvaröfver han talade, hvilken mildhet i blickarne, i ljudet, i orden, i tankarne! Man visste ej hvilket man mest skulle beundra, den herr-

liga gestalten, det intagande språket, eller den fängslande anspråkslösheten. Man hade aldrig hört en vältalighet af detta slag, ty den låg ej ensamt i språket, men mycket mera i det personliga af tälaren. Den hördes icke blott, men den sågs ännu mera. En blind skulle hafva förtjusts af ordens musik, och en döfstum skulle hafva förstätt honom, och blifvit hänförd af ett språk, som han ej hörde.

Grefve *Fleming* skulle i en annan tid och i ett annat land hafva blifvit, icke en Statsman, men en *Fénelon* eller en *Bourdaloue*. Han skulle hafva fördjupat sig i dessa betraktelser, som utgjorde fordom de religiösa filosofernas hela sysselsättning. Han skulle hafva sökt dessa hemliga sanningar, som ligga i det innersta af lifvets gåta. Nu trycktes han tillbaka af sin tids lättsinnighet och hela bildningens riktning. Det synes hafva uppstått en strid i hans innersta sinne, hvilken genomgick hela kedjan af hans lefnad; en disharmoni mellan hans yttre och inre, som han oupphörligen sökte att försona derigenom att han i allt det yttre, som han nödsakades att omfatta, sökte lägga en högre mening: att lyfta Isis-slöjan från naturen och finna i de vexlande tingen blott symbolerna af det höga, som de framställa.

En sådan karakter, under sådane yttre förhållanden, har otvifvelaktigt sin egen skönhet. Den visar exemplet af en upphöjd man utan ärelystnad; af en filosof vid thronens fot; af en idyll, inflätad i ett epos. Hans biograf har visserligen derigenom några fördelar mindre, men menskligheten har derigenom några fördelar mera; och då den förre har svårt att uppsöka några sådana drag, som kunna gifva lif åt den enformiga taflan, glädder sig den senare öfver ett lif, som ej kostat några tårar, förr än det släcktes. Det finnes visserligen icke mer än en storhet i Grefve *Flemings* lefnad, men denna är honom också egen: *herraväldet öfver lyckan*. Lyckan, som de gamle afbildade som en qvinna, ostadig och trolös, blef endast derigenom trogen, att hon försmåddes.

Jag kan, efter denna teckning af Grefve *Flemings* karakter, fatta mig kort rörande hans yttre lefnads omständigheter. Jag har sökt visa, att de äro hos honom det minst viktiga. De hafva dessutom redan så ofta för Allmänheten blifvit framstälde, och med så mycket snille tecknade, att de för ingen af dem, som hörde mig, äro okände eller glömde.

Grefve *Fleming* föddes af en slägt, som räknade bland sig många ädla och storartade Män, hvilkas

namn äro sammanbundna med Sveriges äldre historia. Efter tidens tänkesätt, var han redan derigenom född till utmärkelser, till framgång i sina företag och till företräde framför sina likar. Också inträdde han vid 11 års ålder i tjänst vid arméén, och vid 16 år erhöll han redan en befördran, som i våra dagar länge måste förtjenas. Han skulle således på detta sätt hastigt kunnat lyfta sig till Statens högre platser, och vid den ålder, då andra börja sin embetsmannabana, redan hafva hunnit dess högsta mål; men han afbröt sjelf sina framgångar och gjorde redan då till en lefnadsregel, att söka förtjenster, i stället för att söka lycka. Han uppehöll sig vid universitetet, i stället för vid regementet, och afsade sig slutligen hela den lysande utsigten, för att endast uppoffra sig åt studier.

Under denna hans akademiska tid var han icke derföre undandragen lyckans höga beskydd. Konungen, som uppsökte allt, hvilket han trodde kunna gifva glans åt hans fädernesland, fästade sin synnerliga uppmärksamhet vid den unge ädlingen, hvars tidiga snillegåfvor icke kunde för honom blifva fördolda. Grefve *Fleming* lärde snart att i Konungen värda en Vålgörare; och när denne senare kort derefter undanrycktes de stora planer, som hvälfde sig i hans vidt omfattande själ,

var det han, som fick af sina unga kamrater vid universitetet det uppdrag, att tolka deras känslor af saknad och beundran. Det tal, Grefve *Fleming* dervid höll, var hans första offentliga vältalighetsprof, och har, enligt hans vanliga sed, aldrig blifvit genom trycket lemnadt i allmänhetens händer.

Efter fulländade studier kallades Grefve *Fleming* till den unge Konungens tjenst, och han blef vid 23 års ålder utnämnd till Dess Öfverste-Kammarjunkare; således, i nästan ett enda steg, till en af de högre värdigheterna vid hofvet. Äfven här öppnade sig således en bana af de mest lysande utsigter, som försäkrades ännu mera genom det vänskapsband, som snart knöt sig emellan den unge Konungen och hans icke mycket äldre tjenare. Vid 24 års ålder erhöll han uppdraget af en kort mission till Köpenhamn. Ett år derefter åtföljde han Konungen på dess resa till Petersburg, vid hvilket senare tillfälle man anser Grefve *Fleming* hafva haft mycken del i det för Sveriges framtid märkvärdiga beslut, som Konungen då fattade. På denna upphöjda punkt af en lysande och inflytelserik verksamhet, skulle hvar och en annan ej haft någon annan önskan, än att fullfölja densamma till dess yttersta gräns, begagna sitt inflytande och uppstiga i hast till de äreställen, som väntade

honom. Grefve *Fleming* gjorde intet af allt det, som alla andra skulle hafva gjort. — Midt under alla lyckans och ärans vinkar, försakade han sin plats, tog på en gång afsked af hofvet, och drog sig tillbaka till det enskilda lifvet.

Han fortfor att under en tid af 13 år utbyta lefnaden vid hofvet och deltagandet i statsärender, emot den enskildta sällskapslefnaden i hufvudstaden. Man tänke sig denne unge man, tvenne gånger lockad af det, som människorna i allmänhet anse för det högsta att vinna, — och försäkrad att vinna det, under en ålder, då utmärkelserna äro mera retande, än annars—, förkastande denna inbjudning, undandraga sig hofvet, stötande ifrån sig lyckans och ärans utmärkelser, sökande tillfredsställelsen och sitt lifs ändamål i vida enklare, mera anspråkslösa och mindre afundade nöjen, och man skall, vid detta förhållande åtminstone erkänna, att det är ovanligt. — Detta hans steg bevarade honom likväl i sjelfva verket för alla de obehagligheter, med hvilka *de* hade att kämpa, som följde den unge Konungen på hans i början så lofvande och sedan så olycksfulla bana.

Grefve *Fleming* blef på detta sätt herre öfver sig sjelf, öfver sin tid, öfver sina sysselsättningar, under den kraftfullaste delen af sin lefnad. Han delade sig mellan studier och umgängslifvet, eller

rättare, han förband dem båda, upplifvade det senare genom sin utbildade smak, och fullkomnade sina studier genom inflytandet af sitt valda umgänge. Han förvärfvade sig snart anseendet af att vara hufvudstadens förnämste verldslige vältalare, genom de tal, som han höll i de många särskilda sällskaper, hvaraf han var medlem, och detta anseende berättigade honom snart till det rum, som han redan vid 28 års ålder intog inom Svenska Akademien, lika så anspråkslös i detta afseende, som i alla andra; i det han ännu icke sjelfmant utgifvit på trycket något enda af de vitterhets-försök, som han strödde omkring sig öfverallt, men som han sjelf bortkastade dagen efter, såsom visnade blommor, använda, som en af våra stora skalder säger, blott för att pryda festen för en dag.

På detta sätt förflöt den delen af Gref *Flemings* lif, som för hvarje annan är den betydelsefullaste i dess lefnad. Men det blef ej förr fråga om Fäderneslandets räddning, ej förr fråga om dess förnyelse, om dess uppstigande ur dess förnedring, förr än Grefve *Fleming* steg fram ur sin overksamhet, erbjöd det sin tjenst och uppfyllde sina pligter mot detsamma. Äfven på denna bana uppsteg han på en gång och med ett steg till dess högsta punkter. Det fans ej större bevis derpå, att betydelselösheten af hans lefnad under den

fallne Konungens regering endast var *skenbar*, än det att han vid revolutions-riksdagen valdes af sitt Stånd till Ordförande i Riksdagens båda viktigaste Utskott, och vid den påföljande, lika viktiga — Riksdagen i Örebro — nämdes af Konungens till Riksdagens högste embetsman, eller till Landtmarskalk. Så hade Grefve *Fleming*, under det han bemödade sig om att icke synas, likväl blifvit sedd, och likväl gjort sig värd det allmänna förtroendet.

Grefve *Fleming* var Landtmarskalk vid den riksdag, som kallade närvarande Kungaätt till Svenska thronen. Han ingick omedelbart derefter i Konungens Råd, och fortfor att verka sedermera oafbrutet, som offentlig man, ända till sin död. Hans offentliga verksamhet är således liktidig med dens, som för närvarande på thronen sörjer för Sveriges öden, och i hvars val han genom sjelfva sin plats hade en så stor och afgörande del.

Hvar och en af oss erinrar sig antingen såsom vittne, eller genom samtidig berättelse, det djupa intryck, som hans tal vid detta tillfälle gjorde på det Stånd, hvars öfverläggningar han ledde; ett intryck, som, om det gör Talaren heder, ej gör mindre heder åt dem, hvilkas känslor han väckte. Detta Kungaval är otvifvelaktigt ett af de skönaste dragen i Sveriges senare historia. Ty hvad har man hittills vanligen sökt i sådana val? Furste-

släktskap eller politiska förhållanden? Och hvad sökte Svenska Folket vid detta? Frihetens beskydd, hjeltemodet, bragdernas rykte på thronen. Sveriges fordna äras glans stod ännu en gång för folkets minne. Ännu skimrade hoppet fram på tafflan af dess nyligen genomgångna olycksöden. Det stympade, det blödande Sverige begärde ej ensamt en Beskyddare för dess bestånd, men tillika en bevarare af dess ärfda ära; och först då, när det funnit honom; lade sig åter dess lejon lugnt, som förr, ned vid Konungathronen. Den gamle Konungen deltog i sitt folks förhoppningar. Äfven Han betogs af de ungdomliga synerna in i en ärorik framtid; det var Gylfe, som emottog Oden från de främmande landen.

Sedan Grefve *Fleming* en gång egnat sig åt Statens högre tjenst, förblef han den ej blott trogen till sin död, utan äfven uppoffrade sig deråt med hela sin själ. Man märkte ingalunda mera spåren efter den politiska overksamhet, hvaruti han förut lefvat. Hans lefnad förlorar sig från detta ögonblick i det offentliga; såsom ingående i Statens öden tillhör den häfdatecknaren och ej mer biografen.

Att under en lefnad af så mycken lycka, och jag vågar nu äfven att säga det, så mycken förtjenst, Grefve *Fleming* skulle erhålla utmärkelser af

alla slag, från thronen, från allmänheten och från vetenskaperna, hvilka allas gunstling han var, kan man på förhand antaga. Titlar, upphöjelser, värdigheter; ledamotskap, så många, som kunde gifvas, nedfölla som gyllene dagg på hans väg, men han upptog dem med samma synbara liknöjdhet, med samma stolthet, jag vet i sanning icke hvilket ord är det rätta, som han visade under en stilla och indragen lefnad, när de icke erbödos honom. Han betraktade dem, som han betraktade allt jordiskt, för något jordiskt, och bar dem, för att betäcka det ädla som bodde inom honom, och som var för högt att lemnas obetäckt för *oinvigda* blickar.

Sådan är den bild jag uppgjort för mig sjelf af Grefve *Fleming*. Jag kände honom ej, eller jag kände honom föga. Han var till en början för mig fullkomligen likgiltig. Men han har blifvit för mig hvad ett Antikens konstverk är för konstomaren. Vid första åsynen går han det förbi med likgiltighet. Vid andra förbigåendet fästar det redan hans uppmärksamhet, och slutligen finner han det värdt sitt djupaste studium.

Enkelhet, och dock den mest glänsande förfining; rikedom, lycka, titlar och glans, men likväl anspråkslöshet; vänlighet och likväl stolthet; deltagande i alla lifvets nöjen, och likväl den dju-

paste vördnad för det heliga på jorden; den lugna välviljan i hans blick, och det djupaste allvar i hans själ; snille och likväl ingen fåfänga; ärfdt Adelskap, och likväl ursprunglig Adel; höghet och huldhet på en gång, — se der drag, som hos den, hvilken djupare studerar Grefve *Flemings* karakter, i början må hända blifva obemärkte, men slutligen väcka beundran för hans egenskaper, och kärlek för hans minne.

S V A R

*på Herr Professor Agardhs Inträdes-Tal, af
Akademiens Direktör, Herr Biskopen m. m.
Doktor Esaias Tegnér:*

Välkommen bland oss, fast ej mer som förr
den plats du intar aktas högt af alla,
en thron i Ordets eller Sångens verld,
ett domarsäte utan jäf och villa.

I tankens rike väljes man till kronan,
till lagerkronan: den en krona bär
skall också herrska, den en sak förstår
skall också dömma, det är tingens ordning.

Så troddes fordom, så tros nu ej mer.

Ack! stora minnen bo likväl härinne,
i Gustafs stiftelse, der Lehnberg talte
och Oxenstjerna, Kellgren, Leopold
i ädel täflan höjde sångens röster.

Ej mäte *vi* oss med de store döde,
men deras Andar äro ej försvunna,
på gyllne stolar sitta de i molnen,
de hviska stundom ned uti vår själ,
och Minnets ära, om ej någon annan,
är vår, ty henne ha vi ärfvt af dem.

Men hvad är Minnet för en tid som denna,
som ingen forntid, ingen framtid har,
blott ögonblicket som man äflas i,

der dagens infusionsdjur leka frihet
 i tanklöst hvimmel, eller falla ner
 i platt afgudadyrkan — för sig sjelfva?
 Frisinnig är vår tid, och allt slags makt,
 jemväl den mildaste, den himlaburna
 som styr och lär i Andens fria land,
 så snart hon erkäns blir hon strax förhatlig.
 Ej en skall styra, och ej fler — men alla,
 ty medelmåttans jemlikhet är helig.
 Hon stiftar lag i Staten, hvarför ej
 i Dikten äfven, som dock är en fristat,
 allmänningen der betet öppet är
 och ingen bom behöfs och ingen herde?
 Det går en jemkningsande genom verlden
 som bortskär höjderna och fyller djupen
 och icke tål att något menskobarn
 får bli ett hufvud högre än de andra;
 dödgräfvarn lik som också jemnar allt,
 ty allas anspråk vet han att försona
 och gläds att Kungens hufvud med sin krona
 och Tänkarns, Skaldens med sin lagerkrans,
 Förmultna sist till samma stoft som hans.

Välkommen likväl till den stol der Fleming,
 med silfverstämman, satt och talte blommor.
 Hans bild du målat oss så skön som sann
 i mången skiftning af hans rika väsen.

Ett ädelt väsen: tro och ära bodde,
nej bodde ej, men höllo der sitt hof.
Han var ej stolt, men kände dock sitt värde,
och ej blott sitt, men äfven sina Fäders.
Hans bildning hörde till en annan tid,
Kanske en bättre, och hans sinne bar,
ehuru blygsamt, dock sin ungdoms färger.
Med tidens ström gå ädlare Naturer.
som andra neråt, men de simma dock
som Svanen simmar öfver grumlig bölja
och skakar slammet från sitt silfverdun.
Ej allt är fördöm som vi nu fördömme,
på mången grund som nu är plöjd och harfvad
ha Mensklighetens bästa blommor växt.
Det rätta Riddarhuset är ej bygd
af sten, med sköldar målade på muren;
Gud har det timrat af ett bättre virke
och hvarje vapen är en hjertsköld der.
Hvem vet ej detta? Äfven han det visste,
och just fördenskull slöt han sig också
till Ljusets Genius som med stråligt svärd
går kring och dubbar sina Riddersmän:
böj knä och stafva eden och var värdig!
Med skilda gåfvor öfvas ljusets värf,
men den som älskar dem med redligt sinne,
den som beskyddar dem ifrån sin höjd,
han står med rätta i den vigda kretsen.

Det var ej skrymtan, var ej fåfängt skryt
uti hans kärlek för de vittras bragder.

Med trogna händer hjälpte han en hvar
som ville uppåt, och han såg med glädje
jemväl på dem som öfverflögo honom. —

— För Ordets gåfva satt han ibland oss,
en älsklig gåfva, skänkt af gode Gudar.

Ej stora tankar, som gå dräktiga
med nya verldar, föllo från hans läppar
som elden faller ifrån himlahvalfvat,
men väl ett arlaregn emellan solsken
som vederqvickte både fält och dal.

Det låg en Gratie i hvad han sade,
det låg en klang ur hjertats djup i rösten,
en tjusningskraft i blickar och gestalt
som sökte ingenting och vann dock allt:
ett skönt, ett ädelt sinnes makt på jorden,
dess inre blomstrar, därför blomstra orden. —

Välkommen bland oss, fast du icke hör
till Diktens folk som sväfvar utan styre
emellan himlen som det dock ej når,
och jorden der dess fot ej finner fäste.
Du hör till Vettenskapen, och din Sångmö
är Sanningen, men kring dess gudalemnar
det Skönas purpurmantel kastar du
i rika veck, och blixtrande Idéer

som ädelstenar lysa på dess bräm.
 Så var det förr i Grekland och i Rom.
 Lagstiftaren och Hjelten och den Vise
 de sökte alla dock det Skönas former
 och allt det bästa bar dess nationaldrägt.
 Enstaka tänktes då ej än det Sköna,
 det hängde icke löst på solens strålar,
 en flygtig bild, ett gyckelspel i skyn,
 men blomman var det af en ädel lefnad
 med sina sugrör qvar i verkligheten,
 och därför grep det också annorlunda
 i menskolifvet in än det gör nu. — —
 Du är Naturens prest och dess förtrogne,
 lyss till dess röster utur Delfigrottan
 och täljer hennes pulsars pendelslag.
 En egen tjusning följer också med
 ditt sköna yrke, med ditt blomsterfolk,
 Naturens skötebarn, som ännu ligga
 och dia jordens barm, och medvetslösa
 i salig slummer dricka lif och lugn.
 Hur sälla dessa nerfver som ej känna,
 hur glada dessa ögon som ej se!
 Af all lagstiftning, den för menskan är
 till slut den sämsta, lemna den åt andra.
 Men det är skönt att se på tingens lagar,
 de himlastiftade, de guda-enkla,
 de evigt friska hvilka styra än

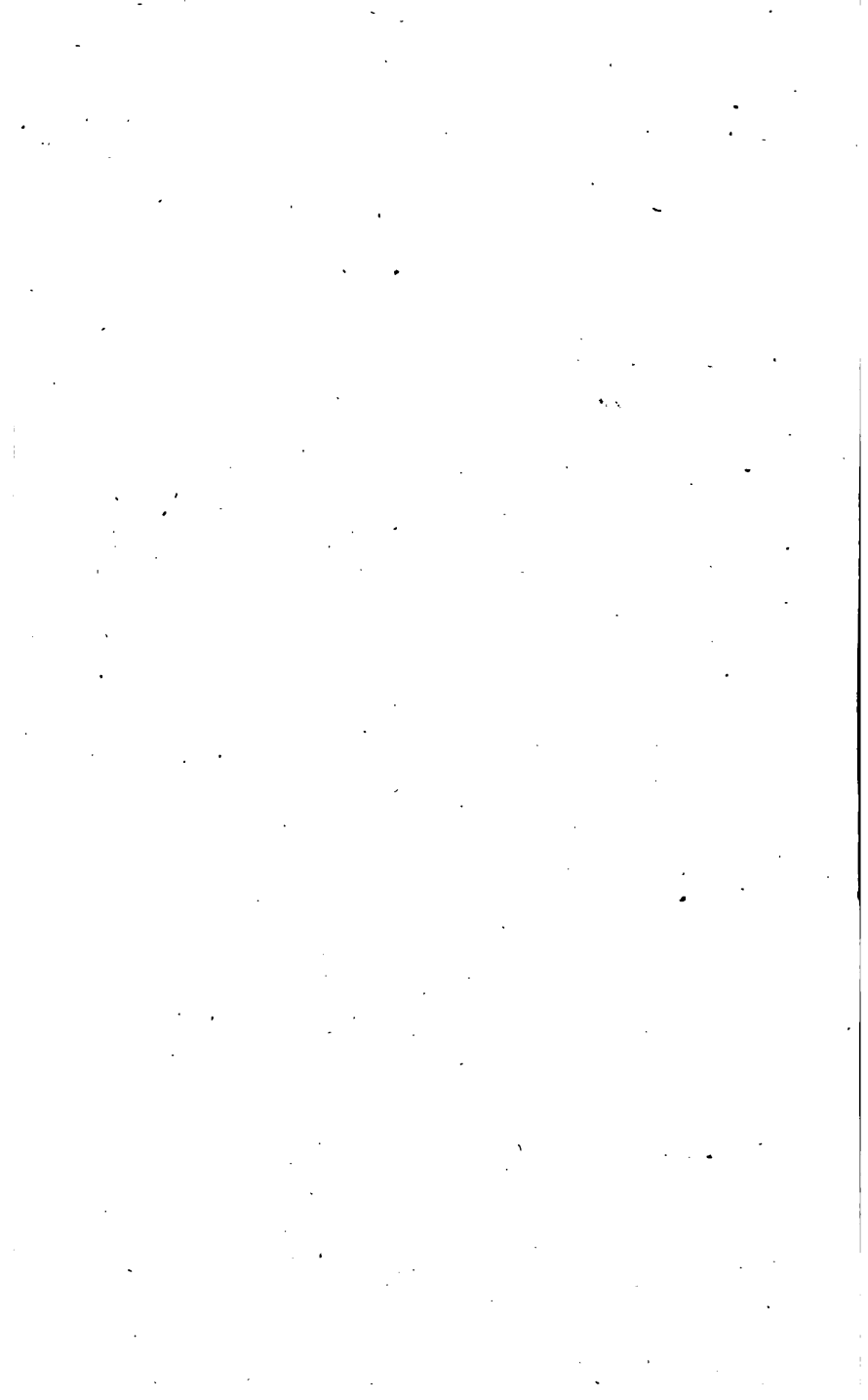
i verdens afton som de styrt dess morgon.
 Hvar gång som Våren kommer i sin skönhet
 och skrifver ängen, skrifver dalen full
 med sina Dikter vaggande i vinden,
 hur önskar jag att kunna tyda då
 det sköna språket, det Olympiska
 hvars mening nu jag endast dunkelt anar.
 Du känner det, du lärt det från din barndom,
 och vårens unga, undersköna döttrar
 ha ingen hemlighet för dig, du står
 vid deras nattduksbord i morgonstunden,
 vet hvad harmonisk, gudabyggd gestalt
 de svepa solskensslöjan om, och hör dem
 med rosenläppar hviska sinsemellan
 om nattens sagor, och i blomdoft andas
 de sina känslor ut för den förtrogne.
 Och bland de tusende och tusen än
 finns ingen enda falsk emot sin vän,
 men idel tro och oskuld hvart vi blicke,
 o öfvergif dem, öfvergif dem icke! — —

Mig har man valt att ta emot dig här,
 en gammal pröfvad ungdomsvän den andra,
 i hopp att minnet om försvunna dagar,
 om bättre dagar skulle kasta än
 sitt rosenskimmer öfver denna stunden.
 O hoppets glans i lifvets Österland!

O gyllne drömmar under morgonrodnan!
 Hvar är det hjerta som ej saknar Eder,
 hvar är det öga som ej friskar opp
 med stilla tårar Edra bleka rosor?
 Hur många känslor som förvissnat sedan,
 hur många planer hvilka nu stå lik
 har Lundagården hängt sin skugga öfver!
 På skilda vägar sökte vi vårt mål,
 men om det högsta drömde vi dock begge,
 vi stämde möte på Parnassens höjder
 och ej på Zions der vi halta nu.
 Det var en lycklig tid, en rik, en herrlig,
 vår resa giok till obekanta land
 bland rika äfventyr, bland ärofulla.
 Hvad näktergalar slogo rundtomkring
 ej blott i lunden, men i våra hjertan,
 hvad trollslott brunno uti morgonsolen!
 förhexade Prinsessor sofvo der,
 de skulle väckas genom sång och forskning
 och sätta lagerkransen på befriarn. —
 Hur mycket annorlunda är det nu
 sen åren gått med sina sorger alla
 utöfver lockarna och färgat dem
 med dödens nationalfärg, med det hvita,
 och hjertat ligger utbrändt i sin aska,
 och ögat liknöjdt ser mot grafven hän! —

Från

Från lifvets höjder stiger mannen ner
 om ej med tomma händer, dock med trötta,
 med sårade, och all hans lefnads vinst
 hur fattig är den mot hans ungdoms drömmar!
 Men hvad han vunnit, litet eller stort,
 det är dock sak och verklighet: fast blommen
 har flugit bort, så står dock kärnan åter,
 och kring den kärnan växer fruktens guld.
 Så skön är dagen ej för oss som fordom
 och ej så frisk, men sedan solen mognat
 är det dock skönt att stå i aftonsvalkan
 ibland de långa skuggorna och lyss
 till fågelsången, äfvenväl från fordom.
 Ej herrskar minnet ensamt, hoppet bor
 hvar lifvet bor, och det är mycket än
 som kunde göras innan natten kommer.
 Derfor med säkert öga banan mät,
 blif icke trött, bevinga dina fjät,
 och mången framgång kan du än förmoda.
 Det Bästa når ej menskan, men det Goda
 är också godt: gå hän och lef för det!

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG,

DEN 20 DECEMBER 1834.

I N N E H Å L L :

Direktörens Tal och berättelse om Sammankomsten.

Slaget vid Brunkeberg; Skaldestycke af Olof Fryxell.

Mötet på Odins Hög; Skaldestycke af Carl Wilhelm Böttiger.

Sång i anledning af Minnesfesten den 6 Nov. 1832; af Carl August Hagberg.

Minne öfver Landshöfdingen Friherre Per Abraham Örnsköld, af Franz Michael Franzén.

Den 20 December 1834, Svenska Akademiens Högtidsdag, hade Akademien på Stora Börssalen offentlig sammankomst, hvilken H. M. Drottningen samt DD. KK. HH. Kronprinsen och Kronprinsessan täcktes å den vanliga lektaren bevista.

Akademiens Direktör, Herr Professoren m. m. Mag. Samuel Grubbe, öppnade sammankomsten med följande

T A L:

MINE HERRAR!

På den återkommande årsdagen af den Hjeltes födelse, hvilken Europa tackar för Tankens och Samvetets räddade frihet, för den tryggade möjligheten af en framskridande odling, går Svenska Akademien att, enligt sin odödlige Stiftares föreskrift, redogöra för sin verksamhet under det sednast till-

ryggalagda tideloppet, och att räcka segrens lager åt de unga, för den fosterländska Vitterheten lofvande Talanger, hvilka Hon på den öppnade täflingsbanan lyckats att upptäcka. Men, uppmanad genom sjelfva sitt namn till ett lifligt deltagande i allt, som rör Sveriges ära och sällhet, kan Akademien icke glömma sin förbindelse att, innan Hon öfvergår till det egentliga föremålet för dagens Högtid, uttala sin och Nationens känsla af tacksamhet mot den skyddande Försyn, som förunnat oss ett fortfarande inte och yttre lugn, vårdadt af den åldrige Hjeltekonung, hvørs segerrika svärd, kämpande på en gång för Folkens gemensamma frihet och för Hans nya Fäderneslands tryggade sjelfbestånd, beredde ett nytt tidehvarf af välstånd och lycka åt det urgamla Rike, som nu i föryngrad kraft blomstrar under hans fridsälla spira. Det är sannt, den högre skickelse, som hvälfver Folkens öden, och ofta låter dem härdas i motgångens stränga skola, har sändt äfven oss en smärt-sam, om ock snart förbigående pröfning. Den mordängel, som med förödelsen i sina spår framgått från Gangens stränder till Europas yttersta gräns, har inträngt inom våra landamären, och i palats och hyddor uppsökt sina talrika offer. Äfven inom denna lysande krets af hvad Hufvudstaden äger mest upphöjdt eller aktpingsvärdt, huru

månget hjerta-blöder ej måhända af sorgens och saknadens ännu oläkta sår! Men om den länge afvärjda faran ej för alltid kunnat utestängas ifrån våra bygder, erkännom dock med tacksamhet, att olyckan i sin fortgång och i sina verkningar blifvit mildrad genom en faderlig Regerings välgörande omsorger, understödda af den sjelfuppoftande medborgerliga verksamhet, hvars högsta efterdöme vi sett gifvas af den ädle Furste, som, storsinnigt upphöjd öfver de omgifvande dödarnas hot, gick att inom lidandets boningar återväcka mod och förtröstan, och att förvärfva nya heliga rättigheter till hvarje Svenskt hjertas varmaste kärlek.

Öfverståndna äro dessa pröfnings dagar, och måhända skola de, genom Försynens nåd, ej mer återkomma. Lugnet och trefnaden herrska åter inom våra fredliga tjäll; men må en blick på verdens närvarande belägenhet lära oss att njuta detta lugn, icke med det tanklösa lättsinne, det blinda öfvermod, som utmanar Ödet och framkallar en hämnande Nemesis, men med den vishet, som, under ögonblickets trygghet, är rustad mot framtidens möjliga vådor. Det är i våra dagar icke *utom sig*, i Naturens förstörande krafter, som Folken hafva att frukta sina farligaste fiender: de hära ofta i sitt *inre* en annan, långt mäktigare, långt svårare att besegra, en *andelig* pestsmitta, hvars

fördolda gift, spridande sig genom Statskroppen, förtär dess lifskraft, och upplöser det organiska band, som sammanhåller dess delar. Vettenskapen och Konsten sträfva med dagligen växande framgång att utvidga vårt herravälde öfver den yttre Naturen, att afväpna dess mot människan fiendtliga krafter, eller att fängsla dem i den fria Andens tjänst; men hvem lär oss att kufva de förstörelsens makter, hvilka inom sjelfva Andans och Frihetens Rike drifva sitt vilda spel? Se vi ej hos de flesta af den gamla och nya världens mera odlade Folk Samhällets elementer uppkallade till en vådlig, om ock ej allestädes lika öppen och våldsam strid mot hvarandra? Denna Tidehvarfvets stora strid, hvilken, börjad inom Tankens värld, derifrån öfvergått i den borgerliga, när skall den äntligen vara utkämpad, och hvilken skall blifva dess utgång? Äfven vi, som mera på afstånd åskådat dess vexlande skiften, än sjelfve uti dem deltagit, om vi ock i en ädelsinnad Regerings kraftfulla vishet, och Folkets manliga, allvarliga lynne, äga en borgen för vår närvarande lycka, huru skulle vi dock kunna utan oro betrakta ett skådespel, hvars slutliga utveckling måste mäktigt inverka på mensklighetens hela tillstånd i kommande århundraden? Verldsödets Bok ligger öppen blott för den Allseendes blick: hvem af oss kunnaer innehållet äfven

af dess närmast följande blad? Emellertid, må vi dock ej öfverlemna oss åt den fega misströstan, som förlamar alla själens ädlare krafter! Må vi ej öfvergifva det tröstande hoppet, att det äfven i världshistoriens skenbart regellösa Drama finnes en stor plan, som sammanbinder dess delar till ett helt! Må vi ej upphöra att tro på en mensklighetens under Försynens ledning fortgående uppfostran! Till denna höra tvifvelsutän äfven den närvarande tidens hvälfningar, ehuru olycksbådande de för vår inskränkta blick må synas. Framkallade genom en half och ytlig bildning, skola de måhända sjelfva tjena att förbereda en djupare och sannare. Tankens stilla, genom seklerna fortgående arbete är ej för alltid förloradt, om ock dess frukter, undan-gömda för den flyktige betraktarens blick, blott småningom kunna utveckla sig och mogna. Kan-hända skall det komma en tid, då ett visare och lyckligare slögte ser tillbaka på våra dagars för-villelser och strider, såsom en skärseld, hvilken folken haft att genomgå, för att ur densamma fram-stå renade och förädlade. Vore hon blott ett in-billingens bländsken, denna tro på sanningens i längden oemotståndliga makt, på ljusets slutliga seger öfver mörkret — hvad vore då mensklighe-tens hela lif? Hvad annat än en betydelselös dröm, ett fantasmagoriskt skuggspel, hvars i oupphörlig

vexling framskymtande och åter försvinnande bilder ej i åskådarens själ skulle kvarlämna något annat intryck, än det vidriga eller rysliga af en omätlig tomhet?

Må man ej anse dessa betraktelser såsom främmande för det närvarande tillfället: må man ej finna deras allvarsamma syftning oförenlig med den gladare karakteren af en högtid, egnad åt Sånggudinnornas dyrkan! Ty äfven denna är ej blott en flyktig lek: den döljer under nöjets och behagens lätta drägt ett djupt allvar. Huru litet förstår man vitterhetens och de vackra konsternas betydelse, om man tror dem endast åsyfta att med sina bilders prakt och färgspel smycka lifvets yta! Deras sanna bestämmelse är ojemförligt högre: de äro ämnade att med sin milda, förädlande kraft intränga i själens djup, att i oupplösligt förbund med Religionen, Vettenskapen och Sedligheten lyfta den ur bojorna befriade anden till den högre, värld, som är hans rätta Fädernesland. Alla bildningens elementer utgöra en enda, blott i särskilda färger bruten, stråle af det eviga Ljuset, den inom ändlighetens värld under olika former framträdande uppenbarelse af det Gudomliga: i sin förening och sin inyerkan på hvarandra utgöra de tillsammans mensklighetens andeliga lif. Här af bestämmes äfven Konstens förhållande till *Samhället*, hvil-

ket i sin högsta betydelse omfattar ett Folks hela fortgående lif, sådant det utvecklar sig ur den organiska föreningen af alla dess krafter. Frågar man huru Konsten ingriper i denna utveckling af ett Folks lif, så blir visserligen det närmaste svaret, att hon väcker och lifvar känslan för nöjen af en högre art än den råa sinnlighetens; att hon mildrar den lynnets och sedernas hårdhet, hvilken naturligen uppkommer hos ett Folk, som genom ihärdigt arbete måste aftvinga en sträng Natur sina dagliga förnödenheter; och att hon motverkar den låga, allt beräknande vinningslystnad, som födes af den *ensidiga* och *uteslutande* sysselsättningen med det industriela lifvets yrken. Men fullständigt och i hela dess betydelse förstår man Konstens inverkan på ett Folk först derigenom, att man djupare fattar sjelfva karakteren af den sinnesstämning, hvarje sannt konstverk hos betraktaren väcker. All Skönhet utgör det för åskådningen framträdande uttrycket af ett inre med sig sjelf enigt lif, en frisk och lefvande, och likväl i sin frihet sig sjelf begränsande, med *frivillig laglikmätighet* verkande kraft. Uppfattandet af en sådan, framställd i Naturens alster eller Konstens, väcker i det för dess intryck öppna sinnet en känsla af harmoni, hvilken, sjelf en bland själens renaste och ädlaste njutningar, står i nära släktskap

med den *inre sedliga skönhet*, den fulländade frivilliga öfverensstämmelse mellan vår högre och lägre natur, hvars idé, om ock aldrig i sin fulla renhet realiserad, likväl måste föresväfva oss såsom det yttersta målet för människans sträfvande till sin förädling, och hvars uttryck i ett Folks hela lif skulle visa oss dess friskaste, herrligaste blomning. Det är härigenom, som konstbildningen har en förädlande inflytelse på Samhället och lifvet, och denna dess inflytelse, denna dess rena sedliga karakter, långt ifrån att innebära ett uppoffrande af Konstens sjelfständighet, dess underordnande under något för densamma främmande ändamål; förutsätter tvertom såsom sitt oundgängliga villkor den fria utvecklingen af snillets sjelfständiga lif.

Att i denna mening, genom en lifvande inverkan på den fosterländska Vitterheten, främja Nationens förädling, erkänner äfven Svenska Akademien för sin högsta bestämmelse: det är i den mån Hon lyckas att motsvara denna, som Hon för Samhället äger en betydelse och ett värde. Väl vet Hon, att det stora, skapande Snillet icke *frambringas* genom belöningar eller andra yttre medel. Hon vet att detta, hvar helst det visar sig, framträder såsom ett Naturens alster, eller rättare, såsom en Himlens skänk åt jorden, en uppenbarelse

från en högre värld. Men, lik eldens i stenen fördolda gnista, slumrar dock många skön talang, okänd för sig sjelf och ofruktbar för världen, till dess den genom en yttre väckelse framkallas till verksamhet; och sedan den emottagit denna första väckelse, kan den för sin fortgående utbildning ej genast umbära en främmande ledning. Äfven på lifvandets af Nationens känsla för det Sköna, på skärpan af dess konstsinne, bör det rättvisa, från ensidighet fria omdömet om Snillet eller Talangens alster icke blifva utan en välgörande inflytelse.

I sin verksamhet för dessa ändamål har Akademien under det nu förflutna året icke saknat all tillfredsställelse. Hon har sett flera lyckliga anlag med framgång utvecklade. Hon har likväl icke endast det angenäma åliggandet att uttala sina *förhoppningar* för den Svenska Vitterheten; äfven de *förluster* den lidit måste, med saknadens motsatta känsla, åt minnet förvaras. Ej längesedan har en sådan gemensamt drabbat Fosterlandet och Akademien; dubbelt smärtande, emedan vi ej anade att den var oss så nära. Detta Samfunds till lefnadsår äldste Ledamot, Herr Grefve Skjöldebrand, har gått att i en högre värld i ofördunklad klarhet skåda den Sanningens och Skönhetens eviga Urbild, hvars aftryck på jorden han med så varm kärlek

uppsökte, och i egna snilleverk bemödade sig att framställa. Men mig tillhör blott att *antyd*a Akademiens saknad: att värdigt och fullkomligt tolka den, måste jag öfverlemna åt den bortgångnes blifvande efterträdare. Han skall en gång med full sanning skildra hvad Fäderneslandet, Vitterheten, Konsterna i Grefve Skjöldebrand ägt och med honom förlorat. Han skall visa oss den ädle, upphöjde Mannen, lika danad för Statens viktigaste värf, som för Sånggudinnornas glada högtider: än eldig och oförfärad på stridens blodiga fält; än lugn och vis i Konungens Rådkammare; än åter lärarik och upplysande inom de åt Vitterheten eller Konsterna helgade samfund, hvilka räknade honom för en af sina skönaste prydnader: förenande Verldsmannens fina bildning med hjertats godhet och den redbara förtjenstens flärdfria anspråkslöshet: äntligen, utrustad med den outhärliga verksamhet, hvilken, likasom den förr manade honom, att, i trots af alla mödor, från Lapplands öknar till oss hemföra de trogna bilderna af Naturen i dess djerfva storhet eller vilda fågning, ända intill ålderdomens yttersta gräns, eldade honom till Vitterhetsarbeten, omisskänneligen bevittnande ett ädelt sinnes känsla för det Sköna i alla former af dess uppenbarelse, och en aldrig slocknande kärlek för Sånggudinnornas yrken.

Direktören gaf derefter tillkänna, att Akademien för innevarande år till täflingsämnen uppgifvit:

I Vältaligheten:

1:o Historisk och Filosofisk jemförelse mellan Svenske Konungarne Gustaf I och Gustaf II Adolf till storhet och Konungavärde.

2:o Fråga: hvilka äro hufvud-epokerna af det Svenska språkets utbildning och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått?

3:o Framställning af striden mellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadssätt, så väl som på Statens styrelse och lagar.

Tvenne försök hade inkommit, men intetdera kunnat belönas.

I Skaldekonsten

hade Akademien till täflingsämne, med fördubbladt pris, utsatt: *Sång i anledning af minnesfesten den 6 Nov. 1832*; hvarjemte Akademien i öfrigt lemnat de täflande fritt val af ämne, samt förklarar sig äfven emottaga öfversättningar ur klassiska auktorer på alla språk.

Fjorton skrifter hade blifvit insände; och ehuru Akademien saknat den tillfredsställelsen, att, med det dubbla priset kunna belöna någon Sång öfver det fastställda täflingsämnet, har Hon dock ägt den fagnaden, att med högre belöningar kunna utmärka ett större antal poemer, än det under en följd af år varit henne förunnadt. Uppfyllandet af detta Akademiens angenämaste åliggande — det att uppmuntra och belöna — har skänkt henne ett ökad nöje, då Hon i de unga författare, som täflat om

Sångens lager, igenkännt för Henne bekanta, för att ej säga af Henne sjelf framkallade namn, och med glädje funnit samma unga vitterhets-idkare, hvilkas lofvande anlag hon tillförene rättvisat, nu hafva förvärfvat anspråk på Hennes ökade aktning. Bland dessa skaldestycken hade Akademien tilldömt *N:o 6, Slaget vid Brunkeberg*, i 8 sånger, det stora priset; och upplästes af detta poem valda ställen.

SLAGET VID BRUNKEBERG;

Skaldestykke

AF

HERR OLOF FRYXELL.

Skrift, som vunnit Stora Priset i Akademien, år 1834.

PRO PATRIA.

FÖRSTA SÅNGEN.

1. Jag sjunger, hur' den vidtberömda hjälten
mitt fosterland sin frihet återgaf;
och huru striden tumlade på fälten,
der Mälarn skattar åt det salta haf;
och hur de höggo der, de tappre bönder,
med skarpa klingor sina bojar sönder.

2. Väl den, som mäktar bojan sönderhugga
och nederstörta fängelset i grus
och svinga, örnen lik, ur djup och skugga
i härlig Frihet opp mot solens ljus!
O Frihet, lägg du orden på min tunga,
när nu jag går att dina verk besjunga!

3. Tolf! Det är midnatt. Allt är tyst i staden.
Blott väktarn blåser hemskt uti sitt hörn,
och vid Norrbro det brusar i kaskaden;
och vimpeln gnisslar på Trekronörs torn.
Men uppå Slottet än ett fönster flammar,
och innanföre hvälfver sig en kammar.

4. Der sitter i en sammetsröd kathedr
en silfverlockig, ärevördig man.

En himlakarta han framför sig breder
och skådar tyst och forskande den an.
Sol, måne, stjernor, hela firmamentet
gått opp och lyser uppå pergamentet.

5. Då klingar låset, och i salen träder
Knut Posse, Fogden här på Stockholms slott,
densamme Knut, som i de Finska städer
sköt ned en krigshär i ett enda skott.
"Herr Kansler! Nu är midnattstimman slagen,
"och nu är natten skild, som mest, från dagen."

6. Den gamle svarar: "Då är rätta stunden,
"att klokt begrunda, hvad den skriften lär,
"som står med stjernor uppå himlarunden,
"der hvarje bokstaf är en gyllne sfer."
På en altan de träda. Astronomen
sitt öga vänder emot stjernedomen.

7. Så står han länge, sjunken i beskådning,
och blicken irrar ifrån verld till verld.
Då ses ett tecken utaf stor bebådning
i österns rymder på Orions svärd,
hvars klinga pryds af stjernor tre. De trenne
stå nu som trenne droppar blod på henne.

8. Men högsta stjernan likväl återtager
sin förra glans och lossnar innan kort,
och öfver deras hufvuden hon drager,
som pilen hastigt, emot vester bort,
och der mot Stures läger hon sig sänker,
och vestern klarnar underbart och blänker.

9. Då sade Kanslern: "Stridens röda bölja
"betecknas här med stjernor i det blå.
"Tre hvarf skall hon mot Brunkeberget skölja,
"men tredje gången opp till toppen nå
"och hvälfva alla fiendernas leder
"uti sitt svall, i grafvens hvila neder."

10. Nu Kanslern öfver Mälarn ror och hinner
till Stures läger, utmed Jerfwa stäldt.
Än här än der en liten vakteld brinner,
men krigarn sofver trygg uti sitt tält,
och lägret, moder åt den vilda striden,
är nu en vän med tystnaden och friden.

11. Igenom lägret han sig leda låter
fram till ett stort och präktigt upplyst tält.
En hjelte går derinne fram och åter,
och sporren klingar emot marken gällt,
och guld är gjutet öfver hela hatten,
som vore solen oppe midt i natten.

12. Den korta, dunkelblåa kappan hviftar
omkring hans skuldror, sammetsfin och len,
och mot de tusen lågorna hon skiftar,
som hafvet, upprördt uti qvällens sken.
Men tusen ljus och lågor lysa föga,
mot blixtrarna ur detta hjelteöga.

13. O, hvilken mäktigt fängslande förtrollning
i denna underbara herrskarblick!
Hvad majestät i denna ädla hållning!
Hvad eld och låga uti gång och skick!
Hur' blandas ej det leende och milda
med det förfärliga och med det vilda!

14. "Välkommen Kansler Ryting i mitt läger!
"Hvad budskap ägen J att bringa mig?" —
"Godt är det budskap, som för dig jag äger,
"ty himlen segren gifva vill åt dig." —
Så svarar gubben och förtäljer synen,
som nyss han skådat uppå himlabrynen.

15. "Sten Sture! — så den gamle Kanslern frågar —
"Hvi dröjer du? Gud med dig. Drag åstad!"
Vid dessa orden hjeltens öga lågar.
Han griper skölden, der de trenne blad,
de vidtbekanta trenne sjöblad, simma
på vågens rygg uti en skinnmig strimma,

16. och klingan rinner hastigt ur sin skida,
 som ormen rinner ur den svarta klyft.
 Han springer ut och svänger svärdet vida
 och slår på skölden, emot himlen lyft.
 Det dånar, såsom åskan, då hon rullar
 med tusen hjul utöfver moltnens kullar.

17. Som böljorna vid stormens anrop brusa
 opp ur det nyss förut så lugna haf,
 så väckta krigarne ur tälten rusa
 och fatta hastigt sköld och hjälm och glaf.
 En hvar sitt rum i ledet igenkänner,
 men Sture kallar Kyrkans helga männer,

18. och deras skara inför hären träder
 med brödets sakrament och syndabot.
 Främst går i spetsen för de fromme fäder
 den helge Erkebiskop Örnefot.
 Men hela hären uti långa leder
 med sammanknäppta händer faller neder.

19. Som lam de ligga, krigets vilda söner,
 annammande det helga Lammets frid.
 Det höres blott ett sakta sus af böner,
 och alla himlens ögon le dervid.
 O, sköna syn, ätt se en här, som beder!
 Det lockar englar ifrån himlen nedär.

20. Då ses ett under. Christusbilden blänker
ifrån sitt kors, uppå en kulle stäldt.

En droppa af det blodet nederstänker,
som frälsat oss och ondskans makter fällt.

Då börja alla hjeltehjertan glöda.

Då Christus blöder, hvem vill då ej blöda?

ANDRA SÅNGEN.

1. Sten Sture låter i sitt tält församla
sitt råd, ett råd af utvaldt namn och frejd.
Der orda unga och der orda gamla
om rustningen till dagens stora fejd.
Men Örnefot sig reser upp och talar
ett fridens ord i dessa krigets salar.

2. Han talar om de fejderfarne Danskar,
som läger lagt på Brunkebergets topp,
och detta bergets läge nu han granskar
och svårigheten till att storma opp
och önskar därför, förrän allt man vågar,
att än ett bud till Konung Christian tågar.

3. Den gamle Kansler Ryting sig förenar
med den, som städse fridens vägar gått.

Men Heming Gadd sig reser opp och menar
att fridens väg är här en irrväg blott.
Dock Sture bifall till ett budskap gifver,
och Ridder Bølja härtill afsänd blifver.

4. Han nalkas staden, vid det nattens slöja
sig sakta sänker uti Mälarns sjö.
Sin röda massa slott och kyrka höja
i morgonglans på muromgördlad ö,
och fönstren glimma. Blåa skaror vandra
på höga fästningsvallen om hvarandra.

5. Men nedom vallen ligga danska drakar.
De ligga sjuti' i en enda rund.
I botten bita deras ankarhakar.
De såra skyn med sina masters lund.
Utkikare i höga korgar vaka,
och seglen hänga rodnande och slaka;

6. och krigare med långa spjut i handen
från skeppens bogar göra höga språng
och stadna rasslande på strand i sanden
och ställa öfver Näckebro *) sin gång
till Dannebrog, som uppå Brunkekullar
sin hvita fana ut i vinden rullar.

*) Förenade Blasiiholmen med Brunkeberg.

7. och tälten spänna sina hvita vingar
inunder fanan i en silfrig krans.

Der hänger högt en sköld i runda ringar.

Der sticker spetsen fram utaf en lans.

Der hvimla blanka kämpar mellan tälten,
som strålar mellan moln på himlafälten.

8. Men högst på toppen står af flamrödt siden

Kung Christians sal med guldgaloner på.

Så flamman stiger, under jettars smiden,

ur Ætnas hvita spets opp i det blå.

Rundt omkring salen går på alla kanter

en mur af stål, en mur utaf drabanter.

9. Nu Svensken stolt i kungasalen träder.

Var ej så stolt och trotsig i din håg!

Väl har du skådat mycket, Ridder Päder!

Men något sådant aldrig förr du såg.

Tälttaket stod förgylt i morgonsolen,

och skuggan blodig föll på kungastolen.

10. Der satt han — Christian — i sin klara krona.

O, hvilken hög och konungslig gestalt!

Den väldige! Han tycktes född att throna.

Han tycktes skapad att beherrska allt.

Hans blick var lik den dunkla, dystra natten,

som blickar opp utur de djupa vatten,

11. och drägten svart. Han satt der mörk, som
 grafven,
 och dertill lugn och dyster, såsom den,
 och handen låg uppå den blåa gläfven,
 på klingan, denna fruktansvärda vän.
 Kring honom stod en tallös hjelteskara
 i stål och guld och uti silfret klara.

12. En sådan prakt kring riddaren sig röjde,
 att, blixten lik, den bländade hans blick.
 Men vördsamt han för konungen sig böjde
 och hälsade omkring med höfviskt skick,
 och nu blef tyst, och kämpen ifrån nordens
 begynte så de välbetänkta orden:

13. "Sten Sture Gustafsson, min ädle Herre
 "och Fursten öfver hela Sverges land —
 "ett land, som icke äger hjeltar färre,
 "än männer bo inom dess långa strand —
 "mig, Päder Bölja, denne Herre sänder,
 "och i hans värf till Eder nu jag länder,

14. "och träder inför Danarikets Förste
 "och står med vördnad för den höge Drott,
 "som är bland stora krigare den störste;
 "hvars namn så vidt, som solens ljus, har gått;
 "hvars härar bryta framåt, som orkaner;
 "hvars länder slås af dubbla oceaner.

15. "Och dock, o kung! från ett så härligt rike
"till fattigdomens land Du Dig beger.

"Du är en konung redan utan like.

"Skall fattigdomen höja Dig än mer?

"Ty armod har sitt dystra hem i norden,

"i fjerran från den rika, södra jorden.

16. "Vi hafva endast skogar, endast hällar.

"Vårt hela land är blott en — Hälleskog *).

"Du finner intet guld i våra fjellar,

"och ära har förut Du redan nog.

"Det finnes, Konung! intet skäl att strida.

"Förnuftet sjelf din klinga för i skida.

17. "Och om Du slutar denna grymma striden

"och släcker krigets vilda härjningsbrand,

"då skall Du vinna mer igenom friden,

"än nu Du vinner med beväpnad hand.

"Ty då skall Sverge räcka brodershanden

"åt Danmark och förnya vänskapsbanden.

18. "Ack, redan från ett sekel till det andra

"de holmgång gjort på Skandinaviens ö!

"Och ingen segrar, vuxna jemt hvarandra.

"Men båda blöda, mattas af och dö.

*) En skog, der Sten Sture några år förut hade slagit
Konung Christian.

"Så slutten af de olycksfulla strider
 "och trycken bröst till bröst från tid till tider!

19. "Ja, Danemark och Sverge, blifven bröder!
 "Gån in uti ett fosterbrödralag
 "och dragen så i härnad emot söder!
 "Den tillhör Er från er föreningsdag;
 "ty aldrig skolen J på jorden skåda
 "den fiende, som står mot Eder båda." —

20. Då svarar kungen, och hans dofva stämman
 är lika björnens ur den svarta skog:
 "Jag icke velat Er i talet hämma.
 "Ni talat väl. Ni sade det med fog,
 "att Danemark och Sverge icke böra
 "en längre tvekamp sinsemellan föra.

21. "Ty dessa riken äro bröder tvenne,
 "och äfven Norge är af samma blod.
 "Rätt sade Ni. Hvem stöde mot de trenne,
 "om icke broder emot broder stod'?"
 "Men säg nu äfven! Hvilket var det landet,
 "som först slet sönder fosterbrödrabandet?"

22. "Var det ej Sverge — detta falska rike! —
 "som först sig ryckte från vår union?
 "Som med en fräckhet, ännu utan like,
 "gör uppror jemt emot sin egen thron?"

"Ty har det icke svurit på de orden,
"att blott en enda thron skall stå i Norden?"

23. "En thron, en kung, en far för trenne söner!
"Och denne konung, denne far är jag.
"Jag vill, jag får ej höra Stures böner.
"De strida emot redan stadgad lag.
"Min krona är med ingen man gemensam,
"ty hon är min. Hon tillhör mig — mig ensam." —

24. "Du har mitt tal behagat prisa, Konung! —
så svarar riddarn, bugande sig kallt —
"Jag mängde dock i orden endast honung,
"men äger malört ock, och bittert salt,
"och båda lägger jag — förlåt! — till råga
"i mina ord, om lagen blir i fråga.

25. "Ty skall ej kungen enligt lagen vara
"en lika far för sina söner tre?
"Får han sin gunst blott åt den ena spara,
"och stjuffar" — — — Christian afbröt: "Riddare!
"Jag vill, att ingen uti mina salar
"om annat, än hvad han begriper, talar." —

26. "Ett — svarar riddarn — kan jag dock begripa,
"och detta enda är mig mer än nog.
"Vi skola dansa efter eder pipa." —
Vid dessa orden kungen dystert log,

och blek blef kinden, förut röd och härlig;
en blekhet — ej förfäran, men förfärlig.

27. "Tyst — sade han — min tappra hjelteskara!
"Kan Päder Bölja förolämpa dig?
"Jag aktar Er ej värd, att Eder svara.
"Men hälsa Sture dessa ord från mig:
""Du ränt, min smådräng! mellan skog och dike,
""att samla folk till festen i mitt rike.

28. "Nu stunda vapenfestens sköna dansar.
""Kom med ditt folk! Jag dansa skall med dem
""och takten slå med både svärd och lansar.
""Det svär jag dyrt vid Christi sår, de fem!" —
"Ert sändeskap är slut, Herr Riddar Bölja!
"Låt mina kämpar Er ur lägret följa!"

TREDJE SÅNGEN.

1. På stolta pelare en sal sig hvälfver,
en stor och präktig sal på Stockholms slott.
På höga fönstren morgonstrålen skälfver
och bryter sig i gult och rödt och blått
och studsar emot bonadt golf och strålar
och rutor grannt på tiljans rutor målar.

2. Midt uti denna rikedom en skara
af nödens barn till bords man sitta ser.
Af goda viner och af rätter rara
de runda borden nära tyngas ner.
Men gästerna ur koja och ur hydda
sig känna här förvirrade och brydda.

3. Sin krycka, som den halte icke brukar,
han knappt djerfs stödja emot stolens karm.
Den blinde känner på de fina dukar;
och sucken stiger smärtsam ur hans barm.
Ur bågarns guld emot den usle blänker
hans usla bild, och blickarna han sänker.

4. Men som en engel tröstar och hugsvalar,
då sinnet modlöst är och tryckt af sorg,
så huldt och mildt med de betryckta talar
Sten Stures ädla maka, Ingeborg.
Den sköna frun och hennes tärnor väna
kring borden ödmjukt passa opp och tjena.

5. Der vandrar Ingeborg bland sina tärnor
med vänligt öga och med lätta fjät.
Så nattens drottning bland de hulda stjerner
går fram i mildt och stilla majestät
och uslingen ur nödens bojer räddar
och söfver honom in på glömskans bäddar.

6. Emedlertid in uti salen stiger
 Per Bonde i sin fulla vapenprakt.
 Vid dörren stadnar vördsamt han och tiger
 och väntar slutet af den helga akt;
 då Ingeborg bland dem fördelar häfvor
 med ord, som ljuft fördubbla hennes gåfvor.

7. Kring henne tränga gästerna sig rörda.
 I varma ord en hvar sitt hjertä ger.
 Men verldsligt pris vill Ingeborg ej skörda.
 Med oro sänker hon sitt öga ner.
 "Ej mig! Ej mig! — så höres hennes rena
 "och milda stämma — Tacken Gud allena!

8. "Men i er varma bön — o mina vänner! —
 "förglömmen icke ett! Hvad säger jag?
 "Hvem är väl den bland oss, som icke känner,
 "att allt — ja! — allt beror på denna dag?
 "Hvem är väl den, som icke faller neder,
 "med ångst och bäfvan, inför Gud och beder?

9. "Vi kunna ej med svärdet, men vi kunna
 "med bönen strida emot Christians hot,
 "och våra suckar, ofvan molnen hunna,
 "de skola nå till Herran Zebaoth,
 "och Han skall sina starke englar sända,
 "som skola segren från de onda vända." —

10. Så talar hon. De fromma orden röra
till andakt alla i den stilla krets.

Nu vinkar hon farväl och låter föra
af Bonde sig till Draketornets *) spets
och ser den Danska härn på Brunkebranter
i långa leder omkring alla kanter.

11. Och berget står der lik en hisklig bölja,
som stadnat midt uti sitt härjningståg,
och tälten, som en fragga, henne hölja,
och vapnen glänsa blåa på dess våg.
Hon sväller jemt och hotar jemt att spruta
sitt flöde ut och döden kring sig gjuta.

12. Med häpna blickar Ingeborg betraktar
från Draketornet denna vilda syn.
Per Bonde noga uppå henne aktar
och ser en blekhet öfver rosenhyn
och hastar sig att fienden beskrifva
och vändning så åt hennes tankar gifva:

13. "Nu, under det vi uppå Sture bida,
"vill fienden jag skildra, ädla Fru!
"Den troppen, under bergets vestra sida,
"vid Clara kloster, der jag pekar nu,
"som bär så långa svärd och gula kyller,
"och klostrets torn och höga murar fyller,

*) Der Myntet nu ligger.

14. "det är en tropp af Tyska legoknektar,
 "ett tygellöst och plundringslystet band,
 "som än bland nordens frusna fjellar fäktar
 "och än i söderns blombeprydda land.
 "Den arma, Svenska bonden månde veta,
 "att de med rätta snåla Garpar *) heta.

15. "Och denna långa, smala riddarn, denna,
 "som lätt utaf sitt spring och äflan käns —
 "Hvem skulle också icke nogsamnt känna
 "storskrytarn Junker Slenz? En Junker Slenz! **) —
 "han är och passar äfven bäst att vara
 "härhöfvidsman för denna garpeskara.

16. "Här närmast oss, der strömmens böljor leka,
 "kring Brunkebergets sydligaste spets,
 "går af och an en niding — Trotte Eka, —
 "förrädarfursten i förrädarkrets.
 "Må hämdens blixtrar och dess viggas alla
 "förkrossande uppå hans hufvud falla!

17. "Han, som vid Trottes sida går till venster,
 "är han, som greps på Axevalla slott,
 "som blodat ned sig uti kungatjenster
 "och namn af bondeslagtaren har fått,

*) Germaner förvridet till öknamnet Garpar.

**) "En junker Slenz!" sade man ordspråksvis om skroddörer.

"den grymme Thure Bjelke. Icke qvinn
 "har ammat honom opp, men en varginna.

18. "De tala. Hör! Dock hör ej! Svärdet tränger
 "ej in så skarpt, som dessa Svenska ord.
 "Ej stinger glaf så hvasst, då kämpen svänger
 "den mordiske i luften ut på mord.
 "Vänd hellre eder blick till Danska troppen,
 "som uppstald står längs efter Brunketoppen.

19. "Hur mäktar jag att inför Er beskrifva
 "den stora mängden? — Otto Rosenkrans
 "är han, som bär på sköldens runda skifva
 "den uddbeprydda stjernan uti glans.
 "Han är en man från gamla, goda tider,
 "och han har grånat uti kamp och strider.

20. "Med stor erfarenhet och lugn och måtta
 "han sina troppar uti striden för.
 "Ett tusen, taget trenne gånger åtta,
 "hans trogna folk tillsammanräknadt gör.
 "Han leder enligt sammanstämmig yrkan
 "den djupa centern, sjelfva hufvudstyrkan.

21. "Den snabbe Riddarn, som i luftig skepnad
 "styr venstra flygeln, heter Taghe Vind.

"Han älskar vara lätt och ledigt väpnad.

"Hans fåle liknar sjelf en flägt, en hind.

"Den jage Vind, som jaga kan om vinden!

"Den tage Taghe, som kan taga hinden!

22. "Men riddarskaran står på högra flygeln
 "och hållér sina springare i rad,
 "och dessa tugga på den gyllne tygeln
 "och tvätta bringorna i skummets bad,
 "och häst och ryttare, de längta båda
 "med samma ifver efter stridens våda.

23. "Välkomne tappre Riddersmän! Jag blifver
 "strax, vill jag hoppas, strax blir jag tillreds" —
 så ropar Bonde i sin hjelteifver
 och svingar klingan rundt om sig i krets —
 "O, att dock Sture vore kommen redan!
 "Det har ju varit stridsljust längesedan?"

FJERDE SÅNGEN.

1. Vid dessa ord syns Konungen. Det brinner
 mot solen af hans mantel såsom glöd.
 Ej på Phoeniciens klippestrand du finner
 en snäcka med en saft så purpurröd.

Skönt blixtrar diamante-diadêmet,
och hermeliner hoppa omkring brämet.

2. Men blåser manteln opp för vindens pustning,
som morgonskyn ibland för österns flägt,
då glänsar under den en snöhvit rustning,
en fin och blankt polerad silfverdrägt,
och, konstigt in uti metallen drifna,
stå ägarns bragder, troget återgifna.

3. Han står för dem ett snöfjell likt, som tränger
sin stolta hjessa tvärtigenom skyn,
vid det att morgonrodna'n luftigt hänger
sin mantel kring de höga skuldrors bryn,
och vid det kronan högt deroppe skiner,
beprydd med blodigt strålande rubiner.

4. Då börjar Bonde åter: "Han, som siras
"kring hjälmen utaf furstekronans krans,
"för tapperhet och hjeltedater firas
"och nämnes Holstens herre, Fursten Hans.
"Han går vid kungens svärdshand. Vid den andra
"J sen Herr Gerdt, den spotske Grefven, vandra.

5. "Den ibland pagerna, som närmast följer,
"uti sin enkla, violetta skrud, —
"så skön, att visst i hans gestalt sig döljer
"en skälmsk och skadelysten kärleksgud, —

"är kungens gunstling, konungens och allas,
"och Alfrid fagre denne yngling kallas.

6. "Bland Drottning Dorotheas tärneskara
"skön Lisbet Bille är i fågring störst.
"Ej talet kan om sköna jungfrur vara,
"att icke Lisbet Bille nämnes först;
"ty framför alla alla henne sätta,
"och Danmarks blomma kallas hon med rätta.

7. "För henne riddare och svenner brunnit,
"och rika grefvar bedt om hennes hand.
"Men denne Alfrid hennes hjerta vunnit.
"För honom är det tändt i kärleksbrand.
"Dock kärleken är grym, och sällan tänder
"han två, men blott ett hjerta opp i sänder.

8. "Så nu, när han i kyska barmen väcker
"de ljufva lågor hos den väna mö,
"han denne ynglings bröst med is betäcker
"och bäddar in det i den kalla snö,
"och blott det famntag längtar Alfrid njuta,
"som riddarvapnen omkring hjelten sluta.

9. "Märk riddarn nu, som träder ut på randen,
"hvars vapenskrud är korpsvart öfverallt,

"åt hvilken Konung Christian räcker handen!

"Se hvilken hög och ridderlig gestalt!

"Behöfver jag väl, ädla Fru! Er lära

"hans namn, som namnet är på Danmarks ära?

10. "Hvad är väl namnet uppå Danmarks ära,

"om ej Klas Rönnow? Och behöfver jag

"bevittna det, då derom vittne bära

"så många tusen, sköna hjeltedrag?

"Han är den störste riddarn i sitt rike,

"och näst Herr Sten jag känner ej hans like.

11. "Väl är hans yttre mörkt. För honom ryser

"hans ovän, fattad utaf ångst och skräck.

"Öfverskinligt dock hans inre lyser.

"Han är en hjelte utan brist och fläck,

"och derfor valde riddarne ock alla

"den tappre ut att öfver dem befalla.

12. "Vid hvilken skall jag stadna? Hvilken lemna

"i denna valda, ridderliga tropp?

"Hvem bör jag förbigå? Hvem bör jag nämna?

"En hvar förtjente till att nämnas opp,

"en Thord och Thrud, en Gunnar och en Frode,

"hjelmklyfvarn Sjolm och Ingemar, den gode.

13. "Nils, blixtraren, jag glömmet icke. Icke

"jag Niklas ifrån Falster sluter ut;

"ej Helmer Hög och ej den Jutske Ficke,
 "som vet så väl att kasta lans och spjut.
 "Ej heller Erik Åkeson, ej heller
 "Björn, slungaren, jag uti skuggan ställer.

14. "Men om jag skulle tälja alla, skulle
 "jag strida ej, men räkna dagen ut.
 "Vänd hellre eder blick till fjermsta kulle,
 "som ligger der vid riddarflygelns slut.
 "Der står en mängd af olika nationer,
 "församlade från alla jordens zoner.

15. "Der syns Fransosen med sin korta värja,
 "och Nederländarn med sin pik och med
 "sin lädersköld och smala skenbensbärga,
 "och Skotten i sin rutigt granna plaid.
 "De äro soldenärer blott. De läna
 "sig ut för guld. För penningar de tjena." —

16. "Ack! — suckar Ingeborg — med mod beprydda
 "jag många visst ibland de våra fann;
 "men att mot sådan öfvermakt oss skydda,
 "det mäktar Gud allena." — — "Gud och han!" —
 Så ropar Bonde högt. Hans öga brinner.
 Han drar sitt svärd och skyndar och försvinner.

FEMTE SÅNGEN.

1. Se! — Se en man i guld! — Den svarta springarn
med honom flyger på en kulle opp.

Der håller han. Så sitter viggbringarn,
guldörnen, fruktansvärd på klippans topp
och sitter vred och lundens skaror täljer
och ut bland dem sitt rof och byte väljer.

2. Då hviskar Ingeborg: "Om allt du skådar,

"gif mig en vink, att ock du skådar mig!

"Hörs ej en röst inom dig, som bebådar,

"att mina blickar hvila uppå dig?

"och der de hvila på din brynjas sida,

"käns ej en ljuflig värma der sig sprida?"

3. Så Ingeborg. Men nu på Clära gården
går fram de tappre Nerkingarnas tropp.

Mot klostermurarna den ställer färden.

Med anrop muntrar en den andre opp,

och stegar resas. Redan sätter Heming

sin fot på muren, följd utaf Boo Fleming.

4. "Hvar är han — ropar Heming — han, som fordom
"jag hörde falla speord öfver oss?

"Slenz, du som är så tapper uti ordom!

"Jag manar dig. Kom Garp mot mig och slåss!"

Nu han sin klinga emot Junkern svänger
och honom steg för steg tillbakatränger.

5. Då ryser Junkern, bleknar af och fasar.
Re'n står han ytterst ut på murens kant,
och nu han för en väldig sköldstöt rasar
med brådstört fart ifrån den höga brant.
I djupa gyttjan, som vid foten rinner,
den fege störtar, sjunker och försvinner.

6. Men Heming Tyska knektarna betvingar,
och nu det skallar utur skogens bröst
ett härskri, som med sådan stämma klingar,
som hade hvarje träd en thordönsröst,
och fram på en gång Svenska hären breder
sig öfver fältet ut i långa leder.

7. I centern gå till fiendens förfäring
de tappre från den gåfvomilda slätt,
som lönar odlarn med så ömnig äring
och är med gullkorn öfversållad tätt,
och i hvars guld den böjda Fyris slingrar
sitt silfver och i Mälarn sig förskingrar.

8. Vid samma sjö och vid dess samma sida
bo de, som på den högra flygeln gå;
dock åt det håll, dit sol och måne skrida,
vid dagens slut och nattens, ur det blå.

De äro komne från de sköna landen
emellan Sala-fjell och Mälärstranden.

9. Men der, som Mälärn böljans barn till lekar
i sina sköna, södra vikar för —
från milda Öljärn och de kala Rekar,
från Sela och det vilda Yttertöör *) —
de skaror sig förenat med hvarandra,
som nu på härens venstra flygel vandra.

10. I centerns midt den helga Jungfrun sväfvar
i stark solgisslan **) fram på luftig stig.
Sanct Olof, höljd i silfverhvita väfvar,
uppöfver venstra flygeln visar sig.
Men ofvan högra helge Erik gungar
i vinden fram och glänser klar och ljungar.

11. Och redan börja härarna att fäkta,
dock blott på afstånd, blott med lans och pil.
Kastvapnen tätt, så tätt hvarandra jägta,
som vågen jagar våg och ilen il.
De tätare än regnet nederdugga
och undanskymma härarna i skugga.

*) Södertörn.

**) Detta gamla ord har ej något sig motsvarigt i den
nyare Svenskan och betyder, att hela gestalten är
omgifven af en flammande gloria.

12. Då hörs ett dån. Den tunga vindbron faller
från höjden ned med gnissel och med tjut.
Inunder Norre-portens höjda galler
Knut Posse och Per Bonde rida ut.
De och en skara utaf fyra hundra
ut på Norrbro och öfver henne dundra,

13. och störta så emot förrädarskaran,
som ej på detta utfall är beredd.
Förbittrad fäktar Bonde främst i faran,
och Posse syns med honom jemt i bredd,
och redan fuktas Sandbrons *) torra massa
af deras svärd, de drypande och hvassa.

14. Knut sträcker Thure Bjelke ut på sanden
och fäller Kromedike i sitt blod.
Och Bonde störtar, med en stöt af handen,
förrädarn Staffan i den djupa flod.
Då börjar flykten gjuta sina flöden,
fortskyndade af Posse och af döden.

15. Men Bonde slungar becket's tända kransar
i skärm och kupa och i timrad vall.
Re'n elden i det höga stockverk dansar
och breder mer och mera ut sitt svall
och bildar utaf sina röda vågor
en himmelshög förskansning utaf lågor.

*) Sandbron gick längsutefter Norrströms nordliga strand.

Så täta rågen sina stänglar böjer
 för stormen djupt och åter stolt sig höjer.

2. "Den fege Slenz, hvars lif en gosse stäckte!
 "Den fega soldehopen utan tro!
 "De fege Tyskarna, som vapen sträckte!
 "De fege Svenskarna der vid Norrbro!
 "Hvad är det mer? Det vill jag jemngodt kalla,
 "om dessa strida eller flykta alla.

3. "Ty lätt med Eder ensamt kan jag dämpa
 "upprorets eld. Blott ett med sorg jag ser:
 "att emot några usla bönder kämpa,
 "är ej en kamp, som passar sig för Er.
 "Dock deras lumpna fejd jag så vill tyda:
 "de skaptas ej att strida, men att lyda.

4. "Och lyda skola de; ty jag skall lossa
 "förhärjnings-andarna ur sina band.
 "De skola flyga ut. De skola krossa,
 "de skola söndergrusa stad och land." —
 Så hårdt och vildt den grymme kungen hotar;
 men Sture talar så till sina rotar:

5. "Låt icke denna motgång Er förfära,
 "ty lyckans nycker vaxla, som en dunst!

"Vårt

"Vårt nästa anfall skall tillfyllest lära,
 "hur lätt hon byter ogunst om i gunst.
 "O stån mig bi! Jag skall ej lifvet spåra,
 "men, främst i striden, närmast faran vara.

6. "Och der min klinga sår och dödar skiftar,
 "dit vinkar hon ock Eder. Följen mig!
 "Och på den väg, min fjäderbuske viftar,
 "gå'n fram på den, ty den är ärans stig!
 "Igenom stridens vaxlingsrika öden
 "den leder Er till segren eller döden.

7. "Ty ännu har jag icke lärt att flykta.
 "Den lärdomen mig blefve ock för tung.
 "Jag skall med segren eller döden lyckta,
 "så hjelpe Gud mig och Sanct Erik, Kung!" —
 Högt jubla alla, och från Clåra slätter
 i stormgång hären sig mot berget sätter.

8. Nu börjar Rota sina vilda dansar,
 och Furiën stämmer opp sin sång med tjut,
 och döden binder sina bleka kransar,
 och stridens långa orm sig rätar ut
 och viftar tusen tungor om och hväser
 och vältrar sig och sväller opp och jäser.

"åt hvilken Konung Christian räcker handen!

"Se hvilken hög och ridderlig gestalt!

"Behöfver jag väl, ädla Fru! Er lära

"hans namn, som namnet är på Danmarks ära?

10. "Hvad är väl namnet uppå Danmarks ära,

"om ej Klas Rönnow? Och behöfver jag

"bevittna det, då derom vittne bära

"så många tusen, sköna hjeltedrag?

"Han är den störste riddarn i sitt rike,

"och näst Herr Sten jag känner ej hans like.

11. "Väl är hans yttre mörkt. För honom ryser

"hans ovän, fattad utaf ångst och skräck.

"Oöfverskinligt dock hans inre lyser.

"Han är en hjelte utan brist och fläck,

"och derfor valde riddarne ock alla

"den tappre ut att öfver dem befalla.

12. "Vid hvilken skall jag stadna? Hvilken lemna

"i denna valda, ridderliga tropp?

"Hvem bör jag förbigå? Hvem bör jag nämna?

"En hvar förtjente till att nämnas opp,

"en Thord och Thrud, en Gunnar och en Frode,

"hjelmklyfvarn Sjolm och Ingemar, den gode.

13. "Nils, blixtraren, jag glömmet icke. Icke

"jag Niklas ifrån Falster sluter ut;

"ej Helmer Hög och ej den Jutske Ficke,
 "som vet så väl att kasta lans och spjut.
 "Ej heller Erik Åkeson, ej heller
 "Björn, slungaren, jag uti skuggan ställer.

14. "Men om jag skulle tälja alla, skulle
 "jag strida ej, men räkna dagen ut.
 "Vänd hellre eder blick till fjermsta kulle,
 "som ligger der vid riddarflygelns slut.
 "Der står en mängd af olika nationer,
 "församlade från alla jordens zoner.

15. "Der syns Fransosen med sin korta värja,
 "och Nederländarn med sin pik och med
 "sin lädersköld och smala skenbensbärga,
 "och Skotten i sin rutigt granna plaid.
 "De äro soldenärer blott. De läna
 "sig ut för guld. För penningar de tjena." —

16. "Ack! — suckar Ingeborg — med mod beprydda
 "jag många visst ibland de våra fann;
 "men att mot sådan öfvermåkt oss skydda,
 "det mäktar Gud allena." — — "Gud och han!" —
 Så ropar Bonde högt. Hans öga brinner.
 Han drar sitt svärd och skyndar och försvinner.

FEMTE SÅNGEN.

1. **Se!** — Se en man i guld! — Den svarta springarn
med honom flyger på en kulle opp.

Der håller han. Så sitter viggbringarn,
guldörnen, fruktansvärd på klippans topp
och sitter vred och lundens skaror täljer
och ut bland dem sitt rof och byte väljer.

2. Då hviskar Ingeborg: "Om allt du skådar,
"gif mig en vink, att ock du skådar mig!

"Hörs ej en röst inom dig, som bebådar,
"att mina blickar hvila uppå dig?

"och der de hvila på din brynjas sida,
"käns ej en ljuflig värma der sig sprida?"

3. Så Ingeborg. Men nu på Clara gården
går fram de tappre Nerkingarnas tropp.

Mot klostermurarna den ställer färden.

Med anrop muntrar en den andre opp,

och stegar resas. Redan sätter Heming

sin fot på muren, följd utaf Boo Fleming.

4. "Hvar är han — ropar Heming — han, som fordom
"jag hörde fälla speord öfver oss?

"Slenz, du som är så tapper uti ordom!

"Jag manar dig. Kom Garp mot mig och slåss!"

Nu han sin klinga emot Junkern svänger
och honom steg för steg tillbakatränger.

5. Då ryser Junkern, bleknar af och fasar.
Re'n står han ytterst ut på murens kant,
och nu han för en väldig sköldstöt rasar
med brådstört fart ifrån den höga brant.
I djupa gyttjan, som vid foten rinner,
den fege störtar, sjunker och försvinner.

6. Men Heming Tyska knektarna betvingar,
och nu det skallar utur skogens bröst
ett härskri, som med sådan stämma klingar,
som hade hvarje träd en thordönsröst,
och fram på en gång Svenska hären breder
sig öfver fältet ut i långa leder.

7. I centern gå till fiendens förfäring
de tappre från den gåfvomilda slätt,
som lönar odlarn med så ömnig äring
och är med gullkorn öfversållad tätt,
och i hvars guld den böjda Fyris slingrar
sitt silfver och i Mälarn sig förskingrar.

8. Vid samma sjö och vid dess samma sida
bo de, som på den högra flygeln gå;
dock åt det håll, dit sol och måne skrida,
vid dagens slut och nattens, ur det blå.

De äro komne från de sköna landen
emellan Sala-fjell och Mälärstranden.

9. Men der, som Mälarn böljans barn till lekar
i sina sköna, södra vikar för —
från milda Öljarn och de kala Rekar,
från Sela och det vilda Yttertöör *) —
de skaror sig förenat med hvarandra,
som nu på härens venstra flygel vandra.

10. I centerns midt den helga Jungfrun sväfvar
i stark solgisslan **) fram på luftig stig.
Sanct Olof, höljd i silfverhvita väfvar,
uppöfver venstra flygeln visar sig.
Men ofvan högra helge Erik gungar
i vinden fram och glänsar klar och ljungar.

11. Och redan börja härarna att fäkta,
dock blott på afstånd, blott med lans och pik.
Kastvapnen tätt, så tätt hvarandra jägta,
som vågen jagar våg och ilen il.
De tätare än regnet nederdugga
och undanskymma härarna i skugga.

*) Södertörn.

**) Detta gamla ord har ej något sig motsvarigt i den
nyare Svenskan och betyder, att hela gestalten är
omgifven af en flammande gloria.

12. Då hörs ett dån. Den tunga vindbron faller
från höjden ned med gnissel och med tjut.
Inunder Norre-portens höjda galler
Knut Posse och Per Bonde rida ut.
De och en skara utaf fyra hundra
ut på Norrbro och öfver henne dundra,

13. och störta så emot förrädarskaran,
som ej på detta utfall är beredd.
Förbittrad fäktar Bonde främst i faran,
och Posse syns med honom jemt i bredd,
och redan fuktas Sandbrons *) torra massa
af deras svärd, de drypande och hvassa.

14. Knut sträcker Thure Bjelke ut på sanden
och fäller Kromedike i sitt blod.
Och Bonde störtar, med en stöt af handen,
förrädarn Staffan i den djupa flod.
Då börjar flykten gjuta sina flöden,
fortskyndade af Posse och af döden.

15. Men Bonde slungar becket's tända kransar
i skärm och kupa och i timrad vall.
Re'n elden i det höga stockverk dansar
och breder mer och mera ut sitt svall
och bildar utaf sina röda vågor
en himmelshög forskansning utaf lågor.

*) Sandbron gick längsutefter Norrströms nordliga strand.

16. För Ingeborg nu Brunkeberg försvinner
 med sina härar, och för hennes syn
 står allt i låga. Hela rymden brinner.
 Han räddar sig ej ens, den höga skyn.
 Och djupet tänds. Det fladdrar tusen lågor
 der ned i botten under strömmens vågor.

17. Och männer ser hon uti ekor flyga
 med lätta årtag öfver böljans graf
 och hastigt under Näckebro sig smyga
 och sakta säga bryggans pålar af.
 De listige ej säga af dem alla.
 Väl bryggan står, men står beredd att falla.

18. Nu komma Posses troppar fram ur branden
 och föra mellan sig en rössabår ^{a)}.
 Dem följer kungen sjelf med svärd i handen.
 För honom Bonde trögt tillbaka går
 och räddar bår och tropp på strömmens brygga
 och för dem inom Norre-porten trygga.

19. Blif ej så blek, o Ingeborg! Snart hämtar
 Knut Posse sina krafter uppå nytt.
 Ännu en låga uti bröstet flämtar.
 Blott för ett svimmande hans sansning flytt.
 Snart står han opp från båren lika härlig,
 men för sin ovän dubbelt mer förfärlig.

^{a)} Sjukbår.

12. Då hörs ett dån. Den tunga vindbron faller
från höjden ned med gnissel och med tjut.
Inunder Norre-portens höjda galler
Knut Posse och Per Bonde rida ut.
De och en skara utaf fyra hundra
ut på Norrbro och öfver henne dundra,

13. och störta så emot förrädarskaran,
som ej på detta utfall är beredd.
Förbittrad fäktar Bonde främst i faran,
och Posse syns med honom jemt i bredd,
och redan fuktas Sandbrons *) torra massa
af deras svärd, de drypande och hvassa.

14. Knut sträcker Thure Bjelke ut på sanden
och fäller Kromedike i sitt blod.
Och Bonde störtar, med en stöt af handen,
förrädarn Staffan i den djupa flod.
Då börjar flykten gjuta sina flöden,
fortskyndade af Posse och af döden.

15. Men Bonde slungar beckets tända kransar
i skärm och kupa och i timrad vall.
Re'n elden i det höga stockverk dansar
och breder mer och mera ut sitt svall
och bildar utaf sina röda vågor
en himmelshög förskansning utaf lågor.

*) Sandbron gick längsutefter Norrströms nordliga strand.

Så täta rågen sina stänglar böjer
för stormen djupt och åter stolt sig höjer.

2. "Den fege Slenz, hvars lif en gosse stäckte!
"Den fega soldehopen utan tro!
"De fege Tyskarna, som vapen sträckte!
"De fege Svenskarna der vid Norrbro!
"Hvad är det mer? Det vill jag jemngodt kalla,
"om dessa strida eller flykta alla.

3. "Ty lätt med Eder ensamt kan jag dämpa
"upprorets eld. Blott ett med sorg jag ser:
"att emot några usla bönder kämpa,
"är ej en kamp, som passar sig för Er.
"Dock deras lumpna fejd jag så vill tyda:
"de skaptas ej att strida, men att lyda.

4. "Och lyda skola de; ty jag skall lossa
"förhärjnings-andarna ur sina band.
"De skola flyga ut. De skola krossa,
"de skola söndergrusa stad och land." —
Så hårdt och vildt den grymme kungen hotar;
men Sture talar så till sina rotar:

5. "Låt icke denna motgång Er förfära,
"ty lyckans nycker vaxla, som en dunst!

"Vårt

"Vårt nästa anfall skall tillfyllest lära,
 "hur lätt hon byter ogunst om i gunst.
 "O stån mig bi! Jag skall ej lifvet spara,
 "men, främst i striden, närmast faran vara.

6. "Och der min klinga sår och dödar skiftar,
 "dit vinkar hon ock Eder. Följen mig!
 "Och på den väg, min fjäderbuske viftar,
 "gå fram på den, ty den är ärans stig!
 "Igenom stridens vexlingsrika öden
 "den leder Er till segren eller döden.

7. "Ty ännu har jag icke lärt att flykta.
 "Den lärdomen mig blefve ock för tung.
 "Jag skall med segren eller döden lyckta,
 "så hjelpe Gud mig och Sanct Erik, Kung!" —
 Högt jubla alla, och från Clara slätter
 i stormgång hären sig mot berget sätter.

8. Nu börjar Rota sina vilda dansar,
 och Furiën stämmer opp sin sång med tjut,
 och döden binder sina bleka kransar,
 och stridens långa orm sig rätar ut
 och viftar tusen tungor om och hväser
 och vältrar sig och sväller opp och jäser.

Så täta rågen sina stänglar böjer
 för stormen djupt och åter stolt sig höjer.

2. "Den fege Slenz, hvars lif en gosse stäckte!
 "Den fega soldehopen utan tro!
 "De fege Tyskarna, som vapen sträckte!
 "De fege Svenskarna der vid Norrbro!
 "Hvad är det mer? Det vill jag jemngodt kalla,
 "om dessa strida eller flykta alla.

3. "Ty lätt med Eder ensamt kan jag dämpa
 "upprorets eld. Blott ett med sorg jag ser:
 "att emot några usla bönder kämpa,
 "är ej en kamp, som passar sig för Er.
 "Dock deras lumpna fejd jag så vill tyda:
 "de skaptas ej att strida, men att lyda.

4. "Och lyda skola de; ty jag skall lossa
 "förhärjnings-andarna ur sina band.
 "De skola flyga ut. De skola krossa,
 "de skola söndergrusa stad och land." —
 Så hårdt och vildt den grymme kungen hotar;
 men Sture talar så till sina rotar:

5. "Låt icke denna motgång Er förfära,
 "ty lyckans nycker vexla, som en dunst!

"Vårt

13. "Ty äfven jag skall sãras och förblöda
 "i samma stund, jag Eder sãrad ser.
 "Hvi ären J så grym att vilja döda,
 "att döda den, som lefver blott för Er?
 "I grymhet tigern står för Er tillbaka,
 "ty han förskonar dock sin egen maka." —

14. Nu ser hon fram utur tumultet skrida
 en bonde, den förut ej någon sett.
 Han tar sitt rum vid Stures venstra sida.
 Hans stora slagsvärd blänker blått och bredt.
 Hvarhelst det hugger, skär det djupt och färar
 och klyfver sköld och brynja genombårar.

15. Vål sent, men ej för sent han hittat vägen
 till Stures läger. Det är bonden Björn,
 Björn starke, han, hvars boning är belägen
 bland vind och våg, långt ut på Södertörn.
 Hög är hans växt. Hans dräkt är gulgrått luden
 Han af en varg har lånat denna skruden.

16. Riksföreståndaren och bonden stödjã
 hvarandra, och så bredt, som två svärd långt,
 så bred den gata är, som de sig rödja,
 och nu blir glest, der nyss var tätt och trångt. —
 Men Rönnow framför riddarskarans leder
 går fram i blod och hugger hopar neder.

17. Den fruktansvärde emot Heming hastar,
 som reder sig till striden. Den blef kort,
 ty med en enda stöt Klas Rönnow kastar
 den unge kämpan långt ur sadeln bort.
 Förgäfves söker Heming sig att resa.
 Han bärs ur striden, full af harm och nesa.

18. Men Riddar Flamma dröjer ej att blifva
 den fallandes försvar. Han hastar fram.
 I första hugg han mister sköldens skifva
 och i det andra hjälmens höga kam;
 men af det tredje såras han och signar,
 och för det fjerde död han nederdignar.

19. Dock Riddaren af trennedubbla Flamman
 i döden får af Päder Bölja värn.
 Han och Klas Rönnow drabba så tillsamman,
 att sjelf det vika ger, det fasta jern.
 Men striden lycktar dock, och då den lycktat,
 har Päder Böljas hjelteande flyktat.

20. Ack, Riddar Bölja! Alla hjertan rördes
 af dina ljufva ord, din milda röst;
 men aldrig ord, hur ljusligt än de hördes,
 förmått beveka dödens hårda bröst.
 Din död jag dock vill skön och härlig kalla.
 Du fick för Sverge och för Rönnow falla.

"ej Helmer Hög och ej den Jutske Ficke,
 "som vet så väl att kasta lans och spjut.
 "Ej heller Erik Åkeson, ej heller
 "Björn, slungaren, jag uti skuggan ställer.

14. "Men om jag skulle tälja alla, skulle
 "jag strida ej, men räkna dagen ut.
 "Vänd hellre eder blick till fjermsta kulle,
 "som ligger der vid riddarflygelns slut.
 "Der står en mängd af olika nationer,
 "församlade från alla jordens zoner.

15. "Der syns Fransosen med sin korta värja,
 "och Nederländarn med sin pik och med
 "sin lädersköld och smala skenbensbärga,
 "och Skotten i sin rutigt granna plaid.
 "De äro soldenärer blott. De läna
 "sig ut för guld. För penningar de tjena." —

16. "Ack! — suckar Ingeborg — med mod beprydda
 "jag många visst ibland de våra fann;
 "men att mot sådan öfvermåkt oss skydda,
 "det mäktar Gud allena." — — "Gud och han!" —
 Så ropar Bonde högt. Hans öga brinner.
 Han drar sitt svärd och skyndar och försvinner.

FEMTE SÅNGEN.

1. Se! — Se en man i guld! — Den svarta springarna
med honom flyger på en kulle opp.
Der håller han. Så sitter viggbringarna,
guldörnen, fruktansvärd på klippans topp
och sitter vred och lundens skaror täljer
och ut bland dem sitt rof och byte väljer.

2. Då hviskar Ingeborg: "Om allt du skådar,
"gif mig en vink, att ock du skådar mig!
"Hörs ej en röst inom dig, som bebådar,
"att mina blickar hvila uppå dig?
"och der de hvila på din brynjas sida,
"käns ej en ljufvig värma der sig sprida?"

3. Så Ingeborg. Men nu på Clara gården
går fram de tappre Nerkingarnas tropp.
Mot klostermurarna den ställer färden.
Med anrop murtrar en den andre opp,
och stegar resas. Redan sätter Heming
sin fot på muren, följd utaf Boo Fleming.

4. "Hvar är han — ropar Heming — han, som fordom
"jag hörde fälla speord öfver oss?
"Slenz, du som är så tapper uti ordom!
"Jag manar dig. Kom Garp mot mig och slåss!"

Nu han sin klinga emot Junkern svänger
och honom steg för steg tillbakatränger.

5. Då ryser Junkern, bleknar af och fasar.
Re'n står han ytterst ut på murens kant,
och nu han för en väldig sköldstöt rasar
med brådstört fart ifrån den höga brant.
I djupa gyttjan, som vid foten rinner,
den fege störtar, sjunker och försvinner.

6. Men Heming Tyska knektarna betvingar,
och nu det skallar utur skogens bröst
ett härskri, som med sådan stämma klingar,
som hade hvarje träd en thordönsröst,
och fram på en gång Svenska hären breder
sig öfver fältet ut i långa leder.

7. I centern gå till fiendens förfäring
de tappre från den gäfvomilda slätt,
som lönar odlarn med så ömrig äring
och är med gullkorn öfversållad tätt,
och i hvars guld den böjda Fyris slingrar
sitt silfver och i Mälarn sig förskingrar.

8. Vid samma sjö och vid dess samma sida
bo de, som på den högra flygeln gå;
dock åt det håll, dit sol och måne skrida,
vid dagens slut och nattens, ur det blå.

De äro komne från de sköna landen
emellan Sala-fjell och Mälärstranden.

9. Men der, som Mälarn böljans barn till lekar
i sina sköna, södra vikar för —
från milda Öljarn och de kala Rekar,
från Sela och det vilda Yttertöör *) —
de skaror sig förenat med hvarandra,
som nu på härens venstra flygel vandra.

10. I centerns midt den helga Jungfrun sväfvar
i stark solgisslan **) fram på luftig stig.
Sanct Olof, höljd i silfverhvita väfvar,
uppöfver venstra flygeln visar sig.
Men ofvan högra helge Erik gungar
i vinden fram och glänser klar och ljungar.

11. Och redan börja härarna att fäkta,
dock blott på afstånd, blott med lans och pil.
Kastvapnen tätt, så tätt hvarandra jägta,
som vågen jagar våg och ilen il.
De tätare än regnet nederdugga
och undanskymma härarna i skugga.

*) Södertörn.

**) Detta gamla ord har ej något sig motsvarigt i den nyare Svenskan och betyder, att hela gestalten är omgifven af en flammande gloria.

12. Då hörs ett dån. Den tunga vindbron faller
från höjden ned med gnissel och med tjut.
Inunder Norre-portens höjda galler
Knut Posse och Per Bonde rida ut.
De och en skara utaf fyra hundra
ut på Norrbro och öfver henne dundra,

13. och störta så emot förrädarskaran,
som ej på detta utfall är beredd.
Förbittrad fäktar Bonde främst i faran,
och Posse syns med honom jemt i bredd,
och redan fuktas Sandbrons *) torra massa
af deras svärd, de drypande och hvassa.

14. Knut sträcker Thure Bjelke ut på sanden
och fäller Kromedike i sitt blod.
Och Bonde störtar, med en stöt af handen,
förrädarn Staffan i den djupa flod.
Då börjar flykten gjuta sina flöden,
fortskyndade af Posse och af döden.

15. Men Bonde slungar becket's tända kransar
i skärm och kupa och i timrad vall.
Re'n elden i det höga stockverk dansar
och breder mer och mera ut sitt svall
och bildar utaf sina röda vågor
en himmelshög förskansning utaf lågor.

*) Sandbron gick längsutefter Norrströms nordliga strand.

16. För Ingeborg nu Brunkeberg försvinner
 med sina härar, och för hennes syn
 står allt i låga. Hela rynden brinner.
 Han räddar sig ej ens, den höga skyn.
 Och djupet tänds. Det fladdrar tusen lågor
 der ned i botten under strömmens vågor.

17. Och männer ser hon uti ekor flyga
 med lätta årtag öfver böljans graf
 och hastigt under Näckebro sig smyga
 och sakta säga bryggans pålar af.
 De listige ej säga af dem alla.
 Väl bryggan står, men står beredd att falla.

18. Nu komma Pösses troppar fram ur branden
 och föra mellan sig en rossabår *).
 Dem följer kungen sjelf med svärd i handen.
 För honom Bonde trögt tillbaka går
 och räddar bår och tropp på strömmens brygga
 och för dem inom Norre-porten trygga.

19. Blif ej så blek, o Ingeborg! Snart hämtar
 Knut Posse sina krafter uppå nytt.
 Ännu en låga uti bröstet flämtar.
 Blott för ett svimmande hans sansning flytt.
 Snart står han opp från båren lika härlig,
 men för sin ovän dubbelt mer förfärlig.

*) Sjukbår.

20. Nu de förbrända skansar störta samman.

Ett gnistregn flyger hvirflande i skyn.

Men sedan sänker sig den vilda flammen
och lemnar vägen fri för hennes syn.

Hon berget ser och ser dess härar båda.

De skiljt sig åt. Ett stillestånd tycks råda.

21. Och stillhet herrskar öfver jord och himlar —
en farlig stillhet, stormens förebud —

och blott en skara yra genier hvimlar

i luften om i gyllne stråleskrud,

och sällsamt leka strålarna, de ystra,

i vapnens rund, den hotande och dystra,

22. och svänga om till tusental i dansar,

och hoppa hit och dit på brynjans grund,

och stå på spetsen af de hvassa lansar,

och ta i ring kring sköldebucklans rund,

och opp och ned utefter svärden ila,

och sätta sig på hjälmens brädd och hvila.

SJETTE SÅNGEN.

1. **K**ung Christian framgår genom mannaringen
med hånfullt löje och med spotska ord;
men vred och sträng tillika, så att ingen
ej bugar sig med ödmjukhet till jord.

Så täta rågen sina stänglar böjer
 för stormen djupt och åter stolt sig höjer.

2. "Den fege Slenz, hvars lif en gosse stäckte!
 "Den fega soldehopen utan tro!
 "De fege Tyskarna, som vapen sträckte!
 "De fege Svenskarna der vid Norrbro!
 "Hvad är det mer? Det vill jag jemngodt kalla,
 "om dessa strida eller flykta alla.

3. "Ty lätt med Eder ensamt kan jag dämpa
 "upprorets eld. Blott ett med sorg jag ser:
 "att emot några usla bönder kämpa,
 "är ej en kamp, som passar sig för Er.
 "Dock deras lumpna fejd jag så vill tyda:
 "de skaptas ej att strida, men att lyda.

4. "Och lyda skola de; ty jag skall lossa
 "förhärjnings-andarna ur sina band.
 "De skola flyga ut. De skola krossa,
 "de skola söndergrusa stad och land." —
 Så hårdt och vildt den grymme kungen hotar;
 men Sture talar så till sina rotar:

5. "Låt icke denna motgång Er förfära,
 "ty lyckans nycker vexla, som en dunst!

"Vårt

"Vårt nästa anfall skall tillfyllest lära,
 "hur lätt hon byter ogunst om i gunst.
 "O stån mig bi! Jag skall ej lifvet spara,
 "men, främst i striden, närmast faran vara.

6. "Och der min klinga sår och dödar skiftar,
 "dit vinkar hon ock Eder. Följen mig!
 "Och på den väg, min fjäderbuske viftar,
 "gå fram på den, ty den är ärans stig!
 "Igenom stridens vexlingsrika öden
 "den leder Er till segren eller döden.

7. "Ty, ännu har jag icke lärt att flykta.
 "Den lärdomen mig blefve ock för tung.
 "Jag skall med segren eller döden lyckta,
 "så hjelpe Gud mig och Sanct Erik, Kung!" —
 Högt jubla alla, och från Clara slätter
 i stormgång hären sig mot berget sätter.

8. Nu börjar Rota sina vilda dansar,
 och Furien stämmer opp sin sång med tjut,
 och döden binder sina bleka kransar,
 och stridens långa orm sig rätar ut
 och viftar tusen tungor om och hväser
 och vältrar sig och sväller opp och jäser.

9. Sten Stures klinga re'n i centern sprider
förödelse och undergång och död.

Med fasta steg han oppför höjden skrider,
långt framom. Han ej tarfvar understöd.
En sköldborg görs. Han tvärtigenom tränger.
En kedja dras. Han kedjan sönderspränger,

10. och tar sin riktning längs utefter vallen
och störtar ifrån höjden man på man.
Med rysligt rassel skramla under fallen
de sammanstötta vapnen mot hvarann.
Ej nog att fienden han slår till jorda.
De synas ej. De bli tillintetgjorda.

11. Så far en skogseld fram på höga fjellar
och rasar uti björk, i gran och tall.
Eldsklingor viftar han kring branta hållar,
och träden störta under brak och knall.
Men der han framgått med sitt heta flöde,
står åsen efter honom kal och öde.

12. "Ack, ädle Herre!" — så med bäfvan beder
den arma Ingeborg på tornets höjd —
"Ack, ädle Herre! Dock besinnen Eder!
"Om än J åtrån himmelrikets fröjd
"och längten blifva sälla englar lika,
"besinnen dock: er död är min tillika.

13. "Ty äfven jag skall sãras och förblöda
 "i samma stund, jag Eder sãrad ser.
 "Hvi ären J så grym att vilja döda,
 "att döda den, som lefver blott för Er?
 "I grymhet tigern står för Er tillbaka,
 "ty han förskonar dock sin egen maka." —

14. Nu ser hon fram utur tumultet skrida
 en bonde, den förut ej någon sett.
 Han tar sitt rum vid Stures venstra sida.
 Hans stora slagsvärd blänker blått och bredt.
 Hvarhelst det hugger, skär det djupt och fårar
 och klyfver sköld och brynja genombårar.

15. Vål sent, men ej för sent han hittat vägen
 till Stures läger. Det är bonden Björn,
 Björn starke, han, hvars boning är belägen
 bland vind och våg, långt ut på Södertörn.
 Hög är hans växt. Hans dräkt är gulgrått luden.
 Han af en varg har lånat denna skruden.

16. Riksföreståndaren och bonden stödjã
 hvarandra, och så bredt, som två svärd långt,
 så bred den gata är, som de sig rödja,
 och nu blir glest, der nyss var tätt och trångt. —
 Men Rönnow framför riddarskarans leder
 går fram i blod och hugger hopar neder.

17. Den fruktansvärde emot Heming hastar,
 som reder sig till striden. Den blef kort,
 ty med en enda stöt Klas Rönnow kastar
 den unge kämpen långt ur sadeln bort.
 Förgäfves söker Heming sig att resa.
 Han bärs ur striden, full af harm och nesa.

18. Men Ridder Flamma dröjer ej att blifva
 den fallandes försvar. Han hastar fram.
 I första hugg han mister sköldens skifva
 och i det andra hjälmens höga kam;
 men af det tredje såras han och signar,
 och för det fjerde död han nederdignar.

19. Dock Riddaren af trennedubbla Flamman
 i döden får af Päder Bölja värn.
 Han och Klas Rönnow drabba så tillsammans,
 att sjelf det vika ger, det fasta jern.
 Men striden lycktar dock, och då den lycktat,
 har Päder Böljas hjelteande flyktat.

20. Ack, Ridder Bölja! Alla hjertan rördes
 af dina ljufva ord, din milda röst;
 men aldrig ord, hur ljusligt än de hördes,
 förmått beveka dödens hårda bröst.
 Din död jag dock vill skön och härlig kalla.
 Du fick för Sverge och för Rönnow falla.

21. O, Rönnow, Rönnow! Litet dock dig hejda!
 O stilla dock ditt fruktansvärda svärd!
 Behöfs det så mot menskokrafter fejda?
 En liten krigshär är ju ej en verld?
 Sök dig en jemnlik fiende! Gå hädan
 mot himlens härar eller dem der nedan!

22. Se! Venstra flygeln, af din kraft betvungen,
 flyr re'n i hast och sprider ut sig vidt. —
 Från ett håll Rönnow, från det andra kungen
 nu hastigt svänga om mot härens midt.
 Ty kungen har förjagat under tiden
 den högra Svenska flygeln utur striden.

23. Nu utaf öfvermagten innestänges
 på trenne sidor Sture och hans tropp
 och kilvis utför höjden återtränges.
 Men Sture håller deras mod dock opp.
 Han är i motgång och i framgång lika,
 kan ömsa stridsplats, men kan aldrig vika.

24. Så den förföljda lejoninnan skickar
 sitt yngel före sig, men stadnar sjelf,
 med mahnen böljad opp, med ljungeblickar,
 och sätter dam för jägarskarans elf
 och räddar sluteligen sina ungar
 och sig i djupet utaf skogens dungar.

25. Så striden slöt. På största kärkebyssan
förrädarn Trotte nu sig satte ned,
Kanonen var den fasliga Moyssan *),
som gapar lik en afgrund vid och bred.
Han löste hjelmen från sin heta tinning
och log i hjertat åt sin nidingsvinning.

26. Då blixtrade det i de Svenska leder,
och röken hvirllade, och skottet small,
och från Moyssan störtar Trotte neder
och rullar rasslande från hall till hall.
I pannan fäldde skettet lod och ankar,
i hjernans midt, midt i hans onda tankar.

SJUNDE SÅNGEN.

1. **K**ung Christian torkar i sin vilda ifver
sin röda klinga, ler och säger så:

"Hvarföre äflas Svenskarna? Dem blifver,

"hur ock de spjerna, svårt mot udden stå.

"Svenskt jern man sagt mig vara stålet nära.

"Man lög. Det låter, såsom bly, sig skära.

*) Bland Danska härens Kanoner eller, som de då för
tiden kallades, *Kärkebyssor*, var *Moyssan* den största,
och injagade öfverallt skräck och fasa bland fienderna,
så att man trodde döden och segern följa henne åt.

2. "För slikt ett anfall tänker jag ej skygga.
 "Jag stod i värre förr och icke skalf.
 "I Sverge skall jag både bo, och bygga,
 "om ej mitt slott, dock mina fängselhvalf;
 "och snart skall Svea, denna stolta qvinna,
 "i kedjor sluten, varda min slafvinna." —

3. Så konungen, men Svenska hären skockar
 kring Sture sig, som i en aftonstund,
 i solens sista stunder, molnens flockar
 kring henne slå sin blodbemängda rund.
 Men Sture lyfter handen mot det höga
 och skådar solen an med dystert öga.

4. "Gå ned o sol, och J, o nattens gudar,
 "försänken allt i mörkrets svarta graf!
 "J skogar, med de evigt gröna skrudar,
 "förvissnen, lägen hoppets färger af!
 "Med blygd, J stolta fjellar, sjunken neder!
 "Det trälar är, som vandra uppå Eder.

5. "Släck ut, o sol, de sköna, klara lågor!
 "Din eldskrift kan ej läsas af en träl.
 "Slån icke Sveas kust, J fria vågor,
 "med sådant hån, men vandren bort! Farväl!
 "Farväl du Framtidshopp, du Forntidsminne!
 "Och du, mitt Fosterland, i natt försvinne!

6. "Mitt arma Fosterland, hvad du skall lida
"af Christians vilda våld och öfvermod!

"Hans spira är en dolk. Den skall han vrida
"uti ditt hjerta rundtomkring i blod
"och bygga opp sin thron på dina grafvar
"och byta Svenskar om till Danska slafvar.

7. "Väl mig, väl mig, som ej skall detta skåda!
"Jag skall det ej. Min ed jag icke glömt.
"Död eller seger! Ett utaf de båda!
"Jag dare, som om seger talt och drömt!
"Men flykte han, den falske! Aldrig bofast
"han svärmar kring. Men döden, han är trofast.

8. "Så kom, o död! Jag dig välkommen hälsar.
"Med lifvets värde är det re'n förbi.
"Så var mig dubbelt kär, o du, som frälsar
"mig undan blygd och hån och slafveri!
"O kom! Jag ser Kung Carl vid himlaranden.
"Han vinkar. Engelbrekt mig räcker handen." —

9. Så ropar Sture, och ett härskri skallar.
I vreda skyar dundrar åskan så.
En skälfnig löper genom Brunkehallar,
och sjelfva solen bleknar i det blå.
Men i detsamma ser man Danskar draga
från höjden ned, att klostret återtaga.

10. Här börjar striden. Svenskarna sig kasta
mot fienden med vildsint raseri.

Per Bonde och Knut Posse åter hasta
att med ett utfall stå de djerfve bi.

De häftigt emot Clara-klostret spränga
och in i fiendernas skaror tränga.

11. Knut Posse ses en blodig väg sig bana
rakt in uti den Danska troppens midt
till Dannebrog, som lyfter högt sin fana
och viftar vingarna i vinden vidt.

Af Bonde skyddad, tar han hastigt fången
fanföraren och griper sjelf om stängen,

12. och svingar henne rundtomkring och drifver
så henne våldsamt uti marken ned.

I stycken splittras hon. En tystnad blifver,

en fasa sprides i de Danska led,

och flykten sina fega vänner hämtar

och springer kring med öppen mund och flämtar.

13. Men Danmarks tappre ädlingar ej vilja
i flyktens armar kasta sig med blygd,
ej från den himlaburna *) fanan skilja —
om också fallen — deras vård och skygd.

*) Uti en strid med hedningarna kom Dannebrog's fana
nedsväfvande från himmelen.

De stupa, men de stupa dock för henne
med såret, ärans märke, på sitt äne.

14. Snart ligga de, de ädle, nederfälda
kring fanan, nedfäld sjelf i deras midt.
De föllo alla, der de voro stälda.
De stredo så, som ännu ingen stridt.
Men nu, högt jublande i segerfröjden,
gå Svenska hoparna mot Brunkehöjden.

15. Förgäfves Rosenkrans emot dem ställer
hvad mest han äger utmärkt mod.
I vågor Danska centern nederyäller,
men eppen möter hastigt hvarje flod.
Allt högre hinna Svenskarna. Då skallar
ett vapenbrak från bergets östra hallar.

16. Och ifrån denna hittills lugna sida
går fram en snöhvit och en mörkblå tropp,
som kring de östra branterna sig sprida
och skynda täflande mot höjden opp.
Men Ingeborg från tornet igenkänner
med glädje i de blå de tappre männer,

17. som bo emellan Bråvik, der hon tvager
till skummets hvithet marmorfjellens fot,
och Vettern, som med sina härar drager
mot Omebergets klippemur med hot.

De bo i nejder, som af berget färgas
med mörka skuggor, i det solen bärgas.

18. Den andra troppen, det är Dalas hjeltar.
I ylleroockar, snöhvita, de gå
och likna Dala-elf, der hon sig vältrar
i skum med smala, blåa strimmor på.
Men fanan mellan bådas hopar svingar,
och der står Göran midt i drakens ringar.

19. Såg du, vid det att jordens inre dundrar,
en halfö sjunka i det djupa haf?
Från tre håll rusar vattnet opp och plundrar
bort land, och stund för stund hon minskas af.
Så Danska hären, fallen an med dunder
på trenne sidor, dukar långsamt under.

ÅTTONDE SÅNGEN.

1. Men Christian midt i kämpahvimlet skiner,
lik månens strimma på ett upprördt haf,
Hans goda klinga rundt om honom hviner,
och framför foten öppnar sig en graf.
Han slagit tvenne riddare, de tvenne
af liljor tre och utaf rosor trenne,

2. och Algotson han uppå flykten drifvit,
 fällt öfver And hans silfvergråa kors
 och tvenne djupa sår åt Lindorm gifvit
 och skölden delat för tappra Esger Kors.
 Då ses han uti hast sin klinga hämma
 och vända sig. Han hörde Alfrids stämma.

3. Och — ack! — der låg han, blek och genom-
 stungen,
 med fina kinden mot den skarpa grund.
 Med dödens suck ett sakta: "Lefvê Kungen!"
 flög susande ifrån hans sköna mund.
 Sin hvita hand han nu mot hjertat tryckte.
 log och i leendet sitt öga lyckte.

4. Han dog för dig, o kung! Han vände faran
 från dig till sig, och derfor log han så.
 Nyss Ekeqvist, den rasande, ur skaran
 sig trängde fram, att dig förrädiskt slå.
 Men Alfrid hastade, då riddarn måttat,
 att med sitt bröst betäcka hvad du blottat.

5. Ack Alfrid! var det därför, som du trängtat
 till striden, att det skulle slutas så?
 Var dödens famn den famn, du efterlängtat?
 Hans krans den segerkrans, du skulle få?
 Nu slumra, hulde! Hittills städs om striden
 du drömt. Från nu du drömme ljust om friden!

6. Nu flammar Christian opp af hjeltevrede
och lyfter svärdet. Denna stund förvisst,
hvad du förtjent att lida, du ock lede,
fanatiska och grymme Ekeqvist!
om ej du halkat på den våta grunden,
och Sture hastat fram i samma stunden.

7. Han skyddar väl den fallne, men han blossar
mot honom opp af harm och ropar: "Hvad?
"Slåss nu för tiden riddare mot gossar?
"Men jag svär dyrt vid mina trenne blad,
"att Ni för detta mord för mig skall svara.
"Ni är förvist ifrån min kämpeškara." —

8. Så ropar han och sig mot kungen vänder.
Men många vända sig mot honom nu.
Dock Helmer strax till skuggors land han sänder.
Hjelmklyfvarns hjälm han klyfver djupt itu.
Han Ragvald slår, och Thord och Thrud och Frode,
Nils blixtraren, och Ingemar den gode,

9. och griper kungen an. De drabba samman,
som tvenne starka stormar sammanslå,
som hvita isen kastad in i flaman,
de evigt, oförenligt skilda två.
Det gnistrar och det blixtrar och det sprakar.
Det skräller högt, det smattrar lätt och brakar.

10. Skall denna striden jag beskåda, eller
 beskåda den, som står der tätt bredvid?
 Der utan fruktan Björn, den starke, ställer
 mot fruktansvärde Rönnow sig i strid.
 Han hugger med sitt slagsvärd till och fårar
 det svarta skulderfjellet djupt och sårar.

11. Rätt Björn! Rätt Björn! Det var ej illa fäktadt.
 Dig skydde Erik och den helga Fru!
 Hvad tusen riddersmän ej hafva mägtat,
 det, tappre bonde! det förmådde du.
 Han, härens skräck, för hvilken allt sig fruktat,
 har med sitt hjelteblod din klinga fuktat.

12. En svekfull framgång! Rönnows klinga gömmer
 sin främre hälft uti den tappres bröst.
 Kort var hans hjeltebana; likväl glömmes
 ej sången den och icke häfdens röst.
 Kort brinner blixten, men den stund han brinner,
 han bländar, drabbar, dödar och försvinner.

13. Men Sture strider medlertid med kungen.
 De skifta hugg om hugg och slag om slag.
 Dock af hans öfverlägsenhet betvungen,
 syns Christian stund för stund allt mera svag.
 Så månens glans i solens sken försvinner.
 Han brinner mattare, ju mer han brinner.

14. Nu måttar Sture, och hans klinga faller,
 som blixten i dess högsta fart och glans;
 och hugget löper snedt på hjälmens galler,
 snedt öfver kungakronans rika krans.
 Då raglar Konungen och störtar neder.
 En svimning nu sin natt kring honom breder.

15. Den ädle Sture håller klingan åter
 och skådar rörd uppå den fallne ner.
 En engel lik, som nödgas straffa, låter
 han nu den mildt bestraffade i fred.
 Men tusen, för att skydda kungen, falla
 nu Sture an och Rönnow främst bland alla.

16. Jag dagen sett, och natten jag betraktat
 i deras fejd deroppe i det blå.
 Jag noga uppå deras strider aktat
 och sett dem rygga, sett dem framåt gå.
 Men hvar de stötte hop, der var att skåda
 en blodig purpurstrimma mellan båda.

17. När österut den guldornjutna dagen
 fördref den mörka natten utur skyn,
 såg jag af glädje och af fröjd betagen,
 hur landet ljusnade inför min syn,
 och hörde luften utaf röster fyllas
 och dagens konung utaf alla hyllas.

18. Men segrade den svartbeklädda natten,
 då slocknade mitt land inför min blick,
 och mörker breddes öfver land och vatten,
 och allting antog grafvens dystra skick
 och blef så mörkt, så tyst, så hemskt och öde.
 Jag trodde mig i landet hos de döde.

19. Hvad så jag sett i luftens regioner,
 jag nu här nere uti striden ser;
 ty ryggar Sture, öfver Sverges zoner
 en mörk och dyster skugga sjunker ner;
 men ryggar Rönnow, börjar det att klarna,
 och alla skuggor tyckas hädanfarna.

20. Dock ingen viker. Än de sakta skrida;
 och än de varsamt sätta fot mot fot.
 Än rusa de emot hvarann och strida,
 Än stå de still och blicka skarpt med hot.
 Än klappa sköldarna de hop, som vingar.
 Än gå de kring i underbara ringar.

21. Men Ingeborg, på tornet, faller neder,
 med sträckta händer och med böjda knän,
 "All godhets Gud! Till Dig, till Dig jag beder.
 "Till Dig jag sänder mina suckar hän,
 "O Du som äger legioners skara,
 "låt en, blott en ifrån din himmel fara!" —

22. Helt

22. Helt visst de varma böner blefvo förda
af milda englar opp till himlens thron,
och der utaf den gode Fadren hörda,
och hjälpen sänd ifrån den höga zon;
ty Sture känner uti blodets safter
helt underbart en ström af nya krafter.

23. Nu växa på hans klinga tusen spetsar
med blanka uddar, lika blixtrars sken;
och tusen klingor svinga om i kretsar,
och tvenne äggar äger hvar och en.
Nu hugger Rönnow till — men miste — bländad,
och striden är i samma stunden ändad.

24. Ty klingan flyger utur Rönnows händer
och kastas högt i blåa luften opp.
Med ljungeldsblick, med sammanbitna tänder
hans öga följer hennes snabba lopp.
Men Sture henne hastigt hämta låter
och räcker henne så åt Rönnow åter.

25. Och när han henne så åt hjelten räcker,
tar denne henne bugande emot
och hennes blåa tunga sönderbräcker
och lägger bitarna för Stures fot.
Klas Rönnow fången! Alla striden lyckta
och häpna ned på Nückebyggen flykta.

26. Se! Knappt de rymmas inom bryggans stängsel,
 och bron af menniskor är packad full.
 Hur grannt det hvimlar! Se hvad präktig trängsel!
 af klara silfret och det dyra gull!
 Ve! Bryggans fogningar begynna knaka
 och gistna vidt isär och nederbraka,

27. och häpna springa vågorna åt sida
 och blekna utaf fasa af till skum,
 och hela massan störtar i de vida,
 de slukande, de bottenlösa rum,
 och i ett ögonblick har allt försvunnit
 och floden rinner åter, som han runnit.

28. Den hopen, som står qvar, sig kastar neder
 och sträcker vapnen så från sig i hast.
 Men skaran, som är öfver, skyndsamt breder
 de vida seglen uti rå och mast.
 Dock sjelfva seglen uti aftonstunden
 af blygsel rodna, då de fly ur sunden.

29. Nu öppnas Norre-Port, och derur träder
 skön Ingeborg. I ögat står en tår.
 Och borgerskapet följer och sig gläder,
 att nu man utom muren vandra får.
 Men om hvarandra ila man och qvinna,
 soldat och borgare, att Räddarn finna.

30. Se der! Der går han! Icke mer han strider,
 men bjuder härjningen att höra opp.
 Med steg, som klinga, han mot höjden skrider
 och stadnar uppå Brunkebergets topp.
 Der lyfter han sin hand mot himlens båga,
 och hel och hållen tyckes han en låga.

31. "Jag höjden hunnit. Jag har höjden hunnit.
 "Pris vare Dig, o Gud, som med mig stridt!
 "O Frihet, Frihet! Du har seger vunnit.
 "Gläd dig, mitt Fosterland, ty du är fritt!
 "Nu slån emot vår kust, J stolta vågor!
 "och skrifven nu er eldskrift, solens lågor!

32. "J tappre hjeltar, J som med mig fäktat!
 "Ej slafvar ifrån nu, men frie män!
 "Med Guds och edert bistånd har jag mägtat
 "att göra Sverge åter fritt igen.
 "Jag ock med Eder skyddar det och hägnar.
 "Jag tackar Er på fosterlandets vägnar.

33. "Och J, som fallit! Vid hvar en af Eder
 "ser jag en engel stå i snöhvít skrud.
 "Från himlens rymder har han sväfvat neder
 "att hämta eder ande opp till Gud.
 "Ty den, som faller, der som striden lärmar,
 "han faller, gode Gud! i dina armar.

34. "Nu, sälle andar, vänden ej ert öga
 "för alltid ifrån oss, som Eder mist!
 "Men blicken stundom från det helga höga
 "på fordna hemmet ned! Jag vet förvisst,
 "så länge Svenskar än i Sverge finnas,
 "skall man med varm beundran Eder minnas."

Efter läsningen framfördes Författaren till Direktören,
 som, vid belöningens öfverlemnande, till honom yttrade:

MIN HERRE!

Åkademien, som redan vid ett föregående tillfälle hos Er med nöje bemärkt och med sitt bifall uppmuntrat den *lofvande* talangen, lemnar nu med ökad tillfredsställelse en högre belöning åt den *utbildade*. Er Sångmö, förr sväfvande i fantasiens luftiga rymder, har nu inom verklighetens område uppsökt ett stort och ädelt föremål, hvars bild hon återgifvit trogen och sann, och likväl omstrålad af en poetisk glans. Erinrande Er hvad ett Snille yttrat:

Tusen Taflor våra häfder gömma,
 Ingen Skald dem vecklar opp,
 har Ni för oss framställt en af dessa Taflor: Ni
 har skildrat den Svenska fosterlandskärleken och
 hjeltekraften i dess segrande kamp mot förtrycket.

Akademien har funnit Er målning fördeläktigt utmärka sig genom delarnes ändamålsenliga anordning och sammanbindning till ett Helt, en lycklig teckning af de uppträdande personerna, samt en frisk och liflig kolorit. Sysselsatt med denna skildring af en stor medborgerlig handling, har Ni jemväl sjelf värdigt uppfyllt en god medborgares pligter, och under det Ni gått att eröfra det pris Svenska Akademien genom mig räcker Er, har Ni, genom ädla bemödanden för olyckligas räddning undan den nyligen härjande farsotens vådor, gjort Er lika förtjent af ett annat, som af den allmänna aktningen skall tilldelas den anspråkslösa dygden.

Herr Fryxell fördes härefter af Sekreteraren till det hedersrum, han vid Akademiens offentliga sammankomster äger att intaga.

Den mindre Guldpeaningen, med samma heder som åtföljer stora priset, hade Akademien tillagt N:o 4: *Möret på Odins Hög*, ur hvilket poem valda stycken lästes.

MÖTET PA ODINS HÖG.

Skaldestykke

AF

HERR CARL WILHELM BÖTTIGER,

Mag. Docens, Amanuens vid Bibliotheket i Upsala.

Skrift, som vunnit Heders-belöning år 1834.

10. Skall denna striden jag beskåda, eller
 beskåda den, som står der tätt bredvid?
 Der utan fruktan Björn, den starke, ställer
 mot fruktansvärde Römnow sig i strid.
 Han hugger med sitt slagsvärd till och fårar
 det svarta skulderfjellet djupt och sårar.

11. Rätt Björn! Rätt Björn! Det var ej illa fäktadt.
 Dig skydde Erik och den helga Fru!
 Hvad tusen riddersmän ej hafva mägtat,
 det, tappre bonde! det förmådde du.
 Han, härens skräck, för hvilken allt sig fruktat,
 har med sitt hjelteblod din klinga fuktat.

12. En svekfull framgång! Rönnows klinga gömmer
 sin främre hälft uti den tappres bröst.
 Kort var hans hjeltebana; likväl glömmes
 ej sången den och icke häfdens röst.
 Kort brinner blixten, men den stund han brinner,
 han bländar, drabbar, dödar och försvinner.

13. Men Sture strider medlertid med kungen.
 De skifta hugg om hugg och slag om slag.
 Dock af hans öfverlägsenhet betvungen,
 syns Christian stund för stund allt mera svag.
 Så månens glans i solens sken försvinner.
 Han brinner mattare, ju mer han brinner.

Det var en qväll i Svante Stures tid:
Än lyste sommarsolen varm och blid
På *Salas* tempeltorn, de dubbla, höga,
Och blomman än ej slutit till sitt öga;
Ännu en moderskyss hon ville få
Af purpurläppar i det gyllne blå. —
Från nyfälld skörd bar bonden hem sin skära,
Af år och mödor trött han lutad gick;
Men högre var hans växt, och i hans blick
Satt än en skymt af Odalmanna-ära,
Af detta mod, som trotsat oförskräckt
Tyranners pilregn — under Engelbrekt.
Hans hustru följde, drifvande till tjällen
Sin boskap hem, från fädrens offerställen,
Från mången kämpes gräsbevuxna graf,
Som bete nu åt fredlig lamhjord gaf —
Och bad, med korsets tecken, till Maria
Vid multna ben sitt *Ave* då och då;
Men sonen gick bredvid och tänkte på
Att Dansken slå med svärd, som korn med lia.
Han kände elden i sin unga blod
Vid hjeltars stoft, som Sagan vet att prisa,

Och gnolade uppå Sankt Görans visa,
Af modren bannad för sitt öfvermod.

Der låg det gamla Upsal, förr beundradt
Med borg och torn, som nådde Walhalls sky,
Förr kungasäte, nu en ringa by,
Hvars sjelfva namn var af det nya plundradt,
Som döpt, och gynnadt af Kung Waldemar,
Långt herrligare än det gamla var.
Ej gyllne borgtorn lyste nedåt dalen;
Och kungars hem och höga Disar-salen,
Som fordom byggdes der af Yngve Freij
I Gudaglans och ståt, — man såg dem ej.
Och Fyris knappt den gamla sagan trodde
Om Vikings-strid, förr på dess bölja färd,
Om blodig fejd, der landtmän hem nu rocke
Från knappa tegars halftförfrusna skörd.
Med tempelkärlen lekte barn ej sällan
Och oxen stod och drack ur offerkällan,
Och der Kung Adil reste sitt palats,
En torparstuga hade nu sin plats. —
Men templet sjelf, det yppersta i Norden,
Med guldets kedja kring det ljusa hvalf,
Nu var det nedbrändt, jemnadt snart med jorden;
Qvar af det fordnå stod en mur blott half.
Ack! Längese'n det Gudahus var ramladt,
Der hela Norden sig till offer samlat,

Der ljuset bröts mot guldsmidd pelargång. - -
 En sockenkyrka stod der, mörk och trång.
 Och flydda voro re'n de gamle Gudar
 Längs purpurbryggan, som till Walhall för,
 Med sina Diar, — sina tempel-mör
 Med blodad knif och hvita offerskrudar.

Men se, från fordna re'n förglömda da'r,
 I aftonrodna'n der stå ännu kvar,
 Hur våren blommar och hur vintren snögar,
 Det gamla minnets hvälfda ättehögår!
 Som Gudaberg, de resa sig ur byn
 Och famna himlen, stödja aftonskyn. —
 Allt byts och åldras — *de* stå evigt unga
 Och lyror klinga der, och andar sjunga
 Ett kämpa-qvåde ur den djupa mull,
 Der odlarn glad sår ut de korn af gull;
 Ja! ofta än plär honom öfverraska,
 När plogens jern sitt stilla värf begynt,
 En lerbränd urna, fylld med hjeltens aska,
 Med rostadt smycke och med vittradt mynt! —
 Men främst af alla dock de trenne ligga,
 Som folket vigt åt Odin, Thór och Frigga,
 Der endast kungastoft har fått sin ro,
 Och der, så framt du häfdens röst vill tro,
 Man Domars bål och Alfs och Adils tände
 Och mången annan Drotts, hvars aska täcks

Af gröna skölden, blandad med de sex,
 Som Konung Ingiald i sin vishet brände. —
 Hvad folktron ger åt Frigga, tillhör Freij,
 En vänsäll Drott, ett hedendomens mönster,
 Som, när han årsäll dog, förbrändes ej
 Men lades i en hög med trenne fönster,
 Dit se'n i trenne år sköts landets skatt,
 Som om han lefvande der inne satt.
 Och än i dag, när guldgul böljar rågen,
 Som sjä för vind, står bonden glad i hågen
 Vid skyln, som ryms i fyllda ladan ej,
 Och hviskar tacksam: "ännu lefver Freij."

En sådan qväll i Svantes tid det var;
 — Re'n alla dagens vestanvindar tego —
 Då uppför en af dessa högar stego
 Två unge män, ett Nordiskt tvillingpar. —
 Så snabbt, som elgen springer uppför bergen
 Till frusen mossas, gömd af silfverfärgen,
 Så ila de mot kungahögens topp;
 Med örnens blick kring flod och dal de skåda,
 Och sköna stå i aftonsoln de båda,
 En dubbel bild af morgondagens hopp,
 Två Genier likt, som på ett grafhvalf stanna. —
 Den enes växt var ridderlig och hög,
 Ur ljusblå ögat snilletts ljängeld flög,
 Men allvar satt på tjugeårig panna

Så lugnt, som solsken på en liljeäng,
 Och blicken log, midt genom löjet sträng.
 Af rosen ej hans hy var väfd och sippan,
 Men på hans kind sig hälsans purpur göt
 Och, som ett solglänst strömfall utför klippan,
 Det gula hår kring skulderbladen flöt. —
 Skön var den andre ock — blott föga äldre —
 Med hjeltedrag en ädelt smyckad bild;
 Ur ögats natt den godhet lyste mild,
 Som, fast hon hämnas kan, dock skonar heldre,
 Ger oväns ägg välgerning blott till lön
 Och faller ej ett hufvud, men en bön.
 Dock hvisskar breda svärdet vid hans sida:
 Han ej blott *älska* vet, men äfven *strida*,
 Och vröden tänder kindens norrskens-brand,
 När blodröd hane gal på Sveas strand,
 Ja! landar der Kung Hans med röda Danskar,
 Han är ej sen, att draga stridens handskar.

Men, frågar du, hvar komma de ifrån
 Och hvilka äro väl de unga båda? —
 Han, som till venster syns, så mild att skåda,
 Det är Sten Sture, Svantes tredje son,
 Mot hvilkens hjertblod Christian snart skall rasa; —
 Och ynglingen, som stödd emot hans arm
 Står, lik ett segerbud, så stolt, så varm,
 Hvem är väl han? — Hans namn är Gustaf Wasa.

Hit följdes de i mången aftonstund,
 När tankens värf i Salas stad de slöto,
 Der nu de frukt af kunskaps-träden njöto,
 Som sköto upp på äldre Sturens grund.
 Ty, likt en källa, okänd först och ringa,
 Hvars läskdryck knappt af bygdens barn är rörd,
 Men ur hvars ådror snart de floder springa,
 Som adla landet, vattnande dess skörd;
 Så stod der re'n ett vettenskapens tempel,
 En fyrbåk tänd — i kraft af Sixti bref —
 Och Svantes egen son der fostrad blef
 Att ge åt andra ädlingar exempel;
 Ty springer först en ädel kronhjort — då
 Straxt skogens högdjur lust att följa få. —
 Re'n trogna vänner från de första åren
 Häf Sten och Gustaf njöto ungdoms-våren,
 Hvars paradiset så fort sig undanstjäl,
 Och täflande i bokvett, kämpadater,
 De voro främst bland modiga kamrater
 Och alltid sinsemellan lif och själ.
 Från stadens qvalm, från böckerna och svärden,
 Till lundens skugga, slättens gröna gården,
 Så gladt som lösta falkar flögo de,
 Och ofta der till sina kransar togo
 De samma blommor, hvilkas ögon logo
 Tre sekler efteråt emot Linné. —
 Men helst ändå, när ledighet de fingo,

Till Yngves gamla offerhem de gingo
 Och sågo ner på gråa Asa-tjäll
 Ifrån en kungs-hög, såsom nu i qväll.
 Så, när till ro de andra stjernor tåga
 Och dimman höljer deras silfverskir,
 Står tvillingstjernan qvar på fästets båga
 Och lyser seglarn, tills det dager blir.

”Hur skönt — så Sturens röst till Gustaf ljöd —
 Att än en gång från Odins hög få blicka
 Och qvällens svalka i de nejder dricka,
 Der tappre fäder tömde ärans mjöd!
 Ja, Gustaf! tjust jag lyss till foglesången,
 Som klingande bär dagens ljus farväl;
 Jag hör den kanske nu för sista gången
 Från dessa höjder, dyra för min själ.
 I morgon re'n man skall oss begge skilja.
 Jag reser — sådan är min faders vilja,
 Som nyss med ilbud blifvit mig bekant —
 Till Lübska rådet, såsom hans Gesandt.
 Att Danmark kufva, Johans välde bryta,
 Han vill förbund med Hansestaden knyta:
 Mig följa fler af Rådet. Hemming Gadd
 Är, sjuttiårig, sjelf på resan stadd;
 Ty krig predikar han ännu vid grafven
 Och mot en lans han bortbytt Biskops-stafven. —
 Dock vore väl för Sverige, om hvar man

Här tänkte Svenskt och ärligt, såsom han;
 Men hat och afund väpna spridda flockar. — —
Styrbiskop! högt på Fyris borg dig hvälf!
 Ty Erkebispén, Jacob Ulfsson, själf
 Bär trolös hjessa under silfverlockar
 Och trotsar i sitt tornbegrönta slott
 Sin lagliga regent, sin valda Drött.
 Han åt min styfmoder aflat ger — Fru Märtha,
 Som själf är Dansk ej blott till börd; men hjerta,
 Och skickar i en obevakad stund
 Bort Svenska kronan öfver Öresund. —
 Du känner, Gustaf, ställningen i Norden,
 Du vet, hur Östersjön af kapar-morden
 Är färgad blodig, vet, att Kejsarns makt,
 Att Påfven själf förklarar oss i akt. — —
 Af folket, fast dess skördar äro knappa
 Och gården tung, min Far dock trohet rönt;
 Ett ordspråk säger: "förr han ger sin kapp,
 Än ser en vapenbroder obelönt."
 Och när i bondens tjäll, det torfbelagda,
 Han träder in — och barnen stå försagda
 För gränna gästen, som der stadnar qvar
 Och med ett handslag helsar Mor och Far, —
 Och han då ofta, som du vet, han brukat,
 Sig sätter ner vid bordet, som står dukadt,
 Och delar deras spis, fast enkel, grof,
 Och vänlig spörjer dem om hvart behof - - -

Då glömmet bonden allt det knot han burit
 Om spärrad handel, om det dyra salt,
 Om fogdegästning — ack! han glömmet allt
 Och svär på nytt den ed, som förr han svurit,
 Att heldre blanda upp sitt bröd med bark,
 Än frässa under främmande Monark. —
 Så, Gustaf! Låt oss begge äfven svära
 Att offra lif och blod för Sveriges ära
 Och stå, i striden för dess sjelfförvar,
 Ett enigt, obesegradt brödrapar! —
 Om då den ene af oss fosterbröder
 I ärlig bragd för oväns stål förblöder,
 Så mins den andre löftet, som han gaf
 Åt vännen, här i qväll, på Odins graf,
 Och hämnar honom. — Gustaf! Om jag faller,
 Glöm ej min sista bön, mitt afskeds-ord!
 Ett qvinligt hjerta vet jag här i Nord,
 Som skall mig sörja inom klostergaller
 Och vid ett radband och en messebok
 Beslöja brudens sorg med nunnans dok.
 Gå till dess Cell! och henne trösta, värna!
 Bär henne helsning från sitt hjertas vän
 Och säg Christina, att Sten Sture än
 I döden såg sin himmels gyllne stjerna,
 Och mindre kylig kände dödens krans
 I återskimret af dess ljufva glans!

Men någon gång, när bokarna i dalen
 Försilfrade, som förr, af månen stå
 Och hos hvarann J tvenne sitten då
 Och om den unga, tidigt fallna, talen,
 O! Glädjens då, att Sverige än är fritt,
 Fast blodet, som göts ut därför, var *mitt!*"

Han tystnade. Men Gustaf, ädelt värdig,
 Ren manligt stark, en yngling blott till år,
 Stod lugn. I ögat sågs en hejdad tår
 Att falla ner på kindens rosor färdig,
 Men stannade i hvälfda musslan kvar
 Att der, som perla, glänsa stor och klar.
 Hans unga själ de stora tankar hvälfde,
 För hvilkas åskor snart tyrannen skälfde,
 Och molnet på den hvita pannan satt
 Som när på snöfält sänks en vinternatt.
 Nu handen på sin ungdomsvän han tryckte
 Och ropte glad: "Ja, broder, tag min ed!
 Gå du mot Dansken lugn! — jag följer med
 Och tar på segrens spjut mitt hjelterykte;
 Det svärd, som kallt i striden hugger in,
 Förs af den hand, som varmast trycker *din*. —
 För Sveriges väl att svänga stålblå klinga,
 O! det var redan gossens sköna dröm
 De år, då själen oförsökt och öm
 Såg dagen ljus och sorgerna än inga.

Och hvarje oro låg så tyst och sof
 Vid barnets lek i Sten den gamles hof.
 Så snart ett armborst jag förmådde lyfta,
 Jag sprang i skogens djup, i bergets klyfta,
 Och för sin lömskhet emot vilsna får
 Fick vargen plikta, när det djupa sår
 Blodröda rosor sådde mellan törnen;
 Och flög en hök då jagande förbi
 De skygga dufvor, föll han död, — men örnen
 Med starka vingslag gick i molnen fri. —
 Snart tänkte jag: *den höken bör du kufva,*
 Som rofsjuk flyger öfver Kattegat.
 Skjut vingen af! Blif värd den segerhufva,
 Som kring din hjessa re'n i vaggan satt! —
 När så Kung Haus en dag i hofsaln lade
 Sin hand på lockigt hufvud ner och sade:
 "Får du blott lefva, nog blir du en man",
 Den spådom — tänkte jag — skall blifva sann;
 Men, när till man jag vuxit opp, kanhända
 Din egen magt i Sverige får en ända.
 Ty samma afsky för all våldets nyck
 Och samma hat mot främmande förtryck,
 Som nu med stegrad eld mitt sinne lifvar,
 Jag kände då. — En gång, när Mäster Iwar
 Med löje talte om de Svenskas ok;
 Som in i hjertat skar mig allaredan,

Jag högg min lilla värja i hans bok
 Och till hans Skola kom jag aldrig sedan;
 Det språk, som växt ur fria Romarns graf,
 Blef trögt att tyda för en utländsk slaf. —
 Så härdad flöt min barndom hän vid hofvet,
 Der allt gick till på gammalt Nordiskt vis,
 Der tarfligheten kryddade vår spis,
 Der skalden sjöng, och smickrarn teg med lofvet. —
 Men, som den milda strålen smälter bort
 All is på skogens elfver, innan kort,
 När Våren andas ur de ljumma vindar
 Och de af snö så nyss betyngda lindar
 Med ens åt himlens lärkor räcka fram
 En lummig krona och en löfvig stam; —
 Så, breder, smälte vid vårt första möte
 Hvar kylig skärpa i min unga barm:
 Jag var mer ung — men du mer god, mer varm,
 Det var, som om en Vår i famn jag slöte
 Med alla blommor, all sin grönskas ljus
 Och bäckens sorl och hundens friska sus. —
 Hur stolt jag var, att för din vän mig kalla,
 Hur rörd, när ofta obemärkt jag såg,
 Hur för din faders fot på knä du låg
 Och tillgift bad för dem, som råkat falla
 Uti hans onåd. — O! med gråt jag svor
 Dig då att älska, som en yngre bror.
 Den eld, hvarmed jag förr kring skog och backar

Sprang vild, blef sansad i din mildhets skygd,
 Och fins inom mitt bröst en stilla dygd,
 Det är för *den*, o *Sten!* som dig jag tackar;
 Till äran brann jag sjelf af osläckt törst,
 Men älska dygden lärde du mig först.
 Nu gå i fred för mig de lätta hindar,
 Mitt lod, som du, åt fienden jag spart;
 Ty våra hjertan sammanväxte snart,
 Som när en alm sig om en äldre lindar,
 Och begges grenar fläta sig i hast
 Hvar dag mer skuggrikt, och hvar qväll mer fast. —
 Ditt svärd är redan mot de Danska prøfvadt,
 Med hjeltemod i farans led du stridt;
 Kanske härnäst, då sommarn skogen löfvat,
 Din yngre vän fått prøfva äfven sitt. — — —
 Res i din faders värf! Bjud Lübeck väpna
 Sin krämarflotta! Vinden blåser god.
 Snart hafvet sväller af de fallnas blod
 Och öbon darrar, Sundets vågor häpna,
 Och fri skall än en gång mot solen le
 Vår gamla guldsköld med de kronor tre. —
 När så du kommer hem med segerkransen
 Och löser hjelmen, ställer från dig lanser,
 Och ser din brud, som huld på stranden står
 Med gröna myrtenkronan i sitt hår,
 Att följa dig till altar-randen färdig;

Säg åt den rodnande: "med denna hand
 Jag räddat nyss ett älskadt fosterland,
 Tag mot den nu! I dag hon är dig värdig."

Här afbröt Sten sin vän: "Du målar skönt
 Min hjelteära och min segerlycka;
 Den förra ingen magt kan från mig rycka,
 Men ack! hvem har den andras trohet rönt?
 Dock — Prisad Han, som vägde mina öden, —
 En trohet vet jag, som ännu i döden
 På slagtningsfältet vid min sida står
 Och torkar blodet bort från pannans sår
 Med sakta hand — och, när sig ögat lycker,
 Ännu en kyss på bleka läppar trycker;
 Först^auti grafven blir hon från mig skild
 Och då, helt kort. — Ack, Gustaf! Hennes bild
 Den skära, rena, fordom väl du kände,
 Du hennes lekbror, hennes nära frände,
 Och känna skall du än en dag, hur stor
 Den själskraft är, som inom qvinnan bor, —
 Christina vore värd en kungakrona,
 Jag blott ett hjerta henne bjuda kan,
 Och ej ens det jag ärnar vekligt skona,
 Om pligten ber mig falla, som en man.
 Jag ärfver ej min faders magt — men valet
 Skall vara fritt — och Danska ättartalet,
 Med Christian re'n till fadrens afving nämnd,

21. O, Rönnow, Rönnow! Litet dock dig hejda!
 O stilla dock ditt fruktansvärda svärd!
 Behöfs det så mot mänskorkrafter fejda?
 En liten krigshär är ju ej en verld?
 Sök dig en jemalik fiende! Gå hädan
 mot himlens härar eller dem der nedan!

22. Se! Venstra flygeln, af din kraft betvungen,
 flyr re'n i hast och sprider ut sig vidt. —
 Från ett håll Rönnow, från det andra kungen
 nu hastigt svänga om mot härens midt.
 Ty kungen har förjagat under tiden
 den högra Svenska flygeln utur striden.

23. Nu utaf öfvermagten innestänges
 på trenne sidor Sture och hans tropp
 och kilvis utför höjden återtränges.
 Men Sture håller deras mod dock opp.
 Han är i motgång och i framgång lika,
 kan ömsa stridsplats, men kan aldrig vika.

24. Så den förföljda lejoninnan skickar
 sitt yngel före sig, men stadnar sjelf,
 med mahnen böljad opp, med ljungeldsblickar,
 och sätter dam för jägarskarans elf
 och räddar sluteligen sina ungar
 och sig i djupet utaf skogens dungar.

Men **Sten** sin vän i fämnen hänryckt slöt
Och så sin undran och sin tystnad bröt:

"Se, solen sjunker! — Gustaf, snart vi skiljas;
Ännu en bön jag har. — Låt den beviljas!

Du nämnde en gång om en sällsam dröm,
Som du en Majnatt haft vid Mora stenar;
Nu, vid den vänskap, som oss två förenar,
Dess innehåll ej längre för mig göm!

Lyft hemlighetens slöja, som har legat
Kring den så länge! Säg, hvi du förtegat
En nattens syn, som, blott den blifvit nämnd,
Har alltid gjort dig tankfull och förstämnd?"

Lik solen, då ett strömoln henne skymmer,
Så **Wasa**, nyss så ljus, blef allvarsam,
När denna önskan han af **Sten** förnam. —
Kring anletsdragen flög ett lätt bekymmer,
Likt korpens skuggbild i en sjö, som klar
Den svarte speglar, der förbi han far.
Men — ned på kullen de sig begge sätta
Och Gustaf börjar så sin dröm berätta:

"Det var Sankt Eriks dag förliden vår,
Då helgonfesten plär de fromma samla. —
Emellan nya templet och det gamla
Bars silfverskrinet då, som alla år:
Och psalmer ljödo till Martyrens ära,

Kring åkerfälten såg man skaror bära
 Hans kron-banér, ty grödan då blef god,
 Och krymplingen, som släpats hit, ej sällan
 Blef frisk och färdig, blott han drack ur källan,
 Som runnit opp utur Martyrens blod. —
 Men under templets hvalf jag gick i qvällen,
 Der brann det ljus i alla graf-kapellen
 Och helgonskrinets silfver lyste matt
 Vid lampans sken, som flämtar dag och natt;
 Och silfverkronan, som Sten Sture skänkte,
 Sin själ till ro — som troddes blifva säll
 Af messor, lästa hvarje Söndagsqväll —
 Satt herrlig i Sankt Eriks chor och blänkte,
 Och, fast det ej var Söndagsafton nu,
 Dess vaxljus voro tända, alla sju.
 Till hvalfvets fönstefrad, den dubbla, ljusa,
 Steg skenet opp — och röster tycktes susa
 Ett Amen der till sången, ljuf-och mild;
 Vid hvarje altar messades ett *Credo*,
 Och bleka prester utåt gången skredo
 Med krucifixet och Sankt Eriks bild.
 Men vid hans kista vördnadsfull jag sänkte
 Mitt hufvud ner — och på hans lif jag tänkte,
 Hur det var deladt mellan *strid* och *bön*,
 Och tänkte på hans död, hur den var skön;
 Hur nöjd sin bjessa han för bilan lutat,
 Se'n han i ro sin Gudstjenst hade slutat

Och, se'n han firat Frälsarns himmelsfärd,
 Fick följa med på den. — Han var det värd!
 Då böjde jag mitt knä till Gud i bönen,
 Bad mig den anda, hvarmed Erik vann
 Sin helgonkrona, och till segerlönen
 Att få en död, en sådan död, som han.

Derefter — under vårens svällda grenar
 Från stadens portar ilade jag ut
 Och, hur jag tankfull gick, jag kom till slut
 Vid nattens början fram till Mora stenar,
 De tolf, i hvilkas slutna domar-ring
 Förr kungavalet stod på öppet ting.
 I gråa ytan män försökt att rista
 Mång' kungabild med krona och med svärd:
 Med runskrift stod Carl Knutssons der — den sista —
 Den valde nu jag till min hufvudgård,
 Och söfd af ljumma flägtar sönk jag sakta
 På gräsets duk, som kungaskuggor vakta;
 Af dagens fest och nattens vandring trött
 Mot hårda kudden somnade jag sött.
 Då var det, som i drömmen bilder drogo
 I underlig gestalt förbi min själ;
 Jag såg, hur härar landet från oss togo
 Och hur Sankt Erik slogs af dem ihjel.
 Sjelf stod han för mig i sin hårduk blodig,
 Men ödmjuk, stilla, from och hjeltemodig

Sitt svärd han räckte mig och ropade: "Tag!
 En gång behöfs det. Strid och bed, som jag!" —
 I hast min själ, från forntidsbilder ledig,
 Såg taflan ljus och drömmen mera redig;
 Med slöjan fälld en *framtid* för mig stod,
 Men ack! dess färg var, äfven den, af blod.
 Din fader Svante hade gått ur tiden,
 Du tycktes sjelf ha stupat nyss i striden
 Och Christian drog med härsmagt mot vårt land,
 Med bödelsyxan i sin krönta hand.
 Hvar borgport han med borgherrns hufvud prydde,
 Och våra landsmän blödde eller — flydde,
 En sorgklädd qvinna blott — jag såg ej *hvem* —
 Försvarte än de fega männens hem.
 Och mottog, lik en Sköldmö, spjutens skurar,
 När Svensken nedref sina egna murar.
 Jag gret i drömmen, ty bestört jag såg
 Hur man åt Christian räckte stadens nycklar,
 Jag såg i Birgers stad hans kröningståg,
 Såg denna mildhet, som hans öga hycklar
 Mot dem hans hjerta ärnar död och sorg,
 Och galgar såg jag på hvart enda torg. —
 Nu tycktes mig, att för att ge hans kröning
 En större glans, en vildare försköning,
 Man förde upp ett skådespel helt nytt
 Uppå ett fält, med purpurtäcken prydt.
 Jag såg tyrannen i ett fönster hvila

Framför en spetsgård med en blottad bila,
 Och under bilen — Gud, hvad syn jag såg! —
 Med gråa lockar vördnadsvärdt der låg
 Ett hufvud nedböjdt, som för Sveriges öden
 Blott smärtan kände, eljest log i döden
 Och hidade med lugn det slag, som höll,
 Och såg på mig allvarligt, tills det — föll;
 Men på min kind, på folkets häpna rader,
 Till Christians fönster opp, det stänkte blod,
 Då ryste jag, kall, som en marmorstod;
 Det var min egen, vördnadsvärde Fader,
 Som sökte mig ännu med steltnad blick
 Och i hvass blodström vadamde jag gick.
 Jag såg ej mer för bilorna, som blänkte
 Vid hälets flammor — men min Mor man sänkte
 I fångslets djup — det blef för ögat svart,
 Och sjelf jag fördes bort, jag vet ej hvart.
 Jag var ej Svensk, ej Dansk — nej, ingendera —
 Det var mig, som ett Sverige fans ej mera:
 Stum gret jag på dess spillror utan hopp — — —
 När hemsk jag vaknade ur drömmen opp.

Jag såg mig om — de gråa minnesrika
 Kungsstenar tolf, de stodo än sig lika,
 Och vakteln slog den ljumma midnattsstund
 Bland vårens knoppar utur närmsta lund,
 Och ängens blommor välukt till mig sände

Och sina stjernor himlavalvet tände:
 Allt var så lugnt. Hvar fasa hade flytt.
 Jag såg mot skyn — och somnade på nytt.

Då fördes jag af vänligt ljusa drömmar
 Till gröna dalar mellan blåa fjäll,
 Der lugnet stördes blott af silfverströmmar,
 Som störtade med dån kring trefna tjäll.
 Ett hårdadt slagte under torftak bodde,
 Näst på sin Gud, de på sig sjelfva trodde,
 Och jorden, som de plöjde utan larm,
 De värnade, med klubban på sin arm.
 Det tycktes mig, att nu vid landets fasa
 I dessa nejder värnades en skara,
 Som, lik en ström, från bergen kvälde ned:
 En yngling irrar kring i deras dalar,
 Han väcker dem, han ber, han öfvertalar,
 Och honom gladt de följa, led vid led.
 Men han, som tröskat nyss på deras logar,
 Och fridlös sökt ett skjul i trask, i skogar,
 Han ryckte spiran ur tyrannens hand
 Och räddade sitt arma fosterland. — —
 Och bäst jag nu mig gladde öfver freden,
 Då såg jag komma, sväfvande på heden,
 Af krönta skuggor fram ett kongligt tåg
 Och stadna midt för stenen, der jag låg.
 Högtidligt, tyst de syntes mig betrakta,

Men vid min tinning rörde de helt sakta,
 En gyllne krona satte de derpå
 Och gingo så tillbaka, två och två:
 Och kronan lyste uti skön förgyllning
 Mot morgonsolen — och i samma stund
 Blef fullt med folk kring ängens vida rund,
 Som högljudt ropte: "mottag Sveriges hyllning!"
 Men just, när nu jag skulle gå min ed,
 På nytt jag såg min fader under bilan,
 Hans gråa hufvud än en gång föll ned;
 — — — Då väcktes jag af morgonen ur hvilan.

Så var den syn, som jag i natten drömt
 Och som jag djupt inom mitt hjerta gömt.
 Jag höll den tyst. Det syntes mig förmätet
 Att *drömma* blott om kunga-majestätet,
 Och skonas borde stundens ljusa drag
 För dystra skuggor från en morgondag.
 Men ofta, som en bild ur Gudasagan,
 Står drömmens yngling för mig, än med slagan,
 Än med ett svärd, som likt mitt eget är,
 Och än en krona han på hjessan bär.
 Ty vet, den gyllne, som på ängen räcktes
 Åt mig i samma ögonblick jag väcktes,
 Var ämnad *honom*. Så har jag förstätt
 Min dröm. — *Mig* erbjöds hon af misstag blott." —

”Men kronans glans, den vilja vi försvara
 — Så ropte Sten — och stå, som landets stöd,
 Och våga allt och trotsa hvarje fara
 För Sverges frihet — uti lif och död!”

I lif och död — så ropte de, och slogo
 Ett väldigt handslag, så att högen klang,
 Och vindarna på snabba vingar togo
 Den ed, som dyr från deras läppar sprang,
 Och flögo kring i sommarljusa qvällen
 Med stridens lösen. Öfverallt nu ljud:
I lif och död — så klingar det från fjällén,
 Och dalen svarar djup: *i lif och död.*

Och Solen sänk. På hjelteparet lågo
 Dess sista strålar, med sitt guld ur skyn,
 Och fädrens andar fram ur högen sågo
 Och gladde sig åt en Walhalla-syn,
 Och hednatemplet stod i aftonbranden
 Och värmde sig vid Sveas unga hopp,
 Och Fyris lade tyst sin våg mot stranden
 Att fånga bilden i sin spegel opp;
 Men på en fjällspets, dit ej någon dristar
 Att stiga opp — i aftondaggens bad
 Se! än står häfdernas Gudinna glad
 Och med sin griffel uti hällen ristar;

Der glöder, lik en slocknad vådeld, matt.
 Tyrannens runa, hölj'd af mord och fasa;
 Men omkring namn, som Sturarne och Wasa,
 En stjernkrans brinner uti minnets natt.

Till Författaren, som efter läsningen framfördes till Direktören, yttrade denne, vid prismedaljens öfverlemnande:

MIN HERRE!

Ni har till föremål för er Sång valt tyenne stora fosterländska namn: Ni har framställt Sten Sture den yngre och Gustaf Wasa, samtalande på Odins urgamla ättehög om Fäderneslandets stundande öden. Akademien har funnit er Dikt i tankarnes och stilens ädelhet värdig sitt ämne. Redan förut har Hon instämt i det bifall, hvarmed Allmänheten emottagit alstren af er älskvärda, tidigt utvecklade Skaldegåfva: med nöje begagnar Hon sig af detta tillfälle att lemna Er ett förnyadt bevis af sin aktning. För mig är det af en särskild anledning dubbelt tillfredsställande att vara en tolk af dessa Akademiens tänkesätt: jag har länge med lifligt deltagande följt den fortgående utbildningen af edra natursgåfvor, och räcker Er nu Vitterhetens

tens lager med samma hand, som förut kransat Er hjessa med Lärdomens. Vänskapen lyckönskar Er till de segrar Ni redan vunnit, och ser i dem säkra förebud till de fortsatta framgångar, som skola bereda Er ett utmärkt rum bland Vetenskapernas och Vitterhetens Idkare.

Herr Böttiger fördes derefter af Sekreteraren till hedersbänken.

Med andra priset i Skaldekonsten hade Akademien utmärkt poemet N:o 13, *Kärleken i Döden*, hvars läsning tiden dock nu icke medgaf. Som författaren, UnderLöjtnanten vid Wermlands Kongl. Fältjägare Regemente, Friherre *Carl August Adlersparre*, var frånvarande, skulle belöningen, genom Sekreterarens försorg, honom tillsändas.

Ibland de öfriga skrifterna hade Akademien funnit N:o 11, *Sång till Norges ära*, utmärka sig genom en ren versifikation och ett ofta bildrikt språk. N:o 2, *Castilianskan*, syntes röja anlag för den beskrifvande dikten; och i N:o 10, *Sång i anledning af Minnesfesten den 6 Nov. 1832*, hade Akademien funnit värma för ämnet, samt en i allmänhet värdad diktion.

Direktören gaf derefter tillkänna, att i anledning af det pris, som af framlidne Friherre Zibet blifvit stiftadt, en skrift: *Gustaf Wasas sista farväl till Ständerna*, blifvit insänd, hvilken likväl icke uppfyllt Akademiens fordringar. Akademien skulle således äfven detta år saknat den Henne länge förnekade tillfredsställelse, att kunna ut-

dela detta pris, i händelse icke författaren till N:o 8 bland de öfriga poemerna, *Sång i anledning af Minnesfesten den 6 Nov. 1832*, förklarar sig äfven önska ingå i förstnämde täflingskrets. Då det föremål, som det uppgifna pris-ämnet åsyftar: "framkallande af något bland Fäderneslandets stora Minnen," är enahanda med det författaren af *Sången öfver Minnesfesten* valt, har Akademien, i denna nya ordning, till pröfning upptagit ifrågavarande stycke och funnit behandlingen af den förtjenst, att poemet med det Zibetska priset, af samma värdighet med det stora, bort belönas. Denna sång upplästes.

S Å N G

i anledning af

Minnesfesten den 6 Nov. 1832.

Af

HERR CARL AUGUST HAGBERG,

Mag. Doc. och E. O. Amanuens vid Bibliotheket i Upsala.

Skrift, som vunnit Zibetska priset i Akademien, 1834.

Suecos Exaltavit.

Se templet öppnas! fromma skaror ila
Med helig längtan mot dess hulda famn,
Der Sverges Riddarätt har gått till hvila
Med ryktet fjettradt vid sitt hjältenamn;
Till svärdet född och van att kronor bära,
Den hvilar här uti sin graf med ära.

Som trädens kronor uti svala lunder,
De höga hvalfven runda sig så skönt,
Och Sveas store drömma derinunder
De hjeltedrömmar, dem en verld har rönt:
En Helgedom är Riddarkyrkan vorden,
Som gömmer alla skatterna i Norden.

Hvad pansarskrudar kring den vigda muren,
Hvad brutna lansar under helga hvalf!
Se mången värja uti härnad buren,
För hvilken fordom södra verlden skalf!
Den hänger rostad uti multnad skida,
Men bjuder ännu Sveas ovän bida.

Och Konungar, med spira och med krona,
 Vid altarfoten slumra här i ro;
 Här hann Carl Knutsson ödets makt försona,
 Här byggde Magnus sig ett fredligt bo;
 Jöns Bengtsson här sin fiende ej väcker,
 Och ingen våldgäst helgedomen räcker.

Och de, som förde Dundergudens hammar,
 De höge CARLARNE, med senig arm,
 De sofva stilla i sin trånga kammar,
 Dem bryr ej mera verdens kif och larm;
 De vandra än i Norden som en saga,
 Men ingen mäktar deras klinga draga.

Förutan fruktan och förutan tadel,
 I templet blott den lemnar skölden kvar,
 Den ridderliga mensklighetens adel,
 Som fört kring verlden frihetens standar;
 Först här BANÉR i ärans klara dager,
 Med Torstensson vill sofva på sin lager.

Har Sångarkonungen vid gyllne lyra,
 Den tredje GUSTAF, här med sångens makt,
 Som fordom, manat fram de minnen dyra,
 Som gå kring kungagrafvarna på vakt,
 Och samlat Sverges store kring den störste,
 Bland hjeltar och bland konungar den förste!

Se GUSTAF ADOLPH, helgon re'n i tiden,
 Förtröstade på Herran Zebaoth,
 Men ej på svärd och staf, och drog i striden
 Att lägga fienden för Herrans fot;
 Han drog ej ut att fåfång lager skära,
 Men vittnade med blod för ljusets lära.

Och bleknad bars han hit på trogna händer
 Från Lützens slätter, der sitt blod han göt;
 Som Arons staf hans svärd på Herrmans stränder
 För efterverlden blad och blommor sköt,
 Men mörkrets här låg slagen uppå sanden,
 För Hjeltens blickar ifrån Nordanlanden.

Sin svalka fanorna kring grafven sprida,
 Bestänkta af det varma Svenska blod;
 För ljuset van i deras skygd att strida,
 På heden stupat mången kämpe god;
 Fast stormar kring de trognes aska hvina,
 Så känner Herren väl igen de sina.

De store döde lyfta ej sin glafven
 För Sverge mer; se deras tid har flytt!
 Ack! Sverges ära gick med dem i grafven,
 Der ingen väcker dem till lif på nytt.
 Kring Hjeltars stoft står Riddarkyrkan öde,
 Ty Sveas Riddersmän — de äro döde! —

Hör klockans dofva ljud igenom hvalfven går!
 Vid hennes stämman grafvens riglar knarra,
 Och Riddartemplets mörkgrå murar darra:
 Hvem har hon manat fram till GUSTAF ADOLPHS bär?

Jag ser en hög gestalt! lik sorgens vigda brud,
 Hon går sin gång bland grafchor och bland fanor;
 Med blicken sänkt för sina höga anor,
 Hon sveper pannan djupt i sorgens svarta skrud.

O Svea är det du, som sorgedoket bär?
 Förbleknade gengångerska tillbaka!
 Kan du kring verlden ej din segerfana skaka,
 Så sjunk i glömskans natt med dina minnens bär!

Ack! ej i dessa hvalf du jublar mer som förr:
 Att sakna van och van att allt förlora,
 Du går, en ny Maria Leonora,
 Och letar nyckeln blek till hjeltegrafvens dörr.

"Min lycka dött, min sällhet är förliden!"
 Så, när han fallit i den stora striden,
 Den fromme hjälten, genom dag och natt
 Hans trogna maka qvidde der hon satt,
 Som en Najad bredvid sin döda hjelte,
 Och i förtyvflans strida tårar smälte.
 Då tog hon hjertat ur hans tappra bröst

Och gömde det vid sitt, det var en tröst
 I hennes outhärligt grymma smärta,
 Att trycka det intill sitt ömma hjerta.
 Satt så förgråten vid sin lampas sken
 Uti sitt svarta sorggemak allen,
 Att få i ro om dyra minnen drömma;
 "Hon kunde aldrig GUSTAF ADOLPH glömma!"

Nej, glömma kan du ej den största son du bar,
 O Svea, då i dag du får hans hjerta sluta
 Till ditt, och dina tårar gjuta,
 Uppå det dyra stoft, som grafven håller kvar. —
 Men dig ej höfves qvinnotårar,
 Blygs, hjeltars moder, blygs för Leonoras sorg;
 Det minne, som så djupt ditt ädla hjerta sårar,
 I dina söners bröst skall bli din fasta borg.
 En rosig morgon än kring Sverges dalar bräcker;
 Den hjelte som i grafven gått,
 Han är ej död, han sofver blott,
 Fast marmorns tunga håll hans kalla stoft betäcker:
 En hjelte än en gång hans stora ande väcker,
 På nytt ibland de Svenske män.
 Den hjelten han är din; när slocknande i qvällen
 De store WASARS sol geck ner i skyggd af fjellen,
 Han tände CARLARS vagn på Sveas berg igen.
 Som Wasakonungarnes frände,
 På hjeltekraftens borna majestät

Du honom ibland tusen kände,
 Och lagrar vexte i hans fjät.
 Ett Breitenfeld ännu kan vittna om hans klinga;
 Ej Gustaf Adolphs krona blott, hans svärd
 Han ärft, som riddersman i ljusets värld,
 Att med dess skarpa egg tyranners makt betynga.
 Han nalkas dig, lägg af det skumma dok du bär,
 Lik vålnaden i nattens dunkla timma,
 Och låt det sjunka som en morgondimma,
 För solens varma blick kring Riddarholmens skär!

Hör än, med välbekanta segerljud,
 I pelarskogen Seraphsvingar susa,
 Och orgelns stämmor genom hvalfven brusa,
 Och lofva såsom fordom Härars Gud!
 Der går CARL JOHAN fram i all sin ära,
 Hur hjeltar sörjas, vill han världen lära:
 Två sekler flytt med snabba vingars slag;
 Som starka örnar emot himlaljuset,
 Se'n GUSTAF ADOLPH löste dem ur gruset,
 Och helgade en skum Novemberdag,
 Med martyrkronan omkring blodig tinning,
 Till minne utaf ljusets segervinning.
 Kring Sveas dalar och kring Sveas berg,
 Novembersolen, genom höstlig dimma,
 Som fordom, tänder ännu upp sin strimma,

Med samma blodiga och dystra färg.
 Det är en helig dag! till varma böner
 Har Skandinaviens ridderlige Drott,
 I kretsen utaf Sverges trogne Söner,
 Till Riddarkyrkans helgedomar gått;
 Ty blott med andakt firar man den stunden,
 Då GUSTAF föll, men ej med jordisk glans:
 Svärdsliljor lika vexte till en krans,
 I slutna leder omkring tempelrunden
 Han Sverges unga krigarätt har ställt,
 Och fädrens böner gå med dem i fält.
 "Förfäras ej du lilla hop" så sjunga
 Med enig röst de gamla med de unga,
 Och ordets tjenare i tempelskrud,
 Med djupa kärnspråk Svea folk hörs mana
 Till lof och pris för Herrans sändebud,
 Som, oförryckt uppå sin branta bana,
 För fjerran tider reste trons banér.
 O! när han nämns, den milde hjälten, viger
 Sig till ett tempel hvarje bröst, der stiger
 I dufvohamn en snöhvít andakt ner
 I mannahjertan, som af kärlek låga,
 Och brinna att i helig härnad tåga,
 Med trons förtröstan och med saligt hopp,
 Och tåren stiger uti ögat opp,
 I solens ljus till himmelsk glans förklarad,
 En arladagg från tidens morgon sparad,

Då englar sökte hyddan der hon stod,
 Ett patriarkers hem i rosenlunder,
 Der ödmjukhetens kraft beviste under,
 Och hjertats oskuld nämndes — hjertemod.
 Ej lik en berserk uti skölden biter,
 Den rätta Hjelten utaf ilska blek,
 Och lem från lem på sina bröder sliter,
 Och kallar mordets gräslighet för — lek.
 Nej fridens solsken dväljs på hjeltens panna,
 Och mild försoning på hans blanka svärd;
 Ej för att plundra vill den höge stanna
 Men blott att helga med en bön sin färd.
 O! när af andakt kämpens sinne bäfvar,
 Och tåren tindrande i ögat sväfvar,
 Och hjertat brinner uti troget bröst,
 Som återljuder Cherubsharpors röst,
 Då knoppas och då blomma fjerran tider,
 Uti den daggen, som hans öga sprider,
 Och friska hjertblad till allt stort och skönt,
 De spira upp och kläda sig i grönt,
 Det blir ett herrligt träd, uti dess krona
 Inunder löfven näktergalar tona:
 För fjerran slägter än en herrlig syn
 Det lyfter lugnt sin krona emot skyn.
 Med sådan gråt skall GUSTAF ADOLPH sörjas,
 Och nya sekler öfver Sverge börjas:
 Ty Sverges konung vet hur minnets glans

Af egna bragder, ej af andras, vans.
 I templets famn, i ljus från middagssolen,
 Han kallar ned i sina Svenskars barm
 Den hjeltesjäl, som för Guds ära varm,
 Kring verlden spröd lifsvärman ifrån polen.
 Förjagad midnattstid utur sin grift,
 Den hemske Friedland går i klosterkyrka,
 Der bleka munkar blanda till sitt gift,
 En dyster vålnad till att stjernor dyrka,
 Med dolk vid bälte och med rosenkrans
 I blodig hand, när månskensflamman målar
 De höga fenster och, med sällsam glans,
 Mot vapensköldar bryter sina strålar,
 Och hammarslagen emot klockan slå
 De dofva tofslag för de bleka gäster,
 Som än vid sina skumma midnattsfester
 Till själamessor under hvalfven gå. —
 Men herrligt strålar öfver nya slägter,
 I Riddartemplet Evangelii ljus,
 Och lyser dagen, lyser nattens väkter
 Med klara strålar utur Herrans hus;
 Och hjelten utaf Norden stiger neder,
 Som när han förde sina Svenskars leder,
 Med Segrens Cherubim i sitt förbund,
 Och kämpade och bad af hjertats grund.
 Hör! än till sina kämpar han oss viger,
 Der, klädd uti sin gula kyllerdrägt,

Oskärad ej af jordisk spis *), han stiger
 På snöhvit springare i morgonväkt;
 Han gjordar icke stål om sina länder,
 Men knäpper omkring svärdet sina händer:
 "Gud är mitt harnesk! Framåt Svenske Män
 I Herrans namn!" — Ja "framåt!" lyder än
 Hans sista bud uti vårt Svenska sinne,
 Ty Hjelten blott kan nalkas dig o, Minne!
 Och ej den fege uslingen är värd,
 Att lagerkransa GUSTAF ADOLPHS svärd.
 Se minnet är ej till för stundens gamman;
 Som Moses buske grönskande i flamman,
 — En Gud uti dess klara lågor är —
 Så lefver Hjelten om i fädrens ära,
 Dess flammor ej hans sinnes merg förtära,
 Men går den fege hennes eld förnär —
 Ve honom då! till stoft och aska vorden
 Med lif och namn han plånas ut af jorden!

Det gick ett folk från nordanvindens land,
 Med GUSTAF ADOLPH mot en fjerran strand,
 En liten, men en oförfärad skara,
 Ej van för Gud och kung att blodet spara.
 Från barn och makar under höga fjäll,
 Der Fädren timrat sina trefna tjäll,

*) Gustaf Adolph beredde sig med fasta till slaget vid Lützen.

I lugna skygd af sekelsgamla granar,
 Hur långt det bär ej någon af dem anar,
 Men alla känna dock med bröst i brand,
 Att Herren svärdet satt i deras hand.
 Till Seger blott är deras klinga dragen,
 Men snart han nalkades, den stora dagen,
 Då hjeltens blod på Lützens fält förrann,
 Och Frihet som en morgonstjerna brann,
 Med klara flammor, kring den vida världen,
 Hvars bojor brusto för de Svenska svärden.
 Då satte man vid midnattssolens ljus *)
 På högsta tinnarna af Herrans hus,
 En pelikan, som sina ungar föder
 Ur eget hjerta, som för dem förblöder.
 Se samma folk, i stora minnen sänkt,
 Vid GUSTAF ADOLPHS lagerhöljda kista,
 Har än en gång sin skickelse betänkt —
 Ser än en gång Hans stoft — det är den sista!
 Till stilla ro i Mausoléns förvar,
 Han sänkes ned af trogna armar åter,
 Och minnet blott, som fordna dagar gråter,
 Med Sorgen stannar ofvan griften kvar.
 Hur ljufligt Hjelten skall sin hvila njuta
 Uti det gamla riksbanerets skygd;
 Den vän, emot hvars bröst han kunde luta

*) Gustaf Adolph begrofs d. 23 Juni, och på tinnarna af grafchoret sattes en bild af en pelikan med sina ungar.

Sitt hufvud tryggt, är ej i Svea bygd
 Förglömd ännu; med häfdens höga tärna,
 I kungaborg står Axel Oxenstjerna.
 Men kräfver än en gång, af våldets jern
 Med starka fjettrar smidd, den södra jorden,
 Med ängslan ifrån fjällarna sitt värn,
 Och sina hjälpare som förr från Norden; —
 Om då, när krigets blixtar, slag på slag,
 De röda flammor genom rymden sprida,
 Och dundret svarar som på domedag,
 Om då, för fega att för äran strida,
 J krypen, Svenskar, till en maklig ro,
 På dristig handling, ej på orden njugga,
 Inunder edra gamla lagers skugga,
 Att bygga der som veklingar och bo,
 Med sinne blott för stundens lif som slafven;
 O ve! då störs den ädles ro i grafven!

Dock nej, vid Gud! i dina Fäders grifter
 Du segerhjelte hvila dig i ro!
 Ännu en gång med väldiga bedrifter
 Skall Svea folk i Sagas gårdar bo;
 Och fjerran tider, uti stjärneskrifter,
 Än läsa om vår ära och vår tro,
 Ty ännu icke är vår tid förliden,
 Än finnas de, som föra oss i striden.

Hör Bragehörnan ätt ett drapa klingar,
 Med djupa toner, som ur Havamal,
 Och hoppets Gud, på solbeglänsa vingar,
 Med mäktig sustning, öfver berg och dal
 Till Fyris gamla kungastad sig svingar,
 Der tanken kämpar i sin riddarsal;
 Der vill han stolt ibland de unga stanna,
 Och rosenkransa Ungdomsfurstens panna.

Hvad härlig syn ur minnets fjerran prålar,
 Och framtids kronor regna deruppå!
 Har du ej sett, hur konstnärns pensel målar
 En Baldursbild uppå det höga blå,
 Der tvenne morgonrodnader i strålar,
 Med purpurkinder vid hans sida gå,
 Så se, hur OSCAR går på vigda stranden,
 Och CARL och GUSTAF leder han vid handen.

Vid Wasas graf de lyssna fromt, de unga,
 Med hjertan klappande för Sverges väl,
 Hur Sverges ynglingar hans Sonson sjunga,
 Som gaf för ljuset der sin arfvedel —
 Välsignelse den bor på barnens tunga, —
 "Här" — hviska de hvarann med trogen själ —
 "Här skall vår Farfar ätt ett slägte vinna,
 Som i hans ätt skall ljusets kämpar finna."

Med milda strålar öfver skogens bryn
 Se dagens Gud från hvalfvet stiger neder,
 Och månan stilla sina flammor breder,
 I skära floder utur silfverskyn.
 Han skådar ännu ned, den store anden,
 Med välbehag uppå de kära landen,
 Der mången sjö och mången klippa än,
 Ur skuggan skymtar som en gammal vän.
 Han ser hur ljuset sina strålar tänder
 Kring templens tinnar uppå Mälarns stränder,
 Och hör det kära språket fritt och Svenskt,
 Med klara toner, höja sig i sången,
 Som går mot skyn af inga bojor fången,
 Och till hans minne varmt och fosterländskt,
 Och kraftigt är hvartenda ord det talar. —
 Han skådar sina städer hvar de stå,
 Och lyfta sina torn emot det blå;
 Han skådar neder till de kära salar,
 Der blåögd oskuld uti skolan går,
 Med friska kindér och med gyllne hår.
 Han hör hur hamrar klappa uti qvällen,
 Der forssen tumlar sig med fart från hällen.
 Kring bondens tegar vaka Rätt och Lag,
 Och folket, smyckadt som till helgedag,
 Der gyllne skördar gingo nyss i vågor,
 Uppå sin kyrkväg, vänder hem till byn,
 Från templet, som i aftonstjernans lågor.

Sin småla spira sträcker upp mot skyn —
 Då sänder han, den troгна Segerhjelten,
 Till Sverges dalar ifrån stjernetälten
 En stilla suck. —

Från åldringen, som står
 Uti sin hyddas dörr med hvita hår,
 Och tackar Herren för den stora dagen,
 Den samma suck, ur troget hjerta dragen,
 Mot himlen som ett fjerran echo går:
 "Du Fädrens Gud! du Fader utan Like,
 Tag i ditt hägn det gamla Sverges rike!"

Efter uppläsningen blef Författaren framförd till Direktören, som vid belöningens öfverlemnande yttrade:

MIN HERRE!

Återkommande på den täflingsbana, hvilken Ni redan förut med framgång beträddt, har Ni denna gång försökt edra krafter på ett af de högsta ämnen, åt hvilka det fosterländska Snillet kan helga sin lyra. Akademien har funnit er Sång genom känslans värma och stilens lyftning äga ett värde, hvilket hon trott sig böra utmärka med den belöning, som af en bortgången Ledamot blifvit åt Henne anförtrodd, för att tilldelas ett Skaldeestycke, egnadt åt något af Fäderneslandets stora minnen.

Med glädje har Akademien i den unga Skalden upptäckt Sonen af en Man, hvilken, hyllad af Allmänhetens aktning och tillgifvenhet, redan länge inom Akademien intagit ett utmärkt rum, och i Svenska Kyrkan ett af de högsta. Må Ni, M. H., i er vördnadsvärde Faders spår, genom lika sanna och redbara förtjenster vinna en lika ära. Det är med denna önskan, för hvars uppfyllande jag tror mig äga en tillförlitlig borgen i er grundliga vettenskapliga bildning, som jag öfverlemnar Er detta vedermäle af Svenska Akademiens aktning och bifall.

Herr Hagberg fördes derefter af Sekreteraren till den hedersplats, han vid Akademiens offentliga sammankomster är berättigad att intaga.

Slutligen förkunnade Direktören, att Akademien, med Konungens, sin Höge Beskyddares, Nådiga samtycke, till täflingsämnen för nästkommande år fastställt:

I Vältaligheten:

1) Försök i den historiska stilen. Med det förbehåll, att ämnet icke får vara närmare vår tid, än Konung Gustaf III:s tillträde af Regeringen, beror det i öfrigt af de täflande, att ur Sveriges eller andra länders historia välja någon icke alltför vidsträckt period, eller någon märklig händelse; tjenlig för en utförligare berättelse, eller ock målningen af flere namnkunnige personer i något visst ti-

dehvarf. Akademien önskar likväl helst, att ämnet väljes ur fäderneslandets historia.

2) Framställning af striden emellan Hedendomen och Christendomen i Norden, och af den sednares verkan på folkets lynne och lefnadssätt; så väl som på Statens styrelse och lagar.

3) Fråga: hvilka äro hufvud-epokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat, vid de åtskilliga förändringar det undergått?

4) Lemnar Akademien de täflande frihet, att välja något filosofiskt, moraliskt eller estetiskt ämne, tjenligt att i värtalig stil utföras.

För de i Värtaligheten täflande skrifter är, i anseende till ämnenas vigt och omfattning, det stora priset äfven detta år fördubbladt, så att det utgör tvenne skådepenningar af guld, hvardera af 26 dukaters vigt, för den skrift, som fullkomligen uppfyller Akademiens fordringar.

I Skaldekonsten

lemnar Akademien de täflande fritt val af ämne, samt emottager derjemte öfversättningar af klassiska auktorer på alla språk. Det stora spriset är en medalj af guld om 26 dukaters vigt, och det mindre en guldpennig om 10 dukaters vigt.

Akademien emottager efter vanligheten äfven metriska skaldestycken, hvarvid likväl påminnes, att då metriken lagar icke äro i vårt språk fullkomligt bestämda, Akademiens bifall icke må anses såsom ett stadgande af de metriska reglor, som kunna vara följda, utan blott såsom ett gillande af den poetiska talang, för hvilken ett dylikt arbete utmärker sig.

För det *Zibetska priset* uppgifver Akademien till täflingsämne:

I Vältaligheten.

Om den verkan Carl XII:s död, och den Statshvälfning, som derpå följde, haft på Svenska folkets tänkesätt och bildning; samt

I Skaldekonsten.

Sång till framkallande af något ibland Fäderneslandets stora minnen.

Priset är Akademiens stora medalj i guld om 26 dukaters vikt.

Den minnespenning, Akademien innevarande år låtit präglä, hade till föremål framlidne Landshöfdingen Friherre *Per Abraham Örnköld*. Framsidan föreställer hans bröstbild, med omskrifne namn och titel. På framsidan ser man en med en eklöfskrans omgifven trofé af åkerbrukets och slöjdernas verktyg. Deröfver läses: *Meritis quæque notata dies*, som betyder: Hvarje dag af förtjenster betecknad; samt i exergen: *Vita Patriæ dicata exercit 1791* (efter ett åt Fäderneslandet helgadt lif, död 1791).

Minnespenningen blef i underdånighet öfverlemnad åt H. M. Drottningen, samt D.D. K.K. Högheter Kronprinsen och Kronprinsessan, samt utdeltes sedan åt Friherre Örnkölds närvarande slägtningar.

Minnestalet, författadt af Akademiens frånvarande Ledamot, Biskopen i Hernösand, Doktor F. M. Franzén, upplästes af Sekreteraren.

MINNE

AF

LANDSHÖFDINGEN

I WESTERNORRLANDS LÄN

FRIH. PEHR ABRAH. ÖRNSKÖLD.

Huckman sc.

Den tid är förbi, då Sverge ansträngde och uttömde sina krafter för den ära och magt, som genom eröfringar vinnes. Nu är det för de Svenska vapnens ära nog, om de icke blott genom den hjeltes vishet och anseende i Europa, under hvars befäl de vunnit en ny glans och aktning, utan ock genom sin egen ordning och styrka, försäkra riket om dess sjelfständighet. Men det gifves ett annat medel att eröfra land och folk, än med svärdet: nemligen med yxan och plogen, med alla slögdens verktyg, på alla handelns vägar. Genom detta medel, om det rätt användes, skulle i en framtid Sverges förluster af sina eröfrade provinser kunna ersättas. Äfven den största af dem alla är icke oersättlig. Finland, som utgjorde mer än en tredjedel af det Svenska området, torde åtminstone, hvad dess norra hälft angår, kunna återvinnas i Sverges närvarande tredje del, det ifrån Svea och Götha riken icke blott genom sitt läge vidt åtskilda Norrland.

Under detta namn, som hos en mängd af Sverges invånare nu väcker samma mörka, nästap rysliga föreställning, som i en äldre tid åtföljde

namnet Finland, är man van att tänka sig en sträcka af ödemarker, som på den ena sidan mötas af den med ständig is och snö betäckta, endast af Lappar och renar besökta fjelltrakten, och på den andra begränsas af den Bottniska vikén, på hvars kuster, vid elfvernas utlopp, Svenskar ned-satt sig och försökt en odling, som dock sällan svarat emot ändamålet. Detta begrepp om Norr-land har genom de sednare årens missväxt vunnit en ny bekräftelse; och sjelfva den människokärlek, som hastat till dess nödställda invånares undsätt-ning, och som ännu, ibland de hvinande ljuden af den derifrån blåsande Nordanvinden, tycker sig höra hungerns jemmerrop, suckar öfver detta land, såsom icke blott köldens och mörkréts, utan ar-modets och eländets hemvist.

Men de, som besöka Norrland, hura förvä-nas de icke, att der finna ej blott en stor och skön natur, som emellan de skogbeväxta bergen längs med de ansenliga och fiskrika elfverna fram-ter dels odlingsbara dels redan odlade dalar; utan ock öfverallt välbyggda hus, och ett folk, hvars renliga boning, värdade klädsel, lifliga utseende, sjelfständigt höfliga väsende och gästfräm välvilja genast göra ett behagligt intryck; och vid hvars närmare kännedom man tror sig hafva rest icke åt Norden, utan Söderut, till ett mera civiliseradt

land, än Sverge. Så finner man detta folk i sina begrepp upplyst, i sina seder städadt. Mången skjutsbonde öfverraskar den resande med lika skarpsinniga frågor, som välbetänkta svar, i ämnen, som för de flesta af allmogen i Rikets öfriga landskap äro alldeles främmande. Äfven utlänningar, som besökt Norrland, hafva beundrat det hyfsade folk, som bebor denna vilda och aflägsna vrå af verlden. Dock är det först nyligen, som en och annan vexelundervisningsskola i Norrland begynt inrättas. Ganska få af menigheten hafva haft andra Lärare än sina föräldrar och presterskapet. Men genom sin egen lärgirighet förvärfvar den sig hvarjehanda kunskaper, jemte färdigheten att skriva och räkna. Ofta äro presterna förlägne att kunna lemna dem all den upplysning, som de begära så väl om naturens fenomen, som hvad samhällslifvet angår.

Till detta folks bildning torde just det bidra, som synes böra hindra den, nemligen att landet är glest bebodt och att människorna lefva på längre afstånd ifrån hvarandra. En följd deraf är icke blott mindre tillfälle och anledning till fåfånga förströelser och lastfulla utsväfningar, utan ock en större håg att lära, hvad märkvärdigt och nyttigt är, och hvarmed eftertanken i ensamheten kan sysselsätta sig. Såsom i en forntid hela Nor-

dens invånare fördrefvo de långa vinterqvällarna med berättande af kämpasagor; så använder man nu i Norrlands ensliga bygder sina lediga stunder med läsning. I en och annan bondstuga är icke blott hyllan försedd med böcker i hvarjehanda ämnen, utan ock väggen prydd med kartor öfver Norrland, Sverge, Europa och hela verldsklotet. Men de fleste, som läsa blott den heliga Skrift och Luthers postilla eller någon annan andelig bok, vinna derigenom äfven om verlden och dess lopp mångfaldig kunskap; och deras vana att begrunda allt hvad de läsa och höra, ger dem en sådan öfning i deras tankekraft, att de också i verldsliga ting, som ligga eller komma inom deras fattning, röja ett lika säkert begrepp och omdöme, som fast beslutsamhet och sinnesstyrka. Om det hos några har vanartat till grubbel och svärmeri, så hör det till de vanliga följderna af den bästa saks öfverdrift och missbruk. De gamle läsarne, som ej böra förblandas med dem, hvilkas tvetydiga rykte spridt sig utom deras land, hafva af ålder genom sitt exempel bevist, huru en sann christendom genom stilla flit och sträng sedlighet befrämjar äfven timmelig trefnad.

Men då frågan är om den grad af borgerlig upplysning och bildning, på hvilken denna allmoges står, så har man äfven i Stockholm tillfälle att

dömma derom, icke blott efter dess utmärkta Riksdagsmän, utan ock efter dem, som med Nordens alster till lands och till sjöss besöka hufvudstaden.

Dock hvad en del af dessa angår, som ifrån Stockholm hemföra utländska varor, med hvilka de i sin landsbygd drifva handel, så må de snarare ställas på den mörka än på den ljusa sidan i taflan öfver Norrland. Denna handel, som redan derigenom är skadlig, att den bringar landtman-
nen ifrån sitt egentliga yrke och förspiller hans tid på landsvägen, åstadkommer ett stort förderf genom det öfverflöd, den i landet utsprider. Der-
af härrör denna blandning af yppighet och fattig-
dom, som, ehuru vanlig i hela Sverge, dock i Norrland är särskilt märkvärdig, om ej anstötlig. När man en söndag betraktar kyrkofolket, finner man, om ock hos de flesta den fordna enfalden i klädedrägt, dock hos en del af de yngre en främmande grannlåt, som förutsätter besök af Westgöthar eller af infödda landthandlare. Och när man af den Norrländska gästfriheten inbjudes i något af de många vackra tvåvåningshusen, får man hvila på en god soffa, i ett väl möbleradt rum, och dricka kaffe, the, punsch: hvarvid ej endast fint postlin utan silfver utgör kärlen. Hvem skulle dervid tro, att han befinner sig i ett land, der en mängd af menniskor varit nära att dö af hunger?

Dock vore det orättvist att härloda denna nöd ifrån en yppig lefnad. Allmogen nöjer sig vanligen med en ganska tarflig spis, ehuru den är angelägen att i en trefflig boning kunna välfägnat fremmande, af hvilka den sällan besökes. Också vittna deras hus om en lyckligare tid, som föregått de sista hedröfliga missväxtåren. Gästgifvaregårdarne äro i allmänhet utmärkt goda och likna ej sällan de bästa värdshus.

När man vet, att en stor del af inbyggarne jemte sitt inskränkta och merendels ofullkomliga jordbruk, har en binäring genom yxan och sågen, bössan och nätet, spinrocken och väfspolet; så kan man förklara det välstånd, som under sjelfva hungersåren hos många kvarblifvit och hos de flesta torde snart återställas. En dylik i många år fortsatt missväxt skulle i Sverges rikaste landskap åstadkomma en vida större nöd.

Emellertid är det i närvarande stund en stor fråga, som rör icke blott Norrland, utan hela riket; hvad utsigt i en framtid detta vidsträckta land visar för dess inbyggares sjelfbestånd och genom hvilka medel det bäst kan befrämjas.

Vid denna fråga hör man icke blott dem som dömma om Norrland endast efter dess polhöjd, utan ock många, som der bo, misströstande klaga, att dess klimat och jordmån lägga för dess odling

hinder, som ej kunna undanrödjas. Men är det väl naturens skuld, att åkern icke är rätt dikad och att till ängens förbättring ingen ting är gjort? Hvad säker vinning af jordbruket och boskapsskötseln kan man vänta i ett land, der det kreatur, som i alla andra länder anses oskiljaktigt ifrån plögen, alldeles icke nyttjas; der man håller det för en vanheder, att äfven på åkern köra med annat ök än hästar. Man skyller på landets bergiga läge; men äfven i de trakter, der detta är rådande, gifvas dageliga bevis att både åkern och ladugården kunde skötas på lika sätt, som i det backiga Södermanland och Småland. Hela Westerbotten är ett slätt land, liksom de på andra sidan hafvet belägna Vasa Län, som hör till de mest odlade och folkrika delar i Finland, ja, i hela Norden, der man i en socken *) , som utgör endast en qvadratmil, räknar omkring fyratusen människor.

Vid denna jämförelse mellan begge stränderna af den Bottniska viken torde man vilja härleda den Östra sidans företräde ifrån ett mildare klimat, en bördigare jordmån. Men beggedera förbättras i den mån landet odlas. Dessutom är det endast Finlands nordligare del, egentligen Österbotten, som med Norrland kan jämföras. Utan tvifvel är Vasa län af naturen bättre lottadt. Men icke gäl-

*) Lillkyro.

ler det om Uleåborgs län, hvarifrån likväl Stockholms hökarebodas till det mesta förses. För öfrigt inträffa ej sällan äfven i Finland svåra missväxtår. Ett sådant var det sist förflutna. Men icke hindras af dem detta lands allt mer stigande odling, som sträcker sig ända under polcirkeln, der nybyggaren, ehuru alltid beredd att blanda bark i sitt bröd, dock i allmänhet lefver af råg och ej skulle nöja sig med Norrländningens tunna kornbröd.

Jemte åkern och dess rior, vore ladugården och mjölkammaren på den östra stranden ett tåflans föremål för dem, som bebo den vestra. Om desse lärde sig att beräkna afkastningen af de sednare såsom ett hufvudsakligt medel till sin bergning, så skulle derigenom i synnerhet en betydlig ersättning af Finlands förlust vinnas. Ja, man bör hoppas, att i en icke aflägsen framtid de Norrländska fartygen, i stället för de Finska, skola förse Stockholm icke blott med ved, utan med lifsmedel.

Utan tvifvel skulle ock inrättningen af ångfartyg emellan Rikets norra och södra delar verka ett stort framsteg i deras gemensamma idoghet och välstånd.

Såsom vid fäderneslandets försvar dess möjlighet måste förutsättas, och det landsförderliga,

redan före ett krigs utbrott, en olycklig utgång beredande språk förvisas, att alla bemödanden af hjeltemodet, frihetsandan, fosterlandskänslan, emot en öfvermäktig fiende äro fruktlösa: så bör ock vid frågan om landets odling den nedslående fördomen om dess öfvervinneliga hinder först undanrödjas, och den grundsats blifva fastställd, att oaktadt det stränga luftstrecket, öfver allt, der skog växer, och der yxen och spaden kunna gå fram, utvägar finnas till invånarnes bergning: endast de af en förständig omtanka och trägen flit uppsökas och användas.

Denna grundsats yrkades och följdes af den ovanlige man, hvars i dag af närvarande skådepenning förnyade minne föranledt föregående antydning af hvad Norrland är och kan blifva; och hvars alltid minnesvärda förtjenster i detta ögonblick måste fästa en särskilt uppmärksamhet, då det af honom i dess sydligare del omskapade landet, nyss ett föremål för en medlidsam menniskokärlek, nu öppnar en ny utsigt icke blott för en landsfäderlig Regerings visa omsorger, utan ock för enskilda bemödanden af medborgerligt nit och fosterländsk anda.

Vid denna offentliga hyllning åt en ibland de ädlaste och nyttigaste män, som vid den inre sty-

reisen af Riket tjent Konung och Fädernesland, i Svenska Akademien förekommen af enskilda medborgare inom det landskap, som af honom styrde genom hvilkas åtgärd och bekostnad en år 1800 preglad skådepenning för "Fostraren af näringarna i Vesternorrland" har uttryckt "dess inbyggnads erkänsla." Men redan då hade Akademien den tillfredsställelsen, att i spetsen för denna förening af medborgerlig tacksamhet finna en af sina ledamöter, framlidne Biskopen Nordin, som äfven med en minnesteckning upplyste dess föremål *). På de uppgifter, som den innehåller, och hvilkas pålitlighet af offentliga handlingar ***) försäkras, är närvarande framställning till det mesta grundad. Således har nu genom en lika lycklig, som oförutsedd tillfällighet, den fordne tolken af Akademien årliga uppmärksamhet på förtjenstfulla, i tiden framgångna, män, liksom ur grafven uppstått, för att lemna den nu varande, som honom äfven i Stifte

*) Landshöfdingen m. m. Friherre Pehr Abr. Örnsköld styrelse öfver Vesternorrland; Hernösand 1808.

***) Dels de Riksdagsberättelser, genom hvilka Örnsköld inför Rikets Ständer försvarade sina åtgärder, dels de stridsskrifter, som i detta ämne af hans motståndare och försvarare vaxlades: hvarigenom man vunnit, säger Nordin, sid. 2, en mängd fullkomligt bestyrkt underrättelser om en af de utmärktaste Höfdingastyrrelser, vårt land har att uppvisa.

efterträd, sitt hufvud vid den rättvisa gärd, han på sin landsorts, ej mindre än Akademiens vägnar, frambar åt minnet af Vesternorrlands oförgätlige Landshöfding, Friherre PEHR ABRAHAM ÖRNSKÖLD.

Detta adliga namn var först buret af hans Fader, som född i ett presthus i Södermanland förut hette Löth *), men då han gick i fält under Carl den XII:s segerrika fana, genom sin tapperhet så utmärkte sig, att han redan före sitt tretionde år belöntes med riddersmannasköld. Af hans tre söner valde de tvenne yngre sin faders yrke, men den äldste, som föddes 1720 den 13 November och är den, hvars minne här återkallas, beträdde den civila embetsbanan. Dels vid Svea Hofrätt, dels vid Bergscollegium, dels vid särskilda Kommitteer angående Rikets handel, hushållning och myntväsende, deltog han i göromål, som utan tvifvel äro de tjenligaste beredelser till det vigtiga LandshöfdingeEmbete.

Vid den tidepunkt, då Bergsrådet Örnköld dertill upphöjdes, var det så kallade hattpartiet ännu rådande, som på allt sätt sökte uppmuntra

*) Efter Löths Församling på Öland, der hans stamfader Johannes var Kyrkoherde, då han 1598 underskref Upsala mötes beslut. Se Rebinders Matrikel, sid. 152.

så väl jordbruket, som slögderna, och dertill använde, ibland andra medel, de tillgångar, som vunnits genom den redan år 1726 under namn af *landshjelp* öfver hela riket påbudna gärdan. Utan tvifvel var det en orsak till Örnskölds befordran, att han tillhörde detta parti, som i honom påräknade en lika driftig, som skicklig befrämjare af odlingen och idogheten.

Vesternorrlands Län, hvartill den tiden hörde Medelpad, Ångermanland och Jemtland, och hvars säte då ännu var i Sundsvall, erböd ett rikt fält för Örnskölds ovanliga nit och verksamhet. Det första han föresatte sig, då han tillträdde dess styrelse, var att med egna ögon lära känna så väl landet som folket.

Hans af naturen skarpsynta blick var dertill öfvad, dels genom den sakkännedom, han icke blott vid Collegiiborden, utan såsom tjenstgörande vid Bergsting och deltagande i andra förrättningar förvärfvat, dels äfven genom en treårig resa utom riket. De insigter, han derunder vunnit angående idoghetens framsteg i andra länder, använde han nu, med en förståndig tillämpning till den olika natur och de egna förhållanden, som tillhöra Sverige öfverhufvud och Norrland särskilt. Med dessa blef han allt närmare bekant icke blott genom egen handläggning i alla de mål, som i hans

embetsrum förekommo, utan genom de förrättningar i Länet, han sjelf utförde.

Sådana voro jordransakningar, som i detta Län aldrig förut blifvit hållna: hvarföre ock ovissheten om hemmanens rätta gränсор hindrade uppodlingar och förorsakade rättegångar, samt oreda vid utskyldernas uppbörd. Alla dessa olägenheter afhjelpes genom de undersökningar, Örnsköld, socknevis, anställde; hvarvid utröntes icke blott hvad hvarje hemman efter dess närvarande utsäde, höbord, fiske m. m. borde skatta, utan ock hvad medel till dess förkofring dess naturliga beskaffenhet erböd. Till hans bekantskap med landet och folket bidrogo ock de mönstringar af båtsmän och soldater, han sjelf öfvervar. Men i synnerhet lärde han känna hvarje landsorts förmåner och brister genom de landsting, han årligen anställde på särskilda orter i alla de tre landskaper, som hörde till hans län. Dessutom var han ständigt i rörelse kring hela landet och besökte på obanade vägar än till häst, än till fots, än i båt, äfven de mest aflägsna bygder, sjelfva ödemarkerna längst under fjellen.

Ofta är en högre embetsmans resa genom en provins endast en högtid, hvarvid allting visas på den vackra sidan för den ytliga blick, han derpå i förbigående kastar. Men Örnsköld nöjde sig icke

att höra, hvad de under honom stående kronans tjenare uppgäfvo, utan han inlät sig i vänliga och förtroliga samtal med allmogen, hvarvid, jemte det han lärde känna deras omständigheter och seder, deras brister och behof, han tillika hade tillfälle att upplysa och undervisa dem, motarbete deras fördomar och lemna dem föreskrifter, som åsyftade folkets hyfsning, så väl som landets uppodling.

För detta ändamål uppoffrade han all sin tid, alla sina krafter. Och de medel, han dertill använde, beviste sin tjenlighet genom en, oakadt alla slags hinder, vunnen framgång och det fortfarande beståndet af det nya, han införde. Ibland dessa medel var likväl ett och annat, hvars nytta man i närvarande tid tror sig böra bestrida. En stark röst höjer sig nu emot hemmansklyfningar. Men hvilken god sak måste icke förlora sitt anseende och värde, då den i otid användes eller drifves till ytterlighet? Hvad Örnsköld derom har tänkt, visa oss dessa hans egna ord: "Uppmuntran till nya hjonelag, säger han, har bort följa mina anstalter till Näringarnes befordran, förvissad, att den arbetande styrkan både på landet och i städerna aldrig kan blifva för stor; utan tvertom, då Politie- och Ekonomi-Författningarna ej lägga hinder i vägen, förtjenar den arbetande klassen desto lättare

födan, betalar utskylderna och ökar Rikets verkliga afkomster, ju mera den är i tilltagande; emedan den enas behof gör den andras uppkomst, och öfverskottsarbetet utgör Allmänhetens välmåga."

För denna åsigt ligger det bästa försvar i det sätt, hvarpå Örnköld, i enlighet med den, åstadkom landets uppodling. Men äfven i sig sjelf betraktadt måste den alltid gälla, oaktadt den tillämpning man äfven i det folkfattiga Sverge vill göra, af hvad en Malthus i det öfverbefolkade England yrkar om nödvändigheten att snarare hindra, än befrämja folkets förökning.

Skulle ock Statsekønomien tillegna sig denna onaturliga grundsats, hvarom hon likväl icke är, ej heller så lätt torde blifva ense med sig sjelf: så skall den dock alltid motsägas af moralen och religionen. Må den förra, ehuru beroende af de mest tillfälliga omständigheter, af de mest osäkra beräkningar, låna sig ett sken af filosofisk klyftighet och matematisk visshet: hvad betyda alla de begrepp hon söndrar, alla de ziffror hon upp-
 radar, emot den så väl af förnuftet, som af naturen, yrkade förbindelsen till huslig sammanlefnad, som förutsätter en deremot svarande frihet? Utan tvifvel är denna frihet, såsom all annan, inskränkt af det vilkoret, att man genom den ej oförrättar andra. Med skäl klagas derföre nu i Norrland,

såsom i andra delar af riket, att öbetänkta giftermål af löst folk, som löper ur andras tjänst för att nedsätta sig i en backstuga utan någon dertill hörande jord, eller såsom inhysesshjon sitter med två tomma händer utan bestämdt arbete, belasta socknarna med tiggande hushåll. Men skulle ibland de öfriga villkoren för giftermål, som borgerlig lag stadgar, äfven ett säkert medel till bergning kunna införas, hvarvid dock stora svårigheter torde möta, så vore det likväl helt annat än att i allmänhet vilja förhindra ägtenskap, för att motarbeta hvad man kallar öfverbefolkning. Det är att lägga sig i Försynens väg, som nog sjelf sörjer därför, att jordens länder i det hela ej få mer folk, än de kunna berga. Det är ock att vilja upphäva den af Gud sjelf i Skapelsen gifna, af hans välsignelse åtföljda föreskriften: "Föröker eder och uppfyller jorden."

Örnsköld anses hafva utverkat den Kongl. författning (af den 18 Febr. 1767), som bjuder att obesuttna arfslotter i ärfda hemman må förvandlas till torplägenheter. Det vissa är, att han redan innan den utkom, på allt sätt uppmuntrade allmogen att på sina vidsträckta vildmarker utflytta söner och mågar, som der borde anlägga, om ej nya hemman, åtminstone torp i den mån, som tillfälle till odling var större eller mindre.

Men under all sin ifver, att genom nya lägenheter befrämja folkökningen, var han högst sorgfällig att förekomma den af ålder odlade egendomens försvagande; hvarföre han ock vid hemmansklyfningar yrkade, att odalägorna ej skulle sönderstyckas, utan sådana utägor, som till odling voro tjenliga, för de utflyttande arvingarne utskiftas.

Icke blott genom de tvingande mått och steg, han såsom Konungens befallningshafvande vidtog, sökte han vinna sitt ändamål, utan genom allmogens egen öfvertygelse och fria åtgärd. Derföre lät han till dess upplysning i socknestugorna uppläsa författningar och utdela skrifter rörande landt-hushållningen, t. ex. Brauners afhandlingar om jordbruket. En särskilt undervisning meddelades vid de ekonomiska syner, som han hvart tredje år lät anställa öfver alla krono- och skattehemman, utan ringaste kostnad för åbon. Denna sista omständighet, äfvensom det, att Landshöfdinge Embetets utslag i alla de mål, som angingo dessa nya företag och anstalter, genast och utan lösen utföllo, bidrog ganska mycket till det förtroende, hvarmed allmogen gick sin förträfflige Landshöfdings välgörande afsigter till mötes.

Lättare är det dock att förmå en Norrländning till en ny bosättning i en ödemark, än att

bringa honom till någon förändring i sitt gamla hemmansbruk. Huru bristfälligt detta var, kan man sluta af det ofullkomliga skick, hvori både åker och äng och ladugård ännu på de flesta ställen befinna sig, oaktadt allt, hvad Örnsköld, icke utan de största svårigheter och strider, till jordbrukets förbättring åstadkom. Ännu finner man mångenstädes höga renar, gropiga tegar, otillräckliga diken. Men när Örnsköld kom till Länet, så sågs öfverallt dikande för en misshushållning med jorden, och renarne påräknades, såsom hörande till höbordet. Icke endast stenrösen lågo midt i tegarna, utan trån stodo tätt omkring. Ehuru lite skogen eljest spardes, var den dock vid åkern med viten fredlyst såsom ett förment värn emot frosten. Förbättringsnitet hos Örnsköld gick så långt, att när han med upplysning och öfvertalande ej kunde förmå allmogen att frångå sina fördomar och ovanor, tillät han sig någon gång en våldsamt egenmäktighet. Så blef i Resele socken den emellan Ångermanelfven och de odlade fälten bibehållna löfskogen, som var ett gifvet frostnäste, på hans anstalt nedhuggen. Ehuru stort missnöjet deröfver hos inbyggarne i början var, så blefvo de dock snart om nyttan deraf öfvertygade, då de förut vanliga frostnätterna och deraf härrörande missväxter uteblefvo. Ännu i dag är i hela den

nejden hans minne välsignadt för denna välger-
ning ibland många andra.

Så bestyrkte erfarenheten redan i hans tid,
hvad han emot dem, som ansågo hans förhopp-
ningar om landets odling under ett så nordligt
luftstreck fåfanga och öfverspända, hade yttrat.
"Jag är öfvertygad," var hans ord, "att då onyt-
tige och öfverflödige skogar, som nu tjena till
vilddjurens nästen, blifva uti menniskohemvist för-
vandlade, och Norrlands mångfaldiga mossor och
myror utdikade, skall klimatets hårdhet till stor
del försvinna."

Dock gillade han för ingen del misshushåll-
ning med skogen, utan den grundsats, han i detta
ämne yrkade och följde, var denna: "Jag håller i
allmänhet för," sade han, "att skogarna på de trak-
ter, som bestå af berg, stenmal samt af en till
åker och äng otjenlig jordmån, äro de, som med
sparsamhet och hushållning böra tillitas; men att
all den öfriga skogsmarken bör efter hand använ-
das till uppodlingar och menniskohemvist, allt ef-
ter som folkhopens tilltagande medgifver." Denna
förträffliga regel, om den i hans tid följdes, har
dock sedermera blifvit förgäten. Öfverallt möter
den resande nu kala bergshöjder, der skogen blif-
vit genom svedjande afbränd. Äfven deri begås
vid skogens undanrödning ett stort misstag, att

man ej skiljer emellan barrträd, som genom den värma de hysa och meddela luften omkring sig, tjena åkern på dess nordliga sida till ett verkligt beskydd emot kölden, och de luften afkylande löftraden, kring hvilka, i synnerhet på sankare ställen, frosten samlar sig starkast.

För att genom en bestämd och erkänd äganderätt bevara den vigtiga del af landets tillgångar, som skogarne utgöra, åstadkom han deras afmätning och delning. Angelägenheten deraf kunde dock icke så lätt fattas af en allmänhet, som var van att anse den skog, hvarifrån hon hemtade sin ved, lika outtömlig, som den elf eller sjö, hvarifrån hon hemtade sitt vatten. Deremot fann hon snart nyttan af de stora skiften i åker och äng, som förut knappt till namnet kända, af Örnsköld pådrefvos med den ifver och kraft, att inom fem år 133 byar i Medelpad, 257 i Ångermanland och 16 i Jemtland hade sina ägor i den ordning fördelade, som befrämjade allas rätt och fördel.

Äfven de större vattendragen lät han geometriskt affatta och af alla de särskilta kartor, som vid Länets afmätning gjordes, sammandrogs en gemensam öfver alla tre provinserna, som i koppar stucken går med hans namn till efterverlden, såsom en af dessa vackra minnesvårdar, dem förtjensten gör sig sjelf i sina verk.

Vid den särskilta vård, som Örnsköld tog om kronans skogar, var det icke hans afsigt att ifrån dem utestänga den enskilta arbetsamheten. Tvertom ville han der bereda henne en säker bosättning, i det han bestämde gränsorna emellan kronans och enskilta jordägares tillhörigheter. Derigenom blefvö, t. ex. i Jemtland, 84 kvadratmil kronoskog, som förut gagnade ingen, tillgängliga för den trefna flit, som med yxan går i skogens djup och i det lilla nybygget lägger grund till en odling och befolkning, hvaraf i en framtid uppstår en välmående landsbygd.

Men huru skulle i det öfra landet, der i synnerhet gömdes en outtömlig rikedom af skog, denna göras nyttig, så länge ingen utväg fans att till hafskusten nedföra det präktiga timret och skeppsvirket, som på stället antingen af ålder murknade, eller af skogseldar förtärdes? Denna viktiga fråga kunde icke undgå Örnskölds uppmärksamhet. Efter en sorgfällig undersökning om hvad lägenheter sjöarne och elfvarne erbjödo dels till båtfart, dels till flottning, uppgaf han för Regeringen ett välbetänkt förslag till samband emellan landets vattendrag och Bottniska viken. Det kom dock aldrig till någon verkställighet. (Hvad i en sednare tid till strömningsningar blifvit anslaget och användt, har i Norrland, som dock synes främst

behöfva och förtjena det, föga uppfyllt inbyggarnes väntan.) Men hvad Örnsköld åsyftade, i afsende på förbindelsen emellan det öfre landet och hafvet, har till en del blifvit fullbordadt af enskilt omtanke och drift, som genom sågverk och skeppshvarf bragt i rörelse, och fört till hafs den stora förut stillastående skogen, hvaraf i synnerhet Medelpad och Ångermanland, som inom sitt sköte hysa tvenne af Rikets största elfver, härleda en del af sina inbyggares välstånd. Vid detta tillfälle bör ej förtigas, minst af den, som skrifer detta minne, att ett af de förnämsta ibland de verk, som dertill bidragit, nemligen Vifsta hvarf, inrättades af en Lärare vid Hernösands Gymnasium, den förtjenstfulle Lector Hellzén, i förening med andra medlemmar af läroverket och presterskapet samt ståndspersoner, i hvilkas bolag till slut äfven köpmän inträdde. Verket förestås ännu i dag af en Philosophiæ Magister, för detta Skollärare, den oförgätlige Stiftarens värdige Son.

Detta exempel torde förtjena uppmärksamhet i närvarande tid, då det andeliga och lärda ståndet, och de som arbeta för hvad man kallar folkcivilisation, synas misstro hvarandra; då det förra beskylles, att snarare hindra än befrämja den upplysning hos menigheten, hvaraf hon vinner i självständighet så väl som i välstånd; och de sednare

misstänkas att vilja upphäfva alla lärda skolor, alla Gymnasier och Akademier, såsom onyttiga för andra än de så kallade tärande lemmanne i samhällskroppen. Men äfven utan afseende på detta missförstånd, är det anförda exemplet märkvärdigt, icke till efterföljd, (ty befattningar utom sitt yrke äro i allmänhet föga båtande); utan såsom karakteristiskt för Norrland, der ännu nästan all upplysning och bildning går ut ifrån kyrkan och de under henne stående Läroverken.

Såsom i en forntid ifrån sjelfva klostren mången förbättring i jordbruket och mången slöjd utspreddes, så hafva i en sednare tid prestgårdarna varit skolor för landthushållningen, helst i ett land, som detta, der inga adliga gods och ganska få herrgårdar finnas. När Örnsköld skulle införa i Länet det förut alldeles okända bruket af potäter, var det främst af presterskapet, han väntade understöd dervid, både genom uppmaningar och exempel. Men när odlingen af denna växt i täpporna vid prestgården och vid Länsmannens och Kronofogdens boställen ej verkade till efterföljd hos allmogen, som ansåg den, lika med andra kryddgårdsväxter, blott för herrfolk användbar: så begaf han sig sjelf till mången bondgård med en säck potäter i sitt åkdon och lät bära den på en tjenlig åkerlapp, der han med egen handläggning

deltog i deras nedsättning; och när skördetiden inträffade, kom han igen för att bevittna afkastningen och visa, huru de skulle upptagas.

Hvad hos *en* bonde skedde blott af vördnad och lydriad för en älskad Landshöfding, det gjorde hans granne frivilligt, då han såg det löna mödan; och snart fortgick den nya planteringen från by till by, från socken till socken, utan att man likväl i början kunde föreställa sig, hvad oberäknelig nytta den i en framtid skulle medföra i hela landet, der den nu sträcker sig ända in i Lappmarken.

Hvar helst något företag eller någon undersökning af vigt skulle ske, var han sjelf tillstädes *); och det allena verkade till sakens framgång mer, än alla kungörelser från predikstolen, alla öfverhuggningar i sockenstämman. Hvad ihärdig möda, hvad uppoffring af hvila och beqvämlighet, en sådan tillsyn af en Styresman förutsätter och hvad framgång den bereder för saker, som utan den skulle sakna all verkställighet, behöfver ej förklaras. Dock behöfdes en närmare kännedom af det intagande och öfvertalande sätt, hvarpå han med allmogen umgicks, för att rätt förstå huru han

på

*) Så bevistade han äfven den undersökning af en mineralkälla i Resele socken, som år 1768 förrättades af Doctor Gissler. Se Hülphers om Ångermanland s. 181.

på så kort tid kunde uträtta så mycket. Det närvarande släktet har af sina föräldrar hört och plär för sina barn omtala, huru denne Landshöfding ej såsom andra lät höra af sig endast, då han hade någon börda att pålägga allmogen, utan alltid kom med något för dem nyttigt; och huru han äfven i sitt tal var olik andra herrar; ty allt hvad han sade, var så begripligt, att hvar och en kunde själf inse, huru det var sannt det han lärde, och rätt det han ville.

Jemte potäterne äro de tröskvagnar, han öfver allt i sitt län införde, genom hvilka mycken tid och möda besparas, everldeliga minnesmärken ifrån den nya tid, som öfver detta land med Örn-sköld uppgick.

Namn-kunnigast är likväl hans förtjenst om de Norrländska Linskötselns och dermed sammanhängande Linnetillverkningen, som väl redan före hans tid voro gängse i norra Ångermanland *), men af honom drefvos så långt, att dess lärfter gingo af-

*) Redan 1752 hade Rikens Ständer med en förgylld Silfverkanna belönt, för sin Spånad och Väfnad, Länsmannen P. Norbergs hustru Christina Walanger i Nätra Socken: moder till den för sin Österländska lärdom namnkunnige Professoren i Lund, Kanslirådet Norberg.

ven utom riket ända till Amerika. Redan i det första året af sin embetsförvaltning lät han på egen bekostnad tvenne i denna näringsgren kunniga personer resa omkring länet, och undervisa allmogen om rätta sättet både att i jorden sköta linväxten och sedan bereda den till spånad. Derjemte utverkade han af Manufakturkontoret respenningar först åt en och sedan åt tre skickliga män, som för samma ändamål besökte landets invånare och lärde dem ibland annat att förbättra sina verktyg för linets handtering. Äfven ett bättre utsäde sökte han utifrån förskaffa; hvarvid honom likväl hände den harmen, att det utländska linfröet befans vara odugligt. Dertill kom, att i flera år en för linväxten otjenlig väderlek inträffade. Men Örnsköld var icke en man, som lät afskräcka sig af tillfälliga motgångar mer än af de hinder, som af människors fördomar och tröghet eller afund för honom lades. Det var i synnerhet den finare linneväfnaden, som af honom bragtes till stor fullkomlighet. Inom tre år uppsteg vinsten deraf till ett värde af tre tunnor guld. De medel han dertill använde, voro hufvudsakligen, att spinnerskor och väfverskor på allmän bekostnad undervistes, och att vissa grader af finhet i spånad och väfnad belöntes dels med premiepenningar, dels med äreskänker i silfver.

Ifrån Nätra socken, som af ålder varit och ännu är hufvudsätet för den finare lärfttillverkningen, spridde sig täflan derom till större delen af Ångermanland, der så väl manfolk som qvinfolk använda de långa vinterqvällarna till spånad och väfnad; hvaraf detta folks välmåga och trefnad ännu hålles vid magt, ehuru den afgång, dess berömda lärfter äfven på utrikes orter haft, begynt aftaga: hvartill uppgifves dels den orsak, att de sakna den hvithet och glans, som de utländska; dels den, att de ej kunna säljas till det pris som dessa; dels äfven den, som jag hoppas ogrundade, att de genom uppsätlig uttänjning, af en misstråkande vinningslystnad, förlora sin täthet och fasthet.

Ifrån Ångermanland sökte Örnsköld sprida denna vigtiga slöjd till Medelpad och Jemtland. Men ehuru han deri lät undervisa en mängd flickor (man har räknat de Jemtländska ända till 209), och ehuru åtskilliga stycken af så kallade premielärfter tillverkades och belöntes, kunde han dock ej vinna deråt en fortfarande framgång i någotdera af dessa landskap. Det är en besynnerlig erfarenhet, att vissa näringsgrenar stanna på vissa orter, utan att sprida sig ens till nejden, ehuru lokala hinder dervid icke möta. Så förhåller det sig med flera ifrån klostertiden qvarblifna handslöjder, såsom spetstillverkningen i Wadstena och

Raumo och den både af karlar och qvinnor, unga och gamla, så utom som inom hus ifrån morgon till qväll öfliga strumpstickningen i Nådendal vid Åbo *).

Hvad Örnsköld har gjort för landtmannanäringarna i Norrland är allmänt känt och erkänt. Men det förnämsta, han för dess städer har uträttat, skedde på ett sådant sätt, att han just för att vinna sitt ändamål, måste undångömma sig sjelf. Det politiska tänkesätt, hvartill han bekände sig, hade vid 1765 års riksdag förlorat sin öfvervigt. Således, när vid den de Norrländska städerna, som genom en ensidig skråandas, eller rättare genom en mächtig egennyttas inflytelse, förlorat sin stapelfrihet, sökte återvinna den, måste han för det rådande partiet dölja sin delaktighet deri. Det var likväl han, som icke endast

*) Till Kumla pastorat, som Författaren en tid förestod, hörde en Annexa vid namn Hallsberg. Der tillverkades af balm hattar, askar, korgar m. m., hvaraf de fattige hade en säker inkomst. Men i den andra socken kunde endast några få vid gränsen förmås att beskatta sig med detta arbete, som Kumlaboarne tyckte tillhöra endast dem i Hallsberg. Likaså har det sätt att tillverka ost, som en Pastorsfru införde i en socken i Finland vid namn Pungalaitio, och hvarigenom dess ost blifvit ryktbar, ej spridt sig till någon af de närgränsande socknarna, ehuru de hafva lika tillgång till det ämne, hvaraf den tillredes.

med sina råd och föreskrifter beredde saken, utan ock genom sina vänner, som han hemligen satté i rörelse, verkade dess framgång. Hvilken stor välgerning detta var, bevisade det välstånd, hvar-till dessa städer snart uppstego genom den nya, ända till Amerika utsträckta sjöfarten och handelen; hvarvid äfven landet genom en större af-sättning af sina alster, blef allt mera odladt och befolkadt.

Icke blott den afund, som följer all förtjenst och öfver hvilken man i Sverige tror sig hafva en särskilt orsak att klaga, utan ock de många intressen, som förtjenster af detta slag måste så-ra, väckte emot Landshöfding Örnsköld missnöjen och klagomål, som understöddes af det parti, hvartill hans motståndare hörde. Det föranledde hans offentliga anklagelse inför Rikets Ständer, som den tiden, icke nöjde, att hafva inkräktat den styrande magten, befattade sig äfven med den lagskipande. Man förebrådde honom i syn-nerhet två saker: den ena var, att han skulle utan nödig kännedom af landets särskilta beskaf-fenhet hafva vidtagit olämpliga förändringar i dess hushållning: den andra, att han af öfver-drifvet nit för Kronans vinning gjort de skatt-dragande förfång och brutit gifna försäkringar om

frihet för skattläggning på de nya uppodlingar han sjelf föranledt.

Beggedera vederlades af dem, som togo hans försvar, genom skriftliga handlingar, som dels visade, huru han genom resor och förrättningar vunnit en fullkomlig kännedom af hela sitt län, samt hvad nytta de af honom der vidtagna åtgärder redan åstadkommit, dels innehöllo utslag, genom hvilka nybyggare och andra, som odlat ny jord, blifvit tryggade i sin skattefrihet. Dervid bevisades, att åtskillige, som erbjudit sig att erlägga utskylder, dem de trodde sig åligga, eller af misslag redan erlagt dem, blifvit derom upplyste och undgått den obehöriga bördan, ja, att många, som i flere år burit den, blifvit derifrån befriade vid de jordransakningar, som af Landshöfdingen anställdes.

För öfrigt försvarade Örnsköld sitt nit för Kronans fördel icke blott med den allmänna grundsatsen om hennes, det vill säga, det allmännas behof och rättighet att utan motsägelse och underslef njuta sin andel af all egendom och arbetsvinst, utan ock med den embetspligt, som 1734 års instruktion ålägger Landshöfdingar att bevaka Kronans rätt och Statsinkomsternas lagliga tillväxt.

Till Örnskölds försvar talade ännu mer den förvånande verkan, som hans bemödanden haft till landets uppodling och invånarnes välstånd. Under en tid af fyra år hade i hans län 174 byar, genom undanröjning af 5,387 tunnland skog, som stått invid åkerfälten och genom utdikning af 411 kärr och mossar, blifvit befriade ifrån de frostnåsten, som förut ådragit dem ständiga missväxter. De nya uppodlingar, som under samma tid blifvit gjorda, innehöllo 2,503 tunnland åker, 2,153 tunnland äng, samt 1,552 tunnland så kallade legder eller lindor: hvarför utan höafkastningen i landet genom ängarnes bättre vård vunnit 3,074 lass. Under de samma fyra åren voro i kronoskogarna 62 Nybyggen upptagna; och genom hemmansklyfningar hade 172 nya gårdsbrukare tillkommit, hvarjemte 202 nya torp, men endast 50 backstugor, gäfvo den arbetande mängden en allt större tillväxt. Alla dessa tal voro af Landtmätare och Kronobetjenter uppgifna, samt af presterskapet och allmogen sjelf vid sockenstämmor bestyrkta.

För öfrigt behöfva Örnskölds förtjenster om detta land ej annat vittnesbörd, än att i alla de trakter, der landets och folkets trefliga utseende i synnerhet fäster den resandes uppmärksamhet, hans namn ännu lefver i en tacksam åminnelse,

som det bortgångna släktet lemnat åt det närvarande och detta till sina efterkommande förplantar.

Då man jemför den lika varaktiga, som hastiga verkan af Örnkölds ekonomiska åtgärder med hvad det medborgerliga nitet i sednare tide kunnat åstadkomma, torde den anmärkning icke vara öfverflödig, att i hans tid hvarken det tänkesätt rådde, eller de tillfällen gäfvos, som i en sednare tid förledt sjelfva allmogen att genom skuldsättning söka ett hastigt välstånd, hvare följt en lika hastig undergång. De nya odlingar, som han åstadkom, berodde icke af Diskontlån, som måste återbetalas, antingen skörden slog in eller icke. Jorden sjelf var den Bank, på hvilken han skaffade sina nybyggare en vexel, som hon efterhand inlöste. Om han med ett pris af penningar eller silfver utmärkt en trefven odlare, en snäll väfverska, så behöfde dessa icke frukta, att hvad af Landsböfdingen var gifvet till flitens uppmuntran, skulle af Länsmannen återfordras. Då förstörde icke auktionsklubban den skenbara välmåga, som en skrytande vågsamhet med lånade medel frambragt.

Endast sju år fick det land, som Örnköld hade omskapat, glädja sig åt hans styrelse och
vård

vård. En ny hvälfning i staten föranledde hans bortgång till ett annat län. Då Mösspartiet, af hvilket han förföljdes, inom kort tid förlorade sin öfvervigt, och Hattarne, med hvilka nu äfven hofvet förenade sig vid 1769 års Riksdag, åter bemäktigade sig styrelsen: blef han genom samma förtroende och inflytelse, som upphöjt honom till LandshöfdingeEmbetet i Vesternorrland, derafrån flyttad till Södermanland. Utan tvifvel önskade han sjelf att få styra det landskap, der hans fädernebygd var belägen; och då det nya Landshöfdingedömet med mindre mödor förenade större förmåner, så var det för honom en rättvis belöning, ehuru det land, han lemnade, dervid gjorde en oersättlig förlust.

Törhända ångrade han likväl, att han öfvergifvit detta rika fält för sin skapande förmåga, detta tacksamma föremål för sin nitfulla vård. Den partianda, som förgäfves bemödat sig att af sjelfva det förträffliga sätt, hvarpå han styrde det förre länet, göra ett medel till hans fall, synes i det nya hafva bättre lyckats, att både motarbeta hans välgörande bemödanden och undanskymma hans redan vunna ära.

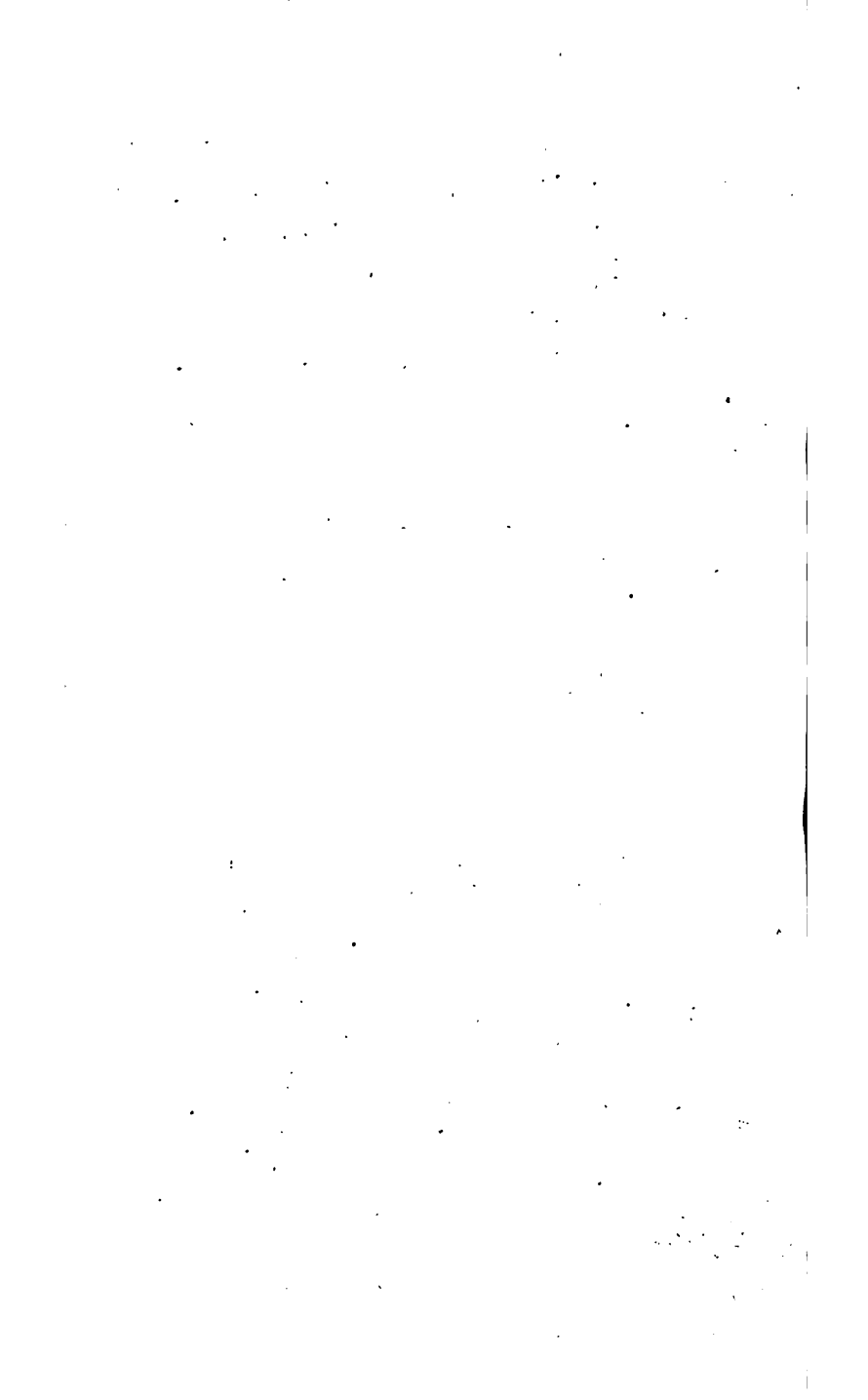
Den rättvisa, honom skedde, då Gustaf den III vid sitt anträde till Regeringen upphöjde ho-

nom till Friherre, retade ännu mer den misstänksamma bitterheten. Och när Konungen efter den statshväfning, som bragte i hans händer styrelsens fulla magt, ibland de främsta föremålen för sin belönande uppmärksamhet utmärkte Örnsköld, i det han till det mindre tecknet af Nordstjerne-Orden tillade det större: så tillskrefs denna utmärkelse icke det gagn han gjort fäderneslandet, utan hans nit; för Konungaväldet. Under allt detta tryggade han sig vid stödet af sin förtjenst i enlighet med sitt valspråk: "virtute niti."

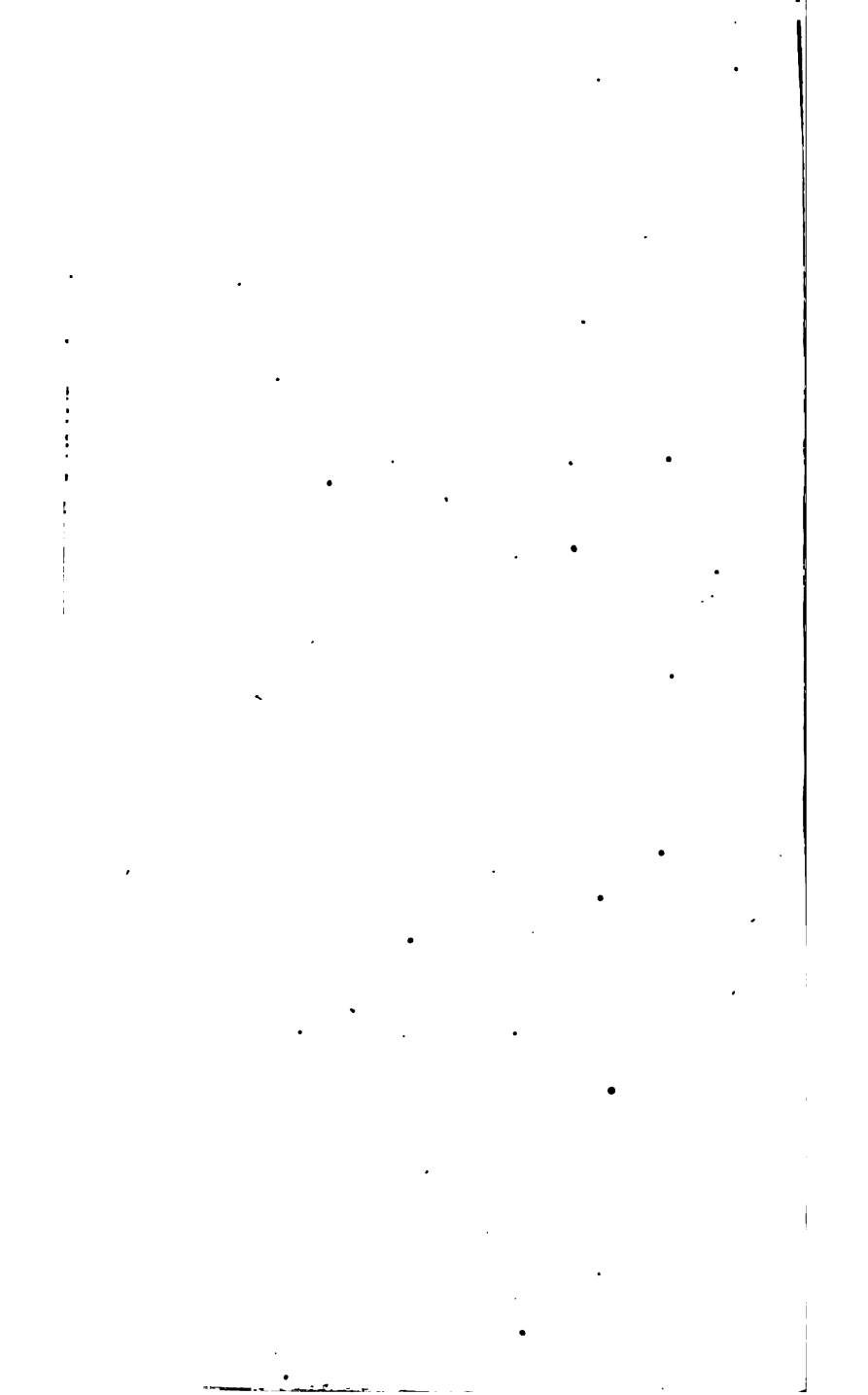
Tillfället tillåter oss icke nu att följa honom i hans nya verkningskrets, der han ända till sin död *) (den 16 April 1791) fullföljde sin ärofulla embetsbana. Också är det hans förvaltning af Vesternorrlands län, som utgör det egentliga föremålet för närvarande minnesteckning: som då den visar, hvad detta land, för mer än ett halft sekel, genom en enda mans åtgärd, under den korta tiden af sju år, har vunnit, i det samma bör väcka icke blott ett skönt hopp, utan en viss öfvertygelse om hela Norrlands framtida förkofran genom ihärdiga omsorger och bemödanden af värdiga män, som dels i kraft af sina embeten, dels

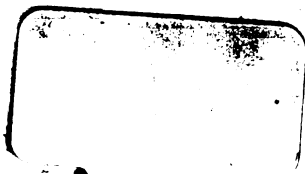
*) Örnsköld hade inga barn i sitt äktenskap med Ulrika Eleonora Berchner, dotter af Kammarherren Johan Thomas Berchner.

af enskilt fosterlandskänsla, täfla att vinna en dylik trofé af plogar och hamrar, sländor och spolar, som den hvaraf närvarande skådepenning prydes, och en dylik minnesskrift som denna så sällsynta, så betydelsefulla: "Hvar dag med förtjenster betecknad" (*Meritis quæque notata dies*).

Widener Library

3 2044 092 556 455

